

رەھىم سابىر

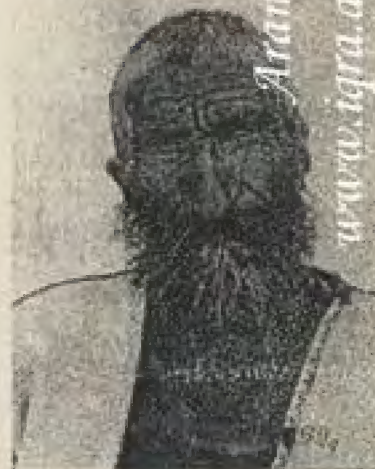
لىنگۋىستىك ۋە تىبەتچىلىك
سايكوسۇسپىخولوگىيە
لەمبى كۆمەلگەلى كورد

www.igra.alfamontada.com

كوردۇلۇڭزى

2001

كۆردۈلۈڭى

**لىكۈلنەۋەيەكى سايكۆسۆسىۋلۈڭىيە
لەمەپ كۆمەلگاي كورد**

**رەھىم سابىر
سلىمانى / 2001**

ناوی کتیب: کوردۆلۆژی

بابەت: لیکۆلینەوهی سایکۆسۆسیۆلۆژی

نووسینی: رەحیم سابیر

تیراژ: ۵

سال: ۲-۱

چاپی: یەکەم

کۆمپووتەر: جلیل حسین

چاپخانه: دانا

ژمارەى سپاردن: ۲۵۱ ی وەزارەتى رۆشنایی سالى ۱-۲ى دراوەتى

لەبەلگەى کراوەکانى بێگەى ئەدەبى و رووناکبەرى گەلاوێژە

سەنمەنى - شەقامى سالم (۲۲۸۵۶)

مەلى لە چاپخانهى پارێزگاوه

ناوهړوک

۱. پيشه کي کي کورت.
۲. پيکها ته کوم لگا و چه مکي ده سلات
۳. فاکتوره کاني دروست نه بووني ده وله تي کوردي
۴. کوم لى مه دهنى له بهر روشنايي چه مکه جيا وازه کاند ا
۵. به مه دهنى کردنى کورده وارى
۶. خيل و سيستمى خيل
۷. که سايه تي کورد له نيوان گرنگيتي و راسته قينه دا
۸. بينا کردنه و هى که سايه تي کورد دواى به سهر چووني ميژوو
۹. هست و نه ست لاي کورد
۱۰. پرؤسه ي بوون به مړؤف
۱۱. فاکتوره کاني دروست نه بووني که سيټي نه ته وه يي کورد

پیشہ کیہ کی کورت:

دەتوانم بلىم ئەم كتيبە بەدەروازەيەك دابنىم بۇ لىكۆلىنەو لەمەپ
كۆمەلگای كورد، لىكۆلىنەو یەكی رامیارى، كۆمەلایەتى، سۆسیۆلۆژی،
سایكۆلۆژی، ھەرەھا دەلىم مەن پىسپۆر نىم لەو بوارانەدا بەلام ھەولم
داوھ لەو چەمكەنە بدویم و شانى بخەمە بەر، بۇ زياتر لىكۆلىنەو ی تىرو
تەسەل لەسەریان لەلایەن پىسپۆر رۆشنىبىرانى ترەو، ھىوادارم
كەلىنىكى كتيبخانەى كوردیم پركردبىتەو ھەو بەردىكم خستبىتە سەر
بەردىك بەو ھىوايەى كۆمەلگای كوردى بەرەو پىشتەر ھەنگاوى جديانەى
خۆى بنىت.

رەھىم سايىر

پیکهاتهی کۆمه لگه و چه مکی دهسه لات

کۆمه لگا خۆی له خۆیدا پیکهاتهیهکی ئالۆزه که هه میسه له ناوه پۆکیدا هه لگری گه لیک پیشکه وتن و له هه مان کاتدا دواکه وتنه، واته هه لگری هه گبه ی ئالوگۆپ و هه لچوون و داچوونه به پئی گروپه یان خپۆکه مرویی یه کانی نیو ئه و پیکهاتهیه که هیشتا له دایک نه بووه، کۆمه ل بۆ پیکهینانی پیکهاتهیهکی ریک و پیک هه میسه هه نگاوی خۆی ده نی، جاری وایه هه نگاوه کانی سست و خاوه واته شیوه ی کیسه لی هه نگاوه ده نی و پئی ده کات، جاری واش هه یه قه له مبان به خۆوه ده بین واته هه نگاوی گه وره ده نی، هه نگاوه کانیش به پئی تیگه یشتنی کۆمه ل ده پوات و گه شه ده کات زۆر جار ئه و هه نگاوانه کۆمه ل دوو چاری لادان و شکستی ده کات و سه ر له کۆمه ل و پیکهاته که ی ده شیوینی له گۆرانکاریه کانی کۆمه لدا، هه نگاوی سست که بگونجی له گه ل قوئاغی گه شه کردنی کۆمه لدا هه میسه سه رکه وتنی به ده ست هیئاوه سه ره پای

ئەرەش مېژووى بۇ دروست كىردوۋە و قۇناغى مېژووى پىئەخشىو،
 كەچى لە رەوتى كۆمەللىكى قەلەمبازدا زۇرچار كۆمەل تووشى شىكىستى
 و تىك شىكاندن بوۋە و لە پىئى گەشەكىردى خۇى لاي داۋە و دوۋچارى
 دواكەۋتن بوۋە و لەۋىشەۋە پىكەتەكەى تووشى سەر لىشۋاندن كىردوۋە
 و كۆمەلگاي لىل و گرژكىردوۋە، دۋاجار لە قۇناغى مېژووى دور
 كەۋتۋتەۋە، واتە تووشى لادان بوۋە و نەيتۋانىۋە گەشە بەر قۇناغەبدات
 و مېژوۋىيەك بۇ خۇى مېژوۋە بىكات، ئۈگىست كۈنت (۱۷۹۸-۱۸۵۷)ى
 فەرەنسى دەلى (دەشېئىت لەنگەرى بەرپۋەچۈنى ئاسايى كۆمەل لە
 قۇناغىكى دىارى كراۋدا تىك بېئىت بە ھۇى ھەندىك كىشەۋ لايەنى
 لاۋازەۋە بەلام بە ھۇى تواناي مۇقەۋە دەتۋانىئىت ئەۋ نەۋازشانە چاك
 بىرپىتەۋە و كۆمەل بىگەپىتەۋە بۇ بارى ئاسايى جارانى) ئەگەرچى لە
 روانگەى كۆمەلئاسىيەۋە دەرگەۋتۋە كە مۇۋ خۇپسكى ئەفرىدە
 بويەكى كۆمەلئايەتىيە كە (ئىبن خەلدون) ئەم دىاردەيە ناۋ دەنىئىت
 (پىۋىست بوۋنى كۆمەلئايەتى و دروست بوۋنى دەسەلات) دىارە ئەۋ
 كەسانە بەشى ھۇشيارى كۆمەلن كە رادەى گەپانەۋەى ئاسايى كۆمەل
 دەخەنەۋە سەر ھىللى راستى خۇيان كە خۇيان بە بەشىكى ھۇشيارى
 كۆمەل دەزانن و رابەرايەتى ئەۋ قۇناغە سامناكانە دەكەن و دەيگرنە
 ئەستۋ، كە كۆمەل تىئى دەكەۋى يان تووشى قەيرانىكى كۆمەلئايەتى
 دەپىت و لەنگەر دەگرى، دىارە پەرەسەندى گەشەى كۆمەلئايەتتىش ۋەك

پېئويستى مېژووى گەشەى ياسايى بە چەند قۇناغىكى جياواز و
 زنجىرەيەكى لىك نەپچراوپىك دەھىنىت، ئەم زنجىرەيەش لە تەك
 رەۋپەۋى مېژودا بەرەو پېشەۋە دەچىت و لەبەرئەۋە دەتوانىت لە ھەر
 قۇناغىكدا ئاست و پلەى پېشكەۋتنى ھەموو قۇناغەكانى پېش خۇى
 بېيىرنەۋە، پەرەسەندى كۆمەلەيەتى شىۋەيەكى ھىلكارى لول پېچى
 ۋەردەگرىت بە خۇۋە نەك شىۋەى ھىللىكى راست واتە ئەو
 پەرەسەندەش بىردۆزىكى بى چەند و چۇنە و بە شىۋەيەكى كۆرئانە
 روونادات بەلگو بە پى چەند ياسايەكى تايبەت كە دەتوانىت ئەو
 ياسايانە لە پىناۋى داد پەرەرىتى كۆمەلەيەتيدا بدۆزىتەۋە و
 فەرمانپەرەۋايى يان پى بىكرىت، گۆپانكارىيەكانى كۆمەلگەى نەتەۋەكان
 زۆربەيان توۋشى ئەو گۆپانە چاۋەرپوان كراۋە نەبوون كە روۋى داۋە و
 دوا جار توۋشى ھەلە و سەرلى شىۋاندىن بوون، شۆپشى كۆيلەكان و
 شۆپشى جوتياران لە مېژوۋى كۇندا زۆربەيان توۋشى ئەو شىكستىيە
 بوون كە نەيان تۈانيۋە پىكھاتەيەكى كۆمەل و پىكھاتەيەكى تۈيىرى بۇ
 خۇيان دروست بىكەن، ھەمىشە بەرە و لادان و پوۋخان ملىان ناۋە و
 واشيان لى ھاتوۋە كاتى ھەستانەۋەيان زۆر زەحمەت بوۋىت و تالى
 زۆريان چەشتوۋە تا چۈنەتەۋە سەر ھىللى راست و خۇيان كىرەتەۋە بە
 پىكھاتە كۆمەلەيەتەكەيەندە و لەۋىدا بە پى پېئويست جىى خۇيان
 كىرەتەۋە و تىكەلەۋبوون، ديارە كۆمەل بە پى پىرسى كۆمەل خۇى

ناتوانیت ھەل و مەرجى ياساكانى كۆمەل بىخاتە كار واتە ئەو كۆمەلە
 پابەند دەيىت بە ھەل و مەرجى تايىبەتى گەشەكردن و ياساكانى
 پرۇسىسى گۇرانى كۆمەل لە كۆمەلگا خۇيدا لە مندا لانيدا ھەلى گرتوۋە
 لەگەل ھۇشيارى كۆمەلدا لە دايك دەيىت كە خۇى داۋاي دەكات بۇ بەرە
 و پىشەۋە بىردىنى كۆمەلگا واتە پرس كردن بە كۆمەل گەشەكردنى كۆمەل
 دەردەخات بۇ پىكھاتەى ئەۋەى يان ئەو چىن و باۋەپەى كە دەيەۋى بىى
 ۋەك حەتمىيەتى مېژۋىسى ئەمەش گەۋرەترىن گۇرانى كۆمەل پىك
 دەھىننى لە قۇناغى گۇرانى كۆمەل و پىكھاتنى كۆمەلنىكى گەشەداردا كە
 خۇى ۋەك پىۋىست پىۋىستىيەتى كە دۋاجار بە ھۇى بەرنامەيەكى
 تايىبەتەۋە سەرگەۋتن بە دەست دەھىننى و لە ھەناۋى خۇيدا كۆمەلنىكى
 پىشكەۋتوۋ گەشەدار سەر ھەلدەدات، يان لە دايك دەيىت واتە ھۇشيارى
 كۆمەلەيەتى كۆمەلگا، مېژۋ پىكھاتە چ لە روۋى ئابۋورى و لە روۋى
 كۆمەلەيەتى و لە روۋى كەسىتىيەۋە بىت بۇ ئەو كۆمەلە ھۇشيارە
 دروست دەكات كە دۋاجار ئەو ھۇشيارىيە دەيىتە بەرگىك يان بازەنەيەك
 كە خۇى تىادا دەناسىتەۋە و خۇى تىادا بەدى دەكات چۈۋنكە لەدايك
 بوۋى ئەو ھەل و مەرجەيە كە خۇى ويىستويەتى، زۇربەى پىكھاتە
 كۆمەلەيەتىيەكان و شۇرپشى گەلان و چىنە جىاجىياكان تەنانەت
 ئايدىۋلۇرئەكان لە ژىر كارىگەرى ئەو ھۇشيارىيە كۆمەلەيەتىيەدا
 سەرگەۋتنىيان بەدەست ھىناۋە، كۆمەل خۇى خاۋەنى ھەموو شتىكە و

خۇشى بە خاۋەنى سەركەۋەتەنەكان دەزانى ھەر خۇشى دوا رۇژى خۇى
 دىارى دەكات، بەلام زۇرجار كۆمەل ھەل و مەرجى گەشەكردنى،
 لەبەردەمدايە و ھەنگاۋ ناننى بۇ گەشەكردنى مەلۇتكەى مندالدىنى خۇى،
 واتە ھەر خۇى دەبىتە لەمپەرىك لەبەردەم گەشەى خۇيدا يان
 لەبارچوۋنى توخى مەلۇتكەى مندالدىنى، لىرەدا نىرخ و بەھاي قۇناغى
 مېژوۋىيى خۇى دەدۇرېننى و پىكھاتەى كۆمەلى راستى خۇى لە دەست
 دەدات كە دەبوايە ببوايە، دواى شىكست ھىنانى ئەو كۆمەلە و چەقىنى
 لە قوپى دواكەۋەتەنە چاۋەپىنى (فەرياد دەرس) يىك دەبىت ئەۋىش
 لەۋەۋەى كە دوۋچارى شىكستى كۆمەلەيەتى قەيرانى سىياسى و
 ئابۋورى و ئالۋى دەروۋى بوۋە، لىرەۋە كە كۆمەل ۋەك ھەتمەيەتى
 مېژوۋىيى پىۋىستى بە تاكە كەسىك دەبىت كە ببىتە رىزگار كەر بۇى، واتە
 گەران بە دواى (فەرياد دەرس) يىكدا، واتە كۆمەل ھەۋل دەدات لەۋ ھەنگاۋە
 ئالۋى و گىرژەدا تاكە كەسىك بدۇزىتەۋە كە ۋەلامدانەۋەى پىرسىارەكانى
 پىبىت، يان چارەسەرەكانى لە ھەگبەدا بىت و راست و ھوشىار كەرەۋەى
 و پى نىشان دەرى و لىۋەشاۋە بىت كە لەۋ قەيرانانە پىزگار يان بىكات،
 (ئوگست كۇنت) دەلى (فەرمانپەرۋاىيى پىۋىستى يەكى گىرنگە و ھىچ
 كۆمەلەك بىن فەرمانپەرۋا نايىت ئەمەش لەۋ ئارمىزۋە ۋە ھاتۋە كە
 ھەندىك ھەز بە فەرمانپەرۋاىيى دەكەن لەبەرئەۋە ھەندىكى تر شىۋىنيان
 دەكەۋن) واتە پىۋىستى يە مېژوۋىيى يەكان زۇرجار سەركەردە دروست

دەكەن، ھەر بۆيە كۆمەل لە دەۋرى تاكە كەس خېرەبنەۋە و دەيكەنە
 رابەر و سەركرەدە و جەنەۋى كۆمەلگەي نوۋى دەدەنە دەست و دەسەلاتى
 رەھەي دەدەننى واتە ھەموو ھىزو تواناي خۇيان پىئەبەخشن و كە
 دواجار ھەموو پىرارىك لە و تاكە كەسەدا كۆ دەبىتەۋە، تاكە كەس يان
 ئەو سەركرەدەش ئەو ھەل و مەرجه دەقۇزىتەۋە و ئەو ھىز و توانايە لە
 خۇيدا كۆ دەكاتەۋە و بە ناۋى سەرجهم دەۋرەبەر ياساكانى دەردەكات و
 بەناۋى كۆمەلشەۋە دەدۋى و فەرمانەرەۋايى دەكات، سەركرەدە زۆرجار
 رۆلى خۇى نابىننى كە دەبى وەك سەركرەدە و ھوشياركەرەۋەي كۆمەلگا
 بىبىننى كە دەبىتە ھۇى لەدەست دانى سەركرەدەتەيەكەي، سپارتاكۇس
 زولم و زۆرى دەربەگ ۋاي كرد شۆپشىكى كۆيلە بەرپا بكات، بىئەۋەي
 خەلكان سپارتاكۇس ھەر بىبىن يان بىناسن دۋاي شۆپشەكەي كەۋتن،
 بەلام بى بەرنامەيى و بى دىسپىلىنى سپارتاكۇس بۇ شۆپش ۋاي كرد
 شۆپشەكە شكىست بەننى و كە دواجار سپارتاكۇس بوۋە قورىانى و
 كوزرا، بەلام دۋاي ئەۋە جۆشىكىدا بە شۆپشەكانى دۋاي خۇى و
 سەركرەدەكانى دۋاي خۇى، ھۆكارى سەرھەلدانى ئەو شۆپشە
 دىئەندەۋەي كۆيلەكان بوو ((ھەرۋەك شۆپشەكەي ناۋى لىئەرا
 شۆپشە كۆيلەكان لەسەر دەستى چىنى دەسەلاتدار و چەۋسەنەرەكان
 كە بىۋە قانكەتەرەكەي گىرەنگ بۇ شۆپشەكەي ئەۋە... ئەسە دەۋەشەي
 كەيلەكان دۆرى رۇبەدارى، كەۋايى راپسەپىن و شۆپشە بىن بەرنامەيى

دیسپلین و ہوشیاری کۆمەلایەتی و ستراتژیی دووری ئامادەکراوی تاکە کەس مەحالە سەرکەوتنی و مەحالە دروست کردنی پیکھاتیەکی کۆمەلایەتی کە ژێرخان و سەرخانی کەسایەتی و دەسەلات دیاری دەکات.

دیارە سەرکردەیی بلیمەت هوشیاری دەورووبەری لێک دەداتەو و لە هەمان کاتدا ئاراستەشیان دەکات بۆچوونە پیشەوە بە پلەیی ئاراستە کردنەکانی خۆی کە لەگەڵ کۆمەڵدا بگونجی، ئەمەش زیڕەکی و هوشیاری سەرکردە دیاری دەکات، بۆیەش خەڵکان واتە ئوانەیی دەورووبەر کە لەو سەرکردەییە خەردەبنەو و بە چاویکی گەورە سەیری دەکەن و زۆرجار پەڕگراوە ریزی دەگرن تا رادەیی پەرستنی، میژوو شاھیدی زۆر لەو جۆرە سەرکردانەییە لە پیشدا لە میژووی کۆنی مەروفاڵیەتیدا ئەو سەرکردانە بە شیوەییەکی تر لە دایک دەبوون و سەریان هەڵدەدا و دەسەلاتیان بە سەر کۆمەڵدا دەسەپاند، کەوابێ هوشیاری کۆمەلایەتی دەبێتە هۆی دروست کردنی کۆمەلێکی هوشیار و لەهەمان کاتدا سەرکردەییەکی هوشیار دەدات بە دەستەو، واتە تاکە کەس بێ کۆمەڵ هیچ بەھایەکی نابێت و کۆمەلێش بێ تاکە کەسی بلیمەت و هوشیار دروست نابێت و بایەخیشی نابێت، کەواتە پێویستە سەرکردە مەبێت و دەبێت ببێت، هیچ کۆمەلگایەکی مەروفاڵیەتی بێ سەرکردە نەبێت، کە ئەمەش بەرو رەنجی میژوو، کۆمەلێش خۆی بە پێویستی

دەزانىت و بانگەشەى ئەو دەكات كە پىۋىستى بە سەركردە ھەيە بىيات
 بەرپە، كە گۇران دەبىتە پىۋىستە پىۋىستە ھەيەكى ھەتى زۆرەى كۆمەلگا
 دەگىرتەو بە ھەموو توۋزەكانەو، ديارە چىنى دواكەوتوو ناتوانىت
 خۇى راگىرت لەبەردەم شالەوى گۇران و پىشكەوتندا، بەلام قەوارە و
 پەلى ئەو گۇرانە بە پىۋىستە ياساى گۇرانى كۆمەل و ھوشيارى كۆمەل و
 سىستەمى كۆمەلەتە دەگۇپى كە كۆمەل رووبەرووى قەيرانىكى گران
 دەبىتەو و بەرگى پىكەتەيەكى تر دەكاتە بەر خۇى يان لە پىكەتەيەكى
 تردا كە نامۇيە بۇيى و دواچار پىكەتەيە كۆنى خۇى دەپمىنى و
 ھەرمىكى نوۋى بۇ خۇى دروست دەكات، لەو ساتانەدا ھەندى سەركردە
 سەر ھەلدەدن و دەبنە تىزىپكى ئەى ھەرمە و ھەرمى دەسەلات پىك
 دەبىنى بە خۇشەو و اتە لەسەرەو بۇ خوارەو و بە پىچەوانەو،
 كەوابى ئەو سەركردەيەتە رابەرايەتە ئەو پىشكەوتنە دەگىرتە دەست،
 واتە گىرتنە دەست جەلەوى ئەسپى كۆمەلگا، ئەو دەسەلاتە يان ئەو
 سەركردەيەتە كە دەسەلاتىكى كارىزمىي (CHARISMA) دەبى كە
 پىشت بە ۋەلانى رەھايى پىۋىستەيەكى ديارى كراوى ۋەك پالەوانىتى
 دەبەستى، ديارە ئەو دەسەلاتەش پابەندى بارودۇخى مېژوويى ھەيە و
 رەوتى گۇرانى تاكەكەس بە خۇۋە دەبىنى لە گۇرانى كۆمەلدا كە
 ھوشيارى و ئىھاتوويى تاكەكەس رۇلى سەركە تىا دەگىپى، واتە
 كەسىتى ئەم دەسەلاتە بە ئازايەتە و ھىكمەت و پالەوانىتى و

چاۋنە ترسى جىادە كىرتتەۋە، لەۋىشدا پىكھاتەى كەسىتتى يەكى جىگىرى
 تايىبەتى دەبىت، كە ئارەزوومەندە كەسانى ھەۋادارانى ۋەك خۇى بن و
 ھەمان كەسايە تىيان ھەبىت، تاكەكانى كۆمەل لە دەۋرى ئەۋ كەسايەتى يە
 خېدەبىنەۋە و متمانەى پىدەبەخشىن و پىشتىۋانى ئىدەكەن و فەرمانەكانى
 جىبەجىدەكەن و ھەموۋان رىزى ئىدەگىرن و ۋەك باۋكى رۇخى سەيرى
 دەكەن، زۇرجار نا ھوشىارى كۆمەل و تىنەگەيشتىنى لە كەسايەتى
 كارىزمايى ۋا دەكەت كە زىاتر كەسىتتى كارىزمايى يان سەركردەى
 كارىزما يان خۇ بە پالەۋان زانىنەى ۋاى ئىدەكەت كە زۇرجار شىۋازى
 تاك رەۋى بەكاربەينى ۋا يەخ بە زۇر بىرۋاكانى كۆمەل نەدات و ھەر
 خۇى ھەموۋ شت بىت و ئەۋ ھەموۋ ھىزە ئەفسوناۋيانەى كە لە خۇيدا
 كۆى كردونەتەۋە بىيانخاتە گەپ نەمرى يەكجارەكى بە خۇى بدات، يان
 نەمرى بە خۇى بىبەخشى، زۇرجار لاي كۆمەل ئەۋ ھەئىس و كەۋتە بە
 شىۋەيەكى نامۇ دىنە بەرچاۋ بۆيە زۇرجار ئەۋ پەيۋەندىە رۇخى يە لە
 نىۋان سەركردەى كارىزمايى و تاكەكەس يان كۆمەل تىك دەچى و يەك
 ناگرى و لەق دەبىت و دەبىتە ھۇى سىست بوون و لاۋاز بوونى
 پەيۋەندىەكانىيان و ئەۋانەى بە نامۇى سەير دەكەن ھەۋل دەدەن لە ژىر
 ئەۋ دەسەلاتە قورسەدا رىزگارىيان بىت تاۋاى ئىدەت زۇرجار دژايەتى يەكى
 توند رەۋانە بە خۇۋە دەگرى لە نىۋان سەركردەى كارىزمايى و
 جىابوونەۋەكاندا يان لە كاتى زۇرناسكدا خىانەت لە سەركردەى كارىزما

دەكرى زۆر جار بۇ دەسلەتلى خىيانەتكارە بەسەر دەسلەتلى سەركردەي
 كارىزمادا، لىزەدا ھاكىشەي نەمانى باوك و تىك چوونى شىرازەي
 خىزان دىتە ئاراو، (ماكس قىيەر) لەو باوۋەدايە كە سەركردەي
 كارىزمى لە كاركردنە سەر لايەنگرانى سەركەوتنى بەرچاۋ بەدەست
 دەھىننى ئەگەر ژمارەيان كەم بىت و دەكرى بەلام دواي سەركەوتنى ئەو
 بزوتنەوانە و بلاۋبوونەۋەي ھەلوئىست و بۇچوون و زىادبوونى ژمارەي
 لايەنگرانى سەركردەي كارىزمى ئەو سىمايە لەدەست دەدات، لەبەر
 روشنائى بۇچوونەكەي (ماكس قىيەر) دا كاتىك. بچوكتىن ھەلە لەناو
 دام و دەزگا و رىكخستەكانى ژىر دەسلەتلى كارىزماۋە دەبىتە ھۆي
 ناشرىن كىردى ئەو ھەپمە پىرۋەي كە بۇ ئايندەيىەكى رووناك دايىناۋە،
 لە ژيانى مېژوۋى كۆمەلگەدا چەندەھا سەركردە تى دەپەپەن، لە ژىر چەند
 ناۋىك و لەژىر چەند بەرگىكدا، يان لە نىو جۆرە دەسلەتلىك دەردەكەون
 ۋەك چۆن لە كۆندا روويان داۋە، لە ژىر چەند بەرگىكدا، لە ژىر ناۋى
 (كوپى خودا)، (نېردراۋى خودا)، (سىبەرى خودا)، (پاپا)، (ئىمپراتور)،
 (پاشا)، (دكتاتور... ھتد) كە ئەمانە بە پىي سەردەم كارىيان كىردۆتە سەر
 رەۋتى كۆمەلگەي مۇقايەتى، خۇيان بە كەسانىكى نمونەيى مەزن
 زانىۋە و نمونەيان لە ژيانى ئاسايىدانىيە ۋەك مۇقىكى بەھىز و
 ئەفسوناۋى و بە توانا و بلىمەت دەردەكەون، يان خۇيان وا دەردەخەن،
 ھەمىشەش خۇيان لە زارى خۇيانەۋە بانگەشەي ئەۋانەيان كىردوۋە،

توانیویانه پشت به باومرپهکانی خویان بیهستن و سهرنجی خه لکی به لای
خویاندا رابکیشن و خه لکان له دهوری خویان خربکه نه وه خه لکیش به
چاوی مرقیقکی ئەفسوناوی و خارق و نااسایی و له سهر و خویانه وه و
به سهرسوپمانه وه تئی بپروانن بهرگری ئەو سهرکرده کاریزماییانه
وایان ئی دهکات که هه ندی جار خویان به دروست کهری میژوو له قه لهم
بدن و خویان له سهر و هه موو شتیکه وه ببینن، ئەمهش ئەو هه لیه یه که
سهرکرده ی کاریزمایی تئی دهکه وی و دواپی ده بیته هوی روخاندنی
ههرمه که ی، واته له دهست دانی دهسه لاتی، به لام سهرکرده ی زیره ک
هه میشه ده پروانیته رۆحی تاکه که سی کۆمه له که ی له وی وه نه زمی خو به
دهسته وه دانی بو خوی ئی ده دات و وای ئی دهکات خوی به قوریانی بکات،
به لام له بهر ئەوه ی کۆمه له خولقینه ری ئەو پرۆسیسه یاسایانه ی ژیا نه
به مه دا دهرده که وی که کۆمه له دروست کهری میژوو و ههر کۆمه لیش
بالاده ست ده بیته نه ک سهرکرده، چونکه سهرکرده ش سهرکرده یه تی
ناگریته ده ست گهر کۆمه له نه بیته، بۆیه سهره رۆپی زۆربه ی
سهرکرده کان وایان ئی دهکات که بیبهش بن له میژوو، یان میژوو له
دهره وه ی خویان سهیریان بکات، دیاره سهرکرده ی ئی هاتوو رۆلی گرنگ
ده بینن له میژوودا و هوشیاری ده به خشی به خه لک و له رئی هه لدير
رزگاریان دهکات و ناراسته ی رینگه ی راستیان دهکات، واته پیویسته
میژوویی یه کان سهرکرده ی میژوویی دروست ده که ن له ری ی مۆله تی

كۆمەلگاۋە، كەۋاتە پېش ھەموو شىتېك ھېز و تواناي سەرکردە لە
 بىز تەنھەي كۆمەلەيتى پېشكە و تەنخاۋە وەرگىراۋە كە ئەم سەرۋكە
 بۆتە رابەرى و بەرپەي دەبات كە سەرکردەش توۋشى لادان بوو لە
 كۆمەلگا ئەو كاتەش كۆمەلگا ھەر مەكەي دەروخىنى و سەرکردايەتى
 لە دەست دەردەھىنى و لە جياتى سەرکردەي روۋخا و سەرکردەيەكى تر
 ھەلدەبىزى، واتە لەو پىرۋسە مېژوۋەدا مېرۋ خۆي دروست دەكات و
 كۆمەلگايەكى ھوشيار پىك دەھىنى وەك ماركس دەلى (مېرۋ ئەو
 كەستەيە كە مېژوۋى خۆي دروست دەكات). واتە ئەو دروستكەريەتى
 ديارە مېژوۋ چەند زەبەر و زەنگى ھەيە ئەۋەندەش دەرفەتى ھەيە،
 زۆر جار مېژوۋ دەرفەت دەدات بە نەتەۋەيەك لە ناۋەۋەي خۆيدا گەشە
 بكات، يان دەرفەت دەدات كە سەرکردەيەك بۇ گەلىكى پەرتەۋازە و سەر
 ئۇشپاۋ دروست بىت وەك پىۋىستى مېژوۋىي كە رۆلى مېژوۋىي
 گەشەي ئاسايى ژيانى خۆي بىينى، بەلام كە سەرکردە لەو بارودۇخ و
 لەو مېژوۋەدا رۆلى خۆي نەبىينى و لەگەل رەۋتى مېژوۋەدا ھەلنەكات،
 يان بە پىي مېژوۋ ھەنگاۋ نەنى سەرکردايەتىيەكەي بى سى و دوو
 شىكست دەھىنى و دەپمى و مېژوۋش دەخاتە بەر زەبەر و زەنگى
 بى بەزەي يانەي خۆيەۋە، چونكە دەرفەت ھەبوو بۇ دروست كردنى
 سەرکردايەتى مېژوۋىي بەلام سەرکردەي بى ئاگا بە رۆلى مېژوۋىي خۆ
 ھەلئاسى دواچار ناتوانى ئەركە مېژوۋىي يەكان جى بەجى بكات، ئەو

جۆره سەرکردانه زۆر جار لهو ههناوه میژووهدا که هیشتا ماریه تی بۆ
 سەرکردایه تی ئەم بۆچلیسی دەسەلات دیتە مەیدانی شانۆ و دەیەوی
 وەک سەرکردە خۆی دەر خات که ئەو جۆره سەرکردانه به (تصادف-
 لهناکاو) له دایک دەبن و لهناکاو دەبنه سەرکردە و جلەوی کۆمەلگا
 دەگرنه دەست، هەر بۆیه له ههره می ملی دەسەلاتیان، یان
 سەرکردایه تیان هه میشه خیانهت و خۆ به دەسته و دەر و لاواز و نه خوش
 دەر دچن و له رهوتی کۆمه لایه تی و گه شه ی کۆمه لایه تی و پیکهاته ی
 کۆمه لایه تی و ته نانهت ماکی نه ته وه یش لاده دن و کۆمه ل به ناوی
 سەرکردایه تیه وه به ره و هه لدیر ده بن و سەرکردە متمانه ی خۆی
 ده دۆرینن و که دوا جار کۆمه ل ئەو سەرکردیه ده خاته ژیر میکرو سکوبی
 میژوو و ده یخاته نیو ده ستاپی گرو تینی خۆیه وه و به چه کی میژوو
 ده یرو خینن و ملی پێ نه وی ده کات و جلەوی دەسەلاتی ئی وه رده گرینته وه
 و ده یکاته قوربانی میژوویه کی گه شه کردوو پیشکه وتووتر که له
 هه ناویدا سەرکردە ی راست له دایک بێ، یان هه لگری تۆوی سەرکردە ی
 بلیمهت و میژووی بێ، جاری واش هیه ئەو دهر فته میژووییه که
 میژوو ده یداته سەرکردە، گەر ئەو سەرکردیه ئی هاتوو بوو زیره ک بوو
 توانی له میژوو بگات، ئەوا ئەو هه له ده قۆزیته وه و رۆلی خۆی ده بینن
 له ره پوه ی میژوودا، که واته ده توانن رابه رایه تی بگرینته ده ست و
 کۆمه ل لهو قه یرانه رزگار بکات، که واته دوا که و تن له میژوو، دوا که و تنه له

خولقاندنى سەرکردايەتى و پيشكەوتن، دواكەوتنە لە پىك ھىنانى
پىكھاتەى مېژوويى و مرويى كۆمەلايەتى، دواكەوتنە لە شارستانىەت،
لېرەشدا ژيان بى سەرکردە مەھال دەبيت، واتە پىداووستىيە
كۆمەلايەتەكان و پىداويستىيە مېژوويى،كان سەرکردە دەخولقيىن.

دەسلەپلەر

ھەر لە بۇچون و شى كىرگەنە وانەى سەرەو دەتوانىن بلىن كە سەرگىردە بۇ دەست بەسەرا گىرتنى كۆمەل و رىكخستىن و بلاو كىرگەنەو ەى يىروبامېرى خۇى جۆرە دەسلەپلەتەك دەسلەپىننى و ەك سىستەمىك دەيىبات بەرپۆە لەوئىشەو ەك باوكىك بۇ ئەوانى ژىر دەستى خۇى ەئس و كەوت دەكات و فەرمانىيان بەسەردا دەسلەپىننى، واتە دوا پلە يان دوا ئامانجى سەرگىردە دەسلەپلەتە كە پىئى دەگات و خۇشى بەشايستە دەزاننى، دەسلەپلەتەش ئەو ەرمەيە كە بە ھۆيەو فەرمانەكانى لىو ەردەچى، ديارە لە مېژو ەو دەسلەپلەتەكانى ناو خىزان و كۆمەل و دەولەتەش و تەنانتەت حىزىيش ەمان ەرمەى ەبوو ە ەمان پلىكانەى بەرپى كىردو ە، واتە ەمان دەسلەپلەتە كارىزمايى بىردو يەتە بەرپۆە ەك ياسايەكى گەردوونى و سىروشتى و مەوىى، كەواتە دەتوانىن بلىن باوكى رۇخى كۆمەلگا رۇخى كۆمەلەتەى لە خۇيدا كۆدەكاتەو ەبەرەو

ئاستى خۇناسىنى ئەر رۇخە و پەى بە خۇبىردنى دەبات و ئەنجام
 دەىگەىەئىتە ئاستى پىكهاىنى دەولەت، كە وابتى دەسەلات (POWER)
 دىار دەىەكى كۆمەلایەتى و مروف ئاشناى شىوہ جىاوازەكانى بووہ و بە
 شىوازى جىاوازكارى كرؤتە سەر رەفتارى مروف ەندى جار لە
 ىەكگرتنى مروف لە چوار چىوہى كۆمەلە كەسانىكى تردا ىان كەسانىكدا
 كارىگەرى ەبووہ و ەندى جار لە چوار چىوہى دەسەلاتدا بۆتە ەوى
 سەر ەلەدانى جىابوونەوہ و ىاخى بوون لە ناو كۆمەلە كەسانىك و
 كۆمەلگادا، كەواتە دەسەلات بە بوو ىەرىكى كۆمەلایەتى لە قەلەم دەدرى
 كە لە ەەر كۆمەلنىكى سەرەتايى و لىكدراو و خىزان و گەرەترىن دەزگای
 ناو كۆمەلدا كە دەولەتە ەىە، دەسەلات ەىزىكى سروشىتى ىان مافىكى
 رەواى رەفتار و دەر كىردنى فەرمانە لە كۆمەلگایەكى دىارى كراودا ئەم
 جۆرەى دەسەلات بە ناو ەندىكى كۆمەلایەتى گرى دەدرى كە ئەندامانى
 كۆمەل پەسەندى دەكەن و مل كەچى راسپاردە و فەرمان و بىرپارەكانى
 دەبن بە و پى ىەى دەسەلاتىكى شەرىىە، ئەو دەسەلاتەش لە پەزامەندى
 ئارەزوومەندانەى خەلكى لە مافى تاك بۇ داپشتنى ياسا و دەر كىردنى
 فەرمان سەرچاوہى گرتوہ، دەسەلات بۇ كۆنترۆل كىردنى خەلك و گوشار
 خستەنە سەرىان بە مەبەستى مل كەچى كىردنىان و دەست تىو ەردان
 لە سەر بەستىان و ئاراستە كىردنى ەولەكانىان لە بوارى دىارى كراودا

ههيه، (ماكس قيبهر)ى كۆمهلناسى ئەلمانى دەسلەت و شەرىعتى دەسلەتلى بەسىر سىن جۇردا دابەشكردووه ئەوانىش برىتىن لە:-

۱ دەسلەتلى كلاسكىكى (تەقلىدى).

۲ دەسلەتلى كارىزمائى ((Charisma)).

۳ دەسلەتلى ياسائى ((ەقلانى)).

ئەو دەسلەلتانەش بە درىژائى مىژوو وەك دياردەيەكى كۆمەلەيتى لىها تووه و لە ھەموو كۆمەلگايەكدا ھەبووه و كارى پىكرائە، دەسلەلتەكان لە كۆمەلگاي بەشەرىتدا دەگۆرپىت بە ھۆى بارودۇخ و ناوچەيى و ەقلى كۆمەلگاكە و بارى ھوشيارى كۆمەلگاش جۆرە دەسلەلتىك ديارى دەكات لە كاتى پىويستى و لە قۇناغىكى پىويستدا كە لەكرۆكى خۇيدا بىت و لە خزمەت ئەو ناوكەدا بىت، واتە دەسلەلت لەو شويىنانەى مىژوو يان ھوشيارى كۆمەلەيتى.. ئابورى.. مىژوويى يان پىكھاتەى كۆمەلەيتى تىدا دروست نەبووه جىگىرنەبووه، ھەمىشە دەسلەلتىش بە لاوازى و بە نەخۇشى و ناوچەيى و گرژى دەمىنىتەوھ دواجار ئەو دەسلەلتەش لەو شويىنە تەنگە جوگرافىيەدا لەگەل رۆژگاردا رۆدەچى و نامىنى، ئەوھش دەبىتە نوشوستى ياساكانى گۆران كە كۆمەل لە پىشكەوتنەكان دواەخات و بەرگى بوون بە شارستانىتى پىنادات و بى بەشى دەكات لە مىژووي پىرۆن، بەلام لە كۆمەلگاي ھوشياردا ھەمىشە لە كاكلى خۇيدا گۆران بەدى دەكرى و ھەول دەدرى

که بگۆپدری بهره و باشتەر، واته خرۆکی ژیان هه‌میشه له‌گه‌شه‌دایه،
ته‌نانه‌ت گهر سه‌رکرده‌یه‌ک لاچێ سه‌رکرده‌یه‌کی تر و باشتەر له‌ جێی
داده‌نریت، ئا به‌و شیوه‌یه و له‌گه‌ڵ گۆپانه‌کانی گه‌شه‌کردنی کۆمه‌ڵ
دوا به‌دوا ده‌سه‌لات و کۆمه‌ڵ و تاکه‌ که‌سیش ده‌گۆپێ له‌باشتره‌وه‌ بۆ
باشتەر.

دەسلەلاتى كلاسسىكى (تەقلىدى)؛

دىيارە بۇ سەپاندنى دەسلەلاتى كلاسسىكى، سەرگىردە پىيۇستى بە
دواكەتوتىرىن چەمكى مەيى ھەيە كە كۆمەل بەرپوۋەبىت، ئەۋىش ئەۋ
داب و نەرىتە كۆنانەن كە كۆمەل خۇيان دەيانەۋى و پىۋى قايلىن، يان
بازنادەن بەسەر ئەۋ داب و نەرىتە كۆنانەداۋ ناچنە نىۋو بازىەى
گۇپانكارىيەكانەۋە، كە ئەمىش مەترسى لە دەست دانى دەسلەلات
دەگىرىتەۋە، يان خۇ دوورخستىنەۋە لە گۇپان و گەشەى كۆمەلگا، بۇ
چەسپاندنى ئەۋ شىۋە دەسلەلاتە، دىيارە پىيۇستى بە ھەندىك بناغە ھەيە
كە ئەۋ ھەرمەى لەسەر راۋەستىۋاتە ئەۋ دەسلەلاتە كلاسسىكىيە،
ئەۋىش كۆنتىرىن و كۆنەپەرسىت تىرىن باۋەپە كە پىشتى پىۋەبەستى و
دەيكاتە ژىرخانى خۇى بۇ بىيات نانى دەسلەلاتى سەرخانى خۇى، تا
ھەرمەكەى لەسەر راۋەستىنى، لەۋ جۆرە دەسلەلاتەدا ئەرك و فەرمان
تەنانەت ياساش بايەخى نىە، بەلكو ناۋەندى شىخسى رۇلى گىرنگ
دەگىرى، دەسلەلاتى كلاسسىكى لەۋ كۆمەلەدا لە دايك دەبىت كە ھوشيارى

كۆمەلەيتيان پېۋە ديارنىيە و ھوشيارى لايان دروست نەبوۋە، ئەمەش
 بوۋەتە پى خۇشكەرى بۇ ماۋەى مانەۋەى تەمەنى دەسەلاتى كلاسىك،
 خۇشى واتە ھەر سەرکردەى كلاسىك زياتر پى دادەگرى بۇ ئەو نا
 ھوشيارىيە كە ئەو دەسەلاتە ھەمىشە گرى دراۋە بە داب و نەرىتە كۆنەكان
 و ئايىن و ئەفسانەى دروست كراۋ كە دەسەلاتى كلاسىك دەيكاتە
 ژىرخان و سەرخانى خۇى پى بەھىز دەكات بۇ روۋبە روۋبوۋەى ھەر
 ھوشيارىيە كە تەنگى پى ھەلچىن، ھەرچى پىشكە و تىشە رىى
 لى دەگرى و نايەلئ ئەو پىشكە و تىنە بە شدارى بكن لە گۇپانكارىيە كاندا،
 چونكە دەزانى پىشكە و تىن مەترسىيە بۇ دەسەلاتە كەى بۇيە بە ھەموو
 جۇرىك رى لە پىشكە و تىن دەگرى، لىرەدا كۆمەلگا لە رەۋتى مېژوۋىيى
 دوور دەبى و كۆمەلگا يەكى داخراۋ دەبىت بۇيە ھەمىشە كۆمەللى نا
 ھوشيار بە چاۋىكى ئەفسانەىي كۆيرانە ۋەك (سەرۆك خىل و... باۋك و
 باۋكى گەل و ھتد) دەپواننە ئەو سەرکردەىيە كە مېژوۋىيى ژيانى
 دەمىكە بە سەرچوۋە، بۇ ئەۋەى نەمرى پى بېخىش چۈنكە دەزانن بە
 نەمانى ئەو كۆتايىيان دىت، بۇيە دەيكەنە پالەۋانى چاخ و چەرخ،
 ھەرۋەك لە كۆمەلگاى كورددا دەرگە و تۈۋە كە دواجار لى دەدوۋىيىن،
 كۆمەلگا لىرەدا لە دەرۋەى مېژوۋ خۇى دەبىنن تەۋە و بىبەش دەبى لە
 مېژوۋ، كۆمەللىش شىۋەيەكى دىماگۇيانە دەگرىتە خۇ و كۆيرانە
 رى دەكات، واتە لەو سەرکردە كلاسىكىيە رىۋە چى دى نابىنن، كەۋابىن

تەكتىكى ئۇ بە ھۆى كۆرى عەقلى و ناھوشىيى كۆمەلەر دەچىتە
سەر (واتە بۆى دلوى) پەرەش يان ماۋى مانەۋى تەمەنى زىاتر
دەدات بە دەسلەتكەى، بەلام زۇرجار لە ھەناۋى ئۇ دەسلەتەدا سەير
دەكەين بەشىكى كۆمەل بەۋە قايل نىيە، ئۇ بەشەى كە گۆپان خۇى
دەسەپىنى بەسەرىدا و باۋەپى بە گۆپان ھەيە پاشقول لەسەركردايەتى
كلاسيك دەگرن و ھەرەمەكەى پىلەق دەكەن و ھەرەسى پى دەھىنن
تاۋاى لىدى دەسلەت دەچىتە نىو دەست چىنىكى ھوشيار بۇ
بەرىۋەبردنى كۆمەلگا، واتە ھاتنە دەسلەتلى نوى بۇ سەرشانۇ، لەو
ھەناۋەدا واتە لە كۆمەلگەى خىلايەتلىدا سەركردەى كارزمایى كە
پىشوتەر كەمىك لى دواين سەرھەلدەدات و كۆتايى دەھىنن بە ژيانى
پەترياكى كلاسيك و دەرەبەگ بە تايىبەتى سەرھەلدانى ئۇ
سەركردايەتىيە لە نىو ئۇ خىلانەى يان ئۇ نەتەۋانەى توۋشى گرى
كۆرەى كۆمەلەيەتى بوون، يان لە مېژوۋ ھالى نەبوون، ۋەك كۆمەلگەى
كورد، بەلام ئەگەر بىت و ئۇ كۆمەلە ناھوشيارە ھەر بىەۋى پىش
نەكەۋى و زىاتر پىرۋى بەسەركردەى كلاسيك بدات و زىاتر ئەفسانە
ئاساى پىبەخشى ئۇ ۋە ژىر دەستەيىيەى پىپەۋايە، يان ئۇ
كۆيلايەتىيەى پىرەۋايە و پىر بە بەرگى خۇيەتى، چونكە نايەۋى پىش
بەۋىت چ خۇى چ كۆمەلگا چ دەسلەت ۋەك پىۋىست و ھەتمىيەتى
مىژۋىي.

دەسلەلاتى كارىزمائى (Charisma):

گۇپان پىرۇسەيەكى جەتمى مېژوۋە كە روودەدات، كە دەسلەلاتىش لەو پىرۇسەيەدا جىنى خۇى دەكاتەۋە رۇلى تايىبەتى خۇى لە گۇپانكارىەكان دەبىنى، ئەو كاتانەى كۆمەل دووچارى گرى كۆيرەى كۆمەلەيتى و قەيرانى ئابوورى دەبىت، ھەرۋەھا گوشارە باۋە كۆنەكان و داب و نەرىتە بەسەرچوۋەكان دەبنە مۆتەكە و لەمپەرىك بۇ داخستنى كۆمەل يان بۇ لول دانى كۆمەل لەو كاتانەدا ياساكانى گۇپان ۋەك پىداۋىستى مېژوۋى دىنە ئاراۋە و رۇلى خۇيان دەبىنن لەپەرۋەرەى مېژوۋەدا، واتە بە ھەرەس ھىنانى سەرکردەى كلاسىك كۆتايى بە ناھوشىيارى و ستم و چەوساندنەۋە و خيانەت و كۆيلايەتى دىت و سىستەمى پاترىاكى دەپوخى، واتە رووخاندنى دەسلەلاتى (باۋە پىارە) زۇرجار سەرکردەكانى كورد لە باۋك سالارى (پاترىاكى) فېئودەلرېنە دەرەۋەى كۆمەل و دەرەۋەى مېژو لەبەرئەۋەى ئەو سەرکردانە جىنى باۋكىيان نەگرتۆتەۋە بۇ نەتەۋەى كورد بەلكو جىنى باۋەپىارەيان گرتۆتەۋە، ئا

لەوێوە سەرکەردەى کارىزمى دىتە جىڭگايى و دەسەلات دەگريته دەست
بە پالېشتى كۆمەلى ھوشيار، واتە باوكى رۆحى لە داىك دەبىت بۆ
كوشتنى باوەپيارە، كە لە نيوگەلدا ۋەك (فرياد پەس) يك سەير دەكرى.

سەرکەردەى کارىزمایى يەكەم جار ۋەك بزوتنە ۋەيەكى كۆمەلایەتى
سەرھەلەدات، لە چوارچىوەى شوپشيكى كۆمەلایەتیدا، كە دواجار
سەرکەردە ۋەو بزوتنە ۋە كۆمەلایەتى يە دەخاتە ژيىر ريكفى خۆيە ۋە
كۆمەلىش لە ژيىر دەسەلات و لە چوارچىوەى كەسىتى خۆیدا دەھىلتە ۋە
و بەكارىان دەھىنن بۆ بىروبۆچونەكانى لە پرۆژەيەكى دارىژراودا، واتە
دەسەلاتى کارىزمایى كە پشت بە ۋەلانى رەھايى پىرۆزىيەكى ديارى
كراوى ۋەك پالەوانىتى دەبەستى ۋەو دەسەلاتە پابەندى بارودۆخى
ھەنوگەيى نىيە بەلکو بە ھوشيارى و ئىرادەى بە ھىزە ۋە رەوتى مێژوو
لەبەرچاۋ دەگرى، كەسىتى ۋەو دەسەلاتە بە ئازايەتى و حىكەمت و
پالەوانىتى جىادەكرىتە ۋەو تاكەكانى كۆمەل لە دەورى خەردەبنە ۋە
دەبنە شورايەك بۆيى و دەيكنە دەم راستى خۆيان، ھەر لەو
رووانگەيە ۋە سەرکەردەى کارىزمایى زۆرجار ھەستىكى تەۋاوى بە باوەپ
بە خوبونىكى رەھا و باوەپى بەشكوپى ئامانجەكانى و قەناعەت
پىھىنانى خەلگانى دىكە بە ئامانجەكانى و تواناي گۆپىنى داب و
نەرىت و ياسا كۆنەكانى كۆمەلەكەى ھەيە بى ۋەو لەلایەن تاكەكانى
كۆمەل يان لایەنگرانىيە ۋە رووبەرووى كىشەو گرفت بىتە ۋە، چونكە
ھەر فەرمانىك لەلایەنە ۋەو سەرکەردەيە ۋە دەرچىن بە ياساى دادەنى و
دەبن كۆمەل جى بەجى كات و لەو فەرمان و ياسايانە لاندەن.

دەسلەلاتى ياسايسى (عەقلانى) :

بەرزبۈۈنى ئاستى ھۇشيارى تاكەكەس دەپتە بەرز بۈۈنەۋەى ئاستى ھۇشيارى كۆمەل ۋاتە ئاستى ھۇشيارى كاريگەريان بەسەرەكەۋە ھەيە لە نىۋان تاك و كۆمەلدا، ۋاتە ھاۋىيەشى دەكەن لە گۆرۈنەكاندا، بۇ چارەسەر كەردنى كېششە كۆمەلەيەتە يەكان ز باش كەردنى پىداۋىستىيەكانى كۆمەل و سىستەمى كۆمەلەيەتە يە جىاۋازىيەكان، ۋاتە ھەست كەردنى تاك بە بۈۈنى لە نىۋ دام و دەزگاكانى دەۋلەتدا و لە ھەمان كاتدا بەشداربۈۈنى تاك لە كۆمەلى ھۇشياردا بۇگەيشتەنە بە دەسلەلاتى ياسايسى (عەقلانى) دىيارە بىرۈبۈچۈنەكان و تىۋرى تاكە كەسە زانست خواز و پېشكەۋتۈۋەكان رۇلى گەرە و بەھىز دەپىنن لەۋ پىرۇسە عەقلانىيەدا كە لە ژىرير و باۋەرەكانىاندا ياسا لە دايك دەپىت كە لە ژىر كاريگەرى كۆمەلدا خۇى دەنۈينى، ئەۋ بىرمەندانە رابەرايەتى كۆمەلىك يان بەشىك لە كۆمەلگا دەكەن و بەشدارى لە دروست كەردنى دەسلەلات و دەۋلەتى ياسايسى (عەقلانىدا) دەكەن، بۇچۈۈنەكانى

ئەفلاتون كەمىك بە لای ئەو دەسەلاتە عەقلانى و ياسایی يەدا دەپۆشت و بۆ بە ياسا كەردنى واتە عەقلانىەت كەردنى سىستەمى ئەوسای یۆنان، زۆرجارىش گۆرانكارىيە حەتمى يەكان ھوشيارى كۆمەلایەتى و دەسەلات دیارى دەكەن و ئەو بیرمەندانەش رۆلى گەرنكى تىادا دەگىپن، سەدەى ۱۷، ۱۸، ۱۹ و سەرەتای سەدەى بیست پىكھاتە يەكى لەو شىۋە دەسەلاتەى گەرتەخۆ، كە بوو گۆرانكارى و لە سەدەكانى پىشۋوتى جىاواز بوو، كە زۆربەى بیرمەندان دەستى بالايان ھەبوو بۆ ياساكانى دەولەت و تەننەت گۆپىنى بىرۋچۈنەكان و گۆپىنى شىۋازى دام و دەزگا دەولەتى يەكان بە تايبەتى مەسەلەى دىن، راستە كە مىر پادشاكان لە سەردەمەكانى ناوہ پاسەت تا سەدەى رۇشنگەرى دەسەلاتىكى رەھايان ھەبوو بە تايبەتى پىاۋە ئاينى يەكان واتە دەسەلات كلاسكىكى بوو تىكەل بە (استبدادى) بەلام سەرخانى دەولەت و پىكھاتەى كۆمەل عەقلانى بوو كە لە نىۋ كۆمەلدا پەپرەو دەكرا كە دواجار بوو ھۆى روخاندنى زۆر لە دەسەلاتى تاك رەوى و كلاسكىكى بە تايبەتى لە فەرەنسا و بەرىتانىادا، لەو سەدانەدا كە پىشۋو باسما لىۋەكەرد زۆرىنەى ياساكانى مەروۇف و دەولەت و بىرۋچۈنە عەقلانىەكان سەريان ھەلدا ەك پىرۋەيەك بۆ دەسەلات و دەولەت كە خالىكى گەرنكى تايبەت بوو لە پىرۋسەى گۆرانكارى لە گەشەى كۆمەلگادا.

پیکهاتهی کۆمه‌لگای کورد :

تیکرا له کۆمه‌لگای رۆژمه‌لاتیدا تیکه‌لاییهکی ئالۆز له پیکهاتهی کۆمه‌لگادا هیه و به‌دی ده‌کری، قۆناغه‌کانی گه‌شه‌ی کۆمه‌لایه‌تی لیکتر ئالۆن و سنووریکی جیاکه‌روه له نیوانیاندا به ئاشکرا نابینریت به مانایه‌کی دی هه‌ر قۆناغه خه‌سله‌ت و سیمای بنه‌په‌تی خو‌ی هه‌ل نه‌گرتوو ه‌وی ئاشکرای ئه‌وه‌ش به‌نده به چۆنیه‌تی گه‌شه‌ی ژیرخانی کۆمه‌لایه‌تی‌یه‌وه له‌گه‌ل په‌یوه‌ندیه‌کانی به‌ره‌م هیناندا، دیاره‌ گه‌شه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌بار و دۆخیکی له‌باردا و له‌ میژوویه‌کی دیاری‌کراودا دروست ده‌بی‌ت گه‌ر ئه‌و په‌ره‌سه‌ندنه له‌گه‌ل ره‌وتی ئه‌و میژوو هه‌ل نه‌کات تووشی ئالۆزی و گرژی پیکهاته‌یی ده‌بی‌ت که ده‌بی‌ته ه‌وی دواکه‌وتنی کۆمه‌ل و ه‌یشتنه‌وه‌ی له‌ ده‌ره‌وه‌ی میژوو، له‌ هه‌مان کاتدا که‌سایه‌تی‌یه‌کی شل و شیواو و شپه‌رزه دروست ده‌کات و که‌سایه‌تی پاک و له‌ قالب دراو نادات به‌ ده‌سته‌وه، له‌و‌یشه‌وه قۆناغه‌کانی دوا‌ی ئه‌و تیک

شكاندنه ھەر بە شكاوى و خوارى دىت و گۆپانكارىيەكانىش زياتر بۇ
 دواوھىيە و زياتر دووبارەبونەوھ بە خۇيانەوھ دەبينن واتە جارى
 ھەستانەوھ و جارى شكست، جارى شكست و جارى ھەستانەوھ،
 ئەمەش كاريگەرى دەكاتە سەر تاكەكانى كۆمەل تاواى ئۇدى ئەو پىكھاتە
 كۆمەلایەتییە تووشى لول بوون و گرىكویرەى میژوویى دەبیئت، كە بە
 زەحمەت كۆمەلگا چارەسەرى ئەو گریيانەى پىدەكرىت و تووشى سەر
 ئىشەى ئىجگار گەورەى میژوویى و دەروونى دەكات، مەسەلەى
 ئابووریش ھۆكارىكە كە دەبیئتە ژىرخانى ئەو پىكھاتەى كە بە ژمارەىك
 دادەنرى لە دروست كردنى ئەو پىكھاتە كۆمەلایەتییەدا، واتە رۆلى گەورە
 و ھوشیار كەرەوھى كۆمەلگا دەبینى و گەشە بە رۆحى میژوو دەدات، كە
 سەرخانى كۆمەلگا دەبوژىنىتەوھ و توخمى پىكھاتەىكەى تاییەتى بۇ
 داىین دەكات دواچار كەسایەتییەكى پتەو و بە ھىزى بۇ دروست دەكات
 كە دەچىتە خانەى پىكھاتەى كۆمەل سەد دەر سەد، ئەمیش پابەندە بە
 ھوشیارى ئەو كۆمەلگایەوھ خۆشى تیا دەبینىتەوھ، لە پوانگەىەوھ
 كۆمەلگای كورد وەنەبى گۆپانكارى نەدىبى بەلام ئەو گۆپانكارىیانە لە
 دەرەوھى میژووى بووھ و لە خزمەت كۆمەلگایەكى تردا بووھ كە نامۇ
 بووھ بۆى نەك لە خزمەت ژىرخانى كۆمەلگای خۇیدا ھەربۆیە
 كۆمەلگایەكى شېروشەق ماوھتەوھ و پىكاتەىكەى گرزولول پىچى گرتۆتە
 خۇ، وە لە ھەموو روىەكەوھ دارخراوھ واتە تووشى گرىكویرەى

كۆمەلایەتى و میژوویی بووه، ئەمەش وای کردووه که چین و توێژەکانی
 کۆمەلگای کوردی زۆر بە زەحمەت و گران جیا بکێنەوه و پۆلێن بکێن،
 ھەر بۆیە ھیچ چینیکی کۆمەلگای کوردی ھاوچەرخ بەلا دەست نیە
 ئەمەش بوو تە ھۆی ئەو ھێکیتی یەکی سیاسی دروست نەبێ بۆ
 سەرکردایەتی خەباتی پزگاری خوازانە، واتە بازنیەکی وون بوو ھەبە
 گەشە نەکردنیدا که ئەو حالەتی وونبوونەش جەستە ی پیکھاتەکی
 شیواندوو و لە باریکی سروشتیدا رای نەگرتوو، لێرەو دەتوانین بڵێن
 کۆمەلگای کورد کۆمەلگایەکی نا ھوشیارە کە واتە بە کۆمەلگایەکی
 سەرەتایی دەدریتە قەڵەم، (لازارییف) دەڵێ (ئەو ھاوچە
 کوردنشینەکان پێی دەناسرێن لەو وولاتانەدا نزمی ئاستی گەشەکردنی
 پەییوەندیە کۆمەلایەتیەکانە و شەییوە ی پیکھاتووی کۆمەلایەتی
 کۆمەلگایە)، ھەرۆھا دەڵێ (پەییوەندی کۆمەلایەتی لە بەشەکانی
 کوردستاندا ھەک یەکی نیە)، (ھەموو بەشەکانی کوردستان لە گەشەکردندا
 ھاوشانی یەکی ناپۆن)، لازارییف دەڵێ (ھەرۆھا ئابووری نیشتمانی و
 فەرھەنگی گشتی ھی کوردستان بە ئاستی ئەو وولاتانە گەشە
 نەکردووه، ھۆیەکی شە دەگەریتەو بۆ ئەو بارودۆخە نەگونجاوو نا
 ھەموارانە ی کە چەندین سەدە یە کورد پێیدا دەپوات، شەپ ی بێ
 پسانەو، سەرکوت کردنی خویناوی پاپەرین و شوپشەکان کە بۆتە ھۆی
 وێران بوونی وڵات و چۆل بوون و دابەزینی توانای بەرھەم ھێنان).

ھۆكاری خېۋكەي ئاۋەۋە، ئاۋرۇك رۇلىكى سەرەكى دەيىنىت لە
 جەستەي پىكھاتەي كۆمەلەيتىدا، ديارە كۆمەلگاي كوردىش ھەر
 لەناۋەۋە ئەۋ خېۋكانە رۇلى بە ئۇرگان بوۋنى خۇي جى بەجىنە كوردوۋە،
 بۇيە ئەۋ پىكھاتەيە بەشل و شىۋاۋى و شەق و شېرى ماۋەتەۋە و
 بەناۋيەكدا چوۋە و پتەۋى بە خۇۋە نەديۋە، ۋەك ھىلكەي كال و شل و
 دەلەمەيى بوۋە، ئەمەش كارىگەرەيەكى ۋاي كوردوۋە كە دەسەلاتە
 جياۋازەكانى نىۋ كۆمەلگاي كورد زۇر لاۋاز لە دايك بىن و لە سنوۋرىكى
 جوگرافى تەنگدا پەنگ بخۇنەۋە و رۇلى خۇيان نەبىنن و ھەر لەۋ
 بازەنەدا بەبى ئال و گۇر بخۇلىتەۋە و لەناۋ خۇيدا لول بخوات بى
 ئەۋەي تىكەل يان ئاۋىتەي يەكدى بن، دۋاجار بىر لەۋديو گردى
 جوگرافى نەكەن و تەنھا بەردەمى خۇيان بىبىنن و كە ئەمەش بە درىژايى
 مېژۋو بە كەسايەتىيەكى سرك و لەھەمان كاتدا لوت وشك و كرچ و كال
 لە قەلەم بىدرى و تاۋاۋى ئىھات كە بىر لە دەسەلات و دەۋلەتەش
 نەكرىتەۋە، ديارە دەمارگىرى خىلەكى تەسكېن رۇلى گەۋرە دەيىنى بۇ
 دروست كوردنى كەسايەتىيەكى لوت بەرز و خۇ بەزل زان و لەھەمان
 كاتدا پىكھاتەيەكى شەق و شېرى پى دەبەخشى (لازارىيىف) دەلى
 (بەرچاۋترىن خسوسىيەتى كە لە سىستەمى كۆمەلەيتى كۆمەلگاي كورد
 بەدى دەكرى، ھىشتا مانەۋەي پەيۋەندى خىلەكىيە، كە سىستەمى
 دەرەبەگايەتى لەژىر خۇيەۋە شاردۇتەۋە، ئەۋ پىكھاتە كۆمەلەيتە كە

پئی و په سمی میژوویی هیه بهناو جهرگهی کومه لگهی کورده واریدا شوږبونه وه و شوین په نجه کانی به ناشکرا له سهر ژیانی گشت گه لی کورد و هر تاکیکی کوردیش دیاره، بۆ کورد سهر به عه شیرت بوون واته هستی خیله کی له پیشه وه دیت وه له پیشه وه ی وشیاری نه ته وویی و ئایینی دیت، ئه مه ش مه به ست پیکهاته ی کلاسیکی کورده واریه، کومه لگای کورد هر له ژیر ئه وه ده سه لاته بسته بالایانه دا (Certinism) (کوله بنه چه شنیکن له چه شنه کانی دواکه وتنی هوښ) که ئاغا و شیخ و دهر به گ بۆ خویانیان دروست کردوه له هه مان کاتدا به گوښه گیری ماونه ته وه له نیو دهر و روبه ریکی ئالوز و جوگرافیا یه کی لیک دابراودا به خپوکردن و نه شیان هیشتووه که سینک له پیشیانه وه بیت، سهره پای ئه وه ش پیکهاته ی ئه وه شیخ و مه لا و دهر به گانه پیکهاته یه کی ته و او نه بوون سه د دهر سه د به لکو پیکهاته یه کی دروست کراو بوو زور جار پیکهاته یه کی دوو جه مسهریی ده دا به ده سته وه یان سی جه مسهری، وهک (ئاغا شیخیسش بوو) یان (مه لا ئاغا و مه لاش بووه و سهر کرده ی راپه رینیکی به ده سته وه بوو) هر بویه پیشکه وتنی چینی هوشیار به زحمه ت ده بیت چونکه سیسته می پیشوی کال و کرچ بووه و کامل نه بووه، که نه نجامی ئه وانه ش خراب که و ته وه بۆ کومه لگای کورده واری و بزوتنه وه که ی، سهرباری ئه وه هول و کوښش و خه باته خویناویه ی که له میژوویی ئه م سهرده و چاره که ی رابردودا به رده وام بووه، کورد له

لایەك لە رووی گەشەیی كۆمەلایەتی یەو وەكو پێویست گەشەیی نەكردووە و شێواندنی باری گەشەیی سروشتی ئەم كۆمەلگایە بە ھۆی فاكتەری داگیرکردن و دابەش كردن و ھۆكاری ئابووری و جوگرافی و ئەتنودیموگرافیەو كە ھۆیەکی سەرەکی بوو كە رۆحی كۆمەلایەتی كۆمەلگا نەتوانی وەكو پێویست لە پرۆسەیی جولەیی بێند بووندا ئازادی و بوونی خۆی بە دەست بەیانی و لەو ئاستەشدا لە پەڕی گەشەیی ھوشیاری یەو دەولەت دروست بكات، یان ھەولێ بۆ بدات، سەرھەری ھۆكاری سەرەو ھۆكاری ئاوەوەیشتی نەزمیكی تالتر دەدات بە دواوەوتنی گەشەیی سروشتی كۆمەلگای كوردی ئەویش خراب بوونی پەییوھندی خۆین و دەمارگێری لە نیوگەوھەری پەییوھندیەكانی ھەر خێلێكدا دەبێتە ھۆی ھەرس ھینانی ئەو خێلە و پاشەكشەكردنی لە پەرژەیی عەمران دا واتە ئاوەدانكردنەو، دەتوانین ئەو ھۆكارانە دەست نیشان بكەین كە بوو تە ھۆی روخاندنی پێكھاتەیی كۆمەلگای كورد:-

١. داگیرکردن و دابەش كردنی كوردستان.
٢. شوینی گرنگی كوردستان لە ناوچەكەدا كە دژمن سوودی ئیوھەگرن.
٣. شەری درێژخایەنی ھۆزەكان + شەری ناوخوا.
٤. ئاستی نزمی ھوشیاری تاكەكەسی كورد بە تاییبەت دەسەلاتداران.

۵. مانه‌وهی په یوه‌ندیه کۆن و به‌سه‌رچووه‌کان.
۶. کۆچپن‌کردنی به زۆر و نیشته‌جی‌کردنی عه‌رب + تورک + فارس نه‌مه‌ش زیاتر کوردی په‌رت‌ه‌واژه‌کردو پینکاته‌کۆمه‌لایه‌تی‌یه‌که‌ی تیک شکاند.
۷. رووخانی ژیرخان و سه‌رخانی ئابووری کوردستان.
۸. تن‌ه‌گه‌یشتن له ره‌وتی، یان قوناغی میژوو.
۹. له‌ده‌ست چوونی هه‌له‌میژوویی‌یه‌کان.
۱۰. ده‌مارگیری هۆزه‌کان (ناوچه‌یی) و په‌رستنی تاکه‌که‌سی بو‌ده‌له‌ و باوه‌پکردن زیاد له‌پاده به تاکه‌که‌س.
۱۱. دووری یه‌که‌کانی کۆمه‌لگای کورد له یه‌که‌تری به هۆی باری جوگرافیاوه. له‌و تیپ‌وانینه‌ی سه‌ره‌وه و له‌هه‌ناوی نه‌و پینکاته‌تیک شکاوه‌دا که نه‌تواناوه ده‌سه‌لات یان ده‌وله‌ت یان باوکیک دروست ببیت ته‌نها ده‌سه‌لاته‌بسته‌بالا‌کان سه‌ریان هه‌لداوه و له‌ماوه‌یه‌کی زۆرکه‌مدا نه‌ماون و ته‌نانه‌ت نه‌و ناوچه‌یه‌شی که به‌ده‌ستیانه‌وه بووه یان له ژیر ده‌سه‌لاتیاندا بووه لییان سه‌ندراوه‌ته‌وه یان له ده‌ستیان چووه، هه‌ر بۆیه ده‌توانین ده‌سه‌لاته‌کانی کورد له‌نیو کۆمه‌لگادا له ژیر چه‌ند ده‌سه‌لاتیکدا یان چه‌ند ده‌سه‌لاتیکی میرنشینیکی بچوکدا دیاری بکه‌ین و له‌ویشه‌وه رۆح و پینکاته‌ی سه‌رکرده‌ی کورد. بخه‌ینه به‌ر باس و لیکۆلینه‌وه، ده‌سه‌لات لای کورد ده‌کرین به‌سێ به‌شی سه‌ره‌کیه‌وه:—

۱. دەسلەتلى ھۆز

۲. دەسلەتلى مىرنىشىنەكان

۳. دەسلەتلى شىخەكان

دىيارە سەرھەلدانى سەركردهىكى كورد يان باوكىكى كورد لە نىو ئەو پىكھاتە ئالۆزەدا شتىكى بەدەرنابىت لەو واقىعە تالە و ھەر ئەو پىويست بوو بۆي، لەو ھەش زياتر زۆر جار گەوار نەكرارە، ھەر بۆيەش سەركرده يان دەسلەت دەسلەتلىكى شكست و خو بەدەستەدەر و ناتەواو و نەخۆش بوو، ھۆكار ھەر ئەو ھەنە كە دەردەھى كوردستان بىيئە ھۆي تىك شكاندنى ئۆرگانەكانى كۆمەلەيتى و دەسلەت، بەلكو زۆر جار سەركرده رۆلى ناجىگىر بوونى ئەو پىكھاتەيەى بىنيو و زياتر كۆمەلگەى كوردى نامۇ و ناھارام كردوو، ھەر ھەرى ئەدراو كە مېژوو رۆلى سىروشتى خۆي بىيىنئ لەجىگىر بوونى ئەو پىكھاتەيەدا كە لەگەل رەوتى گۆرانی كۆمەلدا رىك دەكەوئ، واتە كورد ھەمىشە لەدەردەھى مېژوو بوو و خۆي لە دەردەھى مېژوو كارى كردوو ئەمەش پىچەوانەى رەوت و قۇناغى گەشەى مېژوو، بە تايبەت دەسلەتلى كلاسكى كە رۆلىكى دواكەوتوويى بىنى لەو نىو ھەندەدا، سەرھەتەى سەدەى نۆزدە لەو سەردەمەدا كە بە چەرخى زېرىنى فىودالى كوردى و چەرخى گەشەكردنى فەرھەنگ و كۆلتور زانراو، كورد پەنجەرى كراو نەبوو بۇ سەر جىھانى دەردەھى، مېرە كوردەكان لەبەر پاراستنى تەخت و تەلار

ئاسۋى يېريان لە سنوورى ناۋچەى دەسەلاتى خۇيان تىنەپەرپوۋە و
 ھەمىشە دور بوون لە پايتەختەكانەۋە و ھىچكات يېريان لەۋە
 نەكردۆتەۋە لە ژىرىەك دەسەلاتى چەقى كوردستانىدا خۇ كۆپكەنەۋە،
 بەلكو ھەردەم (لەناۋ مىرنىشىنى خۇياندا) بۇ پاراستنى تەختى
 دەسەلاتى خۇيان جەنگيون، بىئ سەرۇك ھۆز كەس بۇى نەبوۋە ھىچ
 شتىك بكات ئەمەش واى لە تاكە كەس كردوۋە كە دەرەۋەى خىل
 نەبىنىت و ديوارىك دروست بىيىت لە نىۋا ئەۋان و جىھانى دەرەۋەدا،
 ئەنجام دووبەرەكى و خۇ بەزل زانين و دەمارگىر سەرۇك ھۆزەكان و
 بىروبۇچونى خىلايەتى تەسك واى كرد سەدەى نۆزدەھەم سەدەى
 شۇپش و بزوتنەۋەكانى كورد شكست بەينى و تەنەت لەسەرەتاي
 سەدەى بىست ھەمىش نىۋەى سەدەى بىستەم بىر لە بزوتنەۋە و
 شۇپش نەكرىتەۋە، ھەر ئەۋ ھۇكارە زەقانە واى كرد كە ھوشيارى
 نەتەۋەى لاي خەلكان بىئ ھىز بىت و بەلاۋازى بىمىنىتەۋە لە پىرۋسەى
 بوون بە نەتەۋە و بوون بە دەۋلەت گوى پىنەدرى و درەۋەش بايەخى
 پىنەدات، تاۋاى لى ھاتوۋە لەگەل لەناۋچوونى سەرگردەى كلاسكىكى
 ھەر بزوتەۋەيەكدا ئەۋ ھەرەمە پىكھاتەيە رماۋە و ھەرەسى ھىناۋە،
 ديارە سەرگردەى كلاسكىك باۋ دەتۋانى رۆلى گەرە بىينى لە دەرەۋە و
 ناۋەۋەى كۆمەلگادا بە تايبەتى لە پوۋى (مىژۋىسى و ھەستى
 نەتەۋەى) يەۋە بەلام لاي كورد ئەۋ رۆلەى نەبىنى وەك لەسەدەى

ناوهراستدا بىئىرا، تەنھا بەرزەوۋەندى تايىبەتى و بىنەمالە يان خىل و
 ھۆزەكان لىك دراۋەتەۋە و لەسەر و ھەمووشتىكەۋە دايان نابوو، (مارتن
 فان برونەسن) دەلى (ھۆزە كوردەكان بەو پلەو قۇناغى گەشەكردنە
 نەگەيشتوون كە بىيانگەيەنئە ئاستى دەۋلەت بەلكە لەگەل گشت
 جوداۋازىكەكاندا خۇيان لە خۇياندا قوتكراۋەى دەستى وولاتانى
 ھاۋسىيانن) ديارە بۇ كورد سەر بە ھۆزىوون لەسەر ھەموو شتىكەۋەيە
 تەننەت نەتەۋە و زۇرجار دىنىش كە ئەمە بە خسوسىيەتلىكى دەمارگىرى
 تەسك سەير دەكرى، (لازارىيف) دەلى (پىشان پاپەرىنەكان خىلەكى
 بوون سەر كوردەكان دەرەبەگ و شىخ بوون (زۇرجار ھەردو سىفەت
 لەيەك كەسدا كۆدەبوۋە) كەمىان لەۋانە توانىۋىيەنە بىنە پىشەۋايەكى
 ھاندەرى زۇر يا بەرزەوۋەندى تايىبەتى بوۋ ئەو راپەرىنەنى بە شىۋەى
 رەمەكى كە ھەلدەستا بە پشت بەستى بە خزم و تىرە و عەشیرەتە
 ھاۋپەيمانەكان، بە خىرايى شوئىنىكى فراۋانى دادەگرت و بەھەمان
 خىرايش دەنىشتەۋە جا يا لە ژىر زەبرى ھىزەكانى حكومت يانىش بە
 فەرمانى سەر كوردەكانى پاپەرىنەكە لەگەل پژىمدا رىك دەكەۋتن ئەو
 پاپەرىنەنە ھەۋنە راپەرىنى جەماۋەرى توند و تىژ و بە تەۋژم ديارە ئەو
 جوۋلانەۋانە بە ئاسانى بەكار دەھىئىران و نەسەر بەستى و نە
 سەر بەخۇيىيان بۇ كورد و دەست نەھىئا، تەنھا فەرمانەرۋايەتى
 ئەيۋبىيەكان سەر كوردە رۆلى خۇى بىنى ئەۋىش (صلاح الدين الايوبى)

بوو كه فهرمانرەوايەكى كوردانە نەبوو بەلكو فهرمانرەوايەكى
 موسلمانانە بوو، ديارە بارى كۆمەلايەتى گوزهرانى كورد بەرھەمى
 پەيوەندىيە پەترياكىيەكانى (باوكسالارى) يەكانى نيو ھۆزەكانە، ھۆزەكان
 لەلايەن سەردارەكانيانەو بەرپۆو دەبرين و ئەمانە دەسەلاتىكى يەكجار
 زۆريان بەسەر ئەندامانى ھۆزەكەياندا ھەيە و ھەكو باوبوو ئەم سەردارانە
 ھەميشە ئەندام و رۆلەي بەھيزترين و دەستپويوترين بنەمالەي ئەو
 ھۆزەن ئەگەر ئەندامى ئەو بنەمالەيەش نەبن ئەوا بە ريگەي ژن و
 ژنخوازيەو ئەو پاىيە و پلەيە بە دەست دەھينن لە كۆمەلگاي
 باوكسالارى وادا دەسەلاتى شايىنى ھەميشە بەشيۆەيەكى توند گرندار
 وە بە ئەركەكانى بەرپۆەبردنەو ئەو سەرەك ھۆزانەي كە دەسەلاتى
 ئاينيشيان لە دەستى خوياندا كۆ دەكردەو ئەوا يەكجار بەھيز و خاوەن
 دەسەلات دەبوون، واتە دينيان خستۆتە خزمەت دەسەلاتى تاكەكەسى
 خويانەو بەلام سەرەپاي ئەوەش نەيانتوانيوە بگەنە ئامانجە نەتەوہيى
 و كۆمەلايەتى و نيشتمانيەكان (ئەگەر سەرنجى كۆمەلگاي كوردى بەدين
 بە دريژايى ميژوو گرفتى ھەرە سەرەكى نەبوونى سەركردە يان سەرۆك
 يان پابەر بوو كە زياتر مەبەست باوكى نەتەوہيى يە كە بئى چەند و
 چوون ئەو باوكەش باوكى رۆحى دەبيت، كاتى باس لە سەركردە و
 پابەرە دەكرىت يان باوكى رۆحى راستەوخو باسى دەسەلات و
 دامەزراوى دەسەلات دەكەين، ئەو دەسەلاتە كوردىە زۆرجار ناوچەيش

نەبوو بۇيە ھەمىشە دەسلەتلى كلاسسىكى ي كورد بى گيان و لاوازيوۋە
 و زەويەكى زۆر تەسكى گرتۆتەوۋە يان بىنەمالەيەكى گرتۆتەوۋە يان
 ھىزىكى كەم نەندامى گرتۆتەوۋە كە سەرخان و ژىرخانى دەسلەتلى ھى
 خۇي نەبوو و بەلكو ھى دەرەوۋەى خۇي بوو و بەرامەبەرەكەشى
 ھەمىشە لە دەرەوۋەى خۇي بىنىۋەتەوۋە و بە دوژمنى خۇيىنى خۇي
 زانىەوۋە) تا پادەيك تۋانىويانە لە ژىر كاريگەرى دىندا ناۋچەيك يان
 كۆمەلىك بىخەنە ژىر كىفى خۇيانەوۋە و دەسلەتلىان فراوان بىكەن، بەلام
 نەيانتۋانىەوۋە لە ژىر ھەمان كاريگەردا دەسلەتلىكى فراوان و
 جوگرافىيى دىروست بىكەن ئەويش مەسلەى نەتەوۋە و دەولەتە واتە (لە
 ھىچ رىگايەكى چەمكى دەولەتيەوۋە كورد نەيتۋانىوۋە بگاتە ئاستى
 دىروستكردى دەولەت نە لە رىگاي ئاينەوۋە نە لە رىگاي دەرەكەوتنى
 باوكى رۇحيەوۋە) راستە مېژوۋ دەرفەت دەدات كە سەرگەردە سەر ھەلدات
 لە بارو دۇخىكدا سەرەپاي دىروست بوونى ئەو دەرفەتە بۇ كورد كە
 بچىتە نىو مېژوۋەوۋە و بىتتە خاۋەن دەسلەت سەرگەردە كلاسسىكى و
 باۋەكان ھەستىيان بەو دەرفەتە مېژوۋىيە نەكردوۋە و بايەخيان
 پىنەداۋە ھۇكارەكانىش دەگەرپىتەوۋە بۇ دەرەوۋەى كوردستان (كۆمارى
 مىللى مەباد) جۋاترىن نەمۋنەيە كە لە سەدەى نوئىدا ەك دەسلەتلىكى
 كلاسسىكى لە نىو كۆمەلگاي كورددا لە دايك بوو، لەوئىدا مېژوۋ
 شانسىدا بە سەرگەردەى كورد مېژوۋ لەبار بوو دەرفەت درا بە كورد كە

مېژوويەك بۇ خۇي دروست بىكات و دەسەلاتىكى كوردى دروست بىيت و
 سەرکردەى كلاسىك رۆلى خۇي بىينى و خۇي لە مېژووى گشت
 نەتەوهكانى تردا جىگىربىكات، بەلام لاوازي هەستى نەتەوهي و نا
 هۆشيارى رابەرايەتى كۆمار و تىنەگەيشتنى لەو دەرڤەتە مېژوويىيەو
 نەبوونى كەسيكى بىر تىژ بۇ كۆمار لە جىي خۇيدا بوو هۆي پمانى ئەو
 كۆمارە و لە سى دارەدانى سەرکردەكەى، لەويو بۆمان دەرڤەكەوى كە
 دەرڤەت وەك پىويست رەخسا، بەلام ئامادەباشى كۆمەلگاي كورد لەوهدا
 نەبوو، سەرکردەش ئەو رۆلەى خۇي نەبينى لەو دەرڤەتەدا، دووچارى
 دوو واقىعى تال بوونەو يەكەم هەلەاتن و دووهم خۇ بەدسەتەوادان، دە
 عبدالرحمن قاسملو دەلى (زۆر پىويستە كەم و كورپىيەكانى
 بنووتنەو شەخىنە پوو، بە تايبەتى كەم توانايى سەرکردەكانى، كەمتر
 هەلگەوتنى كادري پۆليىكى و سپايى و شارەزاوو دلسۆز بە گشت
 مەودايەكيانەو دياربوو) يان دەلى (هەرەك دەبىت كارايى رۆلى
 دەرەكى لەيىر نەكەين) واتە رۆلى دەرە لە روخاندنى (كۆمارى مىللى
 مهاباد) دا رووسەكان بە پاستى كورديان كوردبوو دارى دەستى خۇيان،
 بۇ چەند سەدەيەك كورديان هەلخەلەتاند بەوہى كە بارودۇخ لەبارنيە بۇ
 ئەوہى كوردستان سەربەست بىيت، (كاربەدەستانى سۆڤىت زۆر بە
 راشكاوى بە قازى محمد و نوينەرانى ترى كورديان وتبوو كە ئەوان باش
 لە نەتەوہ بچووكەكانى جىهان دەرپوانن، بەلام هيشتا كات بۇ سەربەستى

گشتی کوردستان له بارنیه له بهرنه وه کوردهکان ده بیئت چاومرئ بن)،
 کاتیکیش که کوردهکان وتبوویان ده یانه ویئت به مافی نه ته وهی خو یان
 بگن (باقروڤ) پیکه نینی هاتبوو وتبووی (ئیوه ناتوانن ده وله تی جیا
 دابمه زینن)، نه وهندهی کورد بۆ روسیای کرد، نه وهندهی شه هید دا له
 پینا و روسیای قه یسه ری و روسیای پرۆلیتاردا، به لشه فیه کان
 نه وهنده یان بۆ مۆسکو نه کرد، نه وهنده سهر کرده کوردهکان به وهفا بوون
 بۆ روسیای دۆستی گه له چه وساو دهکان!! هیچ نه ته وهیه کی چه وساو ده
 به وهفا نه بوو بۆ روس ته نانه ت نه وهکانی (ستالین کورد فروش) بۆ
 روس به و افا نه بوون مه لا مصطفی له نامه یه کدا که بۆ (باقروڤ) ی
 (سکرتیری ک.ن. پارتی کۆمۆنیستی به لشه فی - نازمربایجان) سی ره وانه
 کردبوو زۆر به ئاشکرا ده ئی (ئه گهر سیاسه ت رینگه ی نه وهی نه ده دا
 له سه رمان هه لبدنه ئی، خو ده توانرا به چه ک یاشتی تر یارمه تیمان بدهن،
 نه ده بوو ئاوا بمانفروشن و له بهرده م شه قی زه مانه دا به جیمان به یلن)، له
 نامه یه کدا داوای له باقروڤ کردبوو که به (باوکی زه حمه تکیشان و گه لان) واته
 بردبوو که یارمه تی بدات چاوی به (باوکی زه حمه تکیشان و گه لان) واته
 (ستالین) بکه ویئت، به لام بی هیوا ماوه ته وه و له ناو مۆسکو دا
 په رته وازه بوون، وه ک له (نامه بۆ ستالین سه باره ت به نه و هاو پیکانی له
 (فایلی زۆرتایبه تی ستالین) ۱۰ ی شو بای ۱۹۴۹) دا دۆزرا وه ته وه، دیاره
 ته نها چاوی به خرۆشۆف که وتوو و رینگه نه دراوه چاوی به ستالین

بکەوئیت، زۆریەى سەرکەردەى بزوئەنەکان ھانایان دەبرد بۆ رووس بۆ
 رزگارکردنیان، وەك سەمایل خانى شەكەك، ئەبەلقادەر شەمەدیان،
 ئەبەلسەلامى بارزانى، شەيخ عوبەیدولای نەھرى، شەيخ مەحمودى نەھر:
 ئەبەدولپەرزاق بەدرخان (لازارىيەف دەئەت لە سالى ۱۹۰۱ دا ئەبەدولپەرزاق
 پەيوەندى نەئەنى لەگەڵ زینۆفەيف ھەبوو)، تەنھا ئەبەدولپەرزاق توانى
 ھوشيارانە بىر بەکاتەو و داواى لە روسيا کرد کوردان فەيرى زانست و
 خويندەوارى بکەن، خوئشى لەو باوەرەدابوو کە دەبەت گەل ى کورد
 ھوشيار بکەتەو، ئینجا دەتوانرەت سەرکەوتن بە دەست بەئەنرەت، لەبەر
 ئەو کورد لە قوناغەى سەرەتایى کۆيى پەرەسەندى مەشەك و ژیریدا
 ماوەتەو ھەر بۆیە نزیکخستەوئەى گەلەکەمان لە روسيا ئەوپەرژین و
 شورەيە لەبەردەمیدا لادەبات، کە لە شارستانىتى دا پەریو،) داواى چەند
 مانگە داواکەیان ھەتايە دى، بەلام لەگەڵ دەستپەیکردنى شەپى یەکەمى
 جیھانى رەگەى لەو کۆمەلەيە و بەدەیانانى نەخشەکەى گەرت و
 لەسەرەتای شەپدا کۆمەلەکە ھەلەشایەو، (زەنار سەلوی) دەئەت
 (بەدرزایى ئەو چەند سالی شەپ تا شەپشى ئۆکتۆبەر، ھاریکاریان
 لەگەڵ حکومەتى تەزاید ھەبوو داواى ئۆکتۆبەریش بە یەکجارەکی بۆ
 تۆرکیا گەرانەو، تۆرکەکان یەکسەر بە گەرانەوئەیان ئەبەدولپەرزاق
 بەدرخانیان گەرت و بێدادگا کردنى لە زیندانى موسڵ لە سەیدارەیان دا
 بەلام سەید تەھا و سەمکۆ دەربازبوون) مەژوو شاھیدی ئەو رۆژگارەن

که به وهفایی کورد بو رووسیا دهرده خات (ن. اخالفین) دهلئی (شهری
 ۱۸۷۷-۱۸۷۸) دهری ده خات که نه پاله په ستۆ و زۆرلیکردنی سولتانی
 تورک و دهره به گه کان، نه زیری ئینگلیز که به لیشاو ده پرشت،
 نه یانتوانی کورد به دژی روسدا بکات و به ناوی جیهاده وه به شداری
 پی بکه نه تهنانهت نه و کوردانهش که خه له تیندرابوون به شداری جهنگیان
 ده کرد به دل شهریان نه ده کرد و له یه کهم هه لدا ریزه گانی له شکری
 تورکیان به جی هیشته)، بی وهفایی میژووی رووس وای کرد که شیخ
 مه محمودی نه مر لیان راپهریت و په لاماریان بدات له خانه قین و له
 سابلأخیش به یه کدادان له نیوان کورد و روسدا رووی دابوو)، بهلئی
 ستالین خه بات و خوین و وهفایی کوردانی فروشت به چند کالونی
 نهوت کۆماریکی کوردی سهربری، دیاربوو کال فامی سهرکرده گانی
 کورد له وه دابوو که دوی بهلینی دهره وه ده که وتن هر بویه له گهره ترین
 تهنگانه دا به جی ده هیلران و بی کهس کوژده کران، با سهرکرده کان له کال
 فامی سیاسه تی خویان بدوین و دهلین (نه ویش له وه سیهت نامه که ی
 قازی محمد یه کیکیان له مه پ مال و مندالی نویسیویه تی تیایدا هاتوو
 (به وه موو هویه وه که له ئیختیاری مندابو نه گهر شهرم کرد با رنگ بوو
 تی نه شکین به لام بو نه وهی که مه هاباد ویران نه بیته و بوخاتر تیدا
 نه چوونی خه لک شهرمان نه کرد به وه وه موو ماشین و هه لانه ی که له
 ئیختیارمدا هه بوو نه متوانی له مه هاباد هه لیم و دوو جاریش

لهوتارهكانى خۆمدا به خهلكى مههابدم گسوت، ئهمن دهزمانى ئهگهر
 مهلبيم ئيرهش وهكو توريزى لىدههات و توشى تالان و برؤ دهبوو،
 ئهمن به خهلكم راگهياند كه رهنكه بمگرن و بشمكوژن، بهلام بؤ ئهمهى
 ناموسى خهلكى بپاريزريت و تالان نهكرئت ههلايه و خۆم به قوربان
 ئيوه دهكهم، ئهوا من به عههدى وهفا ئهكهم و تا ئيستاش له ميژوودا
 نهديتراهه كه سيك فيداكارىيهكى وای كردبیت، ههلبهته لهسهر ئيوهش
 پيوسته نيسبهت به خزم و كهس و كارى من وهفاداربين و تۆلهى منيش
 بسيننهوه)، ئهمش دهقى دوا ووتوو ويژى نيوا پيشهوا و مهلا
 مصطفىيه (ههر لهبهر دهركاكهى سهرجادهكه، مهلا مصطفى چوه پيش
 بهريز پيشهوا و فرمووى: - (حهزرتى پيشهواى فرمانده -تكام ئهوى
 كه لهگهلا له مههاباد دهريچيت. ئهگهر بهتهنى بمينم ههوت سال
 ئالاكهت لهسهر سهرم ههلهدگرم. مانهوهت ليړه مهترسى لهدوايه،
 حكومهتى ئيران له سيدارهت دهدا) پيشهوا فرمووى كه حكومهتى ئيران
 له سيدارهم دهدا، بهلام من كه له خوشيدا لهگهلا خهلكى مههاباددا بووم
 ئهوا له ناخوشيدا به جيان ناهيلم، مردن و ژيانم لهگهلا نهواندايه، گهر
 ئيستا به جيان بيلم عهشيرهتهكانى مههاباد بهردبارانمان دهكهن، به
 كوشتنى خۆم رازيم نهوهك مههاباد ويرانى ببينم فرموو با بچين بؤ
 خانهقاى نههرى.(مزگهوتى ههباس ناغا) ئهگهر ميلهت بيروپاى وابوو كه
 جيان بهيلم ئهوا مانعم نيه ئهگهر نا دهمينمهوه تا لهشكرى ئيران ديتيه

ناو مەھابدەوہ) پاشان رووی لە من کرد و واتە (عەقید بەکر کریم
 حەوێزی) فەرمووی (ماشینەکەى منیش بەرن و سوودی ئۆمر بگرن) ئەو
 کۆمارە گەرنەگرتین دەرفەتى میژوویی بوو بۆ کورد، بەلام دەسەڵاتداران
 نەیانتوانی ئەو ھەلە میژووییە بھۆزنەوہ، یان ببنە سیمبۆلیک بۆ
 بزوتنەوہکانی دواى خۆیان، کە دواى وای ئۆھات مەترسەییەکی تر
 بخاتە سەر مەترسەییە میژووییەکانی تر و لە دەروونی تاکەکەسى
 کورددا جارىکی تر بزوتنەوہ سەر ھەلنەدات، گەر سەریش ھەلبدات ئەو
 بە ناچارى سەر ھەلنەدات، وەک لەمەودا ئۆ دەدوین، ھەر ئەو ھۆش
 بوو وای کرد ستراتیژ بگۆردى لە کۆماریکەوہ.. یان لە دەولەتیکی
 سەر بەخۆوہ بکریتە داواى ئۆتۆنۆمى، واتە پاشەکشەکردنى ستراتیژی
 کورد، واتە شکستی بزوتنەوہی کورد، پاشەکشەکردنى دەسەڵات و
 کەسیتی کورد، چونکە میژوو ناھوشیاری کۆمەلگای لەھەرەمەوہ
 سەلماندو کۆمەلەیش خۆی لەوہدا دەبینیوہ، چونکە ئەو دەسەڵاتەى
 پێھەلناسوپی و ھەنگاویشی نەناوہ بۆ دروست بوونی دەسەڵاتی کورد،
 قازى محمد خەم خۆرى خەلکی مەھاباد بوو، سیاسەت و سۆزى نەستی
 تێھەلاوکردوہ، لەویشدا دەردەکەوێت کە ستراتیژی رۆلى نەبووہ،
 سیاسەتیکی قوولى تایبەتى و چەسپاوى نەبوو کزولوازی و لێلى ھزرى
 وای ئۆکردبوو (سۆز و نەستی) زیاتر زال بیت بەسەر ستراتیژی دووریدا،
 ھەر بۆیە ئەو بەرخودانەى لە جەستەیدا دروست نەکردبوو کە ھەمیشە

دژى داگیرکەر خوځېدهسته وه دان و هه لهاتن بى و سهنگهړى مردن و
 جهنگ بکړئ و دژى بجهنگى تا دوا دلۆپه خوځنى، ديارده بوو به شههيد
 بوونى له نيو سهنگهړى بهرگریدا ره ورپه وهى شوپش و ميژووى کوردى
 بهر و پيشه وه ده برد و روحيكى نوئى ددها به كه سينتى سهركرده كانى
 دوا خوئ، (نهوشيروان مسته فا) ده لئ (به گه يشتنى هيژه كانى نهرتش و
 خو به دهسته وه دانى قازى و سهركرده كانى ترى حكومه تى كوردستان
 به تهواوى ههره سى هينا.. قازى محمد شهيتوانى سهركردايه تى جهنگى
 بهرگرى بكات به شيوهى (شهپى جه بهه يى) وهكو چهند مانگى رابردو
 له جه بهه يى سه قز كرد بوياى يا به شيوهى (شهپى پارتيزانى) وهكو له
 سالانى دووهم جهنگى جيهانيدا بوو به نهرىتى خه باتى زور له گه لانى
 نه وروپا و ئاسيا دژى داگیركهرانى نازى و فاشيستى و ژاپونى يا خود
 نهى توانى وهكو سهركرده كانى نازهربايجان ريگاي هه لاتن بگرئ هه موو
 نهو ريچگايانه يى له بهر ده مدا كراوه بوون به لام له ناو هه مووياندا ريگاي
 خو به دهسته وه دانى هه لبرارد، سهركردايه تى له نيو كورددا
 سهركردايه تى يه كى شپرز و شله ژاوه له بچوكترين قهيراندا سهرى
 ئوده شيوئ يان ده گيرئ و له سى داره دهرئ يان خوئ ده دات به
 دهسته وه، نه مهش پردى به يه ك گه يشتنى نيوان جه ماوهر و سهركرده
 دهروخينى، سهركرده يى كورديش خوئ به لاواز ده زانى له بهر ده م
 بچوكترين قهيراندا، گرئ كويژه كه شى كه دهر وونى تهنگه تاو كردووه

ئەوئەيە كە ھەمىشە خۇي بەكەم دەزانى يان بە بچووك خۇي دىتە بەرچاۋو لە باوكدا يان لە سەر كەردەدا خۇي نابىيىتەۋە چ بەرامبەر دەرەۋە چ بەرامبەر ناۋەۋە، تاكەكانى كۆمەلىش دووچارى ھەمان نەخۇشى بوون خۇي لە (كوپ) دانا بىيىتەۋە بەلكو خۇي لە (ھەتيو- بى باوك) دا دەبىيىتەۋە كە ھەمىشە چەپۇكى لەسەر بىت، زۇرچار لە خزمەتكارىكى كۆلۇدا خۇي بە باشت دىتە بەرچاۋو خۇي دەبىيىتەۋە، وا ھەست ناكات كە دەبى ئازاد بىت، ۋەك كەسانى دىكەي دەرەۋەي خۇي ئازاد بىت مافى ھەبىت، ۋەك ئەۋەي بە بەرگى پرايىت ھەر ئەۋەيە و لەۋەش زىاتر نىە بۇي، ئەمەش تەمەلى مىشك و ناژىرى سۆز دەرەخات، لەۋانەيە ئەم ھەست پى كەردنە ھۆكارەكەي ئەۋە بىت كە كورد دواي رووخاندنى دەۋلەتى ماد واى لى ھاتبى توۋشى ئەۋ نەخۇشىيە دەرۋونيانە بوويىت، (عبدالرقيب يوسف) لە كتيبى (تابلۇكانى شەرەفنامە) دا دەلنى (جا نەبوونى دەۋلەتتىكى كوردى لەۋ كاتەۋە بە پلەي يەكەم لەبەر سىستى و بى ھىزى بىياتى نىۋ خۇي كورد خۇي بوۋە، ھەتا كەرىم خانى زەند كە ھەموو ئىرانى داگىر كەرد، نەك ھەر دەۋلەتتىكى كوردى دانەمەزەند، بەلكو خۇيى بە شايانى ئەۋە نەزانى ناسنامەي (شا) لە خۇي بىت و نازناۋى (ۋەكىل) لە خۇي نا واتە ۋەكىلى شا، لە كاتىكدا ھىچ شايەك لە ئىران نەبوو، ئەۋەبوو بە پەۋاى ھەقى نەبىنى خۇ بگاتە شاى ئىران، ئەمە خالى بى ھىزى دەرۋونى و كۆمەلەيەتى پىشان

ده‌دات که له ژێر ده‌ستی‌یه‌کی له میژنه‌ی کورده‌وه هاتووه به‌لام محمد
 ناغا خانی قاجاری تورکمان که جله‌وی حوکمی له ده‌ستی‌یه‌کی له
 میژنه‌ی کورده‌وه هاتووه به‌لام محمد ناغا خانی قاجاری تورکمان که
 جله‌وی حوکمی له ده‌ستی زهن‌یه‌کان و هرگرت (شا)یه‌تی خو‌یی
 راگه‌یانده‌وه خو‌ی و ره‌ به‌رزبوو نه‌گه‌رچی نێره مووکیش بوو خو‌ی به
 لایه‌قی پاشایه‌تی ئێران زانی به‌ پیچه‌وانه‌ی و ره‌نزمی که‌ریم-خانه‌وه)،
 لی‌ره‌دا ده‌رده‌که‌وئ که شکستی ده‌روونی خو‌ به‌ که‌م زانین که‌سایه‌تی
 سه‌رکرده‌ ده‌رووخینئ و وای لئ ده‌کات گه‌ر قابیلی سه‌رکرده‌یه‌تیش بی‌ت
 له رووی ده‌رفه‌تی میژوویی‌یه‌وه خو‌ی به‌ شایانی نه‌زانیت، خو‌ی به
 بچوک بی‌ته به‌رچاو، لی‌ره‌دا ده‌توانین بلین ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ له‌ هه‌ناوی
 کۆمه‌لگای کوردیدا له‌دایک نه‌بووه ئه‌گه‌ر له‌دایکیش بوو بی‌ت نه‌ناریکی
 له‌دایک بووه واته زۆربه‌یان له‌ده‌ره‌وه‌ی کۆمه‌لگای کوردیدا له‌دایک بوون
 واته له‌ده‌ره‌وه‌ی میژوو که‌ دینه‌ ناوه‌وه‌ی میژووی کورد وای ئی‌ده‌کات
 تووشی نه‌خۆشیه‌کی یان برینێکی کیمیاوی ده‌کات و هه‌ره‌می ده‌روونی
 و ده‌سه‌لاتی کوردی ده‌پوخینئ و ده‌رفه‌ته‌ میژوویی‌یه‌که‌ی تووشی
 شه‌له‌ل ده‌کات تا ده‌یکوژئ، سه‌رکرده‌ی کورد به‌رامبه‌ر ئه‌و فایروسه‌ که
 دیته‌ ناوه‌وه‌ی جه‌سته‌ی میژووه‌که‌ی، دژه‌ فایروسی پێ‌نیه‌، بۆیه‌ ئه‌و
 فایروسه‌ کوشنده‌یه‌ میژووه‌که‌ی راده‌وه‌ستینئ و تووشی سه‌ر ئیشه‌ی
 میژوویی تری ده‌کات، واته‌ باری زیاتر گران ده‌کات، ئه‌مه‌ش لاوازی

دهسه لات و سهركردايه تي سهركرده ي كورد دهرده خات، كه به خوي رانا بيني بيته دهسه لات، يان بتواني دهسه لات بگريته دهست، هر بويه دهسه لاتي كوردی له ناوچه يه كي ته سكدا سهركوت كراوه و يان بووه ته داردهست، لي ره شه وه ده توانين بلين كه ته ناهت نه وه ته ميژويي يه واي كردوه كه (فرياد رهس) بو كورد له نيو كومه لگاي كوردا دروست نه بيت، يان له دايك نه بيت، يان كه سهري هه لدا بيت له قونا غيكدا كاري بو نه كراوه و كاري نه كردوه، يان كاري بو په يام و ديسپليني په يامه كه ي نه كردوه، يان شيوازي سهركرده ي كاريزمي سه ره لئه دات، كه واته ده توانين بلين ميژوو ناماده بوو بو دروست كردني دهسه لاتي كوردی به لام سهركردايه تي هيچ ناماده بونيكی تيسادا بهرجه سته نه بووه، نه مهش كاريگهري له سهركا كه كاني كومه ل كردوه و كه كومه ل په راته وازه بيت و له سنووري پيكهاته سه ره تايي يه كه شي دهر نه چيت و به قه قه باره ي پيكهاته ي خوي نه كشي به لكو هر به بچووكي ماوه ته وه، واي كرد كه گه وره ترين هه له ي ميژووي لي بكه ويته وه كه نه وه دواي نه وه پيوه ي بناليني، تا كار گه يشته نه وه ي هيچ تاكيكي كورد متمانه به سهركرده ي كورد نه كات و به مه ترسيه وه بپواننه دهسه لات و هه ميشه سهركرده به شيوه يه كي دي سهير بكن كه ناموين بهرام بهر خويان و يه كه كومه لايه تي يه كاني كومه لگاي كورد، (ديرسيمي) دهلي (ريكخه ره لاوه كاني كورد پوپا گه نده يان بو سه ره به خويي ده كرد له

بارىك رابەرانى ياخى بوو تەنيا خوازىارى (ويلايەتلىكى) خود موختار
 بوون ئەۋىش لەو ناۋچەيەى كە دەستيان بەسەرداگرتبوو)، ئەمەش
 ئامادەبوونى كۆمەلە بۇ سەربخۆيى و ئائامادەيى سەركردە دەردەخات بۇ
 سەربەخۆيى و گرى دان بە خوازىارىكى كەمەۋە، واتە كۆمەل لەسەركردە
 ھوشيارتر بوو و سەركردەش لەو كۆمەلگايە نەگەيشتوو، يان
 نەيانتوانىۋە لەگەل ئەو ھوشيارىدەدا رىك بىكەۋى، يان مەبەست خيانەت
 بوو يان بەرژەۋەندى تاكەكەس بوو، ئەمەش دەگەرپتەۋە بۇ لاۋازى
 ھوشيارى چىنى رۇشنىيران كە نەيانتوانىۋە ئەو رابەرانە راكىشەنە نىو
 ئەو ستراتىژەۋە، بەلكو زۇرچار رۇشنىيران و پارتەكان زەمىنەيان بۇ
 شۇپشەكە ئامادەكردوۋە و دوايى سەركردايەتيان داۋەتە دەست پىرانى
 تەرىقەت و مەزھەبەكان ۋەك كۆمەلەى ئازادى و رۇشنىيرانى كوردى
 توركيا كە سەركردايەتيان دايە دەست شىخ سەعەيدى پىران، لەو
 بۇچوۋانەى سەرەۋە دەتوانىن بلىن كە ھوشيارى لاي كۆمەلگاي كورد
 ھەبوو بە تايبەت چىنى ناۋەپاست نمونەش بۇ ئەۋە دروست بوونى
 دەيان حزبى ناسيونالستى لە ژيەر كاريگەرى يىرى ئازادى، سەربەخۆى...
 ديموكراتى... ھتد، تەنھا پارتى (خۆيبون) كە سياسى و رۇشنىيران
 دايان مەزاند، رابەرايەتيان نەدا بە دەست سەرۋكە ئايىنى و
 خىلەكەكانەۋە ئەمەش يەكك بو لە ھۆيەكانى بەھىزى و تا رادەيەك
 دريژخايەنى راپەرىنەكە، بەلام پوۋكانەۋەى ھەندى لەو حەزبانەش يان

توانه وهيان له نيو حزيه كاني تردا نه مهش نا ئاماده يي سه ركردايتيان
دمرده خات بو دروست كردني دهسه لاتي كوردی، واته نهو ئاماده بوونه
تهنها قسه بووه و كاري بو نه كراوه، قسه ش هيچ ناگوپي، كه واته نهو
تيوره ي كاري بو نه كریت و كاري پي نه كریت له پراكتيكد
جي به جي نه كرى به مردووي ده مينيتته وه.

ئاوردانە ۋە يەك بۇ دواۋە

ھەرۈەك لەۋەۋپىش روونمان كىردەۋە كەجۆرەكانى دەسەلاتى كورد بەسىستەمى تارىك و جىادا رۇشتوۋە، دەسەلاتى ھۆز، مىرنشىنەكان، شىخ كەزۇرجار ئەۋسى دەسەلاتانە لەيەك كەسدا كۆدەبونەۋە دەسەلاتىكى ئالۋزى پىك دەھىنا، ھىچىشىيان لەۋ ئاستەدا نەبوون كەبگەنە سەر كىردايەتى تەۋاۋ، ھەرچۇنىك بۋايە دەيانتۋانى لەژىر ئەۋ پىكھاتە كۆمەلەيەتتەدا (خىزان، خىل، عەشرەت) سىستەمى دەۋلەتى خىل، ھۆز، عەشرەت، دروست بىكەن يان دروستيان بىكردايە، كەۋاتە خۋىن و دەمارىگىرى كورد نەگەيشتۋتە ئەۋ ئاستەۋ گەشەيە كەبتۋان دەۋلەتى خىل بۇ خۋيان دروست بىكەن، ھۆيەكەشى ھەر خىلە كەبەتەنپايى خۋى ژىاۋە، سەرەپاي ئەۋەش يەكپارچەيى ھۆزايەتيان نەبوۋە كە ئەمە خەسلەتتىكى لاۋەكىيە، ئەۋجا دابەش بوون و پەرتەۋازەيى جوگرافى ھۆز كاريكى گەۋرەي كىردۋتە سەر لەتكىردنى ھۆز لەنىۋ

خۇياندا، كەزۇربەي زۆرى ھۆزى كورد لەنيوان سنوورەكاندا لەت لەت
 كراون و لەئەمدىو ئەودىوى سنوورى عىراق و ئىران و توركيە دابەش
 بوون، ئەو ھۆكارو پەيوەندىانە واى كىردووە لەبرى دروستكردى
 دەولەتى سەرەتايى خىل كەدەبىتە ژيىرخانى دەولەتى گەرە مىرنشىنان
 بەرەم ھىناو كەنەمىش لەچاو دەولەتدا لاوازە، ھەرەك (قان بروتىن
 سن) دەلىق (بەماويەكى نزيكى سى سالى دواى لەبەريەك
 ھەلەشانەدەوى مىرنشىنەكانى كورد (۱۸۴۷-۱۸۸۰) كوردەكان چ
 لەنيو قەلەمپەوى حكومەتى عوسمانى يان لەنيو خۇياندا كەمتر ليك
 نزيك بوونەووە كەمتر توانايان روووە پيگھىنانى حكومەتتيكى تايبەت
 بەخۇيان بچنە پيش، بەپاي ئەو لەبەريەك ھەلەشانەدەوى مىرنشىنەكان
 جگە لەحكومەتتيكى راستەوخۇ مانايەكى ديكەى نەبوو و لەپووى
 گەشەساندى كۆمەلايەتتەيەووە بۇ دامەزراندنى حكومەتتيكى بەھىز
 ھەنگاويك بۇ دواووە بوو مەيل بۇ حكومەتتيكى ھۆزايەتى لەو
 بەھىزتريووە دەمارگىرى ھۆزايەتى لەسەر ھەموو شتتيكەووە بوو،
 بزوتنەووەى شىخ و مەلاو مەرە كوردەكان لەژيىر كاريگەرى رەگى
 ھۆزايەتتەيەووە دەكرا، تەنانەت بزوتنەووەى شىخ و مەلاو مەرە كوردەكان
 لەژيىر كاريگەرى ھۆزو ئاينەووە دەكرا، خالى بادانەووە لەژيىر كاريگەرى
 ئەو سىتستەمەدا شۆرشكەى شىخ سەعیدی پىران بوو كەشۆپشەكەى
 كوردە شۆپشيكي نەتەوايەتى و كەميك ھۆشى ھاتەووە سەرخۇ ھەرەك

خۇي دەلىق (جاران خەلىفە يەككى ھاوبەشمان ھەبوو، ئەو ەش وای لەگەلە ئايندارەكان كوردبوو كە ھەست بكات دەتوانیت لەگەل توركاندا لەیەك كۆمەلگادا بژی، بەلام لەو ەتی خەلیفەیان لا برددوو، تەنیا ھەستكردنمان بەزۆرداری توركان بۆ ماو ەتوو. ئیسلام بناغە یەكیتی نیوان كوردو تورك بوو. توركەكان پیشییلیان كرد، ئیستا پیویستە كوردەكان دوا رۆژی خویان دابین بكەن)، دیارە ھۆزەكانیش خویان دەبردوو سەر بنەمالە ی پیغەمبەر و اتە لەپووی رەچەلەكەوو دەگەرینەوو بۆ پیغەمبەری ئیسلام، لەسەر بنەمای درەختەكانی بنەمالە، ئەمە بەرژەو ەندییەككى ھۆزایەتی بوو بۆ دەست بەسەر اگرتنی ھۆزیکى دیکە یان دژە مەزھەبیکی دیکە وەك لەزۆربە ی بزوتنەو ەكان مەزھەبیك دژی مەزھەبیکی دی جەنگیوو، وەك لیدانى ئیزدی و قزلباشەكان لەلایەن سەرۆك ھۆزو میرنشینە كوردەكانەوو، ئەو دەمارگیری ھۆزایەتی یە تا رادە ی پیشگەیشتنی بەرز نەچووو پیشەوو بەلكو ھەمیشە بەرژەو ەندی یەكان ئەو ئاواتەیان خنكاندبوو، ھەلەو ەشانەو ە ی میرنشینەكان و ئاكامەكانی زەمینە ی خوش كرد بۆ دەرکەوتنی شیخەكان وەك ریبەرانی سیاسى خوش كرد، بەتایبەتی لەسەردەمی سولتان مەحمودی دوو ەم (۱۸۰۸-۱۸۳۹) ریگای بۆ دەرکەوتنی شیخ عوبەیدوللا وەك ریبەری نەتەو ەیی خوش كرد، واتە لەنیو چوونی میرەكان بوو ھۆی بى سەرۆبەری رۆژ بەرۆژ دەگەیشتنە رادە ی پیشوی،

(جېرارد چالتيان) لەسالى ۱۹۷۷دا دەلى بزوئەو چەكدارەكانى سالى
 ۱۸۲۶-۱۸۳۴-۱۸۵۳-۱۸۵۵-۱۸۸۰ بەرابەرى سەرەك خىلە
 كلاسيكەكان بوو، ئەو بزوئەو چەكدارىيە لەشيوەى جەنگى خىلەكىدا
 بوون دژ بەزەبرو زەنگى دەولەت.. بەهېچ شيوەىەك سووديان لەو
 ئايدۆلۇجىيە نەتەوايەتتە مەزەكەى سەدەى نۆزدەهەمى ئەوروپا
 وەرنەگرت بەزۆرى سەرگەردە كلاسيكەكانيان بۇ پاراستنى بەرزەوەندى
 تايبەتى خۇيان بەرەنگارى رژىم دەبوون، نەك لەرادەى ئامانجى ھەرىم،
 يان بەگوئىرەى رەوت و بۆچوونى راميارى نوئ)، ھەروەھا شۆپشى شىخ
 سەعیدى پىران (كە يەكك بوو لەشىخە گەرەكانى نەقشەبەندى كە
 رىبەراییەتى شۆپشى ۱۹۲۵ى كرد) تەرىقەى نەقشەبەندى و شىخەكانى
 گەنگەترىن رىبەراییەتى ياخى بوو.. بوون.. ئەمە ئەنجامى پاىەو پلەى
 ئاساىى.. ئەوان و ئەو رىزە بەرزە بوو كۆمەلانى خەلكى كورد لىيان دەنا
 شىخ سەعید گەرەترىن و بەردەوام ترىن ياخى بوونى سەرەخوئى
 خوازەنى لەسەدەى بىستەم دا رىبەراییەتى كرد دواى مردنیشى چىروكى
 وابلۆ دەبوو كە دەيانگوت ئەو ھىشتا زىندوو، رىبەراییەتى شىخ
 سەعید چاوەپوانى مەسىحىيەى و ھەروەھا سەرەخوئى خوازەنى لەنىو
 پەپرەو كەرانى دا وورژاند.. سەرەپاى ئەو ھەش ياخى بوونى شىخ سەعید
 ياخى بوونىكى ھۆزايەتى بوو دوايش بەسەرگوتى ناسيوناليزمى كورد
 لەتوركيا كۆتايى پىئات، كەواتە سەرپوونى بزوئەو كورد خۆى

نیشانی دا که شیخ سه عید مرد، (نهک هیشتا زیندوه) چونکه دواى ئه وه
 هه وادارانى په یامه که یان بۆ نه چوو ه سهر که واته نه بوو به رۆح تا زیندو
 بیت له نیو رۆحی خه لکدا، به لکو به مردنى کۆتایى هات به بزوتنه وه ی
 ناسیونالیزمى کورد بۆ ماویه کی درێژ، واته قۆناغى شوپشیکى دى یان
 جیاواز، هه روه ها (شیخ مه حمودى به رزنجى) که یه یکه له سه یده
 به ناوبانگه کانى به رزنجه که ره چه له کی خویان ده به نه وه سهر ئیمام عه لى و
 فاتمه ی ژنى لای سونه و شیعه ش ریزیکى زۆریان هه یه، (ماریتن قان
 بدونه سن) ده لى (شیخ مه حمود، شیخی ته نها تینووی ده سه لات نا
 به لکه سهر کرده یه کی له دل و ده روون و با وه ره نیشتمان په روه رو
 سهر کرده یه ک که ئینگلیز قهت نه یه خشی چونکه له بریتى ئه وه ی
 وولاته که ی ته سلیمى ئه وان بکات و خوشى خه ریکى ده سته که وت
 چینه وه بیت هه ولیده دا ئه وان بۆ دامه زراندى کوردستانیکى ئازاد
 هه لسه ورپێنیت)، ئه وه تا شیخ مه حمود ده لى (به شیکی زۆر له ته مه نم
 له چیاو شالاخ و نه شکه وت و ده ربه ده رى و دورخسته نه وه له خاکی
 نیشتمانم به سه ربرد.. هه میشه پیچه وانەى شه پۆل و گه رده لول مه له م
 کردوه.. له هه ره قولایى ده ریاکانا ژێر مه له م کردوه.. هه میشه پیشه نگى
 بازو هه لۆ بوم له راوى دوژمناندا.. گه رچى جیى داخه (دواکه وتویى
 گه له کهم) بووه ئاسته نگ به سه ر شانمه وه..!).

بېجگه لهو سهرکردهی بزوتنه وانه بدهیان سهرکردهی تر خه باتیان
 کردوه بۆ رزگاری نیشتمان، لای خه لکانیش ریږو پایه ی تایبه تیان
 هه بووه، به لام به هوی نه بوونی ستراتیژی دوورو خۆبه ستنه وه به هۆزو
 ئاینه وه ههروه ها شه پی لابه لاو دوژمنایه تی هه میشه یی و گوئی نه دان
 به مه سه له ی نه ته وه یی، بووه نه وه ی زۆربه ی بزوته وه کان سهرکوت
 بکرن و سهرکرده کانیان، یان له سس داره دهران یان هه لده هاتن بۆ
 دهره وه ی کوردستان، (وادی جوهید) ده لئ (دهرکه وتنی شیخه کان وه
 ریبه رانی نه ته وه یی له نیو کوردان دا ته نیا له به رته و ریژه نه بوو که به هوی
 تایبه تمه ندی پله ی ئایینی یه که یان هه یان بوو، به لکو به م مانایه که دوا ی
 له ناوچوونی پله ی ئایینی یه که یان هه یان بوو، به لکو به م مانایه که دوا ی
 له ناوچوونی میره گهره کان له نیو که سانی ئایینی دا که س نه بوو له نیو
 خه لکی دا ریږو ده سه لاتیکی وای هه بی، ئاسانی قبول کرانی شیخه کان
 وه ک ریبه ر له لایه ن کۆمه لئ کورده وه نیشاندهری نیازیکیشه که نه م
 کۆمه له به پرکردنه وه ی بۆشایی دهره نجامی نه بوونی میره کان هه سستی
 پی ده کرد، دیاره باری کۆمه لایه تی و ده سه لاتی سهره ک هۆزو پیاوه
 ئاینیه کان له کۆمه لگای باوسکالاریداو ناکۆک و دوژمنایه تی هه میشه یی
 خیل و تیره کان جگه له ئابوو ری هه میشه گۆڤاوی هۆزه کۆچه ره کان هه موو
 نه مانه هه لی باشیان ره خساند بۆ دوژمن که زیاتر کوردستان به و ئاقاره دا
 بیهن و پیلان و به رژه وه ندی یه کانیان جی یه جی بکه ن، دوا ی شکستی

شېخ و مەلاو ئاغاو دەرەبەگە كوردەكان لەبەرەو پېشەوەچونى بزوئەو
 كورد، (ناسيونالىستى كورد لەكۆششى نويسازى و دۇخ گۆرانيدا ئەو
 دۆزى نەتەوايەتەي پېشان ئاغاو سەرانی كلاسېك دەيانېنى و بەپىي
 بېرەوچوونى خۆ لەجىهان و بارودۇخى راميارى دەبزوان لەم دوايىيەدا
 گۆراو بزوئەوەي بۆرجوازي شوينى گرت ئەمەو وزەو دىنامىكەتى
 ئەو بوارە كەوتووەتە بەردەست وردە بۆرجوازي شارو لادى ئاغاى كورد
 كەزۇريان تا ماوەيەك لەمەوبەر رابەرئ ريزەكانى بزوئەوەي
 ئازادىخوازي مىللى بوون، بەربەرەكى داگيركەر رىبازى پىگۆرپىن لەبەر
 ئەو نزيكبوئەويان لەرژىم و رووكردەنە بەرژەوئەندى تايبەت ناوبانگيان
 لەناو كۆمەلئ كوردەواريدا سووك بوو و سەرئەنجام بوون بە تەگەرە
 لەپىي گەشەو بەرەوپېش چوونى بزوئەوەي نەتەوايەتى) دوور
 لەشۆرش و ئال وگۆرەكانى جىهان بژى و لەناوەوەي خۆى بەداخراوى
 بىمىنئەو.

باوکی کورد - دەسەلاتی کورد

ئەو بزوتنەوەر راپەرپنانهی کراوە سەرکردەکانیان لەبەرگی شیخ، ئاغا، مەلا، دەرەبەگ، دەرەچۆن و لەهەمان کاتدا جیگای دیاری کراویان ھەبوو لەکۆمەڵگای کورددا وەک (سەرۆک، سەرۆک عەشیرەت، رابەری ئایینی، بەگ و بەگزادە) سەیر کراون، بەلام دامەزراوە کۆمەڵایەتیەکان ئەو رۆڵە گەرنەیان نەبوو لەھوشیاری کۆمەڵایەتیدا، ئەمەش وای کردوو سەرچەم بزوتنەوەر راپەرپنەکانی کورد بەناوی تاکە کەسەوەر ناوینرێن ئەک بەناوی نەتەوەرە کەوەر یان چین و تووژێکی کۆمەڵایەتیەوەر، بۆ نمونە بزوتنەوەر شیخ عەبدوللای نەھری، سەید رەزای دەرەسیم، شیخ مەحمودی بەرزنجی، سەمیل خانی شکاک، شیخ سەعیدی پیران، مەلا مستەفا بارزانی، واتە نەبوونی کەسایەتیەکی گەورە بەگزادە لەپوانگە کوردانەوەر کاریکی سەیر و ناماقول دەھاتە بەرچاو، چوکی ئەوان وەک نەوەر پیغەمبەرە قەلەم دەدران بەھۆی ئەوەر ئەوان سەر

بەتەرىقەتى ئايىنى يەكان بوون كەبەھىزترینيان قادىرى و نەقشەبەندىن ..
 بەھۇى دەمارگىرى ھۆزى و مەزھەبى و ناوچەبى و بنەمالەبى يەوہ
 سىستەمى (شىخ، ئاغا، دەرەبەگ) كايەى دىكتاتۆرى بىستە بالايان
 دەبىنى لەبەرئەوہى ھۆزەكانى ھەمىشە لەگوماندا بوون بەرامبەر
 يەكرتى، ھەرۈھا ئەوانىش بەھەمان شىۋە لەگوماندا بوون، بۇيە
 خىلايەتى كورد خىلايەتى يەكى سەرەتايى توندو تىژ بووہ ھەر لەو
 رووانگە يەوہ كەدەرەبەگى كورد دەرەبەگىكى لەرادەبەدەرۈ توندو تىژ
 بووہو رۆلى دىكتاتۆرى بۇ خوش كراوہو خۇيشى پىي خوش بووہ ئەو
 دەورە بىيىنى، ھەزىشى لەفراوانى دەسەلاتەكەيدا كىردوہ تەنھا لەناو
 جوگرافىيائى ھاوخوئىندا نەك لەدەرەوہى جوگرافىيائەى، ئەمەش وائى
 كىردوہ كەدەولەتى خىل دروست نەبىت و ئەشىتوانىوہ توخمى دەولەت
 لەمندا ئانىدا ھەلبىگىت، ئەم پەيوەندىانە خۇى لەى خۇيدا بنەماي
 سىستەمى لمى پەتپاكى دەدەن بەدەستەوہ كە سەركردايەتى لاي كورد
 باوكسالارى بووہو رۆلى تاكە كەسى ئامادەكراو دەكەوتە پىش رۆلى
 دامەزراوہ كۆمەلەيەتى يەكانەوہ كە ئەم ھالەتەش روخسارى كۆمەلگا
 دواكەوتوہ سەرەتايى يەكانە، ديارە ئەو باوكسالارىەش كوئىرانە بووہو
 نەگەشتۆتە قۇئاغى سەركردايەتى تەوايان قۇئاغى كارىزمائى، واتە
 باوكسالارى لەدەرەوہى خىزان، يان لەناوہوہى خىزان بۇ تىكشكاندىنى
 خىزان، كەھىچيان لەو دوانە بە باوكسالارى ئاژمىردىن، چوونكە

لههردووکیاندا هەر کۆمه‌لگای کورد زهره‌ره‌ی کردووه، راسته‌ی لای کورد ده‌سه‌لات هه‌بووه، به‌لام ده‌سه‌لاتی رووکه‌ش یان ده‌سه‌لاتی ناته‌واو تی‌ک شکاو بووه‌و ئه‌و ده‌سه‌لاتانه‌ش هه‌یچی باشی لێ‌چاوه‌پوان ناکرێ، ته‌نها پشێوی و سه‌ر لێ‌شواندن نه‌بی‌ت، هه‌میشه‌ش له‌خۆپاراستندا بوون، هه‌ر کاتی‌کیش فشاری به‌هێز له‌سه‌ریان بوایه‌ خۆبه‌ده‌سته‌وه‌دان و هه‌له‌هاتن باشت‌ترین چاره‌سه‌ر بووه‌ بۆیان، نه‌ک به‌رگری و سه‌پاندنی ده‌سه‌لات، هه‌ندی‌ک له‌و ده‌سه‌لاتانه‌ یان ئه‌و رابه‌رانه‌ی رابه‌رایه‌تی بزوتنه‌وه‌کانیان کردووه‌ خۆیان راستی ئه‌وه‌ ده‌درکێ‌ن (درێ‌رسی‌می) ده‌لێ (جو‌دایی مه‌زه‌ب و بیروپا له‌نی‌و کورداندا زۆر یارمه‌تی تی‌ شکاندنی یاخی بوونی‌دا) (رۆبه‌رت ئۆلسن له‌کتی‌بی (راپه‌ڕینی شیخ سه‌عیدی پیران)‌دا ده‌لێ: (رێبه‌رانی یاخی بوونی قۆچگری له‌نیسانی ۱۹۲۱ لاوازی ناسیونالیزمی کوردی به‌رۆشنی نیشان دا رێبه‌رانی یاخی بوون خوشیان وێ‌پای ژماردنی هۆیه‌کانی شکست و دانیان به‌و لاوازی‌یانه‌دا نا له‌یه‌کی‌ک له‌هۆکاره‌ گرنگه‌کانی (جو‌دایی مه‌زه‌ب و تایفه‌یی نی‌وان کوردان بوو).

می‌ژوو ده‌ری ده‌خست که‌باوکی‌کی رۆحی بۆ کورد په‌یدا نه‌بووه‌ که‌ببی‌ته رۆح و تی‌که‌ل به‌ئاوه‌زی تاکه‌ه‌کانی کۆمه‌لگای کورد بی‌ت هه‌ر له‌دوای زهرده‌شته‌وه‌ که‌س نه‌یتوانی‌وه رۆحی مرو‌قی کورد داگیر بکات و ببی‌ته

باوک بۇ كورد ھۆكارەكانى دەتوانىن لەم خالانەى خوارەوھدا دىيارى
بکەين:-

۱-سۆزلای كورد نەبووھتە ئاوەزو لۆژىك بەلکو ھەر بەسادەيى ماوەتەوھو
نەبووھتە (ھەست).

۲-زۆرجار كۆمەلگا ئامادە بووھ بۇ بوون بەرۆح بەلام سەرکردە ئامادەيى
تىدا نەبووھ ببیتە رۆح و باوكى كۆمەلگا.

۳-گەشەنەكردنى قۇناغەكانى كۆمەل و تىنەگەيشتن لەمىژوو.

۴-ھەلگىرساندنى شۆرپش و سەرکردايەتى لەناچاریدا.

۵-دابىرىنى كۆمەلگا لەسەر كردهوھ كە دوژمن بەم سياسەتە ھەلدەستا بۇ
لەنيۆيردىنى يەكگرتن لەنيوان تاكى كوردو سەرکردەدا.

۶-شكست ھينانى دەروونى تاكى كورد لەدواى نەمانى دەولەتى
مادەوھ.

سەرچاۋەكان:

- ۱-حكومتى كوردستان و كورد لەگەمەى سۆڧىت - نەوشىروان مستەفا / ۱۹۹۲،
- ۲-تابلۇكاى شەرەفنامە / عبد الرقيب يوسف - چاپى دووهم / ۱۹۹۸
- ۳-ئەو ھۆكارانەى مەسەلەى كورد پىك دەھىنن / لازارييف / سعد عبدالله كردووئە بەكوردى / بى مىژوو.
- ۴-كوردو كوردستان / ئەبو القاسمى لاهوتى / د. جەبار قادىر لەپوسىيەوە كردووئە بەكوردى و تىببىنى بۆ نوسىيە / ھۆلەندە ۱۹۹۸
- ۵-چەمكى دەولەت و بزوينەرى مىژوو لەكۆمەلگەى كوردىدا / عەتا قەرەداغى / ۱۹۹۹
- ۶-پەيوەندى نيوان كوردو روسيا (كوردستانى قەفقاز يا سۆڧىتى) ئارام على ستوكھولم / ۱۹۹۹
- ۷-راپەرىنى شىخ سەعیدى پىران / رۆبەرت ئۇلسن / وەرگىرانى بۆ كوردى ئەبوبەكر خۇشناو / ۱۹۹۹

- ۸- ئاغاو شىنخ و دەولەت/ مارتىن فان بورنەسن/ كوردۇ لەنئەلمانىاۋە
 كردوۋىيە بەكوردى/ بەرگى يەكەم/ چاپى سىيەم/ سلىمانى ۱۹۹۹
- ۹- گەلىكى پەژمودەو نىشتەمانى پەرت/ وەرگىپرانى لەعەرەبى و
 فارسى ۋە م/ گۆمەيى/ لەئىنگلىزىيە ۋە/ ھەيىزى -سويد ۱۹۹۸
- ۱۰- ستراتىژو كەسىتى نەتەۋەيى كورد/ عەتا قەرەداغى/ سلىمانى
 ۱۹۹۸
- ۱۱- دەرۋازەى گۆپىنى كۆمەل/ بەياد عبدالقادر/ بغداد ۱۹۸۷
- ۱۲- مەۋف لەروانگەى ماركسەۋە/ ئەرىك فرۇم/ وەرگىپ/ ھەنگاۋ/ چاپى
 يەكەم ۱۹۹۹
- ۱۳- گۆقارى نغار - ژمارە (۲) سالى يەكەم ھاۋىنى ۱۹۹۸
- ۱۴- گۆقارى سەنتەرى لىكۆلىنەۋەى ستراتىجى/ ژمارە (۲) سالى ھەۋتەم
 مايسى ۱۹۹۹ سلىمانى.

فاكتەرهكانى دروست نەبوونى دەولەتى كوردى

نەبوونى دەولەتتىكى كوردى يان قەوارىيەكى رامىيارى بۇگەلى كورد. كىشەو گرفتتىكى گەورەى نەتەوۋى كوردە. كەتا ئىستاش كورد خەباتى بۇ دەكات و نەيتوانىوۋە بگات بە مافە رەواكانى خۇى. ديارە ھەر لەدوای رووخاندنى دەولەتى (مادە) ھوۋە دەروونى كورد تۈۋشى شىكستى ھاتوۋە بەرامبەر بەخۇى و بەرامبەر بەدەرەوۋى خۇى. ئەۋەش وای لى كوردوۋە كەتۈۋشى گرى كۆپرەى مېژوۋىى و دەروونى بگات و دواچار خاۋەنى كەسىتتى تايبەتى خۇى نەبىت، بەلام كورد بى وچان ھەولنى داۋە بۇ بەدەيتنانى مافەكانى. ئەۋىش لەچارچىۋەى قەۋارىيەكى رامىيارى وا كە مافى رەۋاى خۇيەتى ۋەك ھەر نەتەۋەيەكى تر. سەدەى نۆزدەم بىست بۇ كورد دوو سەدەى تال و تراژىدى و بى ھوۋدە بوو لەنىۋان داگىر كوردن و پەرتەۋازەيى و دابەش كوردن و خەلە تاندندا نالاندوۋىيەتى، كوردىش

بۆئەزەي لە دەستى چووە ھەمیشە بى ئومىد نە ماوە ھەولى داوە و
شۆرش و راپەرپىنى کردووە و قوربانى داوە بۆ گەيشتن بە مافەکانى بەلام
تا کۆتايى سەدەي بىستەم نەيتوانيوە قەوارەيەکی راميارى يان
دەولەتیکى سەرەخۆ بۆ خۆي دروست بکات، دەتوانين ئەو ھۆکارانە
ديارى بکەين کە بوونەتە ھۆي دروست نەبوونی دەولەتى کوردی:-

- ١- ھۆکارى جیۆپۆلەتيک.
- ٢- ھۆکارى ئابوورى.
- ٣- ھۆکارى کۆمەلایەتى.
- ٤- ھۆزى کورد.
- ٥- بزووتنەوہى کوردو رۆلى سەرکردە.
- ٦- ھۆکارى سەرکردایەتى.
- ٧- پەيوەندى نيوان تاکى کوردو سەرکردە.
- ٨- ھۆکارى ناوخۆ.
- ٩- ھۆکارى دەرەوہ.

١- ھۆکارى جیۆپۆلەتيک:
شوينى کوردستان و بەشى جوگرافى سياسى کوردستان کەوتۆتە
خوارو و رۆژھەلاتى ئاسيا. بەھۆي ھەلکەوتوويى شوينەکەي لەنيو چەند
نەتەوہيەکی جياوازدا کە ھەمیشە چاويان بپيوەتە شوينى کوردستان.

ھەر لە بەرەبەیانى مێژوو و توووشى سیاسەتى دابىران و پچىپوون
 ھاتوو، بە پێى شوێنەكەى كوردستان يەكێكە لە ناوچە ھەرە گرنگەكانى
 رۆژھەلاتى ناوھەراست و لە نێو جەرگەى ئەو مەتبەندەدايە، بە درێژايى
 مێژوو جینگەى سەرنج و چاوتیپرین و تەماعى نەتەوەكانى دەوروبەرى
 بوو (ئەگەر فاكەتەرى جیۆپۆلۆتىك دەورێكى كاریگەر یا كەمى
 لە بێاردانى چارەنووسى گەلاندا ھەبێت، ئەوا لێكۆڵینەوێى مێژووى
 كۆن و نوێى نەتەوێى كورد بە ئاشكرا دەرى دەخات كە ھەلكەوتى
 جوگرافى شوێنى كورد لە سەر ئەم خاكە دەورى بەرچاوى ھەبوو
 لە دیارى كردنى چارەنووسى رابردوو ئێستەدا) كوردستان لە مێژە
 جەمسەرى نیو دوو سئ دەولەتە (ئیمپراتۆریەتى رۆمانى و بیزەنتى و
 عوسمانى و خەلافەتى عارەبان و ئێران). لەدوای جەنگى جیھانى یەكەم و
 دووھەم بارى جوگرافى سیاسى كوردستان گۆپا و كوردستان بەش بەش
 كرا. بەتایبەتى دوای جەنگى جیھانى دووھەم كە كوردستانیان كردە
 چوار پارچە، بەم جۆرە كوردستان بەو بوویەرە جوگرافى ھەیتى بوو
 بەشێك لە ژيانى ناوخۆیى و پەيوەندى نیو دەولەتى (توركیا، سوریا،
 ئێران، عێراق) بەوێش كوردستان تووشى لێك داپچرانى جوگرافى،
 سیاسى، فەرھەنگى، نەتەوێى بوو كە دواجار بوو ھۆى شیواندن
 جوگرافى سیاسى كوردستان و نەبوونى سنوورىكى سیاسى و ھەربۆیە
 ئاسان نە بەوردى رووبەرە جوگرافى ھەكەى بزانرێت دیارە شوێنگەى

جوگرافى و جىئوپۇلەتيك كارىكى يەكجار زۆر گرنگ لەڭيانى راميارى
كوردستان دەكات بۇيە دەتوانىن بلىن مىژووى ئەو ولاتە بە بەرھەمى ئەم
فاكتەرە دادەنرى.

كوردستان ھەر لەسەدەى شانزىمەو ھەتا جەنگى جىھانى گۆرەپانى
پىكدادانى ھىزەكانى ھەردوو ئىمپراتۇرىيەتى سەفەوى (ئىران) و
عوسمانى بوو، گەرەترىن جەنگى لەنىوان ئەو دوو دەولەتەدا رووى
دابىت جەنگى (چالدىران) لەسالى ۱۵۱۴ى زايىنى بوو، ئەنجامەكەشى
ئەو بوو (يەكىتى جوگرافى خاكى كوردستان بەتەواوى تىك چوو) بەشى
رۆژەلاتى كەوتە بن دەستى سەفەويەكان و بەشەكەى رۆژئاواشى
كەوتە ژىر دەسەلاتى عوسمانىيەكانەو، دواترىش ئەم بەشە دواى
كۆتايى ھاتنى جەنگى جىھانى يەكەم و رووخاندنى ئىمپراتۇرىيەتى
عوسمانى، جارىكى دىكە دابەش كرايەو بەشى ھەرە گەرەى بەر
توركىيائى تازە كەوت و بەشىكى دىكەشى خرايە سەر سورىا، ئەو ھى كە
ماشەو (ولايەتى موصل) لەگەل لايەنەكانى بەغداو بەسرەدا، دەولەتى
عىراقى ئەمپۇيان لىدروست كرد، كوردستان بۇ ولاتانى ئىمپىريالى
رۆژئاوادا شوينىكى گرنگى ستراتىژى ھەيە، چونكە لەوئى را (واتە
لەكوردستان) ھە دەكرى ھەرەشە لەسنوورى خوارەو ھى يەكىتى
سۆڧىيەت و ھەندىك ولاتى رۆژئاوايى ئاسيا بەھوى ناوچەى شاخاوى
كوردستان و پەيوەستى سنوورەكەى بەدەولەتە داگىركەرەكانەو ھى

کردووو به تاييه تي له پووي بهرگرييه وه شويننكي گرينگ بئيت و بۆ
 مه به ستي تاييه تي دوژمنان به كار بهينري، دياره دوژمن نهو شوينه
 شاخاويانه ي به كار هيناوه له پووي ستراتيژي و تهكنيكي سهربازييه وه
 دژي نه ته وه يه كي دي، دهوله تينكي دي، دياره هو ي بووني كانزاي
 جوړ به جوړ به تاييه تي نه وت و هه ندئ كانزاي تر هه روه ها تپه پووني
 مه زنترين دوو روباري رۆژه لاتي ناوه پاست ديچله و فورات كه
 به كوردستاندا تپه په پي بيجگه له دهريا چه كان ي تر كه بايه خي نابووري
 گرنگيان، هه يه ته نانه ت كيشه ي نيوده وله تي و بيكه نه هه په شه نه م دژي
 نهو، نهو شوينه گرنگه ي كوردستان سهرنجي خه لك ي كوردستاني
 رانه كيشا به لام له م دوايي يه داو به تاييه تي لاي داگير كه ران بايه خيكي
 يه كچار زوري بووه به تاييه تي كه نه مپۆ باس هه ر باسي نه وته، دياره
 زوري ي چاله نه وته كان ده كه ونه سنووري خاكي كوردستانه وه، هه لبت
 شويننكي وه ها كه كورد بۆ خو ي دركي پي نه كردوو له پووي جوگرافي و
 گرنگي سياسي يه وه و سوودي لسي وه نه گرتوو بۆ مه سه له كه ي، به لام
 دوژمن زيره كانه شويني جوگرافي سياسي كوردستاني خستۆته خزمه ت
 خويه وه و كوردستاني له پووي جيۆپۆله تيكه وه كۆنترۆل كردوو و
 له پيناو بهر ژه وهنديه كانيدا به كاري هيناوه و نه يهيشتوو به هيچ
 شيوه يه ك كوردستان سنوورنكي جوگرافي سياسي هه بئيت.

۲-هۆكاري نابووري:

ئابوورى بەشىكى گىرگە بۇ ژۇرخان و سەرخانى دەولەت و ھۆكۈمەتتىكى
 كارىگەرە لەدىارى كىردى پىكھاتەى كۆمەل و سىستەم و پىروىسىسى
 پىشكەوتىن. كوردستان خاوەنى ئابوورىيەكى سىروشتى و كانزايىيە
 سەرھەپى چىرى دارستانى و دەرياچەكانى و شاخەكانى كە زىاتر لەنىوہى
 تۆپۇگرافىيەى كوردستان پىك ھاتوۋە واتە دواى نەوت و كشتوكال
 گەرەتەرىن كەرتى ئابوورى پىك دەھىنى، سەرھەپى ئەو ئابوورىيە پىگەى
 ئابوورى كوردستان پىگەيەكى كۆنەو كارىگەرى كىردۈتە سەر كەمى
 بەرھەم ھىنان بەھۇى نەبوونى سىستەمىكى ئابوورى جىگىر ئەمەش وای
 كىردۈۋە كە ئابوورى كوردستان سىفەتتىكى تەقلىدى ۋەرىگىرت، دىارە
 ئابوورى كوردستان ۋەك يەك بەپىۋەناچىت ھۆيەكەى دواكەوتوۋىيە
 پىشەسازىيەو ئابوورى كوردستان زىاترا سەر كشتوكال و ئاژەلدارىيە
 چونكە ئەو ئاۋچانەى نەوت و كارگەى پىشەسازى لىيە زىاتر دەكەونە بن
 دەستى دەولەتە داگىر كەرەكانەۋە، ئەو ھۆيانە وای كىردۈۋە كە
 دواكەوتوۋىيە پەيوەندىەكانى كۆمەلەيتى ئىستى لىبكەۋىتەۋەو چىنى
 پىشەيى و ھۆشيارى لەھەناۋى بەرھەمى خۇمالىدا لەدايك نەبىت، چونكە
 كورد لەلەين دەولەتە داگىر كەرەكانەۋە دەچەوسىتەۋەو درەنگىرو
 بەئاستىكى زۇر كەمتر لەنەتەۋەى بالادەست پىش دەكەۋىت، چونكە
 كورد لەلەين دەولەتە داگىر كەرەكانەۋە دەچەوسىتەۋەو درەنگىرو
 بەئاستىكى زۇر كەمتر لەنەتەۋەى بالادەست پىش دەكەۋىت، ئەو

ناجیگیری و پەرتەوازە ئابووریە کارئیکی خراپى کردۆتە سەر
کۆکردنەووە یەك نەگرتنى گەلى كوردو چالاكى خەباتە سیاسىيەكەى
لەپیناوە گەيشتنى بە مافە نەتەوہیيەکانى گەشەنەکردنى ئابوورى دەبیته
هۆى لاوازی هۆشیاری نەتەوہیى و دواتر دارپمانى ژێرخانى ئابوورى
کەواتە دەتوانین بڵیین لەکوردستاندا پیشکەوتن رووی نەداوە لە
ئابووریدا، بەوپییه پیشکەوتن روونادات بۆ بیرکردنەووە لەدروست کردنى
یان پیکهینانى دەولەتیکى کوردی.

۳-هۆکاری کۆمەلایەتى:

بەهۆى پشيوى لاوازی بارى ئابوورى کوردستان و نەبوونی سیستەمىكى
تۆکمەى ئابوورى یان ئوتارکىكى ئابوورى، هەمیشە بارى کۆمەلایەتى
بەر لادان و پەرتەوازەیی کەوتوووە جیگیرى بەخۆیەووە نەدیووە. بۆئەوہى
پیکهاتەى کۆمەلایەتى خۆى لەو قۆزاخە ئابووریە سەرەخۆیەدا دروست
بکات کە کۆمەل تیايدا سیستەمى ئابوورى خۆى تیا دروست دەکات و
لەهەمان کاتدا گەشەى پىدەدات و دەشیپاریزىت، بۆیە کۆمەلێ کورد
کۆمەلێكى شل و شیواوو ناجیگیر دەبینریت و کۆمەلگای کورد نەبوووەتە
کۆمەلایەتى، دیارە ئەوہى ناوچە کوردنشینهکانى پىئى دەناسریتەووە
لەو ولاتانەدا نزمى ئاستى گەشەکردنى پەيوەندیە کۆمەلایەتیەکانەو
شیوہى پیکهاتەى کۆمەلایەتى کۆمەلگەيە؛ هەرۆک چۆن ئابوورى

كوردستان له به شه جيا جياكان وهك يهك نيه ناوه هاش په يوه ندى
 كومه لايه تى له به شه كانى كوردستاندا وهك يهك نيه به هيچ جورىك
 هوشيارى كومه لايه تى به ناستى ولا ته داگير كه ره كانى گه شهى نه كردووه.
 هوكه دى ده گه پته وه بۇ ئو بارودوخه نه گونجاوو ناوه هوارى كه چه ندىن
 سه دهيه كورد پييدا ده روات. شه پى بيسانه وه سه ركوت كردنى
 خويناوى راپه رين و شوپشه كان كوچ پى كردنى به زور په رته وازه و
 دورخستنه وهى خييزان و هوزى كورد بۇ ناوچه كانى دور
 له شارستانيه ت، كه دواچار بووه هوى ويران بوونى ولا ت و چول بوون و
 دابه زىنى تواناى به ره هم مينان و دوربوونه وهى په يوه ندى يه
 كومه لايه تيه كان له چوار چيوه يه كى پته و توكمه دا دروست نه بووه ئو
 تويزانه و هرنه گرتووه كه پى بلىن كومه ل. كومه لايه تى، كومه لگاي
 ته واه به هوى دورى كومه لى كورد له يه كتر يه وه، ئه وهش له ژير
 پياده كردنى سياسه تى په رت كه و زاليه دا به رپوه چووه كه دورمن
 نه يه يشتووه دوو هوز بن به يهك و يه كگرتن له نيو كورداندا دروست
 ببيت، دياره دواكه و توويى ئو په يوه ندى يه كومه لايه تيه كوردستان
 له سه ر پنگه يه كى ئابوورى كوون و جى گوپكى دامه زراوه، ئه مهش
 سيفه تىكى تايبه تى داوه به ئابوورى ته قليدى كوردستان، واته ژيرخاننى
 ئابوورى پته و دروست نه بووه هه ميشه به رليدان كه و تووه، كوردستان
 له پرووى پيكهاته كومه لايه تى و ته نانه ت نه ته وهى يه وه ولا تىكى يه كجار

ئالۋزەو بوۋەتە جىڭگەي چەند نەتەۋەيەكى جياجياۋ چەند دىن و
 رىيازىكى جياجيا، ئەۋىش بەھۋى رىڭگەي ھات وچۇڭگەرانى نىۋان ئاسياۋ
 ئەۋروپا ۋا بوۋە ۋاتە ھەندىك لە ھات وچۇڭگەرانە لەبەر ھۋى تايبەتى لە
 كوردستاندا جىڭگىرو نىشتەجى بوون، ديارە (تەعريب و تەترىك و
 تەفرىس كردنى ناۋچەكانى كوردنشىن ئەۋىش بەھۋى كۆچ پىي كردنى
 كوردەكان لەزىدى خۇيانداۋ نىشتەجى كردنى نەتەۋەكانى دى
 لەشۋىنيان كەپىكھاتە كۆمەلەيتى و نەتەۋەيىيەكەي لەنپو بۆتەي ئەو
 بيانەدا لەدەست داۋە بەھۋى جىڭگۇپكرى و رامالينيان نەتوانراۋە
 ژيانى بارى ئاستى كۆمەلەيتى خۇيان بىينىن و بىنە كۆمەلگايەكى
 رىڭخراۋ تۆكمە كە بتوانن لەۋيۋە ئامادەباشيان تىادا بىت بۆ
 پىكھىنانى دەۋلەتلىكى كوردى، كوردستان بەدرىژايسى مىژۋو لەنپو
 داڭىرگەراندا ئەم دەست و ئەو دەستى پىي كراۋە جارىك يۇنانىيەكان و
 جارىكى دىكەش عەرەب فەرمانرەۋايىيان تىدا كردوۋە. دەمى توركە
 سەلجۇقىيەكان و دەمىكى دىكەش مەغلەكان دەستيان بەسەردا گرتوۋە.
 سەردەمى نەتەۋەكان و سەردەمىكى دىكەش سەفەۋىيەكان و
 عوسمانىيەكان داڭىريان كردوۋە دۋاى كۇتايى پىي ھاتنى دەسەلاتى ئەو
 فەرمانرەۋايانە ھەموويان ۋلاتيان چۆل كردوۋە بەجىيان ھىشتوۋە
 ژمارەيەكى كەميان ماۋنەتەۋە بەتەۋاۋى جىڭگىربوون و دواترىش بوون
 بەبەشيك لەدانىشتۋانى كوردستان، ئەمەش بوۋەتە ھۋى شلو شىۋاۋى

پىڭكھاتەي كۆمەلەيەتى كۆمەلى كوردى و كە دواچار بەلاوازى ماوەتەو و
 بەژىر دەستەيى و كۆيلەتى رازى بوو و ھەمىشە لە ھالەتى بەرگرىدا
 ژىاو و نەتوانراو كۆمەلەيىكى يەكگرتوو بۇ پىڭكھىنانى يەككىتى يەكى
 كۆمەلەيەتى سەر بەخۆ. يان دروست كردنى دەولەتلىك (ابن خلدون) بۇ
 ئەو ھالەتە دەلى: (لە شارلىكدا كەھۇزى زۆى تيا دا بىت يان كۆمەلى
 جياجىاي لەخوگرتىن زەحمەتە بتوانى دەولەتلىكى بەھىزى جىگىر
 دروست بكرىت) سىياسەتى دوژمن ئەو بوو كوردىك دژايەتى كوردىكى
 تر بكات و ھۆزىك دژايەتى ھۆزىكى دىكە و ئىمارەتلىك دژايەتى
 ئىمارەتلىكى دى بكات، بۆئەو ھى لەجەنگدا بن و بىر لەيەكگرتن و
 پىكەو دژيان نەكەنەو. بەپاستى ئەو سىياسەتەي دوژمن لەكوردستاندا
 زۆر زىرەكانە پىادەكراو و بەرپۆەچوو: سەرەپاي ئەو ھىش بارى
 كۆمەلەيەتى كورد بەھىچ شىئو ھەك گەشەي كۆمەلەيەتى و مېژووى
 بەخۆو نەدىو تووشى بازدانى لا بەلا بوو و لەكۆمەلگاي خۆى نامۇ
 بوو. كۆمەلەيىكى پاشماو ھە لەكۆمەلگاي نىمچە دەرەبەگ واتە ھىشتا
 ئەو پەيوەندىە كۆنە ھەر ماو و شىئو سىستەمىكى كۆمەلەيەتى كورد
 پىك دەھىننى و لەو سىستەمەدا تووشى گىژاوى يان گرىكوپىرەي
 كۆمەلەيەتى كۆمەلگاتى كورد بەدى دەكرىت ھىشتا مانەو ھى پەيوەندى
 خىلەكى يە كە سىستەمىكى دەرەبەگايەتى لەژىر خۆيەو شار دۆتەو ئەو
 پىڭكھاتە كۆمەلەيەتە كە رى و رەسمى مېژووى ھەيە بەناو جەرگەي

كۆمەلگاي كوردەوارىدا شۆرپۇتەۋە شۇيىن پەنچەكانى بەئاشكرا لەسەر
 ژيانى گىشتى گەلى كوردو ھەر تاكىكى كوردىش ديارە بۇ كورد سەر بە
 ەشیرەت بوون واتە ھەستى خىلەكى لەپىشەۋە دىت و لەپىشەۋەى
 ھۇشيارى نەتەۋەى و كۆمەلایەتى و ئايىنىيەتى ئەمەش بارىكى سىلبى
 كردۇتە سەر ژيانى كۆمەلایەتى كۆمەلگاي كوردى كە كۆمەلگاي
 سەرلىشىۋاى سىست و لاۋازى لى دەربچىت و بىتە كۆمەلگاي داخراۋى
 خۇخۇرو دەرەۋەى خۇى نەبىنىت و لە پروسەى گەشەكردنى كۆمەلایەتى
 بى بەرى بىت دوايىش لەپروسەى بوون بەدەۋلەت بى بەش بىت.

۴- ھۆزى كورد:

پىكھاتەى كۆمەلگاي كورد پىكھاتەيەكى خىلەكى و ئالۇزەۋ لەناو
 چارچىۋەى سىستەمى دەرەبەگايەتيدا خۇى دەنۇنىت و پەل وپۇى
 ھاۋىشتۋە بۇ دەرۋونى ھەموو تاكىكى كورد بەرچاۋترىن خاسيەتلىك كە
 لەسىستەمى كۆمەلایەتى كۆمەلگاي كوردى بەدى بىرىت ھىشتا
 مانەۋەى پەيۋەندى خىلەكىيە لەسىستەمى دەرەبەگايەتى لەژىر خۇيەۋە
 ەشار داۋە، مانەۋەى ئەو پەيۋەندىە كارىكى سىلبى كردۇتە سەر
 كۆمەل و شۆپشى كورد، ديارە ھۆز لەدروسىت بوونى كۆمەل و ھەرەمى
 دەۋلەتدا رۆلىكى سەرەكى دەبىنى. كۆبونەۋەى ھۆزەكان لەنيو خۇياندا
 كۆبونەۋەى خۇيىن و نەسەبەى پىكەۋە گرىدانى ھۆزو سەرۇك ھۆزەكانە.

ھەر ئىسەم پەيۋەندىيە خوينى يەيە كەسىستەمى ھۆز بەرپۈۋە دەبات. لاي
ھۆزى كورد ئىسەم پەيۋەندىيە خوينى يە دروست نەبوۋەۋە بىراي خوينى
لەدايك نەبوۋەۋە لەبنەمالەي ھۆزداۋ كۆبۈنەۋەي خوين و نەسەب پىك
نەھاتوۋە بۇ يەكگرتنى ھۆزەكانى كورد لەنيو خوياندا شيۋەي
(ئىتنكراسيۋنى - يەك نەگرتنى ھۆز) ى ۋەرگرتوۋەۋە ھەمىشە
دووركەۋتەۋە لەيەكتى لەئارادا بوۋە.

تەنەت زۆرىنەي ھۆزەكان مىيان بۇ رابەرى بزوئەۋەيەكى كورد كەچ
نەكردوۋە. لەبەرئەۋەي لەھۆزى خويان نەبوۋەۋە يان بەھۆي جياۋازى بىرى
ئايىنى ۋە مەزھەبىيەۋە يان سەر بەسنوۋرى جوگرافىيەي ھۆزايەتىيەكەيان
نەبوۋەۋە ئەمەش گىرژى خستۋتە نيوان تاك ۋ تاكى كورد/ ھۆز ھۆزى
كورد، سەرۋك خىل ۋ رابەرى بزوئەۋەۋەۋە/ ئەمەش واتەي پەرش ۋ
بلاۋى ۋ گىرژىيەك لەپىكھاتەي ھۆزدا دروست بوۋە، ديارە ھۆي ناوخۇي
بارى ھۆز دەگەرپتەۋە بۇ گىرژى ناۋچەكە واتە كوردستان كەناۋچەيەكى
شاخاۋىيە ھۆزى كوردىش بۇ بەخىۋكردنى ئازەلەكانيان كەپىشەي
سەرەكى لادى نشىنەكان ۋ بەتايىبەتى ھۆزەكان، كە لەشۋىنىكى تەسكى
كشتوكالىدا ئازەلەكانيان بەخىۋ دەكرد، ئەمەش ۋاي كىردوۋە
كەبەرۋوۋەۋە بژىۋى ژيانى رۆژانەيان كەم بىت بۆئەۋەي بەرھەمى
ئازەلىيان زىاد بكات پىۋىستيان بەشۋىنىكى فراۋانە بۇ بەخىۋكردنى
ئازەلەكانيان ۋ بەھۆي سنورپىنى ھۆز لەپىناۋ بەخىۋكردنى ئازەلدا

دەببۇو شەپو پىك دادان ئەمەش واى كرد كە ھۆزەكان لەيەك دوربەكنەونەو و گۆشەگىرەن لەوئىشەو واى كرد كە پىكەتەى ھۆزى كورد بەداخراوى بىمىنەتەو و ھەر ھۆزىك بىجەنگى لەپىناو سنوورى) ھۆزى خۆيدا بۆ پىكەينانى ئەو ئامانجە ئابوورى، ھۆزەكان چەكدارىان دروست دەكرد بۆ پاراستنى سنوورو بەرژەوندەكانيان. ھەتا سنوورى ئاژەلدارى زۆرو فراوان بىت ئەو سنوورى ئەو سنوورى (ھۆز) بەناچارى فراوان دەبوو ئەمەش واتاى جەنگى دەنواند لەنۆ ھۆزەكاندا كەدوچار دەبوو جەنگى درىژخايەن لەنيوانياندا، لىژەدا دەتوانىن دوو ھۆكارى جىاواز دىارى بىكەين بۆ دروست نەبوونى رۆحى كۆمەلايەتى و دوورو نزيكى تاكەكانى ھۆز لەرەوتى بوون و نەبوونى بەكۆمەل بوونى ھۆزى كورد.

ا- ھۆزى كورد بايەخى بەكشتوكال نەداو بەلكو ھەر بايەخى بەئاژەلدارى داو، كشتوكال كارى زۆر دەوئ و كارى ھەرەوەزىشى دەوئ كە لەویدا سۆزو ھاريكارى و پەيوەندى پتەو دروست دەبىت كەنەسەب و براى خويىنى پىك دىت و لەھەمان كاتدا ھەستى نەتەوہيى و نىشتەمانى بەھىز دەكات.

ب- ھۆزى كورد بايەخى بەئاژەلدارى داو، ئاژەلدارى لەجىگايەكى تەسكدا، ئەمەش ئەو ھەستەى لای كورد دروست كردووە كە (ئىمە دژى ئەوانى ترىين) ھەروەك ئىسماعىل بىشكچى دەلى، ئاژەلدارى

تواناكارى ئەۋەى تىادايە كەپەيۋەندى پېشېخات لەنىۋان ھۆزەكاندا لەوشىۋە پەيۋەندىانەش كەشىۋەى خۇبەخۇيى لىپەيدا بوۋە دەبن كەتەنھا بىر لەخۇيان و خىزان و ھۆزەكانيان بىكەنەۋە بىر لەشتى تر نەكەنەۋە ئەمەش پىنى دەلىن: (ژيانى سەربەست) ھەروەك ئىسماعىل بېشكچى دەلى، واتە ھەستى پىكھاتن و پىكەۋە ژيان و ھەستى نەتەۋەيى و بىر كەرنەۋە لەسەربەستى گەل و يەكگرتن نەھاتۆتە ئاراۋە بەھۇى بارى ئابوورى بەرھەمى ئاژەلدارى.

دىارە ھەموو دەستىۋەردانىكى دەرەكى بۇ نىۋ ھۆزۈ سىستەمى ناۋەۋەى ھۆزۈ سىستەمى ناۋەۋەى ھۆز كەردارىكى فعلى راستەوخۇى پىكھاتەكەى كەمەرجىكى بىنەپەتتە لەتىگەيشتن لەگەل داگىر كەراندا بەجۇرىكى تر ھۆز دەبىتە كۆيلەى ئەۋەى داگىرى دەكات واتە كۆيلەى ھۆزەكانى تر ئەمەش ئەۋكاتە روودەدات كە نەتوانىت سىستەمى ناۋەۋەى بىپارىزىت دژى داگىر كەران، لەم حالەتەشدا ھۆز ناسنامەى خۇى دەدۇرىنىت، ئەۋ كۆمەلەى كەلەۋ بارودۇخە ئابوورى و كۆمەلەى تى و رۆشنىبىرىيەدا پىگەيشتوون و ژيانىان بىر دۆتە سەر دەبنە خۇخۇيى و تەنھا بىر لە سەربەستى خۇيان دەكەنەۋە بىر لەھۇزايەتى خۇ دەكەنەۋە، كە ئەمەش داخراۋى دروست كەرد واتە (كۆمەلگايەكى داخراۋ) بۇ سەربەخۇيى و سەربەستى نىشتىمان دەبوايە تاكى كورد بىبەخشىايە بەسەربەستى بۇ نىشتىمان بەلام لاى كورد / تاكى كورد / ھۆزى كورد / سەرۋك ھۆز / ئەۋە

بەدى نەكراۋە ھەربۇيە سەربەستى نەتەۋەيى و درك كردن بەسەربەستى
 نىشتەمان ھەستى پىنەكراۋە و سەربەستى نىشتەمان قوربانى
 سەربەستى داخراۋى تاكە كەس و ھۆزكراۋە، كەنەمەش پىرۋەيەكى
 ناۋەۋە بوۋە بۇ كوشتنى ھۆزۈ - ھۆز، ناتەبايى و نارپىكى ھۆز لەو
 درزانەۋە پەيدا بوۋە كە زياتر ناۋچەيى بوۋ / جوگرافى بەرژەۋەندى بوۋ /
 مەملانى سەرك ھۆز بوۋ / ئەمەش واى كرد كەرۋلى كۆيۈنەۋە و
 يەكگرتن لەدەست بەدەن و ھەلەپەي ئىماراتى بىكەن وەك لەۋەي ھەلەپەي
 دەۋلەت بىكەن يان قەۋارەي سىياسى بىكەن، ھەرەمى پىكەيئانى
 سىستەمى دەۋلەتى كورد بەتايىبەتى لەسىستەمى ھۆزايەتيدا ھەرەمىكى
 سەرەو خوارە لەسەرەو بۇ خوارەۋەيە نەك لەخوارەۋە بۇ سەرەۋە، كە
 ئەمەش دواچار واى ليھاتەۋە لەدەۋلەتەۋە بۇ ئۆتۈنۈمى واتە (لە پىرەۋە
 بۇ مەنالى) نەك لە (مەنالىيەۋە بۇ پىرى) وەك لەم شىۋەيەدا دىيارى
 دەكەم:-

ھەرەمى سىستەمى دەۋلەتى كورد (ھۆزايەتى):-

*دەۋلەت..... دەۋلەتى ماد

*ئىمارەت بابان سۆران... ھتد

*كۆمار..... كۆمارى سوور / كۆمارى مەھاباد

*ئۆتۈنۈمى ھەرەسى ۱۹۷۴

*تۆنۈمى راستەقىنە.....

- حكومتى ھەرىم

ئەو دەستەواژە ھەرمىيە شىرازەى بوون بەدەولەتى تىكداۋە. نەدەشتوانرا يەككىتىيەكى سىياسى لەنىۋان ھۆزەكاندا پىك بىت لەسەر ئاستى سەرۆك ھۆزەكان تەنھا ئەو نەبىت كەسەرۆك ھۆزەكان ملكەچى ھەندىكى تر بوونايە يا ھەندى لەدەسەلاتەكەيان بدايە بەوى تر بۇ سەرکردايەتەكى يەكگرتوو، كەئەمەش زۇر زەحمەت بوو بەھۇى سروشتى پىكھاتەى ناوہەوى ھۆز خۇى، ملەلانى بەر شتىكى گەرەيە لەنىۋان ھۆزەكاندا لەپىناۋ ناودەرکردن و نەسەب و شەرەفدا.. نەتوانراۋە يەككىتىيەكى سىياسى دروست بىت تەنھا لەحالەتلىكدا نەبىت ئەۋىش يەككىك لەو ھۆزانە زۇر بەھىز بوايە و بەوشىۋەيە كە ھەموو ھۆزەكانى ترى بختايە ژىر رىكىفى خۇيەۋەو باجى بسەندايە مليان كەچ كىردىا بۇ سەرۆكەكەى كەئەمەش ھەنگاۋىكى گىرنگە بۇ پىكھىنانى ناۋەند، ديارە سەرۆك ھۆز ھەموو شتىك بوو لەھۆزدا واتە زۇرجار دەبوو رابەرى شۇرپشيك يان بزوتنەۋەيەك ئەۋىش لەژىر سىستەمى ھۆزايەتى و ئايىنىيەۋە، ئەم سىستەمە داخراۋە ۋاى كىردبوو ئەۋانەى دەۋرۋەرى گەر لەپىناۋ خيانەتلىشدا بوايە رادەپەرىن و دووى سەرۆك ھۆز دەكەۋتن، سەرۆك ھۆز نەيدەتۋانى ستراتىژى دوور دابىت بەلكو ھەر دەستە و تاقمەكەى خۇى دەبىنىيەۋەو بەھۇى گىرژى مىژۋىيى و سەرکردايەتى خىلەكىيەۋە بەرامبەر رووداۋەكان ھىچى پىنەدەكراۋ شكىستى دەھىناۋ

زۆرچار دەبوو دەردەستى دوژمن و كەسايەتچىكى خۇبەدەستەۋى
 لىدەردەچو، سەرەپاي ئەۋەش بەھۋى دەمارگىرى ھۆزىسەۋە لەنىۋ
 ھۆزىكىدا كە لەسەرەۋە بۇ خوارەۋە لەخوارەۋە بۇ سەرەۋە ئەۋ
 دەمارگىرى يە چلو پۇپى خۇى دروست دەكرى، واتە تاكىك لە ھۆزىكىدا
 ھىچ نەبوو بەرامبەر سەرۋك ھۆزەكەى بەلام بەرامبەر ھۆزىكى تر
 سەركرەيەك بوو واتە خۇى بەسەركرەيەك و دەسلەتەك دەبىنى لەۋى تر
 ئەۋىش پالپىشت بەھۆزەكەى ھۆزىكى تىرىش ھەمان ھەرم و ھەمان
 بۇچوونى ھەبوو، كە ئەمەش زەمىنەى نرىك بوونەۋەى لەيەكتى
 ناپەخسىنى لىرەدا پىشەۋايەتىيان رابەرايەتى بەشىۋەيەكى پەرشو
 بلاو بوو لەۋى فووكردن بەخۇداۋ لەژىر كاريگەرى ھۆزايەتيدا كە
 ئەۋ شىۋەيە ۋاى كىردوۋە يەكىتى ھۆز دروست نەبىت و نەتوانن بىر
 لەدەۋلەتى كوردى بىكەنەۋە.

۵-بىزوتنەۋەى كورد رۇلى سەركرەدە:

كورد بۇلەۋەى ئەۋەى لەدەستى چوۋە بىسەنىتەۋە ھەستا بەشۋپش
 كردن لەپىناۋ سەربەخۇيى كوردستانداۋ شۋپشيش نەيتوانىۋە ھەنگاۋى
 ستراتىژى بىت بۇ دەستەبەركردى سەربەخۇيى كوردستان لەنىۋان ئەۋ
 دوۋبەرداشەدا كۆمەلى كورد كۆمەلىكى بىۋەزى لاۋازى لىدەردەچو،
 شۋپشەكانى كورد لەنىۋ ئەۋ دوۋ چەمكەدا توۋشى نوشىستى و

مەستانەۋە ھاتوۋە چارەسەرى تەۋاۋيان پىئەبوۋە بۇ داۋاكارىيەكان يان
 بۇ ھەل ۋەرتەكانى مېژوۋ يان بۇ بىنات نانى دەۋلەت، زۇرجار شۆپش
 بەھەرەمەكى بەرپابوۋە بەناچارى چوۋەتە پېشەۋە بىئەۋەى
 دوۋرونزىكى خۇى لىك بداتەۋە ئەرئى ۋ نەرئىى خۇى بزانىت، واتە
 بىئىرکردنەۋە شۆپش ۋ راپەرنەكانيان گرتبۋە ئەستۇ، بەمەش ديارە
 بزوتنەۋەكانى كورد لەھەل ۋ مەرجى تايىبەتى خۇياندا نەبوۋن ۋ ئەۋ
 زەمىنەيەش خۇش نەبوۋە يان لەبار نەبوۋە بۇ شۆپش يان بۇ راپەرىن
 واتە بەپىئى پىرۇسىسى گەشەى كۆمەلەيتى شۆپش نەكراۋە بەلكو لەژىر
 فشارى دەرەۋەدا بەناچارى دەستكراۋە بەشۆپش ھەربۇيە زۇر جار
 شۆپشىكى گەرە دەپوكايەۋە، زۇرجار مېژوۋ ھەلى داۋە بەكۆمەلانى
 خەلك كەشۆپش بەرپا بىكەن ۋ لەگەل پەرەۋەى مېژوۋدا ھەلبىكەن ۋ لەگەل
 ھەنگاۋەكانى مېژوۋدا بەرەۋ بوۋن بەدەۋلەت بچن، بەلام سەرکردە يان
 رابەرى كورد ئەۋ ئامادەباشىيەى تىادا نەبوۋە ئەۋ ھەلە مېژوۋىيەى
 چارەسەر نەكردۋەۋە گەشەى بەبزوتنەۋەكەى نەداۋە بەلكو دواكەۋتوۋە
 لەرەۋپەرەۋەى مېژوۋ، يان سەرکردە ئامادەباشى تىا بوۋە بۇ بەرپاكردى
 شۆپش ۋ گرتنەدەستى رابەرايەتى بەلام كۆمەلى خەلك ئەۋ
 ئامادەباشىيەىان تىدا نەبوۋە كە لەگەل داۋاكارى سەرکردەكاندا ھەل
 بىكەن واتە پىئەپى رۋوداۋەكان بېژن ۋ دوانەكەۋن لەمېژوۋى بوۋن
 بەدەۋلەت، ئەمەش بەدرىژايى مېژوۋ بوۋە بەنخۇشىيەكى دەرۋونى ۋ

تووشى كۆمەلگاي كوردى ھاتوۋە وای لى كوردوۋە مەودای بەدەۋلەت
بوون دورتر بىت و ئالۇزتر بىت و نووشى شىكستى يەك لەدوای
يەكەكان بىت، نە سەركرده متمانە بەخەلکان بکات و نەخەلکانیش
متمانە بەسەركرده بکەن و دواجاریش گلەیی و گازندە دەگرنە میژوو و
میژوو تاوانبار دەکەن، واتە (غەدری میژوویی) دەکەنە بەھانە کە ئەمەش
پاساۋ ھینانەۋەیەو خوگیل کردنە بۆ ھەلەى سەرکردایەتی یان ھەلەکانی
كۆمەل خۆی.

زۆریەى بزوتنەۋەکانی كورد لەژێر تێكەلای ئایدۆلۆژی جۆرەجۆر
کاریگەری دەرەۋەى ئاۋەزی كوردی بەرپاكراون بەھیچ شیۋەيەك مۆركى
چینیكى كۆمەلگای كوردی پێۋە دیار نەبوۋە لیڕەشەۋە ھیچ
نايدۆلۆژىكى كوردی خاۋەنى چینیكى تايبەت بەخۆی نەبوۋە بەلكو
ھەمیشە ئایدۆلۆژەكان لەدەرەۋەى ھەناۋى كۆمەلگای كوردەۋە دەھاتنە
ناۋەۋەى ھەناۋى كۆمەلگا، ئەمەش وای كرد كەچارەسەر بۆ برین و
كیشەكان نەدۆزریتەۋەو جۆلانەۋەكان لەواقع نامۆ بن و دور بن
لەكۆمەلگای كوردی و دواجار خیانت و خۆبەدەستەۋەدان و بىئومیدی
لى پەیدا ببیت چونكە چینیك لەكۆمەلگای كوردی ھاۋچەرخدا بالادەست
نیه. ئەمەش بوۋە ھۆى ئەۋەى یەكیتىيەكى سیاسى دروست نەبیت بۆ
سەرکردایەتی خەباتى رزگارى خوازانە لەپیناۋ دروست كردنى دەۋلەتى
كوردیدا.

۶-ھۆكاری سەرکردایەتى:-

دیاره سەرکردایەتى گەورەترین رۆل دەبینیت لەرەپرەوهی میژووداو بەرەو پێشەوہ بردنى کۆمەلگا بۆ ئامانجە ستراتىژی و بەرزەوہندییەکانى کۆمەل و لەویشەوہ بۆ ھاوپەیمانى خەلک بۆ بوون بەدەسەلات و دەولەت. لەبەرئەوہى کۆمەلگای کوردی پرۆسیسەکانى یاسای پێشەکەوتنى کۆمەلئى بەخۆوہ نەدیوہ. دیار بووہ سەرکردایەتیش لەو بوویەوہ تالە بەدەر نەبووہو بازدانیش بەسەر ئەو کۆمەلگا ترادىسیۆنالەدا سەرکردایەتى تووشى لادان و سەرلێشیواوى دەکات و پەيوەندى نىوان سەرکردەو تاکە کەسى کورد دوور دەبیت واتە ئەو پەيوەندى یە رۆحى یە دروست نەبووہ.

پەيوەندى نىوان سەرکردەو تاکەکەسى کورد پەيوەندى یەکى (سۆز) ى کرچ و کالەو نەبۆتە پەيوەندى رۆحى نىوان باوک و کوپ یان پەيوەندى لەنىوان سەرکردەو تاکە کەسى کورد ھەربۆیە کە سەرکردە دووچارى رووخان ھاتووہ شۆرشىک تووشى رووخان ھاتووہ لەویشەوہ دەروونى تاکە کەسى کورد تووشى بى ئومىدى و شکست ھاتووہو تووشى ئەو گرىکۆیرەى ئەو (ناپەيوەندى یە رۆحى) یە بووہ کە دواجار وای لى ھاتووہ تاکە کەس لەسەرکردە جودا بىتەوہو دورى لەنىوانیاندا دروست بىیت و تاکە کەس ھەوسەلەى نەبىیت شۆرش بکات و دووى

سەرکردە بکەویت، دۆڭمىنىش ئەو ھەلەى قۇستۇتەوۋە نەيەيشتوۋە
پەيوەندى نىۋان تاكە كەسى كوردو سەرکردە دروست بىيىت يان پتەو
بىيىت ھەربۇيە ئەو پردەى نىۋانىانى تىك داۋە يان بەھۇى كوشتنو
لەسىدارەدانى سەرکردەو دورخسىتتەوۋەى شۆپش و خاكى
كوردستانەوۋە يان بەھۇى مالى كىردنى كۆمەلى كورد لەلەين دۆڭمەوۋە
بەرامبەر بەشۆپش ئەويش بەھۇى گىردانى كۆمەلى كورد بەھۇى
ئىماراتەكانەوۋە يان بەھۇى سەرۆك ھۆزەكانەوۋە (جاش/ شۆپشى
چەۋاشە) دروست بىكاتو كە لەو نىۋەندەوۋە تۋانىۋىەتى گورزى كوشندە
بۈەشىنىت بەشۆپش و سەرکردايەتى كورد، كە دۋاجار بىئۇمىدى
دروست بوۋە چ لاى سەرکردەو چ لاى تاكى كورد ئەم بۇ ئەو،
سەرکردايەتى لەژىر سىستەمى فىودالىداۋ پاشماۋەى فىودالىداۋ ھۆز
بەپۈەچۈۋە دىارىشە ھەر سەرۆك ھۆزىك يان سەرکردەى راپەرىنىك
يان مىرى ئىمارەتىك مىلى بۇئەوۋەى بەرامبەرى كەچ نەكردۈۋە بۇ
بەرژەۋەندى گشتى و ھەر كەسە بۇ خۇى سەرەخۇىى خۇى ويستۈۋە
خۇشى بەسەرکردەىكى جىاۋاز زانىۋەوۋە پەيوەندىە كۆمەلەيەتەكان تىك
شكاۋون و ھەول نەدراۋە سەرکردايەتەكى يەگىرتوۋ دروست بىيىت بۇ
پىكەينانى دەولەتىكى كوردى.

۷-پەيوەندى نىۋان تاكى كوردو سەرکردە:

كۆمەل بى سەركردەيەكى لىھاتوو ناگاتە مەرامسەكانى و ھەرودھا
 سەركردەش بى كۆمەل ھىچ بايەخى نابىت و ھىچ رۆلىك نابىنىت
 لەكۆمەلگادا، بايەخداری و پىداوېستى سەركردە لەپەيوەندى رۇخىيەو
 پەيدا دەبىت كەتاك و سەركردە پەيمانى رۇخى دەبەستى واتە پەيوەندى
 رۇخى لەنىوان تاك و سەركردەدا بتوانىت رۆلى سەركردايەتى و لەھەمان
 كاتدا دەسەلات بگىرتە دەست. پالېشت بەو ھىزەى كە لەكۆمەلەو
 ھەرىدەگىرت و كە لەسەر ئەو پەيوەندىە رۇخىيەو كە دامەزراو،
 زۆربەى سېستەمى سەركردايەتى لەمىژوودا بەتايبەتى ئايىنى بەو
 رەوتەدا بەپىوەچوو تا گەيشتوونەتە دەسەلات و دروست كردنى
 دەولەت ئەو پەيوەندىە رۇخىيە لای كورد دروست نەبوو لەنىوان تاكى
 كوردو سەركردەدا. ئەویش بەھوى تىنەگەيشتەنى لەو چەمكە دوايش
 بەھوى دابرانى سەركردە لەتاك لەلایەن دوزمەنەو ئەو پەيوەندىە پىك
 نەھاتوو و نەگەيشتۆتە حالەتى تىكەلاوبوون، زۆرجار ھۆكارى
 دروستنەبوونى ئەو پەيوەندىە رۇخىيە لەسەركردەدا بەدەدەكرى ئەویش
 بەھوى ئەوەى كە سەركردەى بزوتنەوەكان زۆربەيان ھەلىمىژووى و
 رۆلى مىژوويىيان لەبەرچا و نەگرتوو واتە نەبوونەتە جولىنەرى مىژوو بۆ
 بەگەپخستنى كۆمەل لەپىناو گەيشتەنى بەمىژوو لەھەمان كاتدا
 نەشىتوانىو رۇخى تاكە كەسى كورد داگیر بكات و بىخاتە خزمەت
 مەسەلەكەيەو ھەربۆيە جياوازيەك دروست بوو لەنىوان ناھۆشيارى

سەرکردەو گەمژەیی کۆمەل، یان زۆر جار حالەتی وا دروست بوو کە
 کۆمەل ھوشیار بێت و سەرکردە لەو ئاستە ھوشیارییە کۆمەلدا نەبێت
 کە لەگەڵ ھەنگاوی کۆمەلدا بچیت بەرپووە لەھەمان کاتدا پرۆسەی بۆ
 پیشەوەرچوونی میژوویی لەیاد کردووە کاریگەری دوژمن بۆ ئەو
 پەيوەندییە کاریگەریەکی بەھیزی ھەبوو نەیهێشتوو ئەو پەيوەندییە
 رۆحیە لەنیوان سەرکردەو تاکی کورددا دروست بێت ئەویش بەھۆی
 لێدانی سەرکردەو دوورخستنەوێ لەکۆمەل و ھێڵی ستراتیژی شۆرش
 یان لەسێدارەدانی سەرکردە کەنەمەش خۆی لەھەرەسی کۆمەل و
 شۆرشدا بینووەتەو لای کورد. یان پیاوان کردنی کۆمەل بەلایەکی تردا
 کەلادانی کۆمەلایەتی و بێ ھوشیاری دروست کردووە و اجار کۆمەل
 دژی سەرکردە بەکار دەھێنێت و وا دەکات کە کۆمەل لەسەرکردە
 بەگومان بن یان دووی نەکەون یان بێزار بن لێ واتە دوژمن ھەمیشە لەو
 درزەو زۆربەیی شۆرشەکانی کوردی پێکاوەو زیرەکانە ئەم بەرنامەییە
 داپشتوووە زۆربەیی راپەرین و شۆرشەکانی بەو تەکتیک و سیاسەتە
 شکست پێھێناوە زۆرجار کۆمەلێ کورد بێ سەرکردە ماونەتەووە
 ئەمەش وای کردووە کە زیاتر پیاوان بکریڤ و پەرتەواژە بن و زۆربەیان
 لەبۆتە نەتەوەکانی تردا بتوێنەو یان ببنە دار دەست و مەسەلەیی رەوای
 خۆیان لەیاد بکەن کە ئەویش دروست کردنی دەولەتە دەتوانین بڵێین کە
 ئەو پەيوەندییە رۆحییە گەورەترین ھۆیە بۆ بوون بە دەولەت کۆی گشتی

ھۆی دروست نەبوونی ئەو پەيوەندييە لەم چەند خالانەى خوارووە

ديارى دەکەين:-

ا-بىمتمانەيى سەرکردە بەکۆمەل و تاكى کورد ھەروەھا بىمتمانەيى کۆمەل و تاكى کورد بەسەرکردە، ئەميش زۆرجار لەژێر فشارو کاریگەرى دوژمندا بەرپۆوەچوو، بەتایبەتیش بەھۆى شکستھێنانى شوێرش و راپەرپنەکانەو.

ب-تینەگەيشتنى (سەرکردە + تاك + کۆمەل) لە میژوو ھەى میژوويى.

ج-تینەگەيشتنى کورد بەسەرکردەو لە (ھەست و نەست) ى دەروونى کە وەك گەنجینەيەكە ئەو دوو ئاويتهى تيادا کۆدەبيتهو واتە کۆمەلى کورد لەو دوو چەمکە تینەگەيشتووو نەشتوانراو لە تىبگەن و بىخەنە خزمەت ئاوەزو لۆژيک، لەھەمان کاتدا سەرکردەش نەيتوانيوو دەروونى کورد بۆ خۆى داگیر بکات و داخوازيیەکان و ئامانجەکان بپيکى چونکە ئەو دوو چەمکە ھەويئىکە بۆ دروست کردنى پەيوەندى لەنيوان تاك و سەرکردەدا ئەويش ھەولدانە بۆ گەيشتن بەدەسەلات و دەولەت.

د-جياوازي میژوويى لەنيوان تاك و کۆمەل و سەرکردەدا زۆرجار ھەل رەخساوہ بۆ سەرکردە کە سەرکردايەتى بگريته دەست و رابەرايەتى کۆمەل بکات بەلام سەرکردە لەو ئاستەدا نەبوو و نەيتوانيوو ئەو رۆلە ببينيت کە ئەمەش بوو ھۆى شکستھێنانى سەرکردايەتى لەنيوان کورددا، يان کۆمەل بەتاکيشووە ئامادەباشى ھەبوو بەلام سەرکردە

دركى پېنە كىردۈۋە ئەمەش بۈۋەتە ھۆى ئەۋەى پەيۋەندى رۇخى
 لەنىۋانىاندا دروست نەبىت، يان زۇرجار ھەلى مېژۋىسى رەخساۋە بۇ
 كۆمەل كە رۇلى خۇى بېيىت لە دروست كىردى سەركىدە دروست كىردى
 دەۋلەت بەلەم كۆمەل ئامادە باشى نەبۈۋە لاۋاز بۈۋە ھەستى
 بەلىپرسراۋى مېژۋىسى نە كىردۈۋە ئەمەش ۋاى كىردۈۋە نە سەركىدە
 دروست بېت لەنىۋ رەۋرەۋە ھەناۋى مېژۋىسى نە دەۋلەت يىش پىك بېت،
 ئەمەش لە دەستدانى پىرۋسەى بەرەۋ پىشەۋە چۈۋى خۇى دەنۋىنىۋ
 دېۋاندى مېژۋەكەى بۈيە لاي كورد مېژۋى بۈۋەتە تراژىدىيەك ۋە چەند
 جارىك دۈۋبارە دەبىتەۋە.

ۈ-جىگىر نەبۈۋى ئايدىۋلۇژىيەكى سەرتاسەرى بۇ كورد نەبۈۋى
 ستراتىژىكى دۈۋر ئەمەش ۋاى كىردۈۋە لەگەل گۇپانكارىيەكانى
 دەۋرۈبەردا كۆمەلى كورد بىخولىنەۋە دۈۋار بۈۋەتە ھۆى بىئۈمىدىۋ
 ناپەزايى لەخۇۋ دەۋرۈبەر زۇرجار تاكى كورد گەيشتۈتە حالەتى ۋا كە
 خۇزگە دەخۋازىت كورد نەبۈۋە.

ۈ-ھۇكارى ناۋخۇ:

دريژەپىدانى پاشماۋەى دەرەبەگى ۋ خىلەكى كارىكى كىردۈتە سەر
 پىكەتەى كۆمەلەتى كورد ۋاى كىردۈۋە كە ھەمىشە كورد لەژىر ئەۋ
 سىستەمە گىرژەدا بىيىتەۋە چارەسەر بۇ دۈزى خۇى نەدۈزىتەۋە

لىك جىبابوونەۋەى چىنەكان پەيدا نەبىت بەگۈيرەيەك كە لەگەل گەشەى
 ھۆشيارى نەتەۋەيى و كۆمەلەيتى و مېژوۋىسى دا ھەلئەكات، بەلكى
 ھەمىشە رىئى لادان و تىكشكانى بەخۆۋە دىۋە بەتايىبەتى لەناۋەۋەى
 كۆمەلگەى كورد كە بوۋە ھۆى پەيۋەندى كۆمەلەيتى لەنيۋ كوردان
 دروست نەبىت و زياتر لەناۋ خۇيدا لىكترازان و بىر لەيەگگرتنەۋە نەكەن
 تەنھا بىر لەتۆلەۋ جەنگ و بەرژەۋەندى تەسكەكان بىكرىتەۋە.
 درىژەكىشانى شەپى ناوخۇ زياتر كۆمەلگەى كوردى تىك شكاند
 كوردستان ئارامى بەخۆۋە نەدىۋە تا بتوانىت لەنيۋ خۇدا جىيىگىيەكى
 ھۆشيارى بۇ خۇى دروست بىكات و بىرىك لەمەسەلەكەى بىكاتەۋە بەگشتى
 كوردستان لە ھەموو رويەكەۋە گەشەى نەكردوۋە. دىارە گەشەكردن و
 داۋاكانى ناۋەۋە دەتۋانى فاكترۋ فشارى دەرەۋە بوروژىنى و راكىشى
 بەلەى مەسەلەى دەۋلەت بوونىدا. بەلام كاريگەرى دەرەۋە بۇ ناۋەۋە
 زياتر بوۋەۋەۋەۋە ناۋەۋە بەگىژى بىمىنىتەۋە ھەمىشە ھەۋلەكان
 لەناۋەۋە چاۋەپوان بن و ئاراستەى دەرەۋەى لەسەر بىت ۋەك چاۋدىرو
 بىراردەر بەكوردى و بەكورتى ناۋەۋە چاۋەپوانى دەرەۋەيە ئەمەش
 گەرەتەرىن زىيانى لەدەۋلەت بوونى كورد داۋە دەتۋانىن ھۆكارەكانى
 ناۋەۋە بۇ ئەم خالانە بگەپىنەۋە.

۱- پەيوەندىيە كۆمەلەيتەكان بەتوندى جياوازى و ناتەبايى پيۈە ديارە لەنيۈ شەپى ناوخۇ ناكۆكيە لاوەككيەكان زياتر ئەو پەيوەندىيە شىرازەى تىك چوۋە.

ب- شىۋەى نارەزايى كورد بۇ مەسەلەكەى مۆركى نەتەۋەيى دەمارگىرى پيۈە دياربۇو نەك جولانەۋەيەكى ئابوورى كۆمەلەيتەى ئەمەش بەھۇى سەركوتكردىنى كورد لەلايەن داگىركەرانەۋەو شىۋازى لەناوبردىنى بزوتنەۋەكان و قركردنى كورد لەمەموو روويەكەۋە بۇيە زۇرجار شۇپشەكانى كورد شۇپشكى توندىان بەخۇۋە دەبينى جولانەۋەكانىش زۇرينەى لەژىر سەركردايەتى (شىخ - ئاغا - دەرەبەگ - مەلا) دا بوۋەو زۇرجار مەسەلە نەتەۋەيەكەى خستۆتە خزمەت مەسەلەى خۇيى رىيازى ئايىنىيەۋە واتە لەدەستدانى مەسەلە گەرەكە.

ج- نەبوونى خەباتى چىنايەتى ئەمەش كاريگەرى ئابوورى و رۆلى سەركردە لەشۇپشەكاندا واتەى نەبوونى ھوشيارى چىنايەتى چىنەكانى كۆمەلگاي كوردى.

د- شۇپشەكانى كورد پەيوەندىان بەيەكەۋە نەبوۋەو ھەر شۇپشكى لەھەل ۋەمەرجى تايبەتى ناۋچەيى خۇيداۋ لەژىر كاريگەرى دەۋلەتى سەردەستدا بەرپاكرادەو ئەمەش ۋاي كردۋەو كە زۇرجار شۇپشەكان ئەم دژى ئەو بىت. ئەمەش دياردەى پىكەۋە نەگونجاندىنى ھىنايە ئاراۋە.

ئالۆز بوو كرا به كيشه‌ی نڤو ئهو ده‌وله‌تانه‌و له‌ژێر چاودێری هاوپه‌یمانی
 ئیمپریالی كه‌جولانه‌وه‌ی كوردو مه‌سه‌له‌كه‌ی سه‌لاوازی و بێ چاره‌سه‌ر
 مایه‌وه‌. ئیمپریالیزمی جیهانی‌ش ئه‌وه‌ی گه‌ره‌ك بوو هه‌روه‌ها دژی
 سه‌ربه‌خۆیی كوردستان و دروستبوونی ده‌وله‌تی كوردی بوون
 له‌ناوچه‌كه‌دا چونكه‌ به‌رژه‌وه‌ندی ئه‌وان و داگیركهران له‌دابه‌شكردنی
 كوردستاندا بوو نه‌ك له‌یه‌ك پارچه‌ییدا هه‌ربۆیه مه‌سه‌له‌ی كورد درێژه‌ی
 كیشاو زیاتر پ‌اوان كرا به‌چه‌ند ئایدۆلۆژی‌یه‌کی تهره‌وه‌، به‌هۆی
 گۆپانكاریه‌كانی ناوچه‌ی رۆژه‌لاتی ناوه‌راست مه‌سه‌له‌ی كوردیش
 تووشی گۆپان بووه‌ زیاتر به‌ره‌و گ‌رژبوون و ئالۆزی چووه‌، واته‌ دوا‌ی
 ئه‌وه‌ی كه‌ ده‌وله‌تانی داگیرك‌ه‌ری (راسته‌وخۆ - ئاپاسته‌وخۆ)
 به‌رژه‌وه‌ندییه‌كانیان له‌گه‌ل ده‌وله‌تانی ئیمپریالی ده‌گۆیزایه‌وه‌ بۆ
 لایه‌نی‌کی دی ئیمپریالی ئاوه‌هاش مه‌سه‌له‌ی كورد. به‌ره‌و ئاقاری‌کی دی ر‌ئی
 ده‌نا، واته‌ به‌ره‌و رۆژگاری‌کی نادیار كه‌مه‌میشه‌ ده‌كه‌ونه‌ به‌ر هه‌رپه‌شه‌و
 گۆپه‌شه‌ی ده‌ره‌وه‌و ناوه‌وه‌ كه‌سیاسه‌تی (په‌رتكه‌و زالبه‌)ی به‌سه‌ردا
 جیبه‌جی‌ده‌كرا، واته‌ كوردستان له‌ناوه‌وه‌ تووشی خوین داچۆپانی‌کی
 دووردریژ ده‌بوو، جولانه‌وه‌ی كوردیش له‌ئاستی ئه‌و سیاسه‌ته‌ نڤو
 ده‌وله‌تیه‌دا نه‌بوو كه‌ چاره‌سه‌ری‌کی پ‌ی‌ی‌ت بۆ مه‌سه‌له‌كه‌ی هه‌ربۆیه
 ده‌كرانه‌ كه‌ره‌ستیه‌ك بۆ ه‌ینانه‌دی ئامانجه‌كانیان كه‌له‌ژێر دروشمی
 هاوپه‌یمانی ئیمپریالی به‌رپۆه‌ ده‌چوو، ئه‌وجا ه‌ینانه‌ ناوه‌وه‌ی چه‌ند

ئايدۆلۆژىكى نامۇ بۇ ناوۋەۋەي كوردستان بۇ پىكەينانى قەلەمپەۋەي
 خۇيان و دواچار لادانى كورد لەمەسەلەكەي كە واى لىكرد كورد جارىك
 ئەملا بگرى و دژى ئەولا بىت و جارىك ئەولا بگرىت و دژى ئەملا بىت
 تەنانت ەندى بزوئەۋەي كوردى دژايەتى جولانەۋەي
 رزگارخوۋايشيان دەكرد، ئەم سياسەتە واتە سياسەتى دووفاقى
 (ازدواجى)ى داگرىكرو بەتايىبەتى ئىمپىريالىزم كارىگەرىي زۆرى كرده
 سەر مەسەلەكەي. دواى گەشەكردنى جولانەۋەي كوردو گرژى پەيوەندى
 نىو دەولەتان بەتايىبەتى دواى جەنگى ساردو رووخاندنى سىستەمى
 سۇشپالىستى سۇقۇت بەتايىبەتى دواى راپەرىنى بەھارى ۱۹۹۱
 مەسەلەي كورد ھاتەۋە سەر شانۆو كورد جارىكى تر بەجىھان
 ناسرايەۋە. كوردىش بەئاگاھات و سياسەتى ئىمپىريالىزمى ناسى و
 كەۋتە كۆكردنەۋەي مالى خۇي بۇ ھىنانەدى مافەكانى، بەلام جارىكى تر
 دەولەتە زلەيزەكان بەرژەۋەندىيان خستەۋە گەر پەيوەندى نوپيان
 لەنىوخۇدا بەست ئەو ئال وگۇپانە واى كرد كەھەمىشە بەرژەۋەندى كورد
 ۋەلا بخرىت ۋەھەمىشە كوردستان بخرىتە تۇپى ئەو بەرژەۋەندىيەۋە كە
 دەولەتان بۇ خۇيان رسيويانە راستەوخۇيان ناراستەوخۇ، ديارە دەبىت
 لەنىو ئەو مەملانى ۋە بەرژەۋەندى ۋە گرژىيەدا كورد ھەول بدات خۇي لەژىر
 فشارى دەرەۋە دەرەپەننى ۋە خۇي ۋا لىبكات كە دەولەتان دان بنىن

بە مافەكانىدا، قەوارەيەكى راميارى پىك بېيىن، لىزەدا دەتوانىن بەچەند خالىك ئەو ئامانجە بېيىكىن:-

ا- پتە وكردى بېرژە وەندىيەكان لەسەر ئاستى دىپلۇماسى و سياسى، ئەويش لەسەر شانى مەسەلەى كورد نەبىت.

ب- داپشتنى ستراتىژىك بۇ رووبەروو بوونەوەى ھەر مەترسىيەك لەلايەن دەولەتە زىھىزەكان و دەورو بەرەو.

ج- كۆكردنەوەى ھەموو دەنگەكانى دەرەو بۇ چارەسەر كوردنىكى ديموكراتيانە و ئاشتىيانە بۇ كىشەى كورد لەرىگەى ھەموو پارت و گروپەكانى كورد و غەيرە كورد بۇ مەسەلەى كورد و كوردستان.

د- لەبەرچا و گرتنى ھەلى مېژوويى و مامەلە كوردنى كورد و لەگەل ھەلى مېژوويى داو لەدەست نەدانى مەسەلەكەى.

ھ- سياسەتى دەرەو بەھىچ شىوہيەك لەبىر نەكرى و حساباتىكى وورد و تايبەتى بۇ بكرى.

و- ھەولبدرىت پەيوەندىيەكانى كۆن روون بكرىتەو بۇ كوردنەوەى ئەو گرىكويرانەى كەچەند دۆستىكى كورد ھەندى لەو ولاتان تىي كەوتوون ئەويش بۇ پتە وكردى مەسەلەى كورد جارىكى دى و لىك نزيك بوونەو پەيدا بېيت.

سەرچاۋەكان:

۱- جوگرافىيە كوردستان / عەبدوللا غەفور - چاپى دووھ - سەيماڭى
۲۰۰۰

۲- ئەم ھۆكارانەى مەسەلەى كورد پىك دىنن / لازار رىيف / ھەرگىرانى
سەد عبداللە / بى مىژوو.

۳- كوردو شوپش و ھەلى مىژويى / ھوسەن مەمەد ەزىز / چاپى دووھ
۲۰۰۰

۴- كوردستان مستعمرة دولية / اسماعيل بيشكىچى / ترجمة زهير عبدالملك
۱۹۹۸

۵- پىكھاتەى كۆمەلگەر چەمكى دەسلەت / رەھىم سەيىر / گۆقارى نغار /
ژمارە (۸) ى سالى ۲۰۰۰

كۆمەللى مەدەنى لەبەر رۇشنايى چەمكە جىاوازەكاندا

بە كۆمەل بوون خۇي لە خۇيدا 'ئاومزىيە، ھەروەك چۇن رىزگرتنى كەسانى دى، ۋەزىفەيىكى ئاكارى و مەقلانىيە. ئەو بۇچوونە رۇشنگەريە، بالاترين ئاكار لەخۇ دەگرئى بەپئى بۇچوونى (ئادەم فىرگسۇن Adam Fergsus ۱۷۳۳-۱۸۰۶) كۆمەللى مەدەنى، لاي فىرگسۇن، ۋەك كارىكى پىشكەوتنە لە مندالىيەۋە بۇ ھەرزەكارى، يان لە (الخشونە- رەقىيەۋە Rudeness كە ئەۋەش وشەيەكە سەلبى نىيە. لاي فىرگسۇن) بۇ مەدەنىيەت (Cilivilization)، بەرژەۋەندى خەلكان پىۋىستە لە بەرژەۋەندىيە گىشتىيەكاندا ئاشكرا بىكرىن، ئارەزوۋى جىابوونەۋە لە كۆمەل مەيلىكە بۇ دارمانى خۇ، ئامۇزگارى پىۋىست ئاكات كە سەپىنراۋ بىت يان بە ئازار بىت، يەكسانىش لە ھەلس و كەۋتدا لەگەل كەسانى تر بە بەزەيى ھاتنەۋە نىيە بەلكو چاكەيەكە پئى ھەلدەستىن بۇ خۇمان.

(رۇسۇ) ۋاي بۇ دەچىڭ كە كۆنترىن كۆمەلى تاك و سىروشتى كۆمەلى خىزانە، مىندالان پەيوەستىن بە باوكيانەۋە، لەبەرئەۋەى ئەۋان پىۋىستىيان پىئەتەى لە پىئاۋ مانەۋەياندا ئەم پىۋىستىيەش، كۆتايى پىدەيت ھەروەھا لەگەلىدا پەيوەندىە سىروشتىيەكانىش نامىنى، ئەگەر بەردەۋام بوون لە مانەۋەداۋ بە يەكگرتويى دۋاي ئەۋە ئەۋ مانەۋەيە مانەۋەيەكى سىروشتى ناپىت، بەلكو ئىرادەيى دەبىت، لىرەشدا خىزان دەبىتە خىزان بەپىئى پەيمان، ئەم سەربەستىيە ھاۋبەشە ئەنجامى سىروشتى مۇقە، خىزان يەكەم شىۋەيە بۇ كۆمەلە مۇيىيەكان، سەركردە شىۋەى باوك ۋەردەگرى و گەلىش شىۋەى مىندال ۋەردەگرى، كاتى بە يەكسانى و بە سەربەستى لەدايك دەبن، ۋازناھىنن لە سەربەستى خۇيان، تەنھا لە پىئاۋى بەرژەۋەندى خۇياندا نەبىت. ئا بەۋ شىۋەيە گۇيزانەۋە لە ھالەتى سىروشتىدا: بۇ ھالەتى مەدەنى، لە مۇقۇدا روودەدات. ۋەك گۇرانىك بە ئەلتەرناتىۋىكى غەرىزەيى لە يەكسانىدا. ھەروەھا لە كىردەۋە ئاكارىيەكانىشدا. چەمكى ھىگلىانە بۇ كۆمەلى مەدەنى فراۋانتەر لەبەرئەۋەى تەنھا پەيوەندىيە ئابوورىيەكان و پىكھاتە چىنايەتىيەكان پىك ناھىنى، نوي كىردەۋەى ھىگلىانە، كۆمەلى مەدەنى دروست دەكات. ۋەك ھالەتتىكى نىۋەند لە نىۋان خىزان لەلايەك و لەلايەكى ترەۋە لەنىۋ دەۋلەتدا، لەبەرئەۋە ھۇيەش چەمكى ھىگل، ھەموو دەزگاۋ پەيوەندىيەكانى پىش دەۋلەت ناگرىتە خۇ ۋەك (خىزان)

ھىروەك جانەتى كۆمەلى سىرۇشتى لاي (لوك) بەلكو پلەيەكى لە
 پەيۋەندى يەكانى ئابورى بە رىكخستە دەركى يەكانەۋە بەپىنى
 رىبازى دەۋلەتى لىبرال ۋاتە كۆمەلى بۇرژۋازى دەۋلەتكەكى دەگرىتەخۇ.
 بازىنى كۆمەلى مەدەنى روۋە دەۋلەتەمان دەپات، كەۋاتە ئىمە لەبەردەم
 بۇچونىكداين لە خىزانەۋە دەردەچى بۇ كۆمەلى مەدەنى بۇ دەۋلەت،
 ھىگن دەلۋ (ئەگەر دەۋلەت و كۆمەلى مەدەنىمان تىكەل كىردو ئاسايش و
 پارىزگارى مولكايەتى تايىبەتى و سەربەستى كەسايەتىمان بۇ دايىن كىرد
 بەرژەۋەندى تاكەكان دەبنە ئامانچ كە لە پىناۋىدا كۆپۈنەتەۋە،
 ھەموۋش ۋا خۇ دەردەخەن كە قورىانى دەدەن لە پىناۋ بەرژەۋەندى
 ھەموۋدا، ھەموۋ درۇ دەكەن، لەبەرئەۋەكى كەس خىرى گىشت ناۋى تا ئەۋ
 كاتەكى كە لەگەل بەرژەۋەندى يەكانىاندا نەگونجى. پىۋىستە ئەۋ
 بۇچۈنە، بچىتە ئىۋو بابەتىكى سىياسى راست، كە دەگەرپى بۇ خۇش
 گوزەرانى بەشەر. كۆمەلى مەدەنى دروست نابىت تا ئەۋ كاتەكى كۆمەل
 لەدەۋلەت جىاۋاز نەبىت، ئەگەر دەۋلەت جىاكەرەۋەكى خۇى بىت ھەر بە
 خۇ دروست بوۋىت بى كۆمەل ئەۋ دەۋلەتە دروست نابىت تا كۆمەل
 دروست نەبىت، دەۋلەتەش كۆپى نوۋى بوۋنەۋەيە، لە ھەمان كاتەشدا
 كۆمەلى مەدەنى دروست نابىت لە لاۋازى دەۋلەتدا، كۆمەلى مەدەنى
 لەدايك بوۋى ھىزى دەۋلەتەۋە لە پىناۋ بەرامبەركى ئەۋ ھىزەدايە،
 كۆمەلى مەدەنى ۋاتە سىياسى، ھەروەھا ۋاتى سىياسىش ناگرىتەۋە،

واتاي دولەت ھەروەھا ئادەولەتلىش ئاگرىتەو، بەلام مىژۋى ھىزى
 كۆمەل بەسەربەخۇيى لەدەولەت دەست پىدەكات لەگەل پىشكەوتنى
 ھىزى پەيمان لە ياساى تايىبەتدا، جىاوازى لە نىوان كۆمەل و دەولەتدا
 لەوۋدا نىە كە لە نىوان كۆمەل لە ھەروەى دەولەتدا بىت، يان دەولەتەك
 لە ھەروەى كۆمەل بىت، بەلكو جىاوازىەكە لە نىوان كۆمەلى مەدەنىدا
 ھەروەك (مونتىسكو) دەيىنى و جىاوازىەكە لە نىوان كۆمەلى مەدەنىدا
 ھەروەك (لوك) دەيىنى، دابەش كىرنە ۋەزىفى يەكان دەمىنەو،
 ھەروەھا رۇچوونى كۆمەلى مەدەنى لەگەل دەولەتدا دەمىنەو،
 گوۋزانەو لە كۆمەلى مەدەنى بۇ دەولەت بەشىۋەيەكى پەكى دەبىت،
 لەبەرئەو دەولەت لەناو كۆمەلى مەدەنىدا ھەيەو كۆمەلى مەدەنىش لەناو
 دەولەتدا ھەيە. ھىگل لە قۇناغىكى پىش ۋەختدا ئەوۋى دۇزىۋە كە
 دەولەت خىزانىكى گەرە نىە، ھەروەھا دەولەتى جىاكرەوۋ لە
 پەيوەندى خىزانى، ھەروەھا لە پەيوەندى دىنىش جىاى كىرەو، بەلام
 جىاوازى لە نىوان دەولەت و كۆمەلى مەدەنىدا، خۇى لە خۇيدا،
 سەرەتاي دەولەتە، كە لە نەى لىكراوى جەدەلىانەى پەيوەند پەيمان،
 بەلام كۆمەلى مەدەنى لەسەر بناغەى پەيوەندى پەيمان دەست
 پىدەكات، واتە كۆمەلى مەدەنى جىاوازە لە خىزان كە بە پىى پەيمان
 دروست دەبىت، دەولەت ئەوۋ گەوار (قبول) ئاكات و نەفى دەكات،
 ئەمەش جىاوازىيە لە نىوان دەولەت و كۆمەلى مەدەنىدا، واتە دەولەت

خۇيىبون دەكات لە كۆمەلى مەدەنىدا و دوايش بەرەو پىشى دەبات، بۇ ئاستىكى بەرز، كە لەسەر بناغەى پەيمانى خىزانى و دىنى ھەئناستى، بەلكو لەسەر تاوانى مروف و ئاكارى مروف، ئەویش لە جىاوازی كردنى مروفەو بۇ خىرو شەپ، ئەوش دەولەتە كاتىك كۆمەلى مەدەنى، خىزان نەفى دەكات. واتە خىزم نەفى دەكات، ئەمەش بەھۇى پەيمانەو كە كەسانىك دەبىت بۇ ئال و گوپ. كاتىكىش دەولەت كۆمەلى مەدەنى نەفى دەكات بەرھەمى خىزم دىنىتەو بەرھەم بەلام وەك خىزان نا بەلكو وەك كۆمەلىكى ئاكارى كە لە ھەناويدا مافەكانى تاك و ئەرکەكانى ھەلگرتبىت، لىرەدا خۇى نادات بەدەست كۆمەلىكەو كە خىرو شەپو بەرزەو ەندى يەكانيان نەزانن، ھەرەھا پىشتىش نابەستى بە پەيمانى كۆمەلایەتيا. چونكە خىزان لە ئاستىكى نزمدا دەبىرنى و دەبى بەپىنى ئەو پەيمانە كە خۇى دەيەوى بەرەو پىش بچىت و خۇى بسازىنن لەگەل دەولەتدا، دەولەت لىرەدا ئەو خىزانە نەفى دەكات، چونكە بەرھەمى خىزم دەھىنىتەو بەلام دەيكاتە كۆمەلىكى ئاكارى و كە بزائى ماف و ئەرکەكانى چىيە، واتە دەيكاتە كۆمەلىكى ئاكارى و دەيەنىتە بەرھەم، ئەو كۆمەلەش خۇيان لەگەل ھەنگاوى ئەو دەولەتەدا كە ھەردوو لا پىنى رازىن ھەلگىرى ماف و ئەرکەكان دەبن، لە ھەناوياندا و بۇ پىشكەوتنى دەولەت لە كۆمەلى مەدەنىدا وەك ھىزىكى دەركى دەردەكەوى وەك دەولەتلىكى فرىاگوزارى دەردەكەوى، لەھەمان كاتدا وەك دەولەتلىكى

خۇش گوزەرانى كۆمەلەيەتى دەردەكەي، كە ھەلدەستى بۇ
وەلامدانەوى پىيوستىيەكان، لە كۆمەلى مەدەنى دروستى دەكەن يان
بۇ وردىيىنى دەريارەي دزايەتيەكانى كۆمەلى مەدەنى لەو قۇناغەدا چەند
ئەركىك دەيىنى:

۱- ئىدارەي كەردنى يەكسانى.

۲- رىكخستنى ئابوورى دژى ھەژاربوون.

۳- پاراستنى ياساۋ سىستىمى ئاسايشى گشتى.

پىشكەۋتن و گەشەكەردنى كۆمەلى مەدەنى، خۇي لە خۇيدا ئامانجىكە بۇ
رىكخستنى سىياسى، بۇ كۆمەل دەۋلەتەش كەرەسەيەك دەيىت بۇ
گەيشتن بۇ ئەو ئامانجە نەك ئامانجىكە يىت بۇي.

كەۋابى كۆمەلى مەدەنى ئامانجىكە دەكەۋىتە نىۋان كۆمەل و دەۋلەت، بە
ۋاتايەكى دىكە قەلەمپەۋىكە بالاتر لە بەرژەۋەندى تەك و نەشكەۋتۇتە
ژىر دەسەلاتى رەسمىش، لىرەدا ئىدى دەۋلەت مامەلە لەگەل تەك تاكى
خەلەك نەكە، بەلگەۋ كارى بە گروپە رىكخراۋەكانەۋە كە خواستەكانيان لە
چۈرچىۋەي ياسادا دەخەنەپروو (ئەو دوو تايىبەتەندى يە بىنچىنەي
كۆمەلى مەدەنىيە، كە ھەموو شتەكانى دىكە دەگرنەخۇلە پىش
ھەموويانەۋە سەربەخۇيى لە دەۋلەت و ۋەك رادەي نىۋان خەلەك و
دەۋلەت دەردەكەي، ئەۋجا جياكەردنەۋەكانى دى دەست پىدەكات.

به هاوولاتی بوون

گويزانهوه له كۆمهلى مهدهنى بۆ دهولەت، خۆى له خۆيدا، گويزانهوهى تاكه بۆ هاوولاتی. هاوولاتی ئەندامىكه له كۆمهلى مهدهنيدا، ههروهها له خيزانيشدا، بهلام ئەوهى جياى دهكاتوه وهك هاوولاتی، تيربوون نيه بهلكو توانای لهسەر برياردان ههيه لهوهى خيژ چييه و شهپ چييه، لهسەر ئەو ئاسته تاك سهربهستى خۆى نادۆزیتوه له خيزاندا، ههروهها له كۆمهلى مهدهنیشدا نایدۆزیتوه، بهلكو تهنها له دهولەتدا ديدۆزیتوه. تهنها زهبور زهنگيش دهولەت ناپاريزی، بهلكو ئەو سيستمه دهپاريزی كه ههموو ئەو جۆره ديسپلينى كه تاكهكان برياردهدن لهسەر ئەوهى كامه خيژوه كامه شهپه؟

(سبينوزا) دهئى: (ئەو نزيكايهتیهى كه كۆپ و كۆيله و هاوولاتی پيکهوه دهيبسهتن، ههريهك بۆ مل كه چى جياووزيهكى زۆر گهوره ههيه، له نيوان كۆيله و كۆپ و هاوولاتی دا. بهو شيويه دايدهرپژي، كه بهرژهوهندى تايبهتى خۆى تيدايه، بهلام هاوولاتی ئەو كارانهى كه دسهلات پيى دهدات و ئەو پيى ههلهدهستى، له پيئاوى بهرژهوهندى گشتى له ههمان كاتدا بهرژهوهندى خوشى، هاوولاتی ئەو كهسهيه كه فرمانهكان جي بهجي دهكات و له ههمان كاتدا مل كه چى ياساكان دهبيت و ههروهها هاوبهش دهبيت بۆ پيدانى رپيدان به ياسا، (بودان) ههنگاوى يهكهى ئەو تيۆزهى داپشت پيش (هوبن) كاتيک هاوولاتی

كرده (ئەندامى چىنايەتتى يە سىياسىيەكان) ھەروھە غەيرە ھاوولالتىيەكانى
 ئەوانەى كە سەر بە ھىچ چىنىكى سىياسى نىن رەعيەتن لە
 پەيوەندىيەكانيان بە دەسەلاتى رەھاو (ئەمەش بە نەفى كردنى (للحق
 الطبيعى) لە سەدەى ناوەرەستدا باو بوو رەك سىستەمىكى راستەقىنە
 كە قەوارەى كۆمەلەيەتى (ھەموو) پېشتەر بوو لە قەوارەى (كىان) تاكى
 (بەش) قەوارەى تاك وا لىدەكات كە ماناكەى لە ئەندام يان لە ئەندام
 بوونەو پەرە بسەنئ بۆ ھەموو، لە تيۇرى (بودان)دا ھاوولالتى ئەندام نىيە
 لە دەولەتدا، بەلكو بوو بە نىشتەجئ بوو. بەو شىوہىيە كۆمەلەى كسان
 دەيئت لە چىنە سىياسىيەكاندا ئەوانەى ئەندامن و ئەوانەى ئەندام نىن
 دەبنە رەعيەتى گەرەكان، بەشىوہى تيۇرى جياوازى نيوان ھاوولالتى
 لابرا ئەويش بە ناسىنى پېشىنەى كە خاوەن ئىمتىياز و ھەروھە
 ناھاولالتىش شىوہى يەكسانى پېشىنەى وەردەگرئ بەشىوہى نەرييەتى،
 ھەروھە يەكسانن لە بەردەم دەولەتدا لەبەرئەوہى رەعيەتن بۆى، لەم
 حالەتەدا بەرگرى كردن لە ھاوولالتى شىوہىيەك وەردەگرئ كە بەرگرى نەبن
 لە مافى ھاوولالتى تاك تەنھا (مەدەنيەت) لەبەرەدەم دەسەلاتى دەولەتدا،
 بەلكو شىوہى بەرگرى كردن دەنويئنى لە ئىمتىيازاتە كۆنەكان كە
 ماونەتەوہ بۆ دەستەكان واتە (نبلاء) و (الاكليروس) دوايش چىنى
 سىئەم.

(ھوبىن) ناچىتە خانەى ئەۋەى كە بىرگىرى بىكات لە ھاۋولاتى، بەلكو ھەنگاۋىك بۇ پىشەۋە دەچى لە ھىزى رىئىسانسىدا بەتايىبەت لەلەى (بودان و ماكىاقىللى) لىك داپچىراندنى تەۋا لەنىۋان ھاۋولاتى و مۇقدا، ئەۋىش بە لىك داپچىراندنى لە نىۋان ھالەتى سىروشتىدا كە (الحق الطبيعى) شىۋەى باۋى ۋەرگىرتى، كە مافى مۇف بۇگەىشتىن بە ئارمىۋەكانى ھەموو شىۋە كەرسەيەك بەكاردەھىنى بۇگەىشتىن، ھەروەھا لە نىۋان ھالەتى مەدەنىيەتدا كە مۇف دەگۈزىتەۋە بۇ ھاۋولاتى واتە رەئىيە بەۋەش بۋارى دەكرىتەۋە بۇ ھىزى سىياسى مەدەنى، بۇ پىشەكەۋتن بەرو ھاۋولاتى نەك لەسەر گەرانەۋە بىت بۇ ئىمتىيازە بەجى ماۋەكان، يان بەپىى ھەبوۋنى لەنىۋ پەيوەندى دارەكاندا، بەلكو لەسەر بىچىنەى پىشەكەۋتن بە شىۋەيەكى پەكى بەرو ھاۋولاتى گىشتى نۇى كە لەسەر ماف و ئەركەكان لە پەيوەندىەكاندا لەگەل ئەۋانى تىردا، ھەروەھا لەگەل دەۋلەتىشدا، لە ھالەتى لىبارلىدا، يان بازدانى شۇپشگىرانە بۇ يۇتۇپىا كە بەرھەمى يەكگرتىن دەگەرنىننىتەۋە لە نىۋان مۇف و ھاۋولاتىدا، بەلام لەسەر بىچىنەى كۆمەلەيەتى (نەك سىروشتى) لە ھالەتى دىموكراتى شۇپشگىرى يان كۆمۇنىستىدا.

(رۇسۇ) دەلى (ئابىنە مۇف تا نەبىتە ھاۋولاتى) ئەمەش واتەى تۈاندەۋەى كۆمەل لە دەۋلەتداۋ تۈاندەۋەى مۇف لە ھاۋولاتىدا، جىبابۈنەۋەى كۆمەل لە دەۋلەتداۋ تۈاندەۋەى مۇف لە ھاۋولاتىدا،

جیابوونەوێ یەكەم لە میژووی كۆمەڵی مەدەنیدا، جیابوونەوێیە لە نیوان دەولەت و كۆمەڵدا، دەولەت و ئابووری، بەلام جیابوونەوێ تاك و كۆپینی بۆ هاوولاتی، كە ئەو كەسیكە یان بۆ كەسیك كە ئەو هاوولاتی یە، ئەم كێشە یە رووبەرووی هەندێ لە دەولەتە دیموكراتیەكان دەبنەو، كێشە ی گۆزانەو تاكە بۆ هاوولاتی كە وەك قەوارە یەكی ماف دانسی پیاوالبێژی و هەروەها زیندوكدنەوێ هزری كۆمەڵی مەدەنی كۆن، لەگەڵ یادنەكدنەوێ بەرەمەكانی دیکە، بەلام زیندوكدنەوێ كۆمەڵی مەدەنی بە تەنها ئامانجێكە بۆ خوێ نەك هۆكارێك بێت بۆ هیئانەكایە ی سیستەمیكی دیموكراتی كە ئەوێش جێ ی خۆپارستە لی، كۆمەڵ مەدەنی لای (مونتسکیو) ئەم شیوێ خوارەو دەگریتەخۆ:

١-بیری یاسا.

٢-جیاوازی لەنیوان كۆمەڵ و دەولەت.

٣-هاوسەنگی لە نیوان دەسەلاتداراندا یان هاوسەنگی لە نیوان هیزەكان لە دەولەتدا.

هیگڵ دەلی: (شیكدنەوێ جەدەلی بۆ كۆمەڵی مەدەنی كۆتایی پێهات، كۆمەڵی مەدەنی ناتوانیت ئاوەزو سەربەستی لەخۆو دەستەبەر بكات، بۆ ئەمێش هیگڵ پێشنیاری كرد، كە دەولەتیكی بەهیز هەبێت بۆ بە گەیشتن بەو ئامانجە، ویستیشی لە نیوان دەولەت و نیوان هزری

سەر بەستیدا سازکاری بکات، یان بیسازینئی، ئەویش لە رینگای دانسی
مولکابەتی تایبەتی یەوێ کە سروشتیکی دەستوری بەهێز دەگریتەخۆ.

دەوڵەتی نوێ

کۆمەڵی مەدەنی لە کۆی پەيوەندیەکانی تاکە مادیه کانهوێ پەیدا دەبێت،
لە قونایگی تایبەتیدا لە پیشکەوتنی هێزە بەرەم هینەرەکاندا، واتە
هەموو شیوێ ژيانەکان بازەرگانی و پیشەسازی دەگریتەخۆ، بۆ
قونایگی دیاری کراو. بەمەش دەوڵەت و نەتەرە تێدەپەڕینئی، هەرەها
سەرەپای ئەوێش دەبێ خۆی جەخت کاتەرە لە دەرەوێ خۆی وەك
دەوڵەت، لەگەڵ ناوەرەوێ خۆی، وەك نەتەرە، هاوکاری کردن لە نیوان
تاک و دەوڵەتدا، بەشیوێهێکی راستەوخۆ بێ نیوێندیك، ئەمەش خۆی لە
خۆیدا هاوکار نەتەرەوێی (بارسون) دەیهوێ نەتەرەوێ نوێ لەسەر
پینگەیی هاوولاتی دابمەزرینئی، واتە هاوولاتی یان هاوونیشتمانی
بەسیەتی لە پیناوی لایەنگریدا بۆ نەتەرەوێ، کۆمەڵ لە ئەبستکراتیدا
هاوونیشوێهێ لەگەڵ هزری نەتەرەوێ، بەلام ئاراستەکراوێ بۆ ناوەرەوێ نەك
دەرەوێ، واتە کۆمەڵ دەگەیهینێت بە ئاراستەیی ناوەرەوێ واتای نەتەرەوێ
دەگەیهینێت بە ئاراستەکردنی بۆ دەرەوێ کۆمەڵی مەدەنی بەو شیوێهێ
ناتوانرئی پۆلین بکریت کە تەنها بێ لە لیک دابەڕانی لە دەوڵەت. لە
راستیدا خۆی هاوونیشوێهێ لەگەڵ نەتەرەوێ، کەرەتە کۆمەڵی مەدەنی ئەو
کۆمەڵە نیە کە تەنها لیک دابەڕان بێت لە دەوڵەت، شیوێ پەيوەست بوون

كه هيزى بهرهم مهرجى بۆ دادەنىڭ لەسەر پلەيەكى تايبەتى لە
 پيشكەوتنى مېژوويدا كه لەگەل خۇيدا كۆمەلى مەدەنى مەرجىيەتى
 شانۆى راستەقىيەتە بۆ مېژوو كه ھەموو جۈرە پەيوەست بوونى مادى
 لە نىوان تاكەكاندا لەسەر ئاستى تايبەتى لە پيشكەوتنى پيشەسازىيە،
 بەو مانايە دەولەت و نەتەوەت دەپەپىننىڭ كه خۇى بۆ دەرەو ئاراستە
 دەكات، لە شىۋەى دەولەت، كاتىكەش نەتەوە رزگارى دەيىت لە
 ناسىنەوەى ئەندامەكانى بە رۆشنپىرى و شوناسى (الائىيە) لە كۆمەلى
 مەدەنى نزيك دەيىتەو، نەتەوايەتى دەگويزىتەو بۆ شوناسىكى تر لە
 شوناسە بچووكەكان، ئەو شوناسە سەردانەواندن نايىت، بەلام لە لايەكى
 ترەو بەرزنەكرىتەو بەھايەكى لەخۇى زياترى نادىتتى، مل كەچ بوون
 بۆ پابەندبوون وەكو ھاوشىۋەكانى شوناس دەگوپدرى بۆ بەھا، وە رۆلى
 دەيىت لە دروست كردنى ئايدىۋولۇژىيە نەتەوەيى. ھىچ يەكگرتنىكى
 بەزۇر بۆ تاك ناتوانىت بە نەتەوايەتى بوون دروست بكات، بەھەر
 شىۋەيەك لە شىۋەكانى (مورىس بارس) دەلى (نەتەوە بە نىسبەت
 تاكەو وەك گل وايە بۆ دار، پەيوەندى لە نىۋانىندا پەيوەندى ئىرادەى
 سەربەست نىە بەلكو پەيوەندىيەكى پىۋىستە ھەستى مېژوويى، ھەستى
 سىروشتى سامى گەوار كردنى پىۋىست، كە ئەمەش ماناي
 نەتەوايەتىيە، ئەو ئاستەى كە (ئاكتون) دىارىدەكات لە نىۋان دەولەت و
 نەتەوەيەتيدا ئاستىكى پارىزراو بەلام جىاوازي دەكات لە نىۋان
 ھەردووكياندا، ئەم جىاوازيەش وا دەكات كە دەولەت لەگەل نەتەوەدا،

يان زياتر بىت له ناوه وهدا، جياوازي كردن له نيوان نه ته ووهو دولته تدا له لاي (ناكتون) وهك شو جياوازيه وايه له نيوان دين و دولته تدا، هيچ بوازيك له نيوهندياندا دروست نابيت له كومه لي مهدهني و له نه ته وهدا، بيري نه ته وهدى هيچ بوازيك ناهي ليت هوه بو بيري كومه لي مهدهني، له بهر نه وهدى هيچ جياوازيهك نابيني له نيوان كومه ل و نه ته وايه تيدا كه له سهر تاك پيوست ده بي تيكه لي ببيت، كومه ل و تاك سهر به ستي خويان وهر ده گرن كاتيك له گه ل نه ته وهدا ده گاته نامانچ. به لام له كومه لي مهدهني ناراسته كرده او دژ به دولته ده گوازي نه وه بو كومه لي نه ته وهدى (اثنى)، پال پيوه ناني كومه ل درژى دولته، كومه ليكي مهدهني له دايك نابيت به لكو به پيچه وانه وه ههركاتيك نه ته وهدى كه سياسي له هاوولاتى هه ببيت شه او كومه ليكي مهدهني دروست ده ببيت و سهرمه لده دات، شه مش نهك تنها دهر باره ي دولته، به لكو دهر باره ي نه ته وهدى. تهنه ت گهر به يهك بگهن و يهك شيوه بن له دوورپاني ميژووي يه كتر ياندا، كومه لي نوئ يان كومه لي مهدهني نه ته وهدى يه له پيوه نديه كانيدا له گه ل دولته و نه ته وهدا، كومه ليكي مهدهنيه له گه ل پيوه نديه كاني به دهر وهدا، كاتيك نه ته وهدى كه گشت گيره واته ناراسته يه بو ناوه وه كومه ليكي مهدهني ده بي، كاتيكيش كومه لي مهدهني به ره و دهر وه ده چي ده ببيت نه ته وهدى كه نوئى كومه لي مهدهني، شه كاته دروست ده ببيت كه به هوى تواناي ميژووي شه ندامه كانيه وه كه بوچوونيان واييت كه جيا ببنه وه له دولته، به مش ده ببيت نه ته وهدى كه

نوئى بەھۇي رۆلى نوپۇە كە دەيگىرى و ئايدىيولۇژى نەتەۋەيى (اثنى)
 ھاۋچەرخ داپشتىكى پىش نوڭەرى ئايدىيولۇژى نەتەۋەيى نى، بەلكى
 بەرھەمى نوئىيە بۇ داپرانى رووكارى مېژوۋىيى (جىهانگىرى) و
 (بەشكارى) (العولمة و التجزؤ) ھەردووكيان سنوورى دەۋلەت و نەتەۋە
 دەبېن و لە دەرەۋە لە ناۋەۋە ئەم ھاۋكىشەيە دەرەچى كاتى
 چۈرچىۋەيى سىياسى لەخۇگرت، لە دەۋلەتەنى كە دەگۈزىنەۋە بۇ
 نەتەۋەيى نوئى لەبەرئەۋەيى لەخۇۋە دروست نابىت، ەك ئەنجام كارى
 پىشەيى و ئابوورى نەتەۋەيى نوئى بەلكى ەك كەرەسەيەك بۇ دروست
 كردنى ئابوورى نوئى لە دەۋلەتە ئوروپاىيەكان، بەلام ھەندى شوپن ھەز
 ئەو جۇرە پرۇسىيەيى تيا دروست بوو دواي ئەۋەيى دروست كردنى
 نەتەۋە بەھۇي دەۋلەتەۋە بەسەرچو، لەبەرئەۋەيى ھوشيارى نەتەۋەيى
 بى ئەو دروست بوو (بلسنر) و فەرھەنگى (نەتەۋە دواكەوتوۋەكان)ى بۇ
 دانان دەلالەت بۇ ئەو نەتەۋەنى كە لە سەرەۋە يەك دەگرن، بەھۇي
 دەۋلەتەۋە، كە رووبەپوۋى ئىستا (كلۇلى خۇي) دەيىتەۋە بە
 محاولەكردنى زىندووكردنەۋەيى دەۋلەت بە رابردوۋى نەتەۋەيى و
 رۇشنىبرى كە كاكلەي نەتەۋەيى جىگىرە، بەلام ھەندى گەل ھەن كە لە
 (گەلى دواكەوتو)ش دوا بگەۋى.

سەرچاوهكان:

- ١-تطور النظرة الواحدة الى التاريخ- جورج بليخانوف- ترجمة محمد متجير مصطفى، مراجعة د. وهبة بيروت. بئ ميژوو.
- ٢-اشكالية مفهوم المجتمع المدني- د. كريم ابو حلاوة الطبعة الاولى سورية ١٩٩٨
- ٣-المجتمع المدني دراسة نقدية- د. عريبي بشارة- مركز دراسات الوحدة العربية الطبعة الاولى بيروت ك٢، ١٩٩٨
- ٤-کردستان مستعمرة دولية- اسماعيل بيشكجي- ترجمة زهير عبدالملك ١٩٩٨
- ٥-الفرد و المجتمع- ب بيخوفسكي- ترجمة هندي رياض. الطبعة الثانية/ بيروت ك٢ ١٩٧٨.
- ٦-كۆمه‌لزانى و كورد- فؤاد تاهير سادق- سليمانى ١٩٩٩
- ٧-كۆمه‌لى مه‌دهنى- وهرگيرانى نه‌بويه‌كر خوشناو ٢٠٠٠
- ٨-گوڤارى مه‌دهنيه‌ت ژماره (٢ و ٤) سالى يه‌كه‌م ١٩٩٩.
- ٩-گوڤارى نڤار ژماره (٢) هاوینی ١٩٩٨.
- ١٠-گوڤارى نڤار ژماره (٥) به‌مارى ١٩٩٩.

بە مەدەنىي كۆردى كۆردەۋارى

بە ھۆي داگىر كۆردى كۆردىستان و سەركوت كۆردى مەۋقى كۆرد لە ژيەر قورسايى ئامراز و ئايدىۋولۇڭىيە جياۋازەندە، يان لە ژيەر پانەپەستۆي ئايدىۋولۇڭى دەرهۋە، كۆردەۋارى تىڭ شكا و بى گەشە و گۆپان مايەۋە لە ھەموو روويەكەۋە، مەۋقى كۆرد بىيەش بوو نەك تەنھا لە خاكەكەي، بەلكو لە مافە سەرەتاييەكانىشى ۋەك (مەۋق - كۆمەل).

ليزەشەۋە مافى ھاۋنىشتمانى و ھاۋولاتى و مافى جودايىي لىسەندرايەۋە، چونكە ئەو رۇئمانەي كە كۆردەۋارىان قان داۋە ئايدىۋولۇڭىيەكى رەگەزپەرستانە و دىكتاتورانەيان بەكاردەھيئا، ئەمە تەنھا كۆمەلى كۆردى نەگرتبۆۋە، بەلكو كۆمەلى خۇشيان سەركوت كۆردبوو، ئەمەش بوۋارى بۆرەگەزپەرستى خۇش كۆردوۋ دەركاي ديموكراتى قىل كۆرد، داگىر كۆردان بوۋارىان بە كۆمەلى خۇيان نەداۋە كە

نزيك بېنەوہ لہ کۆمەلى كورد بۇ ئەوہى شىۋە تىگەيشتنىك روونەدات لہ
 نيوان تاكى داگيركەر و تاكى داگيركراودا، لىزەدا، كورد لہ شارستانىەت،
 لہ كۆمەلى ھاۋچەرخ دوركەوتەوہ، واتە دورىوو لہ پىشكەوتنە
 كۆمەلىەتتى و روناكبرىيەكان، بەوہش داگيركەر سىستەمىكى تۆكمەى
 ھاۋچەرخ و كۆمەلىكى سەر بە سىستەمى خۇى مسۆگەرکرد لہسەر
 شانى كۆمەلىكى تر و لہ خزمەت كۆمەلىكى تردا، واتە بى خواستى
 كوردەوارى كۆمەلى داگيركەر كۆمەلىك دروست بوو لہسەر شانى
 كۆمەلىكى دى، ھەر لہسەرەتاي سەدەى بىستەوہ تا كۆتايى سەدەى
 بىست كوردەوارى تىك شكار نەبووہ كۆمەل، بە تايبەتى لہبەرەبەيانى
 سەرەلەدانى ھزرى نىشتمانى و دەولەتى نەتەوہىدا كە سەدەىەكى
 زىرپىن بوو بۇگەلان، كە بوونە كۆمەل و نەتەوہ و دەولەت، بەلام كورد
 ئەوہشى ھەيبوو لہ دەستىدا و لىى سەندرايەوہ، سىستەمە
 داگيركەرەكان داپچرانىكيان كرده جەستەى بەھاونىشتمانى بوون.
 بەشداربوونى كوردەوارى لہ نىۋا كۆمەلدا، ئەو پروسەيە واىكرد
 كوردەوارى ھەنگاوى ئاسايى خۇى نەنى و لہ گەشەكردن بىبەش بىت
 كە گەلان پىيدا تىپەپىن، جا بۇ ئەوہى كورد بىتتە كۆمەل و شان بە
 شانى كۆمەلەكانى دى رىيكات و بگاتە ئاستى ئەو كۆمەلەنە و بىتتە
 كۆمەلىك لہ دەستەى ئەو كۆمەلە دەبىت ھەنگاوى وا بنى كە شاىستەى
 ئەوہىت بچىتە نىۋ كۆمەلى ھاۋچەرخ، كە لىى بىبەرى بووہ و بوونى

خى بىسەلمىنى، خۇھارويشتىنە نىۋو ئەو كۆمەلە ھەر وا ئاسان نىيە، بەلكو خەباتى دىموكراتى و شۆپشى كۆمەلەيەتى دەۋى، ئەو كۆمەلەش، كۆمەلە مەدەنىيە، كە رەنجى چەندەھا سالەى خەباتى گەلانىە بىە تايىبەتى فەيلەسوف و بىرمەندان.. ھتد.

لە سەدەى بىستەمدا: كورد شىۋەكانى پىكھاتى دەۋلەتى لە دەست داو لە بارى چو، ئىتر بە ھۆى ھۆكارى دەرەو بىت، يان ھۆكارى ناوەرە، بەلام لە سەدەى بىست و يەكدا و لە ھەزارەى سىيەمدا كورد كەوتە نىۋو كۆمەلەى جىھانىيەو و اتە كەوتە بەرچاوان و رىى بۆ كرايەو گەشەى خۆى بكات و لە قۇزاخەى گۆشەگىرىى و دواكەوتوىى بىتەدەرەو وەك (تاك-كۆمەل-نەتەو-لەوانەشە چوارچىۋەى سىياسىش) رىگەى خۆى بگرىت و بەرەوپىش رىبكات، كاركرىن بۆ چوونە نىۋو ئەو كۆمەلە، ھەرەو كارىكى ئاسان نىيە، بەلكو زەحمەتى دەۋى شۆپشى كۆمەلەيەتى ھەمەلايەنەى دەۋى، مەملانىيە دەۋى، خۇراگرى و ئازادى و دىموكراتى دەۋى، شۆپشى روناكبرى دەۋى، بۆ چوونە نىۋو ئەو بابەتەش دەتوانىن لە چەند دەرگايەك بدەين:

كوردەۋارى

كوردەۋارى بە ھۆى بارودۇخى دىموگرافى و جوگرافى و سىياسىيەو، بووئە كۆمەلەىكى شەق و شېر، ئەو ھۆكارانەى وايكردوۋە كە پىكھاتەى

كۆمەل لى نىوخۇدا دروست نەبىت، كە داروژ بىتتە جىئى دىلخۇشى بۇ بە كۆمەل بوونى كوردەوارى بە گشتى كوردەوارى، لەچىن و تويزە جىاجىياكان پىك نەھاتوۋە ھەر بە شەلەلى ماۋەتەۋە، ئەگەر تويزەكانىش جودابوونەتەۋەۋەك شىۋەيەكى سادە ئەۋابە ھەمان شەلەلى لەدايك بوۋە و بەرئوۋەچوۋە، واتە كوردەوارى بە پىئى قۇناغەكانى پىرۇسىسى، چىنى سروشتى دروست نەبوۋە ھەربۇيە كۆمەل توۋشى سەرلىشىۋاندىنى پىكھاتەى كۆمەلەتەى بوۋە چ لە روۋى دەرۋونى و چ لە روۋى كۆمەلەىيەۋە، چونكە ئەۋ كۆمەلە لە دەرۋەى خۇى گەشەى كردوۋە و چوۋەتە ناۋەۋەى خۇى كە ئەمەش بوۋەتە ھۇى تىك شكاندىنى خۇ لە خۇدا و لە دەرۋەى مىژۋوش، كە ئەمەش پىرۇسىسى لەدايك بوۋە لە دەرۋەى مەلەندە.

لىرەۋە كۆمەلەكى خەپكەشكاۋ دروست بو، لە سەرۋە بۇ خوارەۋە و لە خوارىشەۋە بۇ سەرۋە، كە تاك و كۆمەل ھىچ رۇلىك نابىنن بۇ گەشەى كۆمەل بەلكو زۇرجار دەبنە تىكدەر لە نىو كۆمەلەى خۇياندا، واتە ھەردوۋىكىان لەۋ چوارچىۋەيەدا بىئەۋەى يەك بگرن لە پىناۋ خۇياندا دەبنە (دوۋ توخم) دژى يەكدى رادەۋەستىن و يەكتى تىك دەدن، دوايش بوۋەتە داپمانى ژىرخانى پىكھاتەى كوردەوارى لە خۇدا، نمونەى ئەۋ ھۆزە كوردانەى لە جوگرافىيەكدا دەرئان، ھەمىشە دوۋر لە يەكتى، كۆشەگىر لە يەكتى، ئەم دژى ئەۋ دەجوۋلايەۋە، ئەمەش

رېخۆشكەر بوو بۇ ھۆكاری جوگرافیا كە كار زیاتر بكاته سەریان و زیاتر
لیك دابېرېن و دابەش بېن و خوځان تېك بشكېنن (ئیسماعیل بېشكچى)
دەلى:

دیاردەى دوورى ھۆزەكان و لیك دابېرانیان لەسەر حسابى بەرژەوہندی
سەرۆك ھۆز وای لە پەيوەندیە كۆمەلایەتى یەكان كرد كە تېك بشكېن و
یەك نەگرن سەرەپای ئەوہش ھۆكاری جوگرافی و دوورى نیوان دیکان
وایان كرد كە پەيوەندی و تېكەلۆبوون لەلای تاكەكەسى كورد دروست
نەبیت)، ھیگل راستى كرد كە دەلى (شاخەكان خەلگان دابەش دەكەن،
بەلام دەریاكان و رووبارەكان نزیکیان دەكەنەوہ لە یەكترى)، واتە
شاخەكان بوونە ھۆى ئەوہى زیاتر (تاك-كۆمەل)سى كورد لیك بترازین و
دوربەكەونەوہ لە یەكترى و دواجاریش یەك نەگرن، لەزھنى تاكى كورددا
ھەر ئەو روانینە سادەى ھیگل و واقعیەكەى ئیسماعیل بېشكچى
خۆى دەنوینن، چونكە شاخ و بەرزایى و گرد، سنووریک بۇ دەروونى
كورد دادەنن، كە نابى لەگەل ئەودىو شاخ و گرددا نزیكى دروست
ببیت، یان ناتوانیت نزیك ببیتەوہ، ئەویش بە ھۆى ئەو بەربەستە
دەروونىەوہ كە خۆى لە شاخە وینەدارەدا دەبیینتەوہ، ئەمەش كارى
میکانیكى (خپرەدنەوہى تاكى لە كۆدا و- كۆى لە تاكداسى وەستاند
واتە تاكى كورد نەیتوانى لە كۆمەلى خۆیدا سوورپى گەشەى ژيانى
پىڭگات ھەربۆیە كودەوارى بە (تاك... تاك) مانەوہ و كۆمەلىكى

تۆكمەيان لەناو خۆياندا پێك نەهێنا ئەمەش واتای نەبوون بە (كۆ-كۆمەل-نەتەو-دەولەت)، كە كۆمەل لە پێكهااتنی چەند تاك و تیرەیهك و خیزانیك و كۆمەلێك پێك دێت، دەتوانی پێكەو كۆمەلێكى گەورە دروست بكەن و دواجار دەتوانن بە ھۆی گەشەى ھوشیاری و بوونی كۆمەلایەتىیان دەولەت دروست بكەن بەلام كورد بە ھۆی دووری خۆیان لە كۆمەلەكەیان تووشى نامۆیى بەكۆمەل بوون و لیڤەشەو تووشى جۆرە وەھمیكى مەزنایەتى بوون یان تووشى شىتتى مەزنایەتى (پارانۆیا Paranoia) كە زادەى پەرش و بلاوى دەسەلاتە، كە دواجار بوو ھۆی دروست بوونی دەسەلاتى بستمەبلاكان (ھۆزى-پەتیارىكى-كلاسیكى.. ھتد) كە چەند سەدەییەكى خایاند لە كوردەوارى و، كوردەوارىشى زیاتر تێك شكاند و لە (بوون بە كۆمەل)ى بێبەش كرد، تاواى لیڤات كۆمەلێكى لاواز و گەرز و بێچارە دروست بوو لە دەروەى كۆمەل ئەم شكست خواردنى كۆمەلایەتىیە واى لە تاكى كورد كردكە متمانە بە دەروەى خۆى بكات و پشت بە دەروەى خۆى ببەستى، ئەمەش دووری دەروونی نێوان تاكەكانى كوردەوارى دیارى دەكات و لە ھەمان كاتدا بپروا نەبوونە بە خو (بۆ بوون بە كۆمەل) دەتوانین ئەو تەگەرانی بپوونەتە ھۆی دواوەتنى كوردەوارى دیاریان بكەین بۆ ئەو زياتر لە كوردەوارى بگەین، دەتوانین تاكى كورد لە روى دەروونیەوە شیبكەینەو و ئەو تەگەرانی دەست نیشان بكەین، كە بوونەتە ھۆی

ئەۋەى كورد، لە كۆمەلدا خۆى نەبىنئىتەۋە و دورىيىت لە
پەرەسەندەكانى بوون بە كۆمەل.

تاكى كورد

تاك يەكەيەكى مادى كەرەستەيىە لە كۆدا، بە بئى تاك بوونى كۆمەل
مەحال و بئى كۆمەلئىش تاك مەحال دەبيىت، دەتوانىن بلىن كارى
مىكانىكى لەيەكتەر دەكەن، گەر تاك لە دەرەۋەى كۆمەلدا كاربىكات،
كاركردنەكەى بۇ خۆى مردىنكە، خۆى لىرەدا دەبيىتە لەمپەرىك بۇ بوون
بە كۆمەلى خۆى. كە زيان دەبەخشى بە كۆمەل لە رووى چەندايەتىيەۋە
زۆرچار لە رووى چۆنايەتئىشەۋە، پىشكەوتنى تاك بە كۆمەلەۋە بەندە و
بە پىچەۋانەشەۋە، لەناو ئەو كۆمەلەدا ملەلانى سەرەلەدات لە نىۋان
تاك و كۆمەل، كە ديارىشە سەرەكەوتن بۇ كۆمەل دەبيىت، نەك تاك، چونكە
رئزەى كۆمەل زۆرتەرە ەك لە رىزەى تاك، گەر تاكىش ەوشيار بيىت،
چونكە تاك بە تەنيا بوونى كۆمەلى ديارناكات، ەروەك ماركس دەلى:
(ەوشيارى خەلك بوونيان ديارىدەكات) تاك لە دەرەۋەى كۆمەلدا، نابيىتە
تاكىكى كۆمەلەيەتى، بەلكو دەبيىتە تاكىكى كلۇل و وشكەلەتو، لە
ەمان كاتدا، واقع بينانە نابيىت و بىركردنەۋەى لە بازەى گۆشەگىرى
تاكى خۇيدا خول دەخواتەۋە و گەر ەولئىش بدات لە كۆمەل بدوئ، لە
دورەۋە ئەوا بئىكەلك دەبيىت، ئەمە لە كاتىكدا كە كۆمەل ەوشيار نەبيىت،
بەلام بەلاى كۆمەلئىكى ەوشيارەۋە ئەوا ئەو تاكە لەوانەيە بيىتە رىگەى
بزاوتىك لە كۆمەلدا، بەلام كۆمەلئىش ئاراستەى ەىلى خۆى پىشان دەدات

و لەو رینگایەوه تاك دەخاتە نێو بازنەى خوێى و لە خۆیدا دەبھارێ، واتە دەيكاتە يەكێك لە كۆمەل و كۆمەلى پێدروست دەكات و لە ھەمانكاتدا دەيخاتە خزمەتى كۆمەل و بوونى ئەو كۆمەلایەتییەش ھوشيارى ئەو تاكە كەسە و ئەو خەلكانە ديارى دەكەن، لێرەدا مەرۆف يان تاك دەبێتە تاكيكى بەرھەم ھيئن و چالاک، نەك تاكيكى تەمەل و مشەخۆر و گۆشەگیر و راكردوور ئەو كۆمەل، بەم پێیە تاكى داخراو و دوور، دەچیتە نێو كۆمەل و گشت كۆمەلێك دروست دەكەن.

كە تاك رۆلى تيا دەبينێ لە پێشخستنى كۆمەلدا و پێكھاتەيەكى تەواوى پێ دەبەخشێ و كۆمەل رزگارێ دەبێ لە پەرش و بڵاوى خوێى و تاكەكانى خۆى كۆدەكاتەوه لە پێناو كۆمەل و رەگەزەكەیدا كە تاكە ئەو تاكەى كە دەبێتە تاكيكى كۆمەلایەتى.

ئۆگست كونت (١٧٩٨-١٨٥٧) ی فەرەنسى مەرجە بنەرەتییەكانى سیستم و ئارامگیری كۆمەلایەتى لە ئیستاتیكای كۆمەلایەتیدا، لە كۆمەلزانى یەكەیدا دەلێ: (مەرجى بنەرەتى بەدیھینانى ئیستاتیكای كۆمەلایەتى بریتىە لە پێكەوه گونجاندى گشتى ھەموو لایەنەكان).

كۆمەلایەتى كوردەواری

بە ھۆى لاوازی ژێرخان و سەرخانى كوردەوارییەوه، گەشەى كۆمەلایەتى قوناغى خۆى نەدیوه، وەك كۆمەلایەتى كە پێى بناسرێ، چونكە كۆمەل لە كۆمەلایەتى خۆى نامۆ بووه ئەمەش واى كردووه كە كۆمەلى كورد لە كۆمەلە سەرەتاییەكاندا چەق بەست بێت و بمیشتەوه

بۇ ئەۋەدى سەرخان بەكاربەينىڭ بىرى ئە ئىرخانى داپماۋ بىرىتەۋە و
دوچار بىكەتە فاكىتىرى دوست بون، بۇ بون بە پلان و پروسەى
دوست بونى كۆمەلىكى كۆمەلىتە، ئەمەش بە گونجاندن لەگەل
گەشەى سەرخانى (تاك-كۆمەل) لە ھەموو روۋىكەۋە، واتا بەينى ھەل
و مەرجى تايىبەتى.

كە گۇرانكارى دەپىكى لە كۆمەلىكى دواكەوتودا چوۋنە نىو كۆمەلىكى
كۆمەلىتەىسەۋە، كە خۇى پىشكەۋتەنە لە خۇدا، لە كۆمەلىكى
دواكەوتودا زۇرچار گۇپان دوست دەپىت بۇ بىيات نانەۋەى، ھەرنەبى
ئەۋەى لە دەست چوۋە ئەۋىش بەۋى پەۋشى كۆمەل بۇ ئەۋەل و
مەرجە تايىبەتەى كە كۆمەل تىى كەوتوۋە، واتە جەختىكى تايىبەت بۇ
سەر گۇپان، گۇپانى كۆمەل لە بارىكەۋە بۇ بارىكى دى، ئەم گۇپانەش
گۇپانى كاتى دەپىت بۇ ئەۋەى پروسەى بون، بە كۆمەلىتەى لە
بارنەچى، تا ئەۋە كاتەى وردە وردە پروسەى بون جىگىردەپىت و
كۆمەلىكى كۆمەلىتەى دادەنرى و سەرلەنوى كۆمەل بىيات دەنرىتەۋە.
لە ھەموو روۋىكەۋە، ئەمەش رىگايەكە بۇ پالنان بە رەۋرەۋەى بارى
ۋەستارى دواكەوتوۋ، بۇرەۋپىچشەۋەبردنى كۆمەل و، بوۋزانەۋەى
كۆمەل، لىرەدا كارىكى مىكانىزىمى دوست دەپىت بۇ پەيۋەندى
كۆمەلىتەى لە نىوان تاك و كۆمەلدا بۇ بونبە كۆمەلىتەى، واتە ھاپىنى
دوۋ كەرەستە لە يەكتەدا كە ۋادەكات يەك بىگرن، واتە پردى دوۋرى

نيوان تاك و كۆمەل دېرۇخىنى و لە يەكتردا ئاويقتە دەيىت، كە
 پروسەيەكى مەزنى بە كۆمەلەيەتى كىردنى كۆمەلە (چەمكى ئەركىخوۋى
 Functionism) ئەو زانايانەي كە پىيان وايە، تاك، نەسەقىكە و يەكىكىيان
 ئەوى تر راست دەكاتەو، ھەروھە مەبەست لەم ئاقارە پىويستى زانىنى
 رادەي ئەو تىكچېرزانە يىت، كە لە نيوان ئەو سىستەمانەي ژيانى كۆمەل
 ۋەك گىشت پىك دىنن، لەگەل بەشى ھەر سىستەمىك پاراستنى بەيەكەو
 بەستراوى ئەو كۆمەلە و لەبەردەوامبوونى يەكىتيەكەي)، لە كۆمەلەيىكى
 دواكەوتودا ھەندى ئاستەنگ دىنە بەردەم ئەو سىستەمەي بەديھىنانى
 ئەوئەي لى داواكراو، يان ئەوئەي دەيەوئ ھەنگاۋ بۇ پىشەو بەيىت، ئەو
 ئاستەنگانە بەرە و رووى دەبنەو، زۇرچار خۇيان لە سىستەمى ئايىنى
 و ئابوورى و ئايدىۋولۇژى خۇيان دەيىننەو، بۇئەوئەي ئەو لەمپەر و
 ئاستەنگانە نەمىنىت، دەيىت سىستەمى نوئ، ئەو بەرەستانە بناسىت و
 چارەسەريان بىكات. تا ئەو سىستەمە پىشتىوانى پىلان و دانانى
 گۇپانكارىەكان بىت و بەرەئىستكارىان نەكات.

ھەروەك باسما كىرد لەبەرئەوئەي كوردەوارى نەبووئە كۆمەلەيىكى
 كۆمەلەيەتى چونكە نە تاك خىزمەتى كۆمەلە كىردوۋە و نە كۆمەلەش
 ھەستاو بە ئەركى پىويستى خۇي، بەرامبەر تاك. بە تايبەتى كە
 دەسەلەيىكى تۆكە بەدىناكرى، كە يەكەكانى كۆمەل پىكەو گىرئىدات،
 لەبەرئەوئەي تاكى كورد، دوورە لە كۆمەل و، كۆمەلەش، نىرخ و بەھاي تاك

نازانى و، تاكيش ھەمىشە لە دەرھوۋى كۆمەلدايە و كۆمەلىش بە ھىچ نازانى، ئەمەش واتاى دورىيەكى لىك تىنەگەيشتن، كە لاوازى ئەركەكان دەرەخات لە نىوان خۇياندا، لەسەرىكى ترەو ئەو دەرەتە نەرخساو كە كۆمەل لەناو خۇيدا و لە ناوكى خۇيدا بېيتە كۆمەلىكى كۆمەلایەتى، داگیركەرى كوردیش ئەو ھەلەى نەداو بە كورد كە كوردەوارى بېيتە بەشيك لە كۆمەلایەتى لە ھەمان كاتدا ئەو بەشە كۆمەلایەتىيەى خستوتە خزمەت ژىرخان و سەرخانى كۆمەلى خۆى، بەلام ئەمەش پاسا و نىيە، بۇ ئەوۋى كوردەوارى، نەبېيتە كۆمەلىكى كۆمەلایەتى، بەلكو ھەلى نەزىكبوونەو ھەى تاك لە كۆمەل و بەشدارىكردنى لە پرۆسەى بوونبە كۆمەل، بۇ ئەوۋى ھەلى بە كۆمەل بوونى كوردەوارى، لەدەست نەچى. دەتوانىن ھۆكەى لەم دیدەى خوارەودا بېينىن:

ھۆى بە كۆمەلایەتى نەبوونى كوردەوارى

بە كۆمەلایەتى بوونى كۆمەل، پرۆسەيەكى ھەتمىيە، بۆيەك گرتنى كۆمەل لەناو يەكتردا. واتە كارلىكردنى كۆمەلایەتى لە نىوان دوو كەس و زياتر لە پىناو قەدەغەكردن يان كەم كردنەو ھەى مەلەلانى و جىاوازى، ئەو ھەش شىوازيكە بۆ پىكەو ژیان بە ئاشتى لە نىوان تاكەكان و گروپ و كۆمەلەكاندا، يەك لە گەل يەكدى كە پەيوەندىيە كۆمەلایەتییەكانى نىوانيان لە خۆدەگرن. ئەمەش دەبېيتە گۆپان لە شىوازى رەوشت و

ھەنس و كەوتيان، بە مەبەستى گونجان لەگەل كەسانى تردا، تاكى كورد
 نەيتوانىيە نە لە خۆى بگات نە لە كۆمەلى خۆى، ھەربۆيە بە زەحمەت
 دەتوانىت يەك بگرن و يەكگرتنىك دروست بىيىت، لەبەرئەوى
 كوردەوارى بە تاكەكانىيەو بەو قۇناغەدا تىنەپەرپو، كە چۆن پىكھاتەى
 كۆمەلىك دروست دەبىت ھەميشە لە نيوان تاكەكاي كورددا، ھەستى زال
 بوون ھەيە، ئەم بەسەر ئەوى تردا، بەمەش بە ھۆى ناھوشيارى
 كەسايەتىيان واتە تاكى كورد ويستويەتى كۆمەل بخاتە خزمەتى تاكى
 خۆى كە ئەمەش پىچەوانەى بوون بە كۆمەلەيەتىيە، لەبەرئەوى
 (ھوشيارى كۆمەلەيەتى گرنكىدانى تاكەكان بۇ ئاشنابوون بە رەوشتى
 كۆمەلەكەيان و بەشداريكردن بۇ لە ئەستۆگرتنى لىپرسراويىتى)، چونكە
 تاكى كورد دەسەلاتى نەديو، لە سەروخۆيەو، ئەو دەسەلاتەشى كە
 ديويەتى لە ماوھيەكى كورتدا تىك چوو و رماو، ئەمەش واتە بە ھۆى
 رەشبىنى تاكى كورد، بەرامبەر دەسەلاتى كورد، تاكەكەسى كورد لە
 كۆمەل جىابۆتەو و خۆى دوورادەگرئ لە كۆمەل، واتە بەشدارنەكردن
 لە بنىاتنانى دەسەلات و بەلكو چاوەپوان كردنى دەسەلات كە لە
 پاشەپۇژدا وا لە تاكەكەسى كورد دەكات، كە دەسەلات بىھيئى و بىبات
 نەك ئەم پىگەى دەسەلات دامەزرىنى و كارى خۆى بگات، لەپروەسەو
 بوونى دەسەلاتدا، خۆ بىننىنەو لە دەرەوى بازنەى دەسەلات و كۆمەل،
 واتە دووركەوتنەو لە دەسەلات و كۆمەل واى لە تاكى كورد كردووە جۆرە

كەسايەتییەك دروست بیئت كە بە زەحمەت رۆحی مل كەچ بوون بۆ
 كۆمەلى خۆی یان بۆ تاكە كۆكەلى خۆی ھەبیئت، ئەمەش شیوەی
 گونجان و لەیەك گەیشتن و پێكەو ھەل كردن دەشیوینی و گونجانی
 كۆمەلایەتی پێك ناھیننی داگیركەریش ئەو كارەى بۆ چوووتە سەر زیاتر
 درزی خستۆتە ئەو نیوەندەو ۋاتە لەتاك و تاكى كورددا و كۆمەل و
 كوردەواریدا، بۆ ئەو ھەى نەبنە كۆمەل و پێكەو ژيانىكى كۆمەلایەتی
 دروست نەكەن، كە پەرۆژەى كوشتنى بەكۆمەلایەتی بوونە. دیارە
 نەبوونی دەسەلاتىكى گونجاو بۆ كوردەوارى ۋادەكات كە تاكى كورد
 پەرش و بلاویبێت و بیر لەیەك گرتنەو نەكەن یان پەرۆسەى بوون بەكۆمەل
 دواكەوئ، سەرۆشتى كەسايەتی كورد ئەو ھەى پێو دیارە كە ھەمیشە بۆ
 كۆمەلى خۆی مل كەچ ناكات و لیبوردنى نییە، كە یەكێكە لە
 كردارەكانى گونجانی كۆمەلایەتی، كەچی تاكى كورد بۆ دەرەو ھەى خۆی
 لیبوردنى ھەى ۋ نامادەى بۆ مل كەچ كردن كە سستى و لاوازی كورد
 دەرەخات بەرامبەر دەرەو ھەى خۆی ھۆكارى ئەمەش ئەو رووداو
 میژوویانەى كە بەسەر كوردەواریدا ھاتوو. بەتایبەتی چەوساندنەو
 قەركردن، ۋای لە تاكە كەسى كورد كردوو كە ھەمیشە رەشبین بیئت
 سەرەپای ئەو ھەش شكست ھینانی شۆرشەكانى كورد جەختىكى تر بوون
 بۆ سەر تێك شكاندنى كەسايەتی و كوردەوارى، بێگومان نامۆیى تاكى
 كورد لەو ھەى، كە نازانیئت چەمكى گونجان و لیبوردن بەكاربھینى، بۆ

خزمەت خۆی، ئەویش لە ئازادی و رادەربەرین و دیموکراسیەتدا خۆیان بەرجەستە دەکەن، تەنانەت لە پرۆسەی ئاشتی دەترسێ و نازانی بەکاری بهێنێ چونکە کورد ئاشتی راستەقینەی بەخۆیەوه نەدیوە سەرەرای ئەوەی کە کورد هەمیشە لە پینا و ئاشتیدا جەنگاوه و قوربانی بۆ داوه، بەلام بۆ نەگەیشتن بە ئاشتی تووشی رەشبینی بووه و بە لایەوه نامۆیە لیبۆردن و مل کەچ کردن، کە شیوازیکی عەقلانی و هوشیارییە بە پیویستی نازانی بە لکو بە زۆری دەزانی و بەکەمزانی سەیری دەکات.

بۆیە بە زەحمەت ئەو تیکە لاویە دروست دەبێت بۆ هارپینی تاکی کورد لە کۆدا، ئەمەش دەردیکی میژوویی خۆی هەیە کە هەر تاکیکی کورد خۆی بە ئاغا یەك دەزانی، تەنانەت زۆرجار تاك بە ناوی کۆوه دەدوێ و کۆش بە ناوی تاکهوه دەدوێ، واتە ئەم خۆی بەو دەزانی و ئەویش خۆی بەم دەزانی، کە بیرتەسکی و وشکی عەقڵی پیوه دیاره لە هەمان کاتدا پچر پچرکردنی گوریسی کۆمەلە. کەواتە پەندە کوردیەکە راستە کە دەلێ:

(تۆ ئاغا و من ئاغا کێ جێمان بۆ پاخا)، بە ئاغبوونی تاکەکەسی کورد، هەر لە میژووه یە وهک دیاردە یەکی کۆمەلایەتی خۆی نواندووه، ئەو دیاردە ناشازە، بە هۆی تاکی کورده و کاریگەریتی لەسەر کەسایەتی تاکی کورد، بلقی کردووه و سەر ئاو کەوتووه، بۆیە تاکی کورد زۆرجار لە ئاخواوتنیدا دەلێ (ئیمە) ئەم (ئیمە) یە پالپشت بووه بە هۆزیک - حزبیك نەك پالپشت بە سەرجهەم کۆمەل، یان زۆرجار تاکی کورد لە

ئاخاوتنىدا دەلىق (من) ئەم (من)ەى خۇى ئاغايەتى خۇى دىارىدەكات و پالېشت بە خۇىى و دەستەوتاقمەكەى نەك سەرجم كۆمەل، لىرەش ئاغايەتى و تىرەىى و باوك سالارى، پىش كۆمەل و كۆمەل ھاتوۋە و لىك داپچرانىكى كۆمەلایەتى دروست بوۋە، لە ژىرئەو پىرۇسە بىستە بالايانەدا، نەك يەكگرتن، ئەمەش واىكردوۋە كە دىاردەى دەسەلاتى جىاجىا و پەرش و بلاۋ لای ھەرىكە لە تاكەكانى كۆمەل دروست بىت و لەگەل خۇيدا قايرۇسى كوشتنى ناوكى كۆمەل ھەلگىرى.

مىلانى ئەنىو كوردەوارىدا

مىلانى ھەر لەبەرەبەيانى مىژوۋەۋە، بوۋەتە دىاردەىەكى سىروشتى مىرۇف، لەكۆمەل چىن دارو كەسەكاندا مىلانى رۆلى پىشكەوتن و ەقلانىەتى كۆمەل دەبىنى و دەرىدەخات، بەلام مىلانى لەكۆمەلنىكى پەرشوبلاۋ خەرەكە شكاۋدا، رۆلى تىك دەرانە دەبىنى، چونكە ئەو مىلانى يە بىچارەسەر دەبن، بۆ كۆمەل و لەچارچىۋەى مىلانى شەرىفانە تى دەپەپن و جەنگ و كوشتن، جىگەى مىلانى دەگرنەۋە، لەنىو كوردەۋارىدا.

مىلانى دروست نەبوۋ، تا لەسەر بنەمەكانى ەقل و لۇژىك بەرپوۋەبچىت، ھەرەمەكى بوۋە لەپىناۋ بەرژەۋەندى كۆمەلدا نەبوۋە، بەلكو لەپىناۋ (كەسىك - بنەمالەىەك - تاقمىك - حىيىك) دا بوۋە، مىلانى دەبن

پیشکەوتن، پیشکەش بەکۆمەڵ بکات. لەخزمەتی کۆمەڵدا بێت، نەك
هەلەدان بۆ زāl بوون، ئەم بەسەر ئەوێتردا.

دیارە تاکی کورد رۆلی مەملانێی نەدیوە، لەگەڵ خۆیدا، یان تێی
نەگەیشتووە، لێرەشەو مەملانێی ناو ناوکی کۆمەڵ و لەپێناو کۆمەڵدا
پەیدانەبوون، تا بیکاتە چەکیکی عەقلانی و بەکاریهێنێ، کوردەواری
دووربوو لە مەملانێی لۆژیکانە و ناوخوا بەلکو هەمیشە مەملانێی بوو
لەپێناو مانەوای خۆیدا، واتە دژی دەرەوای خۆی پەپرەوی کردووە و
مەملانێی ناو ناوکی خۆی لەیاد کردووە و فرامۆشی کردووە، کە
گەرەترین پرۆسە یە بۆ پێگەیشتنی کۆمەڵ، هەربۆیە زۆرجار ئەو
مەملانێیە لەنیو کورددا روودەدەن، یان سەرەلەدەدەن، توندوتیژی
بەخۆیانەو دەبینن، زۆرجار دەگاتە جەنگی تەواو، واتە رووبەر و بونەو
بەچەك، کە ئەمەش پێگەی دیموکراتی و ئازادی و ئاشتیی دەکوژی.

چەمکی لیبەردن لای کورد

دەمارگیری بەهەموو شایۆهەکی یەو، دەبێت بەر بەستێکی
ئەبستۆملۆژی و کۆمەڵایەتی، لەهەمان کاتدا بەشایۆهەکی ئەرێیەتی
کار دەکاتە سەر پەيوەندیەکانی نیو کۆمەڵی مەدەنی، کە فرەیی و،
هەمەجۆری تەنانەت لێکنەچوونەکانیش دەگرێتەخۆ، سەرەرای ئەوانەش
دیالۆگ و ئال و گۆرکردنی بیروپاکیان لەنیو چینهکانی کۆمەڵدا، تێك

دەدات، دەمارگیری لە کاکلە کەیدا نەفی کردنی ئەوێترە و زāl کردنی رایە بەسەر ئەوێتردا، کە خۆی لە باوەڕو ئایدیۆلۆژیادا دەبینیتەو، کۆمەڵی بەشەری پێیویستی بەبلاوکردنەوێ بەهای باوەڕی لێبوردن ھەیە، وەک دیدیکی مرقایەتی و ئاکاری و گشت گیری، بیری گەوارکردنی ئەوێتر لەھەموو مەیدانی کدا وەک سایسەت، دین، نەتەوایی، کۆمەڵایەتی.

دیارە لێبوردن یەکیکە لە کردارەکانی گونجانی کۆمەڵایەتی، پرۆسەی لێبوردن، بۆ پاراستنی دۆستایەتی و گونجان و ھاوکاری و ھاریکاری، بۆ پاراستنی باری کۆمەڵایەتی و ھاوسەنگ و لەنگەر راگرتنی ھێزە کۆمەڵایەتیەکانە، دەتوانین بڵین، پرۆسەی لێبوردن، پێویستی یەکی کۆمەڵایەتی و میژووییە، بۆ کوردەواری، بۆ پێک ھاتنەوێ کوردەواری و روخاندنی تەگەرەکان، لێبوردن پێویستە بۆ کۆمەڵیک کە بارودۆخی کۆمەڵەکە شپرزەو نالەبار بێت، لێبوردن لای کورد چەمکیکی وشکی بەخۆوە گرتووە، ئەویش بەھۆی ئالۆزی و بیرکردنەوێ وشکی کە سایەتی مرقای کورد، لێبوردن شیوازەکانی کە سایەتی و باری کۆمەڵایەتی بەرەو پێش دەبات و لەوەستان و گرژی رزگاری دەکات، کورد لێبوردن بەچەمکیکی زۆر قورس دەزانێ و بەتەنازولی دەزانێ، واتە گەر لێبوردنی ھەبێت ئەوا خۆی بەکەم دیتە بەرچاو، ئەمەش ناھوشیاری کۆمەڵایەتی کورد دەردەخات، ھەرۆھا زادە نەبوونی ئەو مەملانی ژیریە کە کوردەواری پەیی نەبردووە، تاکە کەسی کورد شان ناخاتە ژێر چەمکی

ليئوردن و خۇي لى نادات، لىرەشدا نەبوونى دىموكراتى بووۋەتە ھۇي
 كوشتىنى پىرۇسەي لىئوردن و رىي لىئوردنى تىك داۋە.
 كەسايەتتى كورد كەسايەتتەكى تىك شكاۋە و دوژمن فىرى كىردوۋە كە
 ھەمىشە ملگەچى بىت و بىكاتە داردەستى خۇي، تاكى كوردىش
 بەدرىزايى ئەم مىژوۋە شىكستە، واى لىئاتوۋە، تاكىكى ملگەچى
 لىدروست بىت، بۇ دەرەۋەي خۇي و دل رەق و سەركىش بىت، بەرامبەر
 كۆمەلى خۇي، واتە دىزايەتتى كىردىنى كۆمەلى خۇو نەبوونى لىئوردن
 بەرامبەر بەخۇ.

(ئىسماعىل بىشكىچى) دەلى: (كورد لەكاتى داگىر كىردنەكاندا لەلايەن
 دوژمنەۋە مەبدەئى رازى بوونىان ھەبوۋە بۇ داگىر كەران، بەلام بۇ پوچەل
 كىردنەۋەي ئەو داگىر كىرمانە ھىچيان نەكىردوۋە، بۇئەۋەي ۋلاتەكەيان
 بپارىزن، كەۋاتە سەربەستى تىرەۋ سەربەستى ھەر تاكىكى نىو تىرەيەك
 پارىزداۋ بوۋە ھەروەھا داگىر كەران دەستيان نەخستۋتە نىو كاروبارى
 ئەو ھۆزانە.. دەبىنن كوردان بۇئەۋە مل كەچ بوون و سەريان
 دانەنەۋاندوۋە بۇ داگىر كەران كە بەرژەۋەندىان پارىزداۋ بوۋە، تا واى
 لىئاتوۋە، كەسەردانەۋاندن لەپىنناۋ پاراستىنى ھۆزىك و كەسانى ھۆزىك
 گەۋار (قبول) بوۋە لەسەرشانى كۆيلە بوونى نەتەۋەيەك)(۴).

ھۆزى كورد بەھۇي ئەو سەربەستىيەي دوژمن پىي داۋە، كەبەرامبەر
 خاكەكەي بوۋە، لەھەمان كاتدا، رەبەرايەتتىيەكىشى داۋەتتى بۇ

بەرامبەرەكەى واتە بۇ تىرەيەكى تر، چونكە بەخشىنى سەربەستى لەخۆرا
 نىيە، بەلكو مەرجى تىدايە، ئەويش سەربەستى و بەرژەۋەندى تىرە و مل
 كەچ كىردن و دژايەتى كىردنى تىرەى دى، ئەمەش وای كىردوۋە كە
 بەدرىژايى مېژوۋ ئەو رىق و كىنە و دژايەتىيە گەورە بىت و بارى ئاسايى
 لىبوردن، لەكوردە وارىدا بەرژەۋەنە چىت و توندوتىژى بەرامبەر يەكترى
 ھەمىشە جىگەى لىبوردن و دىموكراتى بگىرتەۋە.

ھەنگاۋەكانى كورد بۇ پىرۇسەى لىبوردن قورس و گرانن ئەمەش
 دەگەرپىنەۋە بۇ نەبوۋنى دىموكراتى و لىك تىنەگەيشتن، دوژمن
 سەربەستى ھۆزىكى بەلايەۋە گىرنگىر بوو، چونكە تۆۋى ناكۆكى
 بلاۋدە كىردەۋە، تۆۋى رىق و كىنەى بلاۋدە كىردەۋە، ھەروەك (ئىسماعىل
 بىشكچى) دەلى: (سەربەستى ھۆزىك پىرۇزتر بوو لەسەربەستى گەلىك و
 كۆيلە كىردنى، ئەمە رەۋشى زۆربەى ھۆزەكانى كورد بوو لەلاى دوژمن)،
 كەوابى لىبوردن و خۆپىكەۋە ژيان و خۆھەلگىردن و خۇگونجاندىن كارىكى
 پىرۇزە بۇ كورد، بۇ پىكەپىنەۋەى بەشەكانى كۆمەل. ئەم ھەلە
 مېژوۋىيەى ئىستا و پىۋىست دەكات، كەلىبوردن و تىكەلاۋبوون وەك
 (جان جاك رۇسۇ) دەلى: (ھىچ كەس قازانچ لەۋە ناكات بەرامبەرەكەى
 بخاتە ژىر رىكىنى خۆيەۋە) (۵)، كەۋاتە ئەمە راستى ئەو مەۋقەيە كە
 دەبىت لەسەر لىبوردن بژى، تاكو خۇشەۋىستى بلاۋبكاتەۋە، چونكە
 مەۋف لەكۆمەلدا دەتوانىت بژى كەلىبوردن و گىفتوگۆى تىدا بىت، ئەم
 تىپۋانىنەى ماركس لەنىز چەمكى دىموكراسىيەتدا باسى لىۋەدەكات.

دەسەلات

تاكى كورد، بەدرىژايى مىژۋوۋەكەي، لەژىر دەسەلاتە جۇراوجۇرەكاندا چەوساۋەتەۋە، ھەربۇيە بەچاۋى تر سوتۇقىنەرو داپلۇسىن سەيرى دەسەلات دەكات، ئەمەش ۈك گىيەكى دەروونى لاي تاكى كورد دروست بوۋە، ئەم رەشپىنىيە كەتۈۋشى ھاتوۋە بەرامبەر بەدەسەلاتى كوردى لەچەوساندەۋەي دەسەلاتى داگىر كەراندا بوۋە، كوردەۋارى، لەژىر فشارى ئەو دەسەلاتانەدا، كۆمەلىكى داخراۋى سەركوت كراۋيان لىدەرچوۋە، كەھەمىشە ترسيان ھەيىت بەرامبەر بەدەسەلات، كورد بۇ خوشى نەيتۋانىۋە سىستەمى داگىر كەر بگۇپى، چ لەناۋەۋەو چ لەدەرەۋە، لەھەمان كاتدا نەشيتۋانىۋە شۇپشىكى كۆمەلايەتى، خەباتى پىقبول نەبۇرۋە لەھەمان كاتدا، كوردەۋارى ھوشيار نەبوۋە، تا شۇپشىكى دى بكات. بىجگە لەشۇپشى چەكدارى درىژخايەن، مەسەلەي دەسەلاتىش بەشىۋەيەكى مىكانىكى گواستراۋەتەۋە بۇ ھىزرى ھەر تاكىكى كوردو لەخۇيدا بەرجەستەي كردوۋە ۈ ۈك ھەر تاكىك پىي گەۋارەۋ پىادەي دەكات، ئەمەش ۈك كلتورىك لەدورژمنەۋە بۇي ماۋەتەۋە، ديارە ئەو دياردەيە، ترسناكەۋ زىيان بەدەسەلات و تاكى كورد دەگەيەنىت، كە لەژىر يەك دەسەلاتدا كۆنەبنەۋە بەلكو پەرشوبلاۋېن بەلام بەھەمان دەسەلاتى تاك گەرايى توندېرەۋ دوايش دوركەۋتنەۋەي تاكى كورد لەدەسەلات، واتە دەرکەۋتنى ھىلىكى ۈھمى لەنيۋان تاكى كوردو دەسەلاتى كورددا،

دوای راپەرین دەسەلات و دوو شیوەی گرتەخۆ:

یه کەم:

بەهۆی راپەرینهوه، توانرا دەسەلاتیکی کوردی دروست ببێت، ئەو دەسەلاتەى وەك پێویستی میژوویی توانی جیگای خۆی بگێیت لەنیو دەرەودا، بەلام لەنیوخۆدا تووشی لێك دابەران هات، هەندێ هۆکاری ناوەوە لەپێناو بەرژەوندیە تایبەتیەکاندا، ئەمەش وایکرد كە ئەو دەسەلاتە پەرش و بۆلۆبێت و لەژێرەشمالێکدا هەلنەکەن و تاکی کوردی بێ هیوا کرد لە دەسەلاتی کوردی.

دووهم:

تاکی کورد، پێش راپەرین، لە دەسەلات دەترسا. بەلام دوای راپەرین، دەسەلاتی کردە دەسەلاتی خۆی. بەهۆی باری نالەباری جوگرافی و سیاسی کوردستان، ئەو دەسەلاتەى كە کورد خەونی پێوە دەبینی، ئەو دەسەلاتە نەبوو وەك دەسەلاتی كۆمەلانی خەلك، هەربۆیە ئەو بۆشاییە لەنیوان كورد و دەسەلاتی كورددا دروست بوو كە تاكە كەس لەگۆپانكاریەكان و بەرەو پێشەوچوونی دەسەلاتدا كارنەكات و کاریگەری خۆی نەبێت بۆیە لێك ترازانیك دروست بوو لەنیوان تاکی كورد و دەسەلاتی كوردیدا.

چارەسەر بۆ ئەو تەگەرەیه دەتوانین لەدوو خاڵدا كۆیان بكەینەوه:

١-دەبىي تاكه كەسى كورد، بكرىتەو بە بەشيك لە دەسەلات، ھەروەھا ئەو دەسەلاتە پەرشو بلاوانە بگەپنیتەو بە دەسەلاتى خۆى، واتە بۆ حكومت. ئەوجا دەسەلات بداتەو بە كۆمەل، ئەمیش لەرىگای ھوشيارى كۆمەل خۆیەو، بۆئەوێ ئەو گرى دەروونى بەرەوینیتەو كە تاكه كەسى كورد لاى دروست بوو، بەرامبەر بە دەسەلات، كۆمەلەش دەبى خۆى لەو دەسەلاتەدا بدۆزیتەو، ئەمەش ھەلىكە بۆ كۆمەل كە دەسەلاتى خۆى ھەبیت و ئەوێ پيشوو لى سەندراو تەو بۆى بگەپنیتەو ھەو ئاشنايەتى دروست ببیت لەنێوان تاكى كوردو دەسەلاتى كوردیدا، ئەمەش لەرىي پینگە ئابوورى و كۆمەلایەتى و روناكبرىيەكانەو بەدى دى.

ب-لەو روانگەيەى سەرەو تاكى كورد شەرعیت بە دەسەلاتى سەرەو دەدات و لەھەمان كاتدا خۆشى تیا دەدۆزیتەو كە تاكىكە كارىگەرى خۆى ھەيەو، قورسى خۆى ھەيە، بۆ بەرەو پيشەو چوونى كۆمەل، لەھەموو روویەكەو. بۆیە دەبى درىغى نەكات لەو ھەلەى خۆى كە دەولەت یان دەسەلاتى سەرەو، دەیداتە دەستى، واتە دەسەلاتى خۆبۆخو لەخزمەت كۆمەلدا، ئەمەش بەشدارى كردنە لە دەسەلاتدا. بۆیە پيوستە لەسەر تاكى كورد ئەو ھەلە مێژووییەى ئەمرو لەبەرچاو بگرى و بچیتە نێو ئەو دەسەلاتەو بەشدارى چالاكانەش بكات، لەپیناوى دەسەلاتى خەلكدا، لەژێر ھزى پيشكەوتندا.

بۇئەۋەي دىيار دەۋى دەسلەۋى سەركۈتەر، لەدەرۋونى مۇۋى كورددا
 بېرەيتەۋە، دەبى تاكى كورد، كۆبىرىتەۋە لەژىر رەشمالىكى
 كۆمەلەيتىدا، بۇ بەشدارىكردنەۋەي لەبىياتنانى ئەۋەي خۇي دەيەۋى،
 واتە دەسلەۋى (خۇ- خەلەك) ئەۋەش تاكە كەس دەكاتە مۇۋى بەرەم
 ھىنەرۋ دىۋاچار ناچار دەبن بەۋەي پەيۋەندىيە (ئابوۋرى -
 كۆمەلەيتى) يەكەنەۋە بىنە ناۋ دەسلەۋە، كە بە بەشىكى خۇيان
 دىزاننۋ ئەۋ ترسە دەرچى لەدەرۋونى كورددا، كە دەسلەۋى دەسلەۋى
 خەلەكەۋ سەركۈتەر نىيە واتە دەسلەۋى لەخەلەكەۋە بۇ خەلەكە.

توماس ئەكۋىنى (۱۲۲۷-۱۲۷۴) (ئەۋەي دىۋىيات كىردۋەۋە كە كۆمەلى
 مۇۋىيەتى لەكۆمەلە كەسانىك پىك دىت بەرىكۋىپىكى دەرژىنۋە مىكەچى
 كۆمەلىك ياساۋى دادىپەرۋەرنۋ لەپىناۋىيەك ئامانچۋىيەك ئامانچى
 ھاۋبەشدا، ھەۋلەدەن لەبەرئەۋە كۆمەلە پىۋىستى بەرىكۋىستى
 كۆمەلەيتى ھەيە بەمەبەستى رىكۋىستى دەزگاكەنى ئەۋ رىكۋىستەش
 ھكۈمەتە، بۇيە ھكۈمەت بەپىۋىستىيەكى كۆمەلەيتى دەژمىردىن)
 (۶). ماركس لەشىكردنەۋەي ماددىيەكەي خۇيدا بۇ گۇۋانى مىژۋى
 مۇۋى جەخت لەسەر ئەۋە دەكاتە كە ئىنسانەكان بۇ مانەۋەي ماددىۋى
 فىزىكى خۇيانۋ بۇئەۋەي ۋەكۋ مۇۋى دىۋىبارە خۇيان بەرەم بەيئەۋە،
 ناچارن كەبىنە ناۋ پەيۋەندىيەكانى بەرەمەيئەنەۋە، لەتىۋانىنى
 ماددى ماركسىدا بۇ شىكردنەۋەي ھۇيەكانى گۇۋانۋ ئالوگۇۋى مىژۋى

مرۇف، لەقۇناغىكەۋە بۇ قۇناغىكى كۆمەلەيتى بەرزىرو گەشەكردووتر،
كۆمەل خراۋەتە پىش مەرجى بوونى مرۇف.

شۇرشى تاك - شۇرشى كۆمەل

بۇ گۇرانى ھەر سىستەمىك، يان ھەر كۆمەلىك، لەبارىكەۋە بۇ بارىكىتر،
بەشۇرشىكى كۆمەلەيتى دەبىت، ئەمەش بزوينەرى كۆمەلى
مرۇفایەتە لەبارىكى ۋەستاۋ و دواكەوتوۋ بۇ بارىكى گەشەكردوۋ
بوژاۋە، شۇرشە كۆمەلەيتەكان، لەھەنارى كۆمەلدا لەدايك دەبن،
كەخۇيان بەخواسىتى خۇيان پىئى ھەلدەستى، ئەمەش بەھۇى پەنگ
خواردنەۋەى قەيرانە ئابوۋرى و كۆمەلەيتى و فكريەكانەۋە
سەرھەلدەن، بەھۇى داگىركردن و شىۋاندنى كوردەۋارى، لەلەين
داگىركەرانەۋە.

شۇرشەكانى كورد، شىۋەى شۇرشى كۆمەلەيتى ۋەرنەگرتوۋە، بەلكو
سىماى شۇرشى نەتەۋەى و ۋەگرتبوۋ لەپىناۋ بەدىھىنانى مافى
(خاك)، ئەۋە سەدەيەكى تەۋاۋى خاياند، بۇئەۋەى كوردىش ۋەك
نەتەۋەكانى ترى جىهان بىتە خاۋەن خاك، ئەۋ خاكەى كەلىى زەۋت
كراۋە، بەلام قەدەرۋ شانسى مىژۋو ئەۋ ھىۋايەيەى بۇ كورد نەپەخساند
ھەربۇيە شۇرشەكانى كورد لەچارچىۋەى شۇرشى كۆمەلەيتى،
نەگىرسايەۋە. بەلكو شۇرشىكى درىژخايەنى دژ بەداگىركەربوۋ، دەتۋانين

بلىن شۆپشى كۆمەلەيتى لاي كورد نامۇيە، ئەوجا ئەو ململانى
 كۆمەلەيتى و چىنايەتتە دروست نەبوو كە كورد يان كۆمەلانى كورد
 رۆلى شۆپشى كۆمەلەيتى بىيىن، بەلكو ھەر شۆپشك بوو دژى
 دەرەھى خۇي، ئەمەش كاتى بۇ نەپەخساندوو كە شۆپشى كۆمەلەيتى
 دروست بىكات و لەھەمان كاتدا لەو چەمكە نەگەيشتوو كە شۆپشى
 كۆمەلەيتى، چ كاريگەرىيەكى ھەيە بۇ سەر تاك و كۆمەل، ھەمىشە
 شۆپش بەشيۋەيەكى كۆمەلى عەفەوى و سۆزى رووى داو و كۆمەل و
 تاك، رۆلى كۆمەلەيتى تىادا نەبىنيو. ئەمەش نىزىك بوونەھى نىوان
 تاك و كۆمەلى دروست نەكردوو لەنيو بازى شۆپشكى كۆمەلەيتى تىدا
 تاكى كورد دوورەپەريز بوو لەكۆمەل، كۆمەلىش ھەرەھا بايەخى
 بەتاكە كەس نەداو، ئەمەش واتاي نەبوو پەيمانى كۆمەلەيتى لەنيو
 كوردەوارى دا، ديارە بوونى كۆمەل و ھوشيارى رۆلى گىرنگ دەبىنى لەو
 بواردە، گىرنگى دانى تاك بۇ ناشنا بوون و تىگەيشتن لەرەوشتى
 كۆمەلەيتى بەشدارى كردن بۇ لەئەستوگرتنى لىپرسراویتی و
 چارەسەركردنى كىشە كۆمەلەيتەكان و چاك كردنى بارودۇخى كۆمەل،
 لەھەموو رويەكەو، كەواتە لەسەر تاكە كەس پىويستە و لەجىگای
 خۇيەو ھەست بە بەرپرسىيارىتى بىكات، بەرامبەر كۆمەلى خۇي،
 بۇئەھى بىيىتە كۆمەل و خۇي تىا بدۇزىتەو. (دى سانت اكسوبرى)
 دەلى (بۇئەھى بىيىتە مۇف ھەستى بەرپرسىيارىتتە تىادا بىت) لاي

ھېگل (تاكە كەس)، تاكىكى سەربەخۇ دەبىي ۋەكو (بەش) پاشان دەبىي
 لەگەل كەسانى دىكە پەيمان و پەيوەندى بېستى، بەۋەش (بەش)
 لەئاكامى كجۈنيان لەگەل يەكدى، گشت پىكەۋە دىنن دۋاي ئەمە
 قەۋارەى دەۋلەت، دەبىتە بەرجەستەيەكى پىۋىستى (بەش) و (گشت)
 دەۋلەت كۆبەندى تاك و گشتە، ياخود يا بلىين: تاك و گشت بەجيا
 پىكەۋە بنەۋبەنە ماى ھەرەمىك پىك دىنن، دەۋلەتەش سەرى ھەرەمەكەيە.
 مروف كەخۇى دروستكەرى ئامىرو ئامرازەكانى بەرەم ھىنان بىت
 بەخۇى بنچىنەى كىردەى گۇپانى كۆمەلەيتىيە، لىرەدا مەرج و
 پىۋىستىيەكانى كۆمەل كىردەى گۇپانى كۆمەلەيتىيە ھەلئەسۈپىنن.
 گۇپانى كۆمەلەيتىيە پەرەسەندىن و پىشكەۋتنى كۆمەل، كىشەيەكى
 بابەتەكىيە، پىش ئەۋەى ھەز وىستى خۇيەكى بىت. پەيوەندىيە
 كۆمەلەيتىيەكان لەنيۋان خەلكان لەسەر رىچكەيەك نامىنىتەۋە، بەلكو
 ھەمىشە بەرەو پىشەۋە دەچى، بەلام لەۋاقىعدا، ھەر رووداۋىك كە
 رودەدات، بۇ گۇپانى رەۋتى مېژوۋ تاكەكان، دەچنە نىۋ ئەۋ رەۋتە
 كۆمەلەيتىيە مېژوۋىيەۋە و رۆلى خۇيانى تىادا دەگېن رىكى دەخەن و
 چۈرچىۋەى كۆمەلنىكى بەشەرى دروست دەكەن، واتە تايبەتمەندىتى بۇ
 دروست دەكەن بۆلەۋەى بېنە بەشەك لەمېژوۋى بەشەرى لەجىھاندا.
 دەتوانىن پىشت بەپرۆژە تىۋرە بېستىن بۇ ھەنگاۋەكان بەمەدەنى بوۋنى
 كوردەۋارى، ئەمش لەرئىنمايەكانى پەيمانى كۆمەلەيتىدا:

۱- پەيمانى تاك - كۆمەل

ئەمەش پىرۇژەيەكە، بۇ دروستىكىردىنى، كوردەوارى لەرىي لىك گەيشتىن و
گونجاندىن و پىكەوژيان، لەو ھەل و مەرجە تايىبە تەدا.

۲- پىئويست بوونى دەسەلات

ئەمەش ۋەك پىئويستى ناچارى، بۇ خىركىردنەۋەي كۆمەل، لەژىر رەشمالى
دەسەلاتدا، كە كارىگەرى دەكاتە سەر دەروونى تاكە كەسى كورد بۇ
ئاشنا بوون بەدەسەلاتى كوردو لەۋىشۋە ھارىكارى كىردى دەسەلات
(لېرەدا دەۋلەت رووبەرووى كۆمەلانى خەلكىيە، لەبەرئەۋەي كۆمەلى
مەدەنى پىك نەھاتوۋە. (ھىگل كۆمەلى مەدەنى بەجودا لەگەل كۆمەلى
سىياسى يان دەۋلەت بەنوئىنەرى كۆمەل بەتايىبەتى مافو ئاقار دەزانى)
(۷). لەدېدى ئەۋدا كەسەكان لەرىگاي كۆمەلى مەدەنىيەۋە دەگەنە
ئاستى ھاۋنىشتىمانى واتە ئەندامىتى لەكۆمەلى سىياسىدا، ھەروەھا
(گرامشى) دەۋلەت بەمانا فراۋانەكەيەۋە، بەخاۋەن دوو لايەن و دوو
كارىگەرىي دەسەلات و رېبەرى دەزانى، كەھەردووكيان تەۋاكەرى
يەكتەن.

۲- پەيمانى دەسەلات - كۆمەل

ئەمەش دەبىتە دروست بوونى دەسەلات و، لەھەمان كاتدا خىركىردنەۋەي
كۆمەل، لەژىر دەسەلاتدا، كە ھوشيارى بەخۇيەۋە دەبىننى (تومان ھابىن)
كۆمەلى مەدەنى بە بەشىك لەكۆمەلى سىياسى دەۋلەت دەژمىرى (۸).

۴-پەيمانى كۆمەل - كۆمەل

واتە پەيمانى كۆمەلەيتى لەنيوان (تاك - كو)دايە، ئەمەش دەستپەيەكە بۇ خۆبەرىيەبردن و زال بوون بەسەر خۇدا، ليۇرەدا ھوشيارى كۆمەل لەنيو خۇيدا پيشان دەدات و لەژىر چاودىرى دەسەلاتدا كە شۆپشىكى كۆمەلەيتى و ھوشيارى بەخۇو دەيىنى. بۇ ھىنانەدى دەسەلاتى كۆمەل، واتە ھوشيار كەنەوھى خەلك لەنيو خۇيانداو لەژىر چاودىرى دەولەتدا دواجار يەكگرتنيان لەپەيمانىكدا بۇ گەرەنەوھى دەسەلات بۇ خەلك و خزمەت كەردنى كۆمەلانى خەلك.

۵-پەيمانى كۆمەل - دەولەت

دواى شۆپشى كۆمەلەيتى و ھوشيارى ھاوسەنگى دروست دەبيت لەنيوان كۆمەل و دەسەلات (دەولەت)دا، كەئەمەش مەرجى بنەرەتيە بۇ گەيشتن بەدىموكراسى و پىگەكانى كۆمەلى مەدەنى.

سەرچاوهو پهراويز:

- (۱) (کردستان مستعمرة دولية ل ۲۹۵).
- (۲) تطور النظرة الواحديّة الى التاريخ، ص ۱۰۷ - بليخانوف.
- (۳) گوڤارى (مهدنيهت) ژماره ۲ م (۱۰۴).
- (۴) کردستان مستعمرة دولية - اسماعيل بيشكجى ل (۲۹۶).
- (۵) (گوڤارى مهدينهت ژماره ۲ ل ۳۹۲).
- (۶) گوڤارى مهدنيهت ژماره ۴ م (۱۰۱).
- (۷) کۆمهلى مهدنى - ئه بوبه کر خوشناو ل ۶۲
- (۸) هه مان سەرچاوهو لاپه ره.

خېل و سيستمى خيالايەتى

خېل رۇلىكى كارىگەر دەبينى لە ژيانى سيستمى خېلەكىدا خېلەكان بۇ ئەۋەى لەناۋنەچن و مانەۋەى خۇيان بپارىزن ھەستاقون بە دروستکردنى سيستمىكى داخراوى تۆكمە بۇ ناۋكەكانى خېل و پاراستنى ناوخۇى كۆمەل لە ھەپەشەى دەرەۋە، ئەۋىش بەھۇى پاراستنى داب و نەرىت و كەلتوورو بەرگىركدن و شەپو شۆپەۋە، كە ببۈە نەرىتى خېلەكان، ديارە پۇلاينى خېل خۇى لە تاكەكەسدا دۇزىۋەتەۋە، نەك زۆرىنەى ژمارەى خېل، ئەۋىش بەھۇى لىھاتوۋى كەسىكى پالەۋان و جەربەزە كە بوەتە دەم راست و رىش سىپى و سەردارو دوايش كراۋەتە سەرەك خېل، دەبۋايە سەركردايەتى لەنىۋ خېلدا بېجگە لە سيفەتە خېلەكىيەكەى سيفەتى پالەۋانى ئەفسانەى ھەبۋايە كە ئەۋىش بەھۇىە پىرۇز دەكرا تا سەركردە ۋاى لىھاتوۋە

مردن و ژيان به دهستی بښت، دهتوانين بليين بهرهمی سرکردایه تی پالنهوان و جهر بهزه خیل بووه، له چوارچیوهیه کی بوچکدا که دواچار توانیویه تی نهو سرکردایه تییه فراونتر بکات نهویش بههوی دهست بهسرداگر تنی خیله کانی ترو کونترولکردنی ناوچه کانی تر له هه موو روویه که وه، گهر دسپلین سرکرده ی خیل نه بویا به نه ده توانرا سرکردایه تی ناوچه یه کی گه وړه بگریته دهست و بیرو باوه پره کانی به سر ناوچه که دا په خشبکات، که به ودهش زور جار ده بووه رزگار کهر بو گه لانی تر له ژیر چهوساندنه وه ی سیستمی کی تر دا، دیاره زه بور زهنگ کاریگری گه وړه ی کردو ته سر مرقی سره تایی چونکه هیژو بازو و توانی ریږه وه کانی قوناغی مرقایه تی بگورین که له خیلدا به بنه مای یه که م سیر ده کرا، دهتوانين بليين بههوی نهو زه برو زهنگه وه خیله کان یه کتریان گرتووه و له یه ک خیل ی گه وړه داو له سیستمی کی فراوانی ده سه لات داردا کوښنه وه و مل که چی نهو واقیعه ی خوښا بن و یه ک سهر داریان ه بڼ نه مهش رژیمی کی فیدراسیونی خیلایه تی دروستکردو هیڼایه بهرهم، نهویش بههوی تواندنوه ی خیله بیه یژو لاوازه کان له بوته ی سیستمی خیل ی کی گه وړه دا، واته دروستکردنی پیکهاته ی خیل ی کی پته وو گه وړه که له ده وله تیک سره تایدا خوښه بینیه وه، دیاره نهو فراوان بونه و نهو سیستمه پیویستی به دام و دهو گایه کی پته و هه بوو بو بهرده و امبوونی ژيانی خیل، هه موو سیفه ته کان یان هه موو نهو

هیزانه کۆده کرایه وه له سهرکرده ی خێلدا بهرجهسته دهکرا بۆ ئه وه ی شیرازه ی ئه و سیستمکه تیکنه چیت سهرکرده ی خێلش به وه ی مل که چ بوونی ئه ندامانی خێل و ریشسپییانی خێلهکانی دی پیرۆزی زیاتر بۆ خۆی مسۆگهر دهکرد، که وایه سهرکرده ی خێل هه م پارێزهری خێل بوو هه م پارێزهری کلتوو رو داب و نه ریتی خێل بوو، له هه مانکاتدا تاکی خێل بووه، ئه ویش له به رهکانی جهنگدا شانه به شانی ئه ندامانی خێل دهجهنگاو خێلی له شالۆوه دهرهکیهکان دهپاراست ئه مهش وایدهکرد که سهرکرده ی خێل رۆحی ئه ندامانی خێل داگیرکات و ئه ندامانی خێل زیاتر قوربانیان دهدا و زیاتر له دهوری خرده بوونه وه، دهتوانین بلیین به ره می ئه و سهرکرده یه خۆی له خۆیدا کۆمه لگه یه، کۆمه لگهش خۆی دهخاته نیو بازنه ی سیستمکه یه وه ملی بۆ که چ دهکات که دهزانی دهپارێزی و بژێوی بۆ دابینه دکات سهرکرده ی بلیمهت ئه و هه لانه دهقۆزنه وه به لای خۆیدا رایانده کیشتی و له و هیزه وه که هه یه تی دهکه ویته بریاردانی هه ندی یاسای دی که له سه رو یاساکانی خێله وه یه و دهیه نیته نیو ئه و پیکهاته خێلهکییه وه به تۆپزی ده یسه پینئ به سه ر ئه ندامانی خێلدا ئه میش به وه ی ئه و په شیویه ی که زۆر جار له نیو خێلدا روودهات بۆ ئه وه ی شیرازه ی خێل و سیستمی خێل تیکنه چیت، چونکه سهرکرده ی خێل دهزانی که شیرازه ی خێل تیکبچیت شیرازه ی سهرکردایه تی تیکنه چیت و له دهستی دهات هه ر بۆیه ئه و یاسایانه

دەكاته بەشىك لە داب و نەرىتى خىل ئەمەش پالپىشت بە ئەفسانەكانى
 كۆن و كلتورى باپىرانى خىل، خىلىش لە حالەتى پىشويى دەگۆرى بۇ
 حالەتىكى پىويست بوون و كۆمەلايەتى بوون واتە لە سىستەمى
 خىلايەتییەو بۇ سىستەمىكى فراوانتر ئەمەش ھۆكارى ئەو ھەل و
 ھەرجانەيە كە رۆژانە لەناو خىلدا روودەدەن سەرکردەى خىل لەو
 ھەلوانىيەونى خىلدا زياتر پىويستى بە دىپلىنى ياساكانەو زياتر خۆى
 تەنھەو قەلدەكەتەو، لىرەو سەرکردەى كارىزمى خىلى دروست دەيىت
 كە ھەلجار خۆى دەچوینى بە كەسكى جياواز و ئەفسانەيى و تەنەت
 خۆى لە پالەوانى ئەفسانەكان بەدەدەكات و بەرجەستەى دەكات و
 كەسەيتەكى تر دەدات بە خۆى كە خۆى لە سەررو ئەندامانى ترەو
 سەردەكات ئەوانى تر تەنھا گوپرايەل دەردەچن، ئەم جۆرە سەرکردانە
 ھەلوانى مېژوويەكى دوورو دريژى خىل سەرھەلدەدەن، زۆرجار سەرکردەى
 كارىزمى بەھۆى لووتبەرزى و خۆ بەگەورەزان و خۆبەپالەوان و مل
 ھەلوان شىرازەى خىل تىكدەچىت و سەرکردايەتى لەدەستدەدات،
 ئەويش يان بەھۆى ئەوئە ئەندامانى خىل لە زمانى سەرکردەى كارىزمى
 ناگەن يان سەرکردە، وای لىدەت گوى بۇ بۆچوون و دابونەرىتى خىل
 نەدات، ھەربۆيە خىل سنوورى خۆى دەشكىنى و بەگژ كارىزمادا دەچى
 و سەرکردايەتى لەدەست دەچى و سىستەمى خىل لەناوہو
 تىكدەشكىنى كە يەكگرتنەو ھەلوان زۆر زەحمەتدەيى.

خېل لای کورد

کورد له بهر به یانی میژوویه که یهوه له نیو سیستمیکی داخراوی خپله کیدا دهری، داخراو بهرامبر به برای خوینی و کراوه بهرامبر، بهرامبره که ی، (دوژمنه که ی) واته هر که سی دژی بهرامبره که ی (برای خوینی) بئ نه م له گه لیدا بووه نه مهش کاکله ی فیدراسیونی خپله کی تیکشکاندووه و خپله کان به پرتو وازه یی ماونه ته وه دوور له یه کتری، خپلی کورد زور جار خوی خر کردو ته وه له ژیر سرکرده یه کی ناینی نه مهش هولدان بووه بو دروستکردنی قهواره یه کی گهره ی تر له خپل، به لام له ناوچوونی سرکرده ی بزوتنه وه کان و گوشه گیری هندیك خپل و خیانه تکاری هندیکیان وایکردو ته وه که همدیسان خپله کان بچنه وه باری گرژی و به گژ یه کدا بچنه وه سیستمیکی خپلایه تی پته و فراوان دروست نه بیت، زور جار بهر ژه وندی کوی کردونه ته وه به لام زوری نه خایاندووه نه باره تیکشووه، نهویش به هو ی بهر ژه وندی زیاترو زورت، دیاره هوکاری یه کنه گرتن و دروست نه بوونی سیستمیکی خپلایه تی پته و ده گهری ته وه بو بهر ژه وندی بنه کاله کان و سرکرده ی خپله کان نه و جا مه سه له ی دین و مزه به به کان که هوکاریکی گرنه بوون بو لیکنه تر ازانی بنه ماله کان و خپله کان، که ده بوایه مه سه له ی دین کاریکی لیجایی بکردایه به لام کاریکی سلبي کرده سر ریکخستنی خپله کان، که

بە ھۆيانەۋە زۆربەي بزووتنەۋەكانى كورد توشى پوكانەۋە روخاندن و
 شكست ھاتن، كەوابىت خىل لاي كورد ئەو سىستەمەيە كە ھەر خىللىك
 بەرژەۋەندىيە تايىبەتتەيەكانى خۇي تىادا دەپارىزىت بەھەر نرخیك بىت
 گەر لە دەستدانى خىللىكى تىشېبىت لىرەۋە (ئىمە دژى ئەۋانى ترىن)
 بوە ياساي نىۋ خىل و سىياسەتى دەرەكى زىاتر ئەو دژايەتتەيە فراوانتر
 دەكرد چونكە يەكگرتنى خىلەكان لەناوچونى بەرژەۋەندىيەكانيان بوو،
 يەكگرتنى خىلەكان دروستكردنى سىستىمى دەۋلەت بوو، ھەر بۆيە
 سىياسەتى رۇژانەيان و خىلە كوردەكانيان دژى يەكتر دەگردد، بەھۆى ئەو
 دەستتەۋەردانانە دەرەككەيەۋە نەتوانراۋە بارىكى ئاسايى بۆ كوردو
 خىللى كورد بىرەخسى تا بتوانرىت لە ماۋەيەكى مىژۋىدا خۇي
 خېركاتەۋە، خۇي رىكبىخات و خۇي دروستىكات ۋەك خىللىكى گەرە
 دىاربكەۋىت، بىتتە جىي مەترسى بۆ دەۋرۋەر، ھەر خىللىك يان ھەر
 سەرکردەي خىللىك گەر توانىيىتى كىترۆلى چەند خىللىكى تىركات يان
 چەند ناۋچەيەك لەژىر سىستىمى خۇيدا بەرپۆۋە بەرى بۆ پىكەيىنانى
 ئامانجىكى گەرەتر لەخىل، سەيىردەكەين دۋاي ماۋەيەكى كەم ئەو
 سىستەمەي رووخاۋە نەماۋە، ھۆكارەكانىش ھەمدەرەكى بوۋە ھەم
 ناۋەكى بوۋە، بەلام ھۆكارى دەرەكى زىاتر جەختى لەسەر ئەۋە
 كىرۋتەۋە كە يەكگرتن دروست نەبى لەناو خىلە كوردەكاندا سەرکردەي
 خىللىش كارى دۋژمنى ئاسانتر كىردۋەۋە چونكە ھەمىشە بەرژەۋەندى

خۆی زیاتر پاراستووه وهك له بهرژهوهندی هه‌موو، نه‌مه‌ش بووه‌ته هۆی دروستنه‌بوونی سه‌ركرده‌یه‌کی خێلی یان کاریزمایه‌کی خێلی که هه‌موو خێله‌کان ببات به‌پێوه، به‌لکو نه‌و کاریزمایانه به‌هۆی جوگرافیاو سیستمی خێله‌وه لیڤه‌وه له‌وێ ده‌رکه‌وتوون نه‌ویش له‌سه‌ر بنه‌مای خێلایه‌تی نه‌ك ئاییدی‌ؤلۆژی یان نه‌ته‌وه‌یی یان نیشتمانی.

خێلی گوردو سه‌رگرده

له‌به‌ر ئێك ترازان و په‌رت‌ه‌وازه‌یی سیستمی خێل له‌ناو یه‌کتیداو ب‌ل‌ا‌و‌بو‌ونه‌و یان به‌ پانتایی جوگرافیا‌یه‌کی گ‌ر‌ژ‌دا لیڤه‌وه له‌وێ سه‌رگرده‌ی خێل شیوه‌ی سه‌رگرده‌ی کۆلکه کاریزما دروستبووه، که سایه‌تی وشک و ده‌مارگیری بنه‌ماله‌ییان ر‌ی‌ پینه‌داون له‌گ‌ه‌ل به‌رامبه‌ره‌که‌ی‌اندا په‌یمانێک به‌ستن له‌ پیناو به‌رژه‌وه‌ندی هه‌موو، به‌لکو نه‌و که‌سایه‌تییه‌ له‌به‌ر لوتی زیاتر هیچی تری نه‌ده‌دی لیڤه‌شه‌وه (منی بال‌ا) (هه‌رم‌ن سه‌رگرده‌م) وه‌ك یاسای سه‌رگرده‌یه‌تی ده‌رکه‌وت له‌نیو بازنه‌یه‌کی ته‌سک‌دا که هه‌میشه داخراو و دوور له‌ گ‌ۆ‌پ‌ان‌کاریه‌کانی ده‌و‌رو‌به‌ر واته هه‌میشه دووری و هه‌میشه دوژمنایه‌تی، نه‌م دوو چه‌مکه وشکه و ب‌ن‌ بنه‌مایه‌ ری‌گه‌ خوشکه‌ر بوو ب‌و‌ پ‌ی‌ر‌ۆ‌زی سه‌رگرده‌ی خێل له‌ ناوه‌وه سه‌رگرده‌ش نه‌و باره‌ نا‌ئاساییه‌ی ق‌و‌ز‌ته‌وه‌وه خۆی زیاتر پ‌ی‌ر‌ۆ‌ز‌کردن نه‌ویش به‌هۆی پاراستنی داب و نه‌ریتی خێله‌وه، لیڤه‌شه‌وه هه‌م لای نه‌ندامی خێل و

دەرەو خۇيان بەدینە کردو و هەمیشە لە ناوەرەوی درۆی خۇیاندا ژیاون
 کە ناکاتە هیچ، سەرکردە ی خێلێش لە رینگای شەپوشو پو زیاتر لاوازی و
 ملکە چکردنی بۆ دەرەو خۆی (دژە برای خوینی) توانیویستەتی خێل
 زیاتر بپەستێ و بپترسینێ و لە هەمانکاتدا بۆ پاراستنی خوشی لە
 ئەگەرەکانی کوشتن و لەناو بردن، سەرکردە ی خێلەکان نەیان توانیو
 پەتی خێلایەتی بپچڕن و خۇیان لەو گرژییە رزگار بکەن، چونکە
 بەرژەو هندی وای دەخواست کە سەرکردە ی خێل دەبی سەرکردە بیت
 لەنیو خێلدا لە دەرەو خۆی خێل هیچ بایەخیکی نامینێ، ئەمە نە
 سەرکردە ی خێلی دەگرتەو، بەلکو ئەندام خێلێشی دەگرتەو کە
 دەرچوون لە سیستمی خێل لە دەستدانی قەوارەو ناسنامە ی بوو،
 چونکە ناسنامە ی ئەندامی خێل بە تۆ کینێ؟ سنووردار نیە بەلکو بەتۆ
 کوپی کینیت، یان سەر بە چ خێلێکیت؟ سنووردار کراوە بپوانە (العصبیە
 و الدولە/ د. محمد عابد الجابری/ لاپەرە ٢٥٦ بغداد)، نە سەرکردە ی
 خێل و نە ئەندامی خێل نەیان توانیو لە دەرەو خۇیاندا بدۆزنەو و
 بیریش لەو نەکراوەتەو واتە چۆن هاتوو و ئاواش رویشتوو و بوو تە
 هو ی خوخوری لەنیو ئەندامانی خێلدا، ئیستاش کۆمەلگە ی کوردی
 کۆمەلگە یەکی خێلەکییەو بنەمالەییە بەلام کەمێک فراوانە واتە
 سیستمیکی تری بۆ خۆی پیکهیناوە ئەویش سیستمی (حزب)، کە
 خێل حزبیە بەرپۆوە دەبات یان بنەمالە یەک ئەمەش واتای گۆپینی بەرگی

خېلە بۇ نىۋو بەرگى حزب، لەو سىستېمەدا ۋاتە لە سىستېمى حزبدا بۇيە دەيىن زۆر لە خېلە كان گۆشەگىر بوون و پەيۋەندى نابەستىن بەو سىستېمە نويىيەۋە، چونكە دەزانن لەناو دەچىن، ۋاتە تېكەل دەبن و دەتويىنەۋە، لىرەشەۋە مانەۋەى خېل لە دەرەۋەى حزب مەترسىيە بۇ حزب كە لە چەند خېللىك يان بىنەمالەيەك پىكھاتوون و سەرەپراي ئەۋەش چەند چىن و تويزىك لەخۇدەگرىت، سىستېمى حزبىش دەزانىت كۆمەلگەى كورد لە دەرەۋەى حزبەكەيدا كۆمەلگەيەكى خېلەكىيە ئەۋەش ناچار دەيىت بە زىاتر بوژاندەۋەى خېل و خېلەيەتى و لايەنگىر كوردنى خېل و سەر كوردەى خېل بۇ ئەۋەى ژمارەى حزب (چەندايەتى) زۆر بىت و سنورى حزبەكەى زىاتر فراۋان بىكات و لە ھەمانكاتدا پتەۋى بىكات، ئەمەش لە پىناۋ بەرژەۋەندى دەسەلات بۇيە زۆر جار دەيىنن حزبىك كىشەى خېللىك چارەسەر دەت بەو بۇنەيەشەۋە دەتوانىت رايكىشىت بەلاى خۇيداۋ سنوورى خۇى پى بەھىزىكات، سروشتى خېل ئەۋەيە خۇى لە ئەگەرەكانى دەرەۋە بپارىزىت، خېل لە دەرەۋەى سىستېمى حزب تا دەتوانىت خۇى دەپارىزىت لەنىۋ چوونە نىۋو حزب، بەلام بەھۇى ھەندىك شتى لاۋەكى و دوژمنايەتى و خوینپرشتىن ايليدىت خۇى بخزىنىتە ناو سىستېمى حزبىكەۋە كە ھەر ھەمان پىكھاتەى خېلى تىدايە بەلام لە چەند گروپە خوینىكى جياۋاز خېۋونەتەۋە، ئەمىش خوینى بىلاۋ دەيىتەۋە نامىنى، ۋاتا لە دەستدانى خېلەيەتى، دەتوانىن بلىين

تواندنه‌وه‌ی خپل له‌ناو حزبێكدا كارێكی باشه بۆ نه‌ه‌یشتنی خپلایه‌تی و سیستمی خپلایه‌تی، به‌لام ده‌بینن زۆر جار حزبه‌كان له‌بهر ه‌وى شه‌رو به‌رژه‌وه‌ندى تايبه‌تی هه‌لده‌ستن به‌ بوژاندنه‌وه‌ی خپل، ته‌نها بۆ نه‌وه‌ی حزبێكی تری پێ پرۆخین، نه‌مه‌ش واتای یاسای خپله‌كى به‌لام به‌شیوه‌یه‌كى دى، كه‌واته‌ خپل له‌ پشت هه‌موو شتێكه‌وه‌ ده‌بینرێن نه‌ه بایه‌خدا نه‌ش نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نى كه‌ سیستمی خپل تا ئیستاش هه‌ر له‌ ئارادایه‌و به‌پر نه‌كراوه، ده‌سه‌لات و حزبه‌كان نه‌ه سیستمه‌ ده‌پاریزن و زۆر جار به‌رگریشی لێده‌كهن، كه‌ لاوازی حزبه‌كان نیشانداده‌ت، سه‌ركرده‌یه‌ تیش لای كورد لا‌را‌زه، نه‌یتوانیوه‌ به‌سه‌ر خپلدا زال بێت، یان له‌نیو خۆیدا بیتوینیته‌وه‌و كه‌سایه‌تییه‌كى تری پیناسینیت و ده‌سه‌لاتێكی تر به‌ خپل بناسین كه‌ له‌ سه‌رو خپله‌وه‌یه‌ نه‌ویش ده‌سه‌لاتی حكومه‌ته‌، ناچار هه‌میشه‌ خپل له‌به‌رچاو ده‌گیریت و چين و توێژه‌ رۆشنیره‌كه‌ ناوخوینیته‌وه‌، هه‌ربۆیه‌ ده‌توانین بڵین خپل له‌ پیشه‌وه‌ی كۆمه‌لگه‌ی كوردی به‌ ژماره‌یه‌ك دیت و حسابیكى وردی بۆ ده‌كریت نه‌مه‌ش وایكردوه‌و كه‌ كۆمه‌لگای كوردی له‌نیو نه‌ه سیستمه‌دا بێت و بچیت به‌ شیوه‌یه‌ك نه‌ نه‌ه‌تا پێشبه‌كه‌ویت و سیستمی خپل به‌جیه‌یلێت یان دواكه‌ویت و ببیته‌وه‌ به‌خپلی به‌به‌ر، تا ئیستاش هه‌مان سیستمی كۆن پیاده‌یه‌و هه‌مان خپل و هه‌مان سه‌ركرده‌ی خپل ده‌بیات به‌رپۆه به‌لام له‌ به‌رگیكى تردا له‌ سیستمیكى تردا.

که سایه تی تاکی کورد له نیوان گرگنییتی و راسته قینه دا

هه ندی کەس هەن وا تێدەگەن کە کەسایەتی ئەو هیە رووکەش بێت و
تەنها لە دەرەو هی کەسایەتی ناو وە بێنریت و تاوای لیدیت گوزارش
لە کەسایەتی ناو وە دەکات، ئەمەش ئەو جۆرە کەسایەتیە کە تاکی
دوو چاری دیت بۆ پرکردنەو هی کەسایەتی ناو وە هی خۆی، واتە بۆ
پینەکردنی ئەو هی نیەتی بەلام لە راستیدا ئەمە کەسایەتیەکی بۆش و
دوور لە واقعی خۆی نیشان دەدات، ئەمە جۆرە نەخۆشیەکی
ساویلکانەیه کە تاکی کەسی بێ کەسایەتی دوو چاری دیت و تووشی
حاله تەکانی گومان و هەستیریاو لەخۆبایی و فەشل دەبیت و تاوای لێدی
ئەو کەسە دەبیتە میزەلدا و زیاتر بۆ روالە تەکانی دەرەو فوو دەکاتە
خۆی بۆ ئەو هی کەسایەتی مەت بووی ناو وە هی خۆی یان کەسایەتی
لە بیکراوی خۆی پێ بدۆزیتەو و بیکاتە سەنگێک بۆ خۆی و پێشان بدات
کە ئەم کەسایەتیە بوو تە هەمان کەسایەتی ناو وە هی، بەلام ئەمە

ھەلخەلە تاندنى خۇي يان خۇي وا نیشان دەدات و زیاتر دورکە وتنە وە
 لەكەسایەتى خۇي والا دەکات، بەزۆر دروست کردنى كەسایەى بۇ تاك
 كە دەبیقە نالەبارى تاك خۇيى و وون کردنى خۇ لەكۆمەلدا و دواچار وەك
 نەخۆشیەكى دەروونى نیو كۆمەلگا دەردەكەویت و سەرجمە كۆمەلگا
 تووشى ئەو پەتایە دەبیقە، تاكە كەس بەهۆی شکستی دەروونى و
 قەیرانى كۆمەلگا وە دوچارى ئەوجۆرە كەسایەتیا نە دەبن كەوەك کرگن
 خۇیان دیتە بەرچا، ئەمەش بەهۆی زالبونى كەسایەتى ناپاستەقینە
 بەسەر كەسایەتى راستەقینەدا كە لەدەروونى تاكدا بەدى دەكرى واتە
 خۇبەزل بینین و خۇبەگەرە بینین لەهەمان كاتدا هیچ لەبار نەبوو
 كەئەمەش وا دەکات ئەو كەسایەتیه گرگنە هەمیشە ویزەى كەسایەتى
 راستەقینە بگرى و نەیهلئ وەك خۇي يان وەك كەسایەتى سەر بەخۇ
 ھەلتوقى يان لەدايك ببى.

ھەمیشە زالبونى كەسایەتى گرگنى بەسەر كەسایەتى راستەقینە وە
 دیارە بۆیه هەمیشە سەیر دەكەین كەسایەتى گرگن لەپوالەتیه وە سەیری
 ناو وەدى دەکات و ناو وەدەش هەمیشە چەپیندرا و دەبن بەهۆی سەختى و
 زالبونى كەسایەتى گرگن بەسەر كەسایەتى راستەقینەدا تاواى لیدیت
 ئەو كەسایەتیه لەو ھەمىكى دەروونى قولدا بژى و خۇي نەدۆزیتە وە، ئەو
 كەسایەتیه گرگنە ناو وەدى مرقى كوردى داگیر كردو وە لەگەلیدا دەژى
 وەك ملۆزمى لى ھا توو بۇ پىكھاتەى كەسایەتى كورد كەنايەلئ خۇي

پینکبهینن، وهك ئهوهی پینی بلی (نابن له من جودا ببیتهوهو دهبن تامردن
لهگه‌ل مندا بژیت)

كه‌سایه‌تی راسته‌قینه وای لێهاتوو كه‌په‌ی به‌خا‌له‌ لاوازه‌کانی كه‌سایه‌تی
گرگن نه‌کات بۆنه‌وه‌ی بیدات به‌زه‌ویداو خۆی لێ جودا بکاته‌وه‌و خۆی
له‌و ملۆزمه‌ رزگار کات، چونکه‌ دروستکه‌ری سه‌ره‌کی خۆیه‌تی بۆیه
كه‌سایه‌تی گرگن گالته‌جاری پێ‌ده‌کات و دوری ده‌خاته‌وه‌ له‌پاستی
خۆیی و به‌لایه‌کی ترده‌ ده‌یبات و كه‌سایه‌تی راسته‌قینه‌ ناشتوانی ئه‌و
ململانه‌یه‌ بکات له‌گه‌لیدا چونکه‌ چال ده‌زانن کوشتنی خۆی تیا
ده‌بینیته‌وه‌و کوردیش یان بلین كه‌سایه‌تی کورد ئه‌و ناماده‌ باشیه‌ی تیا
نیه‌ كه‌خۆی جاریکی‌تر بکوژیت و کو‌تایی به‌ژیانی ئیمپراتوریای گرگنی
خۆی به‌ینن و كه‌سایه‌تی راسته‌قینه‌ی خۆی راگه‌یه‌نیت. دیاره‌ یان بۆی
ناچیته‌سه‌ر یان ناتوانن، ئه‌مه‌ش له‌حاله‌ته‌کانی ژیا‌نی رۆژانه‌ دووباره‌و
سێ‌باره‌ ده‌بیته‌وه‌ میژوویه‌کی درێژیشی خایاندوو كه‌هه‌میشه‌ هه‌ر
سه‌یری ده‌روه‌و کراوه‌و ناوه‌وه‌ له‌بیر کراوه‌ ته‌نها له‌یه‌ك مه‌به‌ست سه‌یری
ناوه‌وه‌ کراوه‌ ئه‌ویش له‌خۆدوان و به‌س واته‌ كه‌سایه‌تی گرگن هه‌میشه‌
سه‌یری خۆی کردوووه‌ له‌ناوه‌وه‌ی كه‌سایه‌تی راسته‌قینه‌ دوواوه‌و له‌بری
ئه‌ویش قسه‌ی کردوووه‌و خۆی والا کردوووه‌ نه‌یه‌یشتوووه‌ كه‌سایه‌تی
راسته‌قینه‌ بیته‌ زمان له‌ویشدا مافی نه‌داوه‌تی و ئه‌و مافه‌شی
لێ‌سه‌ندۆته‌وه‌ بواری نه‌داوه‌ خۆی له‌خۆی بدۆی به‌لکو ئه‌م له‌جیات ی ئه‌و

دواوه واته گرگن له جياتی که سایه تی راسته قینه دواوه، که سایه تی راسته قینه ش زیاتر نهو دهرگایه ی له بهردم والا کردووه ههروهه مهسه له کانی تر که دهرگای بو خستوته سهر پشت ناوه هاش نهو دهرگایه ی بو خستوته سهر پشت که له جياتی خو ی گرگن بدو ی، هه ربو یه که سایه تی کورد له کاتی قسه کردندا له خو یه وه دهست پی دهکات و زیاتر باسی خو ی دهکات وه له وه ی له مهسه له یه کی گشتی بدو ی، نهو که سایه تیه گرگنه چو وه ته نیو هه موو که ناله کانی ناوه وه ی تاکی کوردو داگیری کردووه و کردو یه ته کو ئونه کی خو ی، به ئاره زو ی خو ی دهیبات و دهیپینی، نه مهش لاوازی که سایه تی راسته قینه دهرده خات بهرام بهر به که سایه تی گرگن که چهند له بهر ده میدا سست و مت و لاوازه، دیاره که سایه تی راسته قینه رۆر جار ده بیته مه سخه ره ی گرگن و جیی گالته جار ی، که سایه تی گرگن سهره پای فشه لی و له خو یایی که سایه تیه کی فیلبازه هه مخو ی هه ئده خه ئه تی نی و هه مخ ده یه و ی دهوروبه ری خو ی هه ئخه ئه تی نی له هه مان کاتدا له سهر ژیا نی که سایه تی راسته قینه ده ژ ی واته مشه خو ریش ه بو یه حاله ته کانی رزگار بوون له که سایه تی گرگن لیل و نادیاره، به وه ی که که سایه تی راسته قینه له که سایه تی گرگن تی ناگات و نازانی چی ده و ی و بو وای لی دهکات به وهش که که سایه تی راسته قینه به گرگن ناویری، بو یه له حاله تی مت بوون و شله ژاندا ژیا ن ده باته سهر و له پیکهاته یدا تیک شکاوه و له ناخه وه

خۇي دەخواتەوۋە ھىچچىشى پىئى ئاكرى، ئەمەش خالەتى (لەچاۋەپوانى گۇدۇ) دا دەبى كەگۇدۇ نايەت.. نايەت.. كەچى چاۋەپوانىن، ئەم خالەتى كەسايەتى راستەقىنە بەدەست خۇيەتى و خۇي دەتوانى خۇي رىگار بىكات لەوۋى كەكۇلۇنى كىردوۋە، ئەۋىش گەپان و ھەول دانە بۇ دۇزىنەۋى خالە لاۋازەكانى كەسايەتى گىرگىن و دانى بەزەۋىداۋ رىگار بوۋنى لەو كەسايەتتە دىۋزىنە كەخۇي ئازادى پىئى بەخشىۋە خۇي دىروستى كىردوۋە زىاد لەپىۋىست گىرگىنى پىئى داۋە، بۇيە گەپانەۋە بۇ نىۋوخۇي، بۇ بىرەۋەرى و يادەۋەرىەكانى خۇي، بۇ نىۋ مىژۋى خۇي، بۇ ۋاقىيى خۇي، دەتوانى ھۇ ھۇكارەكان بدۇزىتەۋە بەو كەرسىتانە كەسايەتى گىرگىنى خۇي بدات بەزەۋىداۋ خۇي لەو ملىۋمە روۋكەشە بۇگەنە فىلپازە رىگار بىكات كەۋەك ھەشت پىئى لەھەموۋ لايەكەۋە تەنگى پىئى ھەلچىۋە داگىرى كىردوۋە.

بىنا كۈندۈھى كە سايە تى كۈرد

دۈاى بە سە رچوۋنى مېژۋو

مېژۋو ھالەت و كۈردارىكى ئىستايە واتە دروستبۈۋنى بە يانى مېژۋو ئىستە دەبىتتە دۈيتى و دۈيتىش دەبىتتە مېژۋىيەكى دۈۈرۈ لە ياردەۋەرىيە كانى كە سايە تىدا دەبىتتە مېژۋو كە لە گە لىدا ھاۋتاۋ ھاۋتە با دەبىت و واتە لە گە ل ھۆشيارى كە سايە تىدا ھاۋتە رىب دەبىت. ھەروەك (بلىخانوف) دەلىت: ھىچ واقىيەكى مېژۋىيە نىيە بى ئەۋەى ھالەتە ھۆشيارى لە گە لدا نەبىت، يان پى بە پى نەبىت يان پىشى نەكە وتبىت، (بروانە العامل الاقتصادي في التاريخ-جورج بليخانوف) ھەموو ھۆشيارىيەك كە دەبىتتە سايكۇلۇژى كۆمە لايەتە مېژۋىيەكى ھۆشيار دروست دەكەت و ناھۆشيارى و نە زانىنىش تىنە گە ىشتنە لە مېژۋو، ئەو سايكۇلۇجىيە كۆمە لايەتتىيە كە پابەندە بە ھۆشيارى ئابۈرى، ھۆشيارى كۆمە لايەتە، ھۆشيارى راميارى، پىگەى خۈى لە سەر

كۆمەلگاي خۇي دروست دەكات، لەوئىدا خەلكان بۇ پىداوويستىيەكانى
 خۇيان واتە داواكارىيە ھۆشەكان، مېژوو دروستدەكەن كەسروش
 سروشتى ئامادەكراو ئەو پىگەيە دابىن دەكات و دواجار لەسەر ژىرخانى
 ئەو سروشتە مېژوويەك پىگەو دەنن كەھاو كىشەيە لەگەل ھۆشداو
 كەدواجار دەبىتە بەشەك لەمېژوو و لىي جيانا بىتەو. ئەو پروسىسە
 دەبىتە ھۆي گۇپانى پەيوەندىيە كۆمەلەيەتتەكان كەدوايش سايكۇلۇژى
 كۆمەلەيتى دەگۇپدرىت بەپىي پىداوويستە مېژوويەكان كەخۇيان
 لەھۆشدا دەبىننەو، لىرەووش كۆمەل دەبىتە ھەلگى ھەندىك رىبازو
 بىروباوېرى ھەست پىكراو، رىگەي بىركردنەو. كەرەستەي پىداوويستى
 رۇژانە، بەلام ئەگەر ھىزى بەرھەمەين بەھىزترىبوو كارى كىردە سەر
 كاكەي ژىرخانى كۆمەلەيتى ئابوورى. ھەرەھا پەيوەندىيەكانى
 چىنايەتى لەنىوخۇدا، سايكۇلۇژى ئەو چىنەش دەگۇپدرىت، رۇحى
 سەردەمىش دەگۇپدرىت، سروشتى نەتەوېشى دەگۇپدرىت پىكەتەي
 كەسايەتەش دەگۇپدرىت، ئەم گۇپانەش ھەندىك بىروباوېرى نوئ
 دەھىننەتە كايەو، يان ھەندىك بىروباوېرى نوئ دەھىننەتە كايەو. يان
 ھەندىك فەلسەفەي نوئ دەھىننەتە كايەو. ھتد كەوابىت مېژوو ئەوكاتە
 خۇي لەنىو ھالەتەكاندا دەھىننەتەو كەبەرەو گۇپان و پىشكەوتن
 دەچىت و لەوئەو كارى خۇي دەكات بۇ سەر كەرەستەكانى دەورەو
 دواجار بوونى خۇي دەسەلمىننەت لەناو ئەواندا، واتە كارتىكردنە سەر

يەكتىرى و ئەم بى ئەو مەھال دەبىت و گەرەنە وەش بۇ دواو مەھال دەبىت، بەلكو ھەمىشە بەرەو پىشە وەچوون سەنگى مەھك دەبىت. كەوا بىت كاركردن لەناو وە كاركردنە بۇ دوستكردنى ناو وە خوۋى واتە دوستكردنى كەسايەتتە كەدەرك بكات بەھوشيارى خوۋى كەبەپى قۇناغەكانى مېژوۋى خوۋى پىگەشتوۋە. ئەم كەسايەتتە كارى بكر دروست دەكات و خوۋى بكر دەبىت چ لەنىو مېژوۋا چ لەدەرەو مېژوۋا بەلام پىچەوانەى ئەو واتە خولانەو لەنىو مېژوۋا كارى بكر لەكەسايەتى دەسنىتەو دەيكاتە كەسايەتتەكى تەمبەل و فشەل و بەركار، كاركردن لەخۇدا بۇ خۇ بىناكردنەو خوۋىان كەسايەتى كەس پرسىارو بەدواداچوون دەھىنئە بەرھەم كەنەمەش كەسايەتى لەتەمەلى و بەركارى دوورەخاتەو دەكيا كەسايەتتەكى بكر لەنىو دەروون و ھەست و نەستدا كارى خوۋى ئەنجام دەدات و رىگا بۇ خوۋى خۇش دەكات و مېشك لەتەمەلى رىگار دەكات وای لىدەكات كەھەمىشە بىر بكاتەو لەشت بكوئتەو بۇ نوكردنەو كەسايەتى و راكرتنى ئەو پىكەتەيە كەھوشيارى پىنى بەخشىو. رۇژانە تۇ پىوئىستىت بەپرسىارو وەلام بىركردنەو ھەيە بۇئەو خانەكانى مېشك نەمرن و لەھەمان كاتدا ھەست و نەست تووشى نەخۇشى نەزۇكى نەبن، ئەمشە بەھۇى كاركردنە لەنىو ھەست و نەستى خۇتدا كە گرندراوى كۇ ھەستى مېژوۋى لەپشتەو ھە واتا پاكردنەو مېنتالئىتى مېشك لەو خلتانەى

كەمەست قبولى ناكات و ميژووش خستوويه ته بهراويزى خويوه مروف
 گەر بيهويت پيش بكهويت دهتوانيت لهسر خوى كاربكات، كار لهنيو
 خودى خويدا بئووهي تيك نه شكيت، چونكه دهزانيت بهتيكشكاندى
 خو دهبيتە دەر دەسەرى و سەرئيشە بۇ خويى و بارىكى گرانيش بهسر
 كەسانى ديهوه. هەريويه كەسەكانى نيو كۆمەلگا پيشكەوتووهكان،
 هەميشە ليكۆلینهوه دەكەن لەدەوروبەرو رووداوەكان بەراستى لييان
 دەويىن و چارەسەر بۇ كيشەكان دەدۆزنەوه، هەروەها بئووهي بزەن
 تاجەند دەروون / هوشيارى / كۆمەل / تەك / هەست / كاردەكات تا چەند
 دهتوانيت لهكەسانى تر پيشتر بكهويت. ئەمەش دەبيتە شوناسى
 كەسايەتى بۇ خويى و كۆمەستى كۆمەلايەتى پيشكەوتوو مۆدىرن
 دەهينيتە بەرهم و لەويوه كەسايەتیهكى تايبەت دەدات بەخۆو
 بەدەرەوهي خويى كەجياواز بيت له كەسايەتى كەسانى ترى دەوروبەرى،
 زۆر جار ئەوجۆره كەسايەتیه كاريگەرى خويى دەكاتە سەر كەسايەتى ترو
 دەشتوانيت ئەو كەسايەتیه فشەلە. هەرەس پى بهينيت و داگیرى بكات،
 كەوابيت تيگەيشتن لەميژوو يان هەست پيكردى خويى لەخويديا، واتە
 لەهەست و هوشيارى دەروونى مرقدايه پيش ئەوهي لەدەرەودا رەنگ
 بداتەوه، ئەم هوشياريه ويئانە سروشتيهكان و دەرەكويهكان
 بەشيويهكى ژيرانە دەهينيتە ناوهوي مروف و مرقيش بەپيى
 هوشيارى خويى ليكى دەداتەوهو پيگەي كەسايەتى خويى لەسر بينا

دھکاتھو، یان دروستی دھکاتھو، دواکھوتنی ھست لھمیژو یان
 ئەرکھکانی میژوو وا دھکات کھ کھسایه تییه کی تیکشکاو پھیدا بیئت
 ھه میشه به دوا میژوودا رابکاو نه یگاتی لھبەرئھو میژووه کی
 به سەرچوو ھم نزمه وا لھو کھسایه تیبه دھکات کھ لھدەرھو میژوو
 خوی ببینیته و دۆستایه تی لھنیوانیادا پھیدا نه بیئت. کھسایه تی کورد
 ئھو می بۆخوی لھلا باشتره واته (دەرھو میژوو) وھ ئھو لھنیو
 بازنھ میژوویه کی بازنھیدا کھه میشه دھخولیتھو به دھوری خۆیدا،
 لھدروو حالته کھدا چھمکی تینه گھیشتن لھمیژوو دینه ئاراو،
 ناتوانین میژوویه کی به سەرچوو بخهینه و گھپ لھئیستھدا به لکو
 ھه میشه ئیستا دھخهینه و گھپ بۆ میژووی به یانی، چونکھ ناتوانین
 میژوو بگھرینینه و، لھبەرئھو سروشتی میژوو ھه میشه بۆ پیشھو
 رینه کات و خۆ نویندھکاتھو، ناشتوانریت میژوو رابگرین و لھتوانای ھیچ
 ھیزکدا نیه ئھو بکات به لام خیانه تی لیدھکرت ئھمھش ئھوکاتھ دیتھ
 گۆپی کھوشیاری فہی به سەر ھیچھو نه بیئت گھرانھو بۆ دروستکردنی
 میژووی دوینی لھپیناو میژووی به یانیدا، ئھمھه حالھ چونکھ
 پیشکھوتنه کان ئھو قبول ناکھن، ھربۆیھ ئھو کۆمھلگایه ی ئھو ھولھ
 دھدات دواکھوتنی خوی نیشان دھدات لھرھوتی پیشکھوتنی نه تھوھکانی
 بهر لھبھسەرچوونی میژوو کھوابیئت دروستکردنھو کھسایه تی
 لھسایه ی میژووی رابردو، یان لھسایه ی ئھو میژووه ی به سەرچوو،

دروستکردنەوێ كەسایەتییهكی بەسەرچووێ كەلەگەل ئیستا ناكۆكە -
 ناگونجیٲ - بێركردنەوێ لەو تەرزه وای لەمروقی ئیستا كرد تەمەل
 بیٲ و بەركاریٲ ئەمیش پالپشت بەمیژووی بەسەرچوو، وای لیكرد
 ئیستای لەبیربجیٲەوێ دووری بخاتەوێ لەبەیان، كە گەلان ئەو میژووی
 شكۆدارەیان تیٲەپاندووێ میژووی نوێ بۆ خۆیان بنیات دەنیٲەو،
 بەلام تا ئیستاش تاكی كورد خەونی قولى پیوێ دەبیٲیٲ و خۆی بەو
 میژووێ بەستۆتەوێ كەپیشتەر خۆی لەگەلیدا ناتەبا بووێ سەرکیٲشی
 كردووێ بەرامبەری، دەتوانین ئەو كەسایەتییه بنیات بنیٲەو، یان
 دروست بكړیٲەو، ئەویش لەنەست و یادەویرییهكاندا بۆی بگەړین
 كەمیژوویییهكی دووردیژە مت بوو، سەربوو، لەقۇزاخەدا خۆی مەلاس
 داو، كە دواچار وای لیٲات تووشی نەخۆشی (نەزۆكی لەدايك بوون
 بیٲ) ئەو یادەویریانە لەنەستدا هەن و هوشیاری دەرکیان پیناكات
 ئەویش لەبەر تەمبەلی ژیری كورد، كەوابیٲ دەبیٲ هەمیشە تاكی كورد
 خۆی ئاگادار بكاتەوێ پیٲ وەخت و خۆی ئامادە بكات پیٲ وەخت،
 بۆئەوێ ئەو گری كۆیرانە میژوو بکړیٲەوێ میژووییەك بەخۆی و
 بەمیژووێ كە بیخشیٲ، لەگەل هەنگاوەكانی میژوودا ریٲكات،
 كەوابیٲ كاركردن بۆ بنیاتكردنەوێ كەسایەتی دوو تەرزى دەویٲ،
 رووخاندنی خۆی (رزو) لە ناوێوێ دروستكردنەوێ خو لەناوێو، واتە
 بنیاتنانەنەوێ كەسایەتی تۆكەمە دوو ئیشكردن و دووكاركردن كە

ھەردوکیان پئیویستن بۆ کەسایەتی کورد، بۆئەوێ بێنەوێ ناو میژوو.
 یان تەماهیەک دروست بکەن لەگەڵ میژوودا، ئەمەش بەکاری کۆمەستی و
 ھەرەمزی ھوشیاری پێک دێت، واتە بوونە مرۆف و لەوێشەوێ بوونە
 کۆمەلگایەک کە دەتوانن بلیین (ئیمە کۆمەلگاین)، یان بلیین (ئیمە
 ئامادەیییمان تێدا بە بوون بە کۆمەلگا)، لێرەوێ مرۆف یان ئەو
 کەسایەتیە پەتی بەربەریت دەچڕینیت و دەبێتە مرۆف، واتە ھەلگری
 مەعریفە ئەمەش نزیکبوونەوێ مرۆفە لەپیشکەوتنەکان خۆ خستنە نیو
 کارە قورسەکانە نە پالەدانەوێ بێناگایی و بێباکی، بەلکو کارکردن و
 بیرکردنەوێ لیکۆلینەوێ - لەسەرخۆ - بەرامبەر - خودی - خۆ -
 دەوربەر - بەم پێیە دەبێت مرۆفی کورد نەشتەرگەری خۆی بکات
 لەناوێ مرۆف، خۆی نەخۆشیەکانی خۆی تیمار بکات لەو کەسایەتیە
 تێکشکاوە رزگاری ببێ و چاوەروانی خۆداوەندو ئەفسانەو پیغەمبەر کە
 میژوویان بەسەرچوو نەبێت، گەر مرۆف بێوێت میژوو دروست بکات
 دەبێت لێی تێبگات لەوێشەوێ کاری بۆ بکات و لەگەڵیدا ھەنگاو بەھەنگاو
 بپروات، خەلکان ناتوانن میژوویەک دروست بکەن کە لێی تێناگەن،
 خەلکان ناتوانن بەیانیک دروست بکەن کە ھەنگاویان بۆ نەناوێ، ئەمەش
 وا دەکات کە میژوو ئەو خەلکانە دروست بکات و بەرپۆھیان بەرێ ئیتر
 ھەرچۆنیک بێت ئەو دروستکردنە ئەوا ھەلەکەیی دەگەرێتەوێ بۆ ئەو
 کەسایەتیە کە لەو قەدەرە میژووێ دێت و دەچێت، ھەرپۆیە

دو باره بوونه وهی میژوو به شیوه یه کی زور زه قانه به دی ده کړیت که
 نه مه ش راچه نینی هوشیاری میژوه بو که سایه تی ته مبه ل و ته وه زل بو
 دهر ککړدنې به و غه درانه ی که میژوو لیږی ده کات، که میژوو لیږه دا
 به شیوه یه کی غه دری نایه ته پښه وه به لکو نه وانه ی له گه لیا هاو جوت
 نین پیږی ده لښ (غه دری میژوو)، میژووش مافی خویه تی هه ستیت
 به هه رشیوه کاریک به رامبه ر که سایه تی ته مبه ل و ته وه زل، نه مه و له و
 نه ته وه یه ده کات که هه میشه به دوا ی رزگار که ریک - غه یبانیسه ک -
 په یامبه ریک - موعجیزه یه ک - نه فسانه یه ک - بگه رښ و له و مهینه تیه
 رزگاریان بییت، نه م بوچوونه له کات و سرده می خویدا جیی خوی
 ده گرتوه به لام دوا ی به سه رچوونی نه و میژوو قانلی خوی وهرنا گړیت
 به لکو میژوو ده گه رښیته دوا وه، هه ریویه کیشه ی میژوو دروستبو وه لای
 کورد وه کیشه یه کی (میژوو دژی کورد - کورد دژی میژوو)، که واته
 نه خو شیه که هر له نیو خوددایه و هر له ویوه وه چاره سه ر ده کړیت،
 که واییت کیشه ی کورد کیشه ی خویه تی له گه ل خویدا نه ک له گه ل
 میژوودا، گه ر کیشه ی که سایه تی خوی چاره سه ر کورد نه و ده توانیت
 کیشه ی نیوان خوی و میژووش چاره سه ر بکات، له نا وه وه چ
 له ده ره وه دا، نه مشه گنچه له که میژوو پییت ده فرو شیت و له یه خه ت
 نابیته وه، ناشتوانیت خوتی لی لاده ی چونکه نه وه حه قیقه ته، هه ریویه
 کورد یان تاکی کورد تووشی حاله تی بی هو ده یی و ره شبینی و ته مه لی

دەبىت لەو مېژوودا كەخۆى نەيتوانىو دەروستى بىكات، ئەم
بىھودەيىو بىباكيىە لەجىگای خۆيدايە، ئەم تىكشكاندە لەقالبى
خۆيدايە دەبىت ئەو جامە ژەھرە بنۆشەن، واتە دان بەو ھەلەندە بنىن.
مروقى كورد دەتوانىت بۆ رزگار بوون لەو ھالەتە ناشازە رزگارى بىت
ئەويش گەپان بەنيو ھەست و نەستداو دۆزىنەو ھى كەسايەتى
راستەقىنەو كەسايەتە گرگەنەكەى ناخى خۆى بكوژىت و كەسايەتى
خۆى كە بۆ خۆى دەگونجىت، بەيىتە بەردەمى خۆى و لىي بكولىتەو
بۆئەو ھى مروىيى خۆى لەدەست نەدات، ئەمەش گەپانە بەنيو خوددا، بۆ
بىناكردنەو ھى كەسايەتى خۆى دواى بەسەرچوونى مېژوو.

ههست و نهست لای کورد

لۆژیک به‌شیکه له‌زمانی ههستی مرۆف، له‌شی کردنه‌وه‌ی ژێر بێژه‌کی دا،
لۆژیک ئه‌وکاته ده‌بیته لۆژیک که ئه‌و په‌یوه‌ندیه تیکه‌لاه‌وه‌ی له‌نیوان
ههست و نه‌ستدا هه‌یه دای‌بپریت و لیکیان جیا بکاته‌وه، واته هه‌ر به‌شه
سه‌ربه‌خۆی خۆی بێت، ئه‌م کاره‌ش هه‌روا ئاسان نیه تا مرۆف خۆی
له‌خۆیدا ئه‌و شیکاره ده‌روونیانه نه‌هینیته‌وه سه‌ر رینگای خۆی، واته
له‌لادان و به‌یه‌کداچوون رزگاریان بکات، که ئالۆزی ئه‌و دوو خه‌ته پانه‌ی
ده‌روون (هه‌ست - نه‌ست) لیک جیا ببه‌وه‌و خانه‌کانی به‌شی می‌شکی
مرۆف به‌ئاگادینه‌وه‌و له‌و خه‌ونه قوله‌ بێدار ده‌بنه‌وه که تا دوینی و بۆ
می‌ژویه‌کی دوور نه‌ست هه‌ستی هه‌لخه‌له‌تاندبوو له‌هه‌مان کاتدا به‌کاری
ده‌هینن بۆ پته‌وکردن و راستکردنه‌وه‌ی زیاتر هه‌ست که له‌چوارچێوه‌ی
لۆژیکدا دایده‌پرژێ و پیکهاته‌ی لۆژیک تۆکمه‌و به‌رجه‌سته ده‌بیته، که ئه‌و

چوارچىۋىيە ھەمىشە لەكشاندايە بۇ لۆژىك بوۋىنىكى زانستانىمۇ زىياتر
 عاقلانە و دور لەشيوەندىن و پەرتەوازەيى، نەك ئەۋىش گۆشەگىر بىت
 لەچوارچىۋىيە خۇيدا گەر و بىت ئەۋە ھەمان كارى نەست بەرپۈە
 دەبات و دواجار دەخىرتە نىۋ گەنجىنە تارىكەكانى نەستدا و لەو تارىكىە
 خەستەدا وون دەبىت، ئەو كشانە Extraversion گەر بايەخ دان بى
 لەناۋەۋەي مەۋف بۇ دەرەۋەي كارىكى باش و چاكە بەلام زۇرجار ئەو
 كشانە تاك وا لىدەكات بايەخ بەجىھانى دەرەۋە دىاردە
 كۆمەلەتەكان نەدات زىياتر بايەخ بەخودى خۇى بدات، لىردە ئەو
 مەۋفە گۆشەگىر و داخرا دەبىت، گەر لۆژىك چارەسەرى واقع بىنانەي
 بۇ دابىن نەكرى توۋشى شىكست و گەپانەۋە دەبىت بۇ دواۋە ھەمدىسان
 نەچىتەۋە نىۋ بازىنەي گىرژى جاران گەنەستەو جارىكى تر كىر
 دىكەۋىتەۋە، ئەمەش كارىگەرى دىكاتە سەر دووبارە بوۋنەۋەي مەۋفە،
 بەتايىبەتى لاي كۆمەلگەي كورد ئەۋە بەدىدەكرى كەمەۋفە بوۋەتە
 تراژدىيەك، واتە شىكست ھىنان بەلۆژىك، لىردە لۆژىك توۋشى گىرژو
 ئالۋى دەبىت و ھەمىشە ئازارەكان دەچىژى و زىمانىش ئەو ھەست و
 ئازارانە بەشيوەيەكى تىك دەرەنە دەرەبىر، ھەمىشە ھەست
 لەچاۋەپوانى لۆژىكدا دەبىت كەبىكاتە دەم راستى خۇى و لەناناگايى
 ئاگايى خۇى رىزگارى بىت، ھەۋلەدانى نەست بۇ شىكست ھىنانى ھەست
 بەجۈرە دەسەلاتىكى ناماقولانە سەير دەكرى لەكۆمەلگەيەكى

پيشكەوتتودا، بەلەم لەكۆمەلگايەكى دواكەوتتودا ئەوجۆرە دەسەلاتە
 ماقول دەبييت و ريگاشى بۇ خوش دەكرى و ريزيشى لاي زۆربەى
 تاكەكانى كۆمەلى دواكەوتتو ھەيە، ۋەك كۆمەلگاي كورد كەنەست زۆر
 بەسەر ھەستدا بىئەوھى پىيزانى، لەنيو ئەو كۆمەلگايەدا ھەست و
 نەست تووشى سىستى و سىرپوون دەبييت، بەلەم توخمە ناكۆكەكان
 دەيانجولينييت بۆئەوھى ئەو كيشمە كيشمە دروست بىييت و لايەك
 بەلايەكدا بخرى، بەلەم بەھۆى لاوازی ھەست بۇ دركاندن بەنەست ئەو
 مەلەلنىيە زۆر دەخايەننى و ھىچ ئالوگورپك دروست نابييت، تەنەت
 زۆرجار بەزەبرى لەدايك بوونيش، چونكە ھىچيان پەى بەھىچيان نابەن،
 كۆمەلگاي كورد تووشى ئەو حالەتە بوو كەھىچ ئال و گۆرپكى بەخۆو
 نەديو، كەبى ئاگادارى تاكى كوردە لەھەست و نەست و دواجار پەى
 نەبردوو بەناكۆكىيەكان سەرەپاي زال بوونى نەست بەسەر ھەستدا
 ۋەك كاريكى دىنامىكى ھەربۆيە راژەى سەپىنراۋەكانى نەست زۆرتەر
 دەبييت ۋەك لەھەست، سەرەپاي ئەوھى نەست ناوچەيەكى فراوانى
 داگىركردوو لەميشكدا، ئەمەش وادەكات كەنەست زۆرجار بىييتە
 لۆژىك و رۆژانە كارى پىيىكرى و ژيان بەپىوہبەرى و شىواۋەكانى
 دىنامىكى ژيان پىچەوانەتر دەبنەوہو بەپاستى و واقىعى سەير دەكرىت،
 چونكە نەست بەبى ئاگاي ھەست فىرى كردوون و رىنیشاندىريان بوو
 جىيۇ مىكانىزم و دىنامىكى ھەستى گرتۆتەو، ديارە جىگرتنى نەست

لەجىنى ھەست مەترسى گەرەى لى دەبىنەو ۋە ژيان رادەو ەستى و مروت
 تووشى سەرلىشواندن دەكات و دەروونى ئالۆز دەكات و تووشى
 خەمۆكى و چەپاندنى دەكات، (بافلوف) دەلى (ھەست رۆلى
 پىشپەوايەتى دەبىنە لى ژيانى دەروونى مروتدا نەك نەست)، چونكە
 ھەست روى ئامىرى (جھاز) دەروونىيە كەپەيوەندى ھەيە بەجىھانى
 دەرەو، نەست ئەو پەيوەندىيە پىو نى، كەواتە لىرەدا فشار خستە
 سەر ھەست لەرىگە نەستەو فشارىكى ناماقول و قورس و گرە
 ھەيوە زۆر جار ھەست بەرگەى ناگرىت و لەھەمان كاتىشدا ناتوانىت
 خۆى بدات بەدەستەو چونكە دەزانى لەگەنجىنە تارىكەكاندا وون
 دەبىت و نامىنى، گەر ھەست بەرەنگارى نەبىتەو تووشى لادانى
 دەكات و دەپروخىنى چونكە نەست گەنجىنەيەكى ھۆكارى عەقلىيە لەبۇ
 رووخاندنى مىشك (الانھيار العصبى) گەر نەخرىتە خزمەت ھەستەو،
 لىرەدا دەرەكەوئ كەژىرخانى نەست پتەوترە لەژىرخانى ھەست بەلام
 بەھۆى كارى ساويلكانەى ئامرازەكانى دەروپەر لۆژىك دەبىتە باو..
 رۆژانە كادرانى باو ھەلدەستەن بۆئەو ەى ژىرخانى لۆژىكى باو
 پتەوبىكەن و ھەست زىاتر نەست داگىر بكات و بىخاتە خزمەت خۆى،
 سەرەپاى ئەو ەى ژىرخانى نەست پتەو كەچى زۆر جار ژىرخانى پى لەق
 دەكات چونكە ئەو یش ھەر بەزۆر يان بەناتەواوى ئاخىنراو ەتە
 چوارچىو ەى خۆى، ئەوانەشى كارى پى دەكەن و كارى بۇ دەكەن لۆژىكى

تەواويان پى ئىيە بۇ رەگەزنامەى نەستيان، چونكە نامۇيەو سەر
 خانەكانى نەستى خۇى نىيە، لىرەدا نەك ھەر بەتەنھا ھەست تووشى
 نەخۇشى دەيىت، يان تووشى نەزۇكى دەيىت، بەلكو نەست پىش نەو
 تووشى بوو، كەوابى نەست بى رزگار بوونى ھەست ناتوانى رزگارى
 يىت لەو نەخۇشيانە، بەلام نازانى كەرزگار بوونى بەدەستى ھەستەو
 بەدەرپرېنى ئامادە بوونى خۇشەتەى گەر بىھوئ لەو نەخۇشيانە رزگارى
 بىيىت، نەك ھەستى وەھم كەلوت وشكانە پروپاگەندە بۇ خۇى دەكات و
 فوو بەخۇيدا دەكات، كەوابى كەھەست نەخۇشبىيىت لەو نەخۇشەيە
 نەستىش دەگرتەو ھەستە چونكە لەسەر يەك ھىلى بارىكى ھوشيارى دىن و
 دەچن، پىش فرۆيد فەلسەفە وای دانا كەنەست تەنھا ئانامادەيى ھەستە
 واتە رۆلى خراپە، بەلام لەگەل (فرۆيد) دا نەست بوو بەشتىكى باش و
 كاريگەرى كەردە سەر ژيانى مروف بەھەند ئەوئەندەى ھەست كاريگەرى
 كەرد، واتە رۆلى خۇى وەك ھەست بىنى، چونكە زۇرجار لەپىى نەستەو
 ھەست و ھوشيارى دەدۆزىنەو ھەك بەشتەكانى ناوئەو ھەو ھەو
 دەكەين، سەرەپاى ئەوئەش نەست وەك سندوقىك كۆنى داخراو وايە
 كەياداشتە كۆنەكان دەپارىزى ھەروھا جىگای ئەفسانە دىن و سىجرو
 يادەو ھەريەكان و شتە خورافەكانى گرتۆتەو، كە ئىرادە پەى پى نابات
 بەلگەش ھەوالەكانە كە كاريگەرى و جىپەنجەى خۇيان دىارى دەكەن
 لەسەر ھەست لەكاتى روودانىندا ھەلناگىرېن بەلكو كارى خۇيان دەكەن

بەشىۋەيەكى رىك وپىك ئەمەش بەواتاي كارکردنە سەر سلوکی نەست
 دەلالەتیش بۇ ھەلگرتنى نەست و کارە ھەمەگەیی یەکانی تر، ئەمەش
 لەپىی ھەست کردنى دەروونەو ھە لەکاتی روودانى شتیکدا بانگەشت
 دەکرى واتە لەکاتی پىویست و کاتی ئارەزووکردن، ھەسیتش کاری
 خوی دەکات کاتی دەزانی یان دەزانی کەچی روودەدات ئەمەش دوو
 بواری لى دەبیتهو، بواری ناوەکی و خەستی (البوری والمركز) دیواری
 پەراویزی کەشان بەشانی ووریا بونەو ھەکان دەجولیت واتە لەحالتی
 ووریا بوونە کت وپرو لەناکاوەکاندا، کەوابى تیکەلایەکی دەروونی
 ھەيە لەنیوان نەست و ھەستدا، تا ئەوکاتەي نەست دەبیته نەست و،
 ھەست دەبیته ھەست و لىک جودا دەکریتەو ھەریە کە سەر بەخویی
 خوی رادەگەيەننى بەلام بۇ چارەسەر کردنى نەخۆشی یەکانی کەباسمان
 لیوکرد دەبیته بەزوری زۆرداری (زەبرو زەنگ) لىک دابپیت یان
 جیا بوونەو دەروست ببیت، بۇ بەکارھینانی زەبووزەنگ کەزۆرجار
 پاشەکشە بەلۆژیک دەکات ئەویش بەھوی بەکارھینانی ھەلەي زەبرو
 زەنگ دەیشیوینى وەك (دیاردەي ستالین) لەشۆرشی بەلشەفیدا، یان
 دەیخاتە خزمەت خویەو ھە پیکھاتەيەکی تەواو دەدات بەلۆژیک، زەبرو
 زەنگی نالەبار بۇ کۆمەلگایەکی نالەبارو دواکەوتوو ناھیلنى عەقل و زمانی
 پاراوی لۆژیکیانەي خوی بەکاربھیننى و بۆیە لۆژیک جەستەي خەلتانی
 خوین دەبیته مۆکارەگەشی ئەو یە کە: -

۱- فشارى دەرەۋە (بەجۇرو ھىزى كەرەستەكانى خوین رشتن) ۋەك پروسەيەك بۇ تىك شكاندى كۆمەلگا لەبازنەى سىياسەتى تىك دانى كەلتورو قىركىدن خۇى دەيىنئەۋە دەيىتە گەرەترىن فشار بۇ تىك دانى كۆمەلگا لەناۋەۋە.

۲- كارى ناۋەۋە (شەلەلى كۆمەلگا) كاردانەۋەيە بەرامبەر فشارى دەرەۋە، ديارە ناۋەۋە بۆلەۋەى لەدەرەۋەى خۇى رىزگارى بىت و خۇى لەژىر ئەو فشارە قورسەدا رىزگار كات ئەمىش بەھەمان شىۋە زەبرو زەنگ بەكار دەھىنئى دژى دەرەۋەى خۇى بەلام كە گۇپان روونادات ناچار دەبىن فشار بختە ناۋەۋەى كۆمەلگاۋ زەبرو زەنگ بەكاربەھىنئى (زەبرى لەدايك بوون Birth Trauma) كە لىرەدا ئەو زەبرو زەنگە كۆمەلگا توۋشى شىكست ھىنان دەبى چۈنكە كۆمەلگا ھوشيار نىسە لەو زەبرو زەنگە تىناگات كەخمەتە بەخۇى، بەلكو كۆمەلگا ۋاى سەير دەكات كە فشارىكى ترە ۋاتە كۆمەلگا لەنىۋان چەكوش و دەزگادا دەرژى و توۋشى تىك شكاندن دىت، بۆيە زۇرچار دژى رادەۋەستىن، ديارە كۆمەلگا لەو نىۋەندەدا (چەكوش - دەزگا) توۋشى سەرلىشۋاندن و ناچىگىرى دەبىت و دۋاچار شەپى ناۋخۇى لى دەكەۋىتەۋە كۆمەلگاىەكى پەرتەۋازەو شەپخۋازى لى دەرەچى و لۇژىك رەۋتى ئاسايى خۇى ۋەرنىگرى بەلكو ھەمىشە توۋشى گىرژبوون دەبى، ئەمەش ۋاتە خوین رشتن دوور لەزمانى لۇژىكانە لىرەشدا ۋوشك و تەپ پىكەۋە دەبنە

خۇراكى ئاڭرو چەكوش و (هەست نەست) تىك دەچى و بارى ئاسايى
خۇيان لەدەست دەدەن، لەنيوان (چەكوش و دەزگادا) كۆمەلگاش
پىكھاتەيەكى ترادسيونال بەخۇيەو دەبىنى ئەر پىكھاتە لەبەر نەبوونى
لۇژىك و هوشيارى تووشى گرى كۆنرە، مېژووى دەبىت و تووشى
سەرلىشىۋاندەن دەبىت لەنيوان شىكست و ھەستانەو، لەنيوان (من) و
(ئىمە) دا واتە خۇي نادۇزىتەو و تووشى نامۇيى فەكرى دەبىت يان
نامۇيى مېژووى كەزۇرچار بەكلۇلتىن كۆمەلگا دەدرىتە قەلەم، يان بە
(ھەتىو) دەدرىنە قەلەم و كەس ئاوپرىان لى ناداتەو ھەمىشە بەر زللەي
مېژوو يان زللەي دەروەى خۇيان دەكەون، كۆمەلگاي كوردى بەدەر نىە
لەو بازەنەيەى سەرەو، يان لەو بۇچوونەى سەرەو، زياتر لەسەر نەستى
خۇي دەژى و زۇرچار وەك مشەخۇرىك بوود بۇ خۇيى و سىروشتى كەوى
و ھەگرتوۋە لەبەر بەرژەو ھەندى كەسىك ھۇزىك تىك چوۋە، لەبەر شىكستى
رابەرىك نەتەو ھەيەك پەرتەوازە بوۋە... شۇپشىك تىك چوۋە و پوكاۋەتەو
بەواتايەكى تر (من) نەبوۋەتە (من) و نە (ئىمە) ش بوۋەتە (ئىمە) چۈنكە
لەكاتى قۇناغەكانى (من) و (ئىمە) دا كە لەمېژوۋا گۇپانكارى بەسەرھات
ھەريەكە جىگەى خۇي گرتوۋە چوۋە قالبى تايىبەتى و پىكھاتەى
تايىبەتى خۇي دروست كەرد، كۆمەلگاي كورد لەدەرەو ھەى مېژوۋى خۇي
يان لەدەرەو ھەى ناكۇكىيەكان كارى كەردوۋە لەگەل ھەنگاۋەكانى مېژوۋى
ھوشبارى دا ناپىك بوو، بەلكو زۇرچار دىشى رادەو ھەستە، بەلام

كەھوشيارى نەبوو ھەردوو چەمكى (ھەست و نەست) شىۋەى گۆلۈ دەزولەيەكى تىك ئالۇ ۋەردەگرن و سەر لەھوشيارى دەشىۋىنن و زۆر بەزەحمەت سەرى ئەو گۆلۈ دەزولەيە دەدۆزىتەو، ھۆشيش ناچارە لەدەرەوۋى ئەو دوو چەمكە سەرلىشىۋاۋە خۆى بدۆزىتەوۋو دوور لەوان بژى كەناتوانرى بىئەوان بژى واتە (ھەست و نەست) بەلام لەناچارىدا ژيان دەباتە سەر ۋەك ئەوۋى ھىچ ۋەزىفەيەكى نەبىت ۋاى لىدەت ئەمەش بەوخت و كات ئەو مەودا ھوشيارىنەى كەلەلاى گەلەلە بوو لەيادەكانىدا تووشى سېرنەوۋو سووان دەبن و دۋاجار گەر فرىاد رەسىك نەبىت لەناودەچن.

زۆرىنەى شۆپشە ناسىۋنالىستەكانى كورد ئەوچۆرە ناچارىنەى بەخۆۋە دىوۋە بۆ ۋەدەست ھىنەى مافى نەتەۋايەتيان واتە زۆرجار بەناچارى شۆپش كراۋە. گەر فرىاد رەسى نەبىت ئەو ئەو كۆمەلگايە تووشى پەرتەۋازەيى دەبىت و پۇل پۇل دەبنە ئەندامى خىلەكانى دەورۋەريان كە لەۋپرا دەتۈينەۋە لەنيو شارستانىيەتى ئەو خىلە نوپىيەدا، يان دەبنە خزمەتكارى كۆمەلگايەكىتر، ۋەك خىلى بەختيارى كەتا ئىستا روون نەكراۋەتە كە كوردن يان غەيرە كوردن يان (لوپ)ەكان كەخۇيان دەلەن ئىمە (لوپ)ين بەلام رەگەزمان فارسە، ديارە خزمەت كوردنى كۆمەلگايەكى تر مەرجى تايبەتى تىدايەۋ ۋاقىيى ئەو كۆمەلگا نامۇيە ۋا لەھوشيارى ھەلگىرى ناھوشيار دەكات كەھەمىشە و بىسەلەمىنەۋە بەسنگىكى

فراوان بچیتە پېشەوەر زۆر بەپرازی بوون خزمەتکاری کۆمەلگای دەرەود
 بکات تاواي لى دىت تيايدا دەتويتهو مەرجهکەش گەر کۆمەلگا دەرەود
 بزانی ئەو هوشياریه لەسەری دەکەوئ ئەوا دەیخاتە نێو بازنەى فەرمانی
 نەستی و پیرۆزی دەکات سەرەپای ئەوەشی دان نانری بەفاعیلەکەیدا،
 گەر ئەو هوشياریه لەسەری نەکەوئ ئەوا دەیخاتە نێو بازنەى سیاسەتى
 دیماکۆجى و بەماوەى میژوویهکی دوور فاعیلەکەى تاوانبار دەکات، ئەو
 پرنسیپە دوو لایەنە دەرەودى کوردی هەم نامۆکردوو هەم دژی خۆی
 کرد واشی لى کرد کەرازی بىت بەو ئالۆژیکە بىئاگایىیەو تانیستاش
 لەنێو ئەو بازنانەدا دەخولیتەوەر زۆریش. لەئەندامانى کۆمەلگای
 کوردی بەهەموو شیوەیەک پیرۆزی دەکەن و بەرگری لى دەکەن کەئەو
 جۆریکە لەهەلخەلەتاندن و هەلفریواندنێ خۆ، ئەمەش رێخۆشکەرە بۆ
 کەسایەتیهکی بۆش دوور لەواقع و سەرەخۆی خۆی لەدەست بدات و
 بەئارەزووی خۆی پېشکەشی دەرەودى خۆی بکات و دەرەودەشی
 بەئارەزووی خۆی هەلسۆپینئ و لەهەمان کاتدا دەرەود چاک دەزانئ کە
 ئەو هوشياریه بوو تە خالى بادانەو لەمیژوووەکەیدا کەچی لەبەرئەو
 سەر بەخیلى خۆی نیە یان و سەر بەکۆمەلگای خۆی نیە سەیر دەکەین
 هەمیشە رەتى دەکاتەوەر دووری دەخاتەو لەبازنەى کۆمەلایەتى بوون و
 کەسایەتى بوون. نایەلئ هەمان کەسایەتى هەبئ کە خۆی هەیهەتى بەلکو
 هەمیشە وای تێدەپوانئ کەخزمەتکارەو بەس و تەنها بۆ خزمەتکاریش

بەكار دىت، ئەم بۇچۈنە بورەتە باۋو زياتر كۆمەلگاي ناھوشيار خۇيان
 دەخزىننە ئەو بازىنە يەۋە زياتر قوربانى دەدەن بەكۆمەلگاي دەرەۋە بەلام
 بىھودەيە ھەر لەبەرئەۋە تەلىكى نامۇ ديار دەكەۋى لەنيوان دەرۋونى
 ئەۋانداۋ دەرۋونى ئەماندا، پاساۋ ھىنانەۋە بۇ دروستكردى ئەو
 پەيۋەندىە يان گىلىيە يان خيانەتە، مېژۋوش بايەخ بەۋانە نادات، ديارە
 ھوشيارى سەرەپاي دورى لە (ھەست و نەست) خەم خۇرى ئەو
 دورىيە بۇيە زۇرجار ناچار دەبىت زەبرو زەنگى خۇى بەكاربەينى بۇ
 راچەننى ھەردو (ھەست و نەست) كەبىنەۋە سەرە رىگاۋ لەو خەۋنە
 قوۋلە بەخەبەر بىنەۋە، زۇرو كوتەكيش زۇرجار ئەو (ھەست و نەست)
 توۋشى پىشيوى دەكات و زياتر دەپرەمىنى لەجياتى ئەۋەى چاكى
 بكاتەۋە، چونكە ھەردو خەسلەتەكە ھوشيار نىن و زەمىنەى ھوشياريان
 بۇ ئامادە نەكراۋە بۇيە زەبرو زەنگ لىرەدا زىانى ھەيە ۋەك لەۋەى
 سوۋدى ھەبىت ھەروەك، (ئەرىك فرۆم) دەلى (ماركس پىيى) ۋابوۋ كەھىز
 ناتوانىت ھىچ شتىكى ئەوتۇ بخولقينىت، ئەگەر ئەو زەمىنانە لەئارادا
 نەبن و بۇ گەشەكردى پرۆسە سايسى و كۆمەلەيەتتەكانى كۆمەلگا، جا
 ئەگەر بەكارھىنانى ھىند بوۋە شتىكى پىيوست... ئەۋا تەنھا ئەگەر
 وردتر قسەى لەسەر بىكەين دەتوانىن ئەۋ پالە بداتە پرۆسەى گەشەكردى
 كەپىشتەر لەپروى كردارىەۋە ھەبوۋە، بەلام ديسانەۋە ھىز ھەر ناتوانىت
 شتىكى ترى نوى واقىعى بخولقينىت).

بەلای مارکسەو (هینز بریتیە لەتوانستی هەر کۆمەڵگایەکی کەن کە
 ھەلگری کۆمەڵگەییەکی نوێ بێت) هیند لای مارکس (لەدوا ئاکامیدا تەنھا
 خاوەن بایەخێکی کاتیەو ھەرگیز رۆلی توخمێکی ھەمیشەیی ناگیرێت
 لەپروەسە گۆڕینی کۆمەڵگادا) کەواتە کۆمەڵگای کورد ئەو کۆمەڵگا بوو
 ھۆشە بوو کە لەکاتی خۆیدا ھیزی خۆی بەکارنەھێناوەو کاتی گونجاو
 زێڕینی خۆی فرامۆش کردووەو بەمەش ھوشیاری میژوویی لەدەست
 داوە، ئەمەش بەھۆی ھەڵخەڵەتانندی ھوشیاری کوردەو بوو لەلایەن
 داگیرکەران و ھەیارانی نەتەرەو کوردەو، تاواي لئەھاتوو کۆمەڵگای
 کورد بوودتە دار دەست، میژوو شاھیدی ھالەت و رووداوکانەو
 ناستوانی پاساویکی تری، بۆ ھەڵبەستەو بێجگە لەوێ کەبێت کە
 کۆمەڵگای کورد زیاتر ھەولێ داو بەو دەرەوێ خۆیی و خۆی
 لەبەرچۆتەو ھەمیشە بەرامبەری خۆی دەبینی ئەک بەرامبەر خۆی
 وینەو واقعی خۆی ببینی و ئەمەش بەماوەی میژوو وای لئەھاتوو
 کەتەنەت ئەو رووداوانە ھەڵبگیرێت و لەبەر بچنەو ئەو کاتانەو
 رووداویکی دلتەزین رووداویکی جەرگ بپر روودەدات ئەوجا وێژدانی
 نەست و (منی بالاً) (من) بەخەبەر دەھێنێتەو جارێکی تر میژووی کۆن
 دیتەو بەرچاوی (من)ی کورد بەلام لەبەرئەوێ رووداوەکان زۆر دوور
 بۆیە (من) ناتوانی ئەو پەيوەندیە بھەستێ بەیەکەو کە لەدوینی ئیل و
 دوورو ئەمەوێ شلەژاوادا گرییان بات ھەربۆیە (نەست و منی بالاً)

ھەمىشە (من و نەست) ى كورد دەخەنە ژيىر سزايەكى قورس كەوا ھەست
 بەشەرمەزىرى بىكات زۆرجار ئەو شەرمەزىرىيە يان خۇ بەكەم زان و
 كۆلىيە لاي كورد دەبىتتە ھەستىكى نامۇو تاكى كورد خۇزگە بەو
 دەخوازى (كە كورد نەبوايە)، لەبەرئەو ھى (منى بالآ) زۆرجار پەيوەندى
 بەدەرەو دەكات و ئەوجا بېرىرى خۇى دەدات بەسەر (من) و (منى بالآدا)،
 ديارە بۇ راگرتنى كۆلەكەى كۆمەلگاۋ يەكخستنى كۆمەلگاۋ رزگار كوردنى
 كۆمەلگا لەپەرتەوازەيى (منى بالآ) بە گەرەترىن رۆل ھەلدەستى، چونكە
 (من) ى كورد ھەمىشە بىرى لەدزايەتى و خراپەكارى و خيانەتكارى و تۆلە
 كردۇتەو، تەنەت گەر (من) بىر لەشتىكى خراپ بىكاتەو و كوردەو ھى
 لەگەلدا نەبىت ھەربۆيە (منى بالآ) وەك پۇلىسىك وايە بۇ تاك و كۆمەلگا،
 دەتوانىن بلىيىن كە (منى بالآ) ئاكامى ژيانى كۆمەلەيتى و رەپەرەو ھى
 نەبىنى شارستانىيەتە، (من) ى كورد نەك ھەر پەيوەندى نيوان (منى بالآ/
 ئەو) ى نەبەستۆتەو بەلكو ئەو پەيوەندى تىك دەدات و بەھۇى فووكردنە
 خۇو خۇبەزل زان ئەو دوو بناغەيە تىك دەشكىنى و دەيخاتە خزمەت
 خۇى كە ئەمەش پروسەيەكى دەروونى كوردە بۇ تىكشكاندنى
 كەسايەتى خۇى يان (من) ى خۇى ھەرەك لەپەندە كوردىكەدا ھاتوۋە
 دەلى (من منم تۆ كىيىت؟).

كەواتە لەدەست چوونى كات و قۇناغى مېژوويى بوو ھۇى شكستى
 كەسايەتى كورد، ھەربۆيە بۇ گەرەنەو بۇ ئەوكاتە لەبەرچوۋە زۆر

بەزەحمەت بۆى دەگەرپتەۋە واتە لەسفرەۋە دەست پى دەكەت كەئەمەش
 لەناۋكى شۆرپشەكاندا خۇيان بەدى دەكەن و دەردەكەون لەشكست و
 ھەستانەۋەى شۆرپش و راپەرپنەكاندا، كە دواجار رۇدەچىتە دەروونى
 ھەر تاكىكى كورد و ۋاى لى دەكەت بى ھىۋاۋ بى ئومىدى لى دى، ديارە
 شۆرپشەكانى كورد كەسروشتى سىزىفیانەى پىۋە ديار بوۋە بى ئومىدى
 زىاتردا بەدروونى كورد و ۋاى لى كەرد پال بداتەۋە ۋەك لەۋەى
 ھەستىتەۋە، كەۋاتە كارىكى گرانەۋ زۆر ئالۇزەۋ پروسەيەكى دەروونى و
 زەمەنىكى سەقى دەۋى كەھەست لەنەست جىابكرپتەۋە واتە ھەست
 نەست تەلاق بدات، بۇئەۋەى ھەريەكەيان پىكھاتەيەكى تايبەتى خۇيان
 ۋەرىگرن و سەربەخۇيى خۇيان رابگەيەنن (من) یش ھەستى بەرۋلى
 تەۋاۋى خۇى، ئەۋ پىكھاتەيە لەنىۋان ھەست و نەستدا دەگەرپتەۋە بۇ
 سى سىستەم (ئەۋ/ من/ منى بالآ) ، لەكۆمەلگاي كورددا سىستەمەكان بۇ
 دروستبوونى پىكھاتەى كەسايەتى تىكشكاۋە لەچارچىۋەى پىكھاتەى
 خۇياندا جىيىگرنەبوون، لەھەمان كاتدا ھەست و نەست تىك شكىنراۋە
 بەزەحمەت دەناسرىنەۋەۋ لىك جودا دەكرپنەۋە، نەست ھەمىشە
 ئامادەيە بۇ لىدانى ھەست بۇئەۋەى كۆيلەى كات و سەربەخۇيى خۇى
 ۋەرنەگرى، چونكە سەربەخۇيى ھەست شكاندى ئەۋ رادەگەيەنن
 (شكستى نەست)، ھەريۋىە دەبىتە رىگرىك بۇى و ۋەك ملىزم
 لەبەردەمىدا قووت دەبىتەۋە، ھەرچى ھۆشيشە ھەمىشە چاۋەپوانى

ھەست دەكات كەيىكاته لۆڭك بۆيە ھۆشيش لەجىڭاي خۇي سىست و
 لاوازو سىستەمىكى بى دەنگى دروست دەكات و ھىچ ناپەزايى دەرنابىرئ
 چونكە لاوازە، ديارە تىكەلاو بوون شتى باش دەدات بەدەستەو ەك ھەر
 سىستەمىكى نوئ، يان گۆرانی بارىكى كىمياوى لەبارىكەو بۆ بارىكى
 دى گۆرانیكى نوئ دەدات بەدەستەو جارى واش ھەيە ئەو تىكەلاو
 بوونە لەناو ەوى (نەن) و خانەكانى ھۆشدا زىانى زىاترە ەك
 لەسوودەكەى و ئەو پىكھاتە پاكرە دروست ناكات، يان قازانجى ئەو
 پىكھاتە ھۆشىيە لەو ەدايە كەيەكگرتن لەمىكانىزمەكاندا بەقازانچ
 دەگەرپتەو جارى واش ھەيە بەزىان دەگەرپتەو بۆ دروست بوونى ئو
 پىكھاتە بەواتە بارودۇخى دەروونى و مېتاسايكۆلۇژى تەنھا بەو ەسف
 كردنى دياردە دەروونىەكان راناو ەستى بەلكو رازەيان دەكات لەژىر
 تىورى چەمكىدا بەشىو ەى دىنامىكى واتە (مەملانى لەنىوان ھىزى
 دەروونىدا) ە ئابورى لەشىو ەى چەندايەتى بۆ ئەو ھىزە، ەرو ەا
 پالئەرى غەرىزى و پالئەرى دژە غەرىزە) ەرو ەا تۆپۇگرافىيە
 يەكتايى كردنى شوئىنى رەو ەو ە دەروونىەكانى ھاوشىو ەى نەست و
 ھەست) ئەو ەش لەھوشيارىدا خۇي دەدۇزىتو ە كەتا چەند قازانچ كراو ە
 بەلام كەھوشيارى نەبوو ەردو چەمكە شىو ەى گۆل ە دەزوو ەك
 و ەردەگرن و سەر لەھوشيارى دەشىوئىن و زۆر بەزەحمەت سەرى ئەو
 گۆل ە دەزوو ە دەدۇزىن ەو، ھوشيارىش لەبەرامبەر (رەمەك) ە غەرىزە

(Instinct) جی به جی کراوه کاندایا هوشیار ده بی و هوشیاری پی ده به خشری به لام کاتیک نهو ره مه کانه رینیان لئ ده گیری دهر وونی مرؤف تووشی (چه پاندن - کبت - Repression) ده بی نهو چه پاندنهش ووزهی مرؤف. ده مرئی و له پیئاو مه بهستی نزمدا به کاری ده هیئنهش و له نه ست دهکات به نهستی بمینیتیهوه، چونکه چه پاندن خوئی ری پی نادات نه ست بیئ به هه ست، نه مهش له ژیر بۆچوونی میکانیکی دهر وونیدا په خش ده بی، له بهر نه وهی چه پاندن ری له هه ندی شت ده گیری (که س- تانک) نایبینی که له ئاستی بینیندا بیئ یان هه رچی ببینی هه لی ده گیری، دوجوړ چه پاندن هه یه:-

۱- چه پاندنی سه ره کی نابه جی.

۲- چه پاندنی به جی.

چه پاندنی سه ره کی نابه جی قه ده غه یه هه لېژاردنی بابته تی ره مه کی دهکات که (هه ست) نه بووه هه تا کو بیئته هه ست، به لام که سیئتی به جی (من - خود) مامه له بکریئ له گه ل سه ره تای بیر کردنه وه بۆ هه ره شه کردن له لایه ن هیزه پالنه ره کانه وه بۆ (منی بالا) له هه ل سوکوت یان بۆ هه ست که ده بیئته چه پاندنیکی به جی چه پاندنی به جی که به ئاسانی پیی ده لئین چه پاندن وا له یادی مه تر سیدار دهکات یان بیر دهکات یان دهرک کردنی حسی که له دهر وهی باز نه ی هه ستدا بیئ، له هه مان کاتدا ئاسته مه کانی داهه نی دژی هه ر شیوه بهرگری بزویئنه رانه، له بهر نه وهی (خود - الذات)

ئاراستە دەكرىت بەرەو ووشك كىرەنەو مژنى ووزەكان لەپىناو
 ئامانجەكانى ترەا لەپىناو شتى ترەا ئەمەش رەمان دەكىشىتە نىو بابەتى
 (گوزارش - چەپاندن - التسمى) كەواين تىگەيشتەنمان لەنەست
 رىرەوئىكە لەتىورى چەپاندەو سەرچاوەى گرتووە، چەپاندن يەكەم
 بۆلەكە بۆ نەست، دەبى ئەمەش بزانين كەدوو جۆر لەنەست ەيە، ئەو
 نەستەى دەبىتە تەواو و لەگەل ئەوەى بتوانى بىتە ەست ئەو
 چەپاندەش كەنا تەوانى يان تەواناى ئەوەى نىە بىتە ەست،
 بۆچونيشمان بۆ ئەو دىنامىە دەروونىە ئەوەىە، تەنها دەتەوانى
 شوپنەوارىك بەجى دەهێلئ لەلىستى زارەكان و پىاھەلداندا، ئەو شتى
 دەبىتە نەستى بەماناى پىاھەلدان نەك بەماناى دىنامى، ناوى لى دەننن
 (پىش ەست - قىشعور) (قبل الشعور)، (پىش ەست) ىش بەپاى ئىمە
 نزىكترە لەنەست وەك لە ەستەو، پىش ەست دووشىوون يان دوو
 پەلەن وەك ئەوەى بلىى دەروونىن، راستىش ئەوەىە كە ەموو چەپاندنىك
 نەستىە، بەلام ەموو نەستىك چەپاندن نىە، ەروەها دەزانين
 كە (من) ىش لەوانەىە بىتە نەستى لىرەدا نەستى كەسايەتى ەرىمى
 درەوسى (من) ى پىك ەاتوو لە شارەزايىە ەستى يەكانى رابردوو بەلام
 چەپىندراون يان پىشت گوى خراوون يان ەم لەسەرەتادا لاواز بوونەو
 شوپنەوارى خۆيان بەجى ەشتوو رىگای نىوان نەستى كەسايەتى و

باره گای چه پاندنه لهوانه یه له ژیر فرمانی (منی بالا) کاریکات، کاتیک
 چه پاندن دروست ده بیټ، به لام که کاریگه ری (منی بالا) فشار ده خاته
 سهر دروست کردنی که سایه تی چه پاندن زیاتر ده بیټ نهو چه پاندنه ی
 که به هوئی (منی بالا) وه ده بیټ وا ده کات که گوړانی تی که لاوی ناوه وه بو
 که من کی شکر دنی باوان که ده سه پیڅرت به سهر مندالدا، کاتیکیش
 چه پاندن رو ده چټی ووزه ی خوئی نازاد ده کات که هیژه هیژشکه ره کان
 به کار ده هیڼی نهوا به ره هم دودات به ده سته وه که وا چه پاندن کاتیک ره مه ک
 مهغه سیکی سروشتی بو خوئی نادوژیته وه له لای تاکه که س حاله تی
 دلپراوکی و نازارو ململانی دروست ده بی سروشتیش نهو نازاره که م
 ده کاته وه نهویش به چه پاندنی پالنه ری ره مه کی یانه به هوئی لابر دنی وه
 له بالای ههستی ژبانی عه قلی یه وه پانی پیوه ده نی بو نه ست لیړه دا
 کارکردنی چه پاندن خوئی نهستی یه چونکه نیمه نازانین یان ده رکی
 پی ناکه یین چی روودودات له ناو می شکه ماند، که واته نهو ره مه کیانه ی
 که هه لگری ووزن که پی یان ده ژین ده بی زور به گرنکی بایه خیال پی بدری
 نهویش له ریځای نه گرتنی که ناله کانی که پیا یدا تی په رده بن نه گهر وانه بی
 نهوا نهو هیژه ی پالنه ره بو که سایه تی مروف بو پی شه وه لاواز ده بی،
 به لام به پی شکه و تنی ته واوی که سایه تی، نهو ره مه کانه سهریه ست ده بن و
 سهره لده دن له سهر رووی ههستی عه قلی و کاتیکیش هه له کان له بارنین
 بو نه وه ی ره مه کی یه کان ناراسته بکړن بو گه یشتن به نامانجیان نه وکاته

ههستکردنی دراوسئى كراوهيهو ريگاي گواستنهوش ههيه
لهنيوانياندا، ئەمەش بۆچوونی (يونگ)ە.

شتيک چۆن دەبێتە پيش ههست؟ لەم حالەتەدا وەلام بەم شينويه دەبێت
(بە پەيوەندى کردنیه وە بە نمونەيى يە زارەکی يە ليک چوونەکاندا دەبێ)
ئەم نمونە زارەکیانەش کەخۆی پاشماوە ياداشتەکانە، کە لەپيشوویدا
ئيدراک بوو وەك زۆربەى شتە ياداشتەکانى تر وابوون دەتوانى لەنۆى وە
ببێتە ههست، ناتوانى ببێتە ههست گە پيشووتر ئيدراکی ههستی
نەبویت، هەر شتيکیش لەناو وە دیت بيجگە لەسۆزەکان دەتوانى
ببێتە ههست وەك حەتمیەتيک هەول دەدات کەخۆی تەرجومە بکات بۆ
ئيدراکە دەرەکیەکان ئەمەش ريگادانە بە دەرامەتى پاشماوە
ياداشتیهکان، ئەى چۆن چەپیندراو دەبێتە پيش ههستهو لەريگاي
کاری شى کردنەو وە لەسەر ئەم بنچینەيە ههست لەجيگاي خۆیدا
دەمینیتەو بەلام بێئەوێ بگاتە پيش ههست واتە بەرزبوونەوێ
بەرامبەرەکی بۆگەيشتن بەههست، چەپاندنی دەروونی کاردەکاتە سەر
نەك تەنها دەروون بەلکو کاردەکاتە سەر رەمەکی يە جياوازيەکانى مرؤف
يان تەماهيەکانى مرؤف تا ئەوکاتەى ترس لەدەرووندا نامینى ئەوجا
چەپاندن رۆدەچى و بوونی نامینى، چونکە چەپاندن دەبێتە هۆى
تيکشکاندن (من) لەبەرئەوێ زۆر جار تەماهيە جۆراوجۆرەکان ليک
جودا دەبنەو بەهۆى بەرگریەکانەو ئەو حالەتە نهيینیانەى کەپێى

دەلن چەندايەتى كەسايەتى يان (ھەمە كەسايەتى Multiple

(Personolity) دەگەرپتەوہ بۆلەوہى كەتەماھە جياوازەكان كاريگەر. دەبن
لەژنر ھەستدا و بەسەرە داگيرى دەكات، ئەمەش ھۆى ئەوہى كە (من)
لەسەرەتادا زۆر لاوازە بەزانينى ئەرك و بابەتەكان ھىچ لەبەردەميدا
نامينى تەنھا ئەوہ نەبىت كەھەول بەت بەت ھۆى خۆى لى دووربختەوہ
ئەميش بەھۆى بەردەوامى چەپاندنەوہ (من) ى ھسترياش خۆى
دوورەختەوہ لەدەرك پىكردن بەو ئازارانە كەپى داوەتى،
كەسەرچاوەى رەخنەى (منى بال) بەھەمان ئارەزو كەخۆى بەرگرە لە
خۆى دژى ئەركى بابەتەكى، لىرەدا ھەلدەستى بەكارى (چەپاندن) لەسەر
ئەم بنچينەى ھەست كىرە بە (ذنب) نەستى ىو لەبى ھەستيدايە
لەئالوژيكيدايەو دواىى خۆزگە خواردنە بەنەبوونى پەيوەست كىردنى
بەدەرەوہى خۆى، ئەوہش بۆ (من) دەگەرپتەوہ چونكە (من) زۆرجار
ھەلدەستى بەكارى چەپاندن لەخزمەتى (منى بال) دا دوايش لەخزمەتى
خۆيدا، كە لىرەدا (منى بال) رۆلى نامينى لەشتە دەرەكەكان و تەنانەت
ناوہكى يەكان كە (من) يەككە لەو شتە ناوہكيانەى مەوۇف، كەواتە (من)
نيوہندى راستى تەنگەتاوہ كاتى مەترسى دىتە سەر لەھەرسى رووہكەوہ
لەدووربينى دىنامى/ دووربينى تۆپوگرافى/ دووربينى ئابوورى يان
چەندايەتى) بەھۆى ھۆكارى راكردنەوہ خۆى پيش دەخت، (من) ى
تەكشكاو وای لى دىت كە بەدواى پلەيەكى تردا بگەرپن لەسەر (من)

دەبىتو كەخۇي لەخۇيدا پىڭگەيشتىنى جياوازىيەكانى ناو خۇي (من)ە كە
 ئەو پلەنە ناو لى بنىن (من) يان (منى بالاً)، (من) یش ئەوكاتە واز لەخۇي
 دەمىنى كە دەزانى يان كە ەست دەكات جىنى ناپەزايى و چەوساوەتەو
 لەلایەن (منى بالاً) وە لەجىياتى ئەوھى لای خۆشەويست بىت، چونكە
 (من) نەستەو (منى بالاً) ش ەستە، تى نەگەيشتىنى (من - نەست) بۇ
 (منى بالاً - ەست) گرژوو رووخانىك روودەدات واتە كارەساتىكى
 ترسناك بەرپىگاوە دەبىت بۇ تىك شكاندى ەوشىارى تاك لە تاكيشەو
 زورجا كۆمەل دەگرىتەو بەتايبەتى لەكۆمەلە خىلەكى يەكانداو كۆمەلگا
 دواكەوتووەكاندا، ئەو ەالەتە لای تاكى كورد بەدى دەكرى چونكە تاكە
 كەسى كور (من)ى نەخستۆتە خزمەت (منى بالاً) و (منى بالاً) ش ئامادە
 نىە بىتە چاودىرىك بەسەر (من)ەو ەرىيە گرژى و لولپىچىك رووى
 داو ەنىو ئەو پىكەتە ئالۆزەداو كەسايەتەكى كەللەرقى لى دروست
 كردووەو زياتر گرژترى كردووەو كارىگەرى خەستى كردۆتە سەر
 كەسايەتى كورد، كەسايەتەكى گىل و سەخت دۈور لەپىشكەوتنەكان،
 بىجگە لەو ەش مەترسى دەرووبەرى لەسەرە ەمىشە وەك كارىكى
 مىكانىكى ئەمەش زياتر لەپىى دەروە واتە (تۆپۇگرافى + ئابورى +
 دىنامى) كە ئەو سى چەمكە ژيانىەى رۆژانە فشارىكى گەرەن بۇ سەر
 (من)ى كوردو (منى بالاً) ش ئەو ناخاتە بەر باسو لىكۆلىنەو ەتەنانەت
 (من) یش ناخاتە نىو دادگای خۆيەو يان ەئلى سوورى لىپرسىنەو

ھەربۇيە بۇدەتە جىنى مەترسى و تىكشكاندنى ھوشيارى كورد، ئەويش
 ۋەك پىرۇدەيەك كە لەنيۋەۋەي خۇي دا بەرامبەر بەخۇي بەكارى دەھىنى،
 واتە (من) ھەمىشە تىنەگەيشىتەنە لەپاشەپۇژدا كەسايەتيەكى
 (سايكۇپاسى - ناكۇمەلەيەتى) دروست دەكات، سەرەپاي ئەۋەش
 كەسايەتيەكانى گونجاۋ نىن بۇ چۈنە نىۋا قالى كەسايەتى تەۋاۋ بەلكو
 بەكولەبنە دەمىننەۋە (cretinism) كە ئەمانەش چەشنىكن لەچەشەكانى
 دواكەۋتنى ھۇشى كەدواچار تۈۋشى رووخاندنى Frustration دەكات
 كەبەمەش تاكە كەس گىر دەخوات بۇ گەيشىتن بەئامانچ ۋە ھەرۋەھا
 دواكەۋتنى لەپەرەپەرەۋەي پىشكەۋتن يان گرتنى رىگاي گەيشىتنى
 بەئامانچى ھەستى يان نەستى، واتە دروست كردنى كەسايەتى لاي تاكە
 كەس كەلەژىر كاريگەرى يەكتى دروست دەبىت ۋەن (فرۆيد) دەلى
 (كەسايەتى تاك لەسى پىپرەۋى بنەپەتى دروست بوۋە (ئەۋ id من Ego،
 منى بالا super Ego))، لىك كاركدنى ئەم سى پىپرەۋە لەيەكتى سنوۋرى
 رەۋشى دىارى ئەكات) لەپىشەكانى دروستكەرى لەدىمانەي فرۆيدەۋە
 ئەۋەيە مۇۋف لەسەر جۇرى جىياجىاي ھوشيارى كاردەكات ۋەك (ھەست
 - پىش ھەست - نەست)، (منى بالا)ش ۋەك رۇلى پۇلىس و ويژدانى
 دەبىنى لەسەر (من) و (ئەۋ)ى دەرەۋە ئەگەر (من) رىگاي پىدات بۇ
 لىدان لەدەرگاي چەپاندن و كەئەۋىش بەھۇي شكاندنى ترسە
 لەدەروندا، كۇمەلگاي كوردى ھەر لەبەرەبەيانى مېژوۋىيەۋە ئەۋ

ترسانه چوونه ته نيو دلسى له نيو دهوروبه ريه وه ئه ویش به هوى
 كره سته كانى زه برو زهنگو چه وساندنه وه، كه نه وهش به پيى رۆژگارو
 ماوهى ميژوويى كاريگه رى كردو ته سهر دهورونى و ترسيكى لا پيدا
 كردوه كه هه ميشه بسله ميته وه ههنگاوى جديانه نه نيت بو شكاندنى
 كوټى ترس كه نازاد بوونى كه سايه تى خوى راده گه يه نى كه چى ناچار
 ده بى كه ترس به ترس چاره سهر بكات كه نه مهش له كۆمه ليكى
 دواكه وتوودا به مه ترسى داده نرى بو سهر كۆمه لگاوا ئاكامه كهى به خراب
 ده گه پي ته وه بو سهر كه سايه تى كورد واى لى ده كات له ناچارى
 چاره سهر كردن بو كيشه دهورونيه كان ناچار بيت هه ستنى به هه ندى شت
 كه هه ست و نه ست پيى رازى نه بن و لوژيك قبول نه كات.

سەرچاوەکان:

- ١- علم النفس الجمعي وتحليل الأنا- سيغموند فرويد - ترجمة جورج طرابيشي الطبعة الاولى بيروت ١٩٧
- ٢- الأنا والهذا- سغموند فرويد - ترجمة جورج طرابيشي الطبعة الاولى بيروت ١٩٨٣
- ٣- مبادئ علم النفس الفرويدي - تأليف كالفن -س- هول/ تعريب دحام الكيال الطبعة الثالثة بغداد ١٩٨٨
- ٤- علم النفس الاكينيكي - د. مصطفى فهمي دار مصر للطباعة - بني ميثو
- ٥- بافلوف و فرويد - تأليف هاري ويلز - ترجمة شوقي جلال الجزء الاول الهيئة المصرية العامة للكتاب ١٩٧٥
- ٦- قاموس علم النفس - د. عبدالستار طاهر شريف - الطبعة الاولى ١٩٨٥
- ٧- مرفوف لهوانگهي ماركسهوه - نهریک فروم - وهرگيپراني ههنگاو چاپي يهکهم ١٩٩٩

پروڤسەي بوون بە مروڤ

پيش دروست بوونی كۆمەلگا مروڤ لە حالەتی سروشتیدا دەژیا، یەكگرتنێك هەبوو لە نیاوان مروڤ و سروشتدا، هەروەك ماركس دەڵێ (مروڤ ناوێك بێرە نەبوو بوو لە سروشت)، ئەو مروڤەي نە زەبیری بازووی خوێ دەژیاو نەگەیشتبوووە ململانێ لەگەڵ سروشتدا، سروشت سەرچاوەی یەكەم بوو بۆ مروڤی سەرەتایی، بەلكو زیاتر لەو ئەم ئەوی تەواو دەکرد، سروشت توانی مروڤ لە ژێر کاریگەری خویدا بھێڵیتەووە كۆیلەي خوێ بكات و بۆ چەند سەدەییەك توانی ھەر بە سەرەتایی و گێلی بھێڵیتەووە، واتە مروڤ لە بەرایي ئەو میژوووەدا كە بە پيش میژوو ناسرابوو بە شیوەیەکی كۆیرانە لەلایەن سروشتەووە كۆل و زەلیل ببوو، وە نەبێ مروڤ رازی بویی بەو ژیانە، واتە ھەولێ داوێ بۆ رزگار بوون لە سروشت و ئەو پەيوەندیە تێك بجیت و داكەوێ لە سروشت، لیڤەووە مروڤ پەتی خوێ دەچڕینێ و سەر بەخوێی خوێ وەك بوونەووەریکی

جياواز رادەگەيەننى و دواتر بەھۇي كارو ژيىرى و يىركردنەو سىروشت بەلای خۇيدا رادەگىشىن بەلام ئەمجارە دەيخاتە خىزمەت خۇيەو، لەم كارکردنەدا مەروۇف خۇشى خۇي دەگۇپى لە بوونەو مەريكى كۇيلەي سىروشت و نىمچە ئازەل و دەيىتە ئەو مەروۇفەي خۇ دەناسى، خۇي بە جيا لە سىروشت سەير دەكات و دەلنى (من جيام لەوانى دى، من ھەست بە سەربەخۇيى و بوونى خۇم دەكەم، كەوابنى من چىم!!) بەم پەرسىيارە مەروۇف بەدوای ئەو وەلامەدا دەگەپى كە پەرسىيارەكەي تىر بىكات، ئەم يىركردنەو ھە سەرتايى دروست بوونى پىكەتەي كەسىتى مەروۇفە، لای ئەرستۇ مەروۇف يىركەرمەو ھە،

لە قۇناغىكى دىارى كراوى مەژوودا، مەروۇف بەھۇي مەملانىنى نىوان خۇيى و سىروشت گەشە دەكات، بەھۇيەو دەگاتە چارە سەركردنى مەملانىكەو كۇتايى بە مەژووى كۇنى خۇي دەھىننى و خۇي لەنىو مەژوويەكى تردا بەرجەستە دەكات، كە مەژووى مەروۇفەيەتى واتە بوون بە مەروۇف لە واقىعدا دەست پى دەكات، مەژووى و ھەم و خەيالات و وىناندن تى دەپەرىننى و پى لە سەرزەوى دادەگىرى، بوونى خۇي دەسەلمىننى و بەرەنگارى مەژووى كۇنى خۇي دەيىتەو ئەويش لە رىي يىركردنەو ھە ژيىرى ھەو نەك بەھىزو بازوو.

سروشٹ و مروڤ

هول دان بۇ سەربەخوڤى بوونى مروڤ، خوڤى لە خوڤىدا بە گەورەترين هولدان دەرئەمىردى لە ميژورى مروڤايەتيدا، لە دىالەكتىكى ميژورىدا بە گەورەترين پروڤىسى خوڤىر دەرئەمىردى. چونكە مروڤ نەيوستووه مەيشە لە ژىر كارىگەرى سروشت و دەورو بەردا بمىنئەتەوه و ئازادى خوڤى لە دەست بەدات، بەلكو ويستوويه تى بگات بە خوڤى و ئازادى خوڤى، هەر بۆيە مل كەچى قبول نەكردو لە سروشت خوڤى جياكردەوه و خوڤى رزگار كرد، ئەمەش لە رىي بىركردنەوه (سپينوزا لە ئاستىكى گەشەكردووتردا حسابى بۇ (بىر) كردهوه وەختىك مروڤ دەلى (نا) ئىدى لىرەوه وەزىفەيەك بە مروڤ دەدرىت) (گوفارى ژىار ژمارە ۵) سالى دووھ ۲۰۰۰ لاپەرە (۱۷)، بەو ناپەزايى و داپرانە گەورەيى خوڤى سەلماندا، ئەوەش ئەم ئاكامە دەدات بە دەستەوه كە مروڤ لە مروڤىكى تەمەل و كوڤ و بەركارو كەم عەقلەوه دەگۆردى بۇ مروڤىكى بىكرو

195

بوون بە مروڤ:

پروڤسەي بوون بە مروڤ، پروڤسەيەكي ئالۆزو دريژخايەنە لە رووي رەوتی ميژووي مروڤايەتيدا، مروڤ بۆ ئەوەي خۆي لە دەست نەدات ھەميشە ھەولێ داوھ لە ژيەر فشارە نامۆکاندا دەرجييت و رزگاري ببیيت، لە ھەمان کاتدا بۆ ئەوەي بووني خۆي وەك مروڤ لە دەست نەدات بەدواي خويدا گەراوھ لەنيو خودي خويي و جولەي ميژوودا، لە ھەمان کاتدا خۆي پاراستووه، تا ئەوکاتەي سروشت و دەورووبەري ناسي و دواچار خۆي ناسي، بۆ جودايي کردنەوھي خۆي لەواني تر، سروشت و ئازەل، ئەم پروڤسەي بە مروڤ بوونە، گەراي مروڤ بەدواي خويداو دروست کردني پيکھاتەي کەسايەتي مروڤيە، ئەمەش واي لي کرد کە روژ دواي روژ گەشە بکات، چ لە رووي ژيري و چ لە رووي بايۆلۆژيەو، ئەمەش ري خۆشکەر بووھ بۆ دروست کردني شويين و ريگەي خۆي و ھەلھاتن لە سروشت، واتە ژيان بردنەسەر دوور لە سروشت و ئازەل، بۆ پاراستني ھەم خۆي ھەم ئازادي خۆي وەك مروڤ (مروڤ بوونەوھريکە لە پروڤسەي دروست بووني کەسييتي دا لە بوونەوھريکي بايۆلۆژيەو دەبيتە بوونەوھريکي مروڤي کەسييتي (Personality) دواچار دەبيتە بوونەوھريکي مروڤي (کۆمەلایەتي)، (ھەمان ژمارەي گۆڤاري ژياري پيشوو لاپەرە (١٨)، پاراستني خۆ واتە پاراستني رەگەزي مروڤ، کە

ئەمەش پېئويستى خالەتى سىروشتى مرۇفە بۇ ئەۋەى رەگەزى خۇى بپارىزت و تووشى ويرانكارى نەبىت، لىرەدا مرۇف تووشى راگواستنى خۇ دەبىى لە گىروگرفتى خالەتە سىروشتىەكان بۇ كۆمەلگا، ئەۋىش بەۋى خۇ كۆكرەنەۋە لە جوگرافىيەكدا لەنىوخۇدا بۇ بەردەۋامى رەۋتى مرۇىى خۇيان كە ئەمىش ھەر بە خالەتلىكى سەرەتايى سەيردەكرىت كە دەتۋانىن پىى بلىين خالەتى پاراستنى رەگەزى مرۇف لە ويرانكارى. ئەمەش خالەتى پىش كۆمەلگايە، يان پىش دروست بوونى كۆمەلگا (كۆمەلگايەكى كۆمەلەيتى)، كەۋابى بە شىۋەيەكى سىروشتى مرۇف ئەۋ خالەتە پىكەۋە ژيانە دروست دەكات، يان دروست دەبىت لەبەر پېئويست بوون. بۇ پاراستنى تاك لە ھەمووداۋ ھەموو لە ھەمواندا،

مرۇفى تەۋاۋ:

ئەم خالەتەى مرۇف بەۋە جودا دەكرىتەۋە يان پۆلىن دەكرىت كە مرۇف دۋاى جىابوونەۋەى لە سىروشت و لە خالەتى ئاژەلى و دپندەىى و ناھوشىارى دەچىتە نىۋ كۆمەلىكى دى كە پىى دەلىن كۆمەلگاي مرۇف، كە جىگەيەكى بەجى بوۋە بۇ مرۇف خۇى ۋەك پېئويست بوون بۇ مانەۋەى خۇى و لەدەست نەدانى رەچەلەكى، لىرەدا مرۇف دەبىتە مرۇفىكى ژىر (homo sapiens) پەيرەۋىكى دى جىبەجى دەكات لەنىۋ كۆمەلگادا، كە لە دەرەۋەى ھەلسوكەۋتى سىروشتى خۇى نەبىت

بەلكو ھەمان سىرۇشتى مۇقە بەلام مۇقايەتھەكەى واى ئىدكات ك
 بىتتە مۇقىكى كۆمەلەتەى لەسەر پەيرەوىكى پىشكەوتو ھىز
 جىھانىەكانى دەرەكى واى ئىدكەن كە يىر بىكاتەو كارىكات بۇ مانەو
 خۇى، مۇق لىرەدا بۇ ئەو ھى پەيوەندىەكانى سەرەكەتو بىت لەگەل
 كەسانى تردا لەگەل توخمى جىھانى دەروەردا كە بە ھۆىەو
 توانىوئەتى شارستانىەتەى تەبەت بەخۇى دروست بىكات كە لە سەر
 جىھانى بايەلۇچى و ئازەلىەو بىت، ئەویش جىھانى ئاوەژو بوونى
 عەقلانىە، واتە مۇقى تەوا و كامل، لەنىو ئەو كۆمەلگایەدا مۇقەكان
 دەكەنە ھەلەپەو ئارەزوو جارەكى تر پەيوەندىەكانى مۇق تەك دەچە،
 تەك چوونى شىرازەى كۆمەلگا ھەم ھالەتە پىش كۆمەلەتەى بوونى
 كۆمەلگایە ئەمبارەيان بە شىوئەكى تر ئەویش لەنىو كۆمەلگادا دوور
 لە سىرۇشت، لىرەدا بەھوى سىرۇشتى مۇقەو ئەو پەيوەندىە كە لەسەر
 بىنەماى پىكەو ژىان و بىنەماى دروست كەردنى كۆمەلگا پىك ھاتبوو،
 بەھوى گۇرپانكارىەكانى ئاوەزى مۇق و خۇىستى مۇق شىرازەى ئەو
 كۆمەلگایە تەك دەچىتەو، (مۇق دەبىتە گورگى مۇق) ھەرەك (ھۆىن)
 دەلى، داروینى كۆمەلەتەى و تىوۆرەكەى (مىلانى لە پىناو مانەو) يان
 (مانەو بۇ باشترو بەھىزترە) ەك ياساىەكى سىرۇشتى نىو ئەو
 كۆمەلگایە رۆلى خۇى دەبىنى، ئەو تىوۆرەى داروین لەنىو كۆمەلگاى
 مۇقى تەواو بە شىوئەى ھىزى بازو ياساى گورگ پىادە ناكىرئ بەلكو

بەھۇى ئاۋەزەۋە دادەكەۋىتە خوارەۋە دەيىتە ياسايەك لەنىۋ
كۆمەلگادا، ئەو كۆمەلگايەى كە ياساى تىدا نىە، بەلكو سەرکەۋتن بۇ
ئەۋەى زىاتر تواناى ھەيىت، ئەو سىستەمە ديارى دەكات كە دەتوانى چ
لە توانايدا ھەبى بىبات ھەندەى ئەۋەى كە دەتوانىت پارىزگارى لىبكات
ۋاتە ھەركەسە بەلای خۇيدا راپىچى دەكات،

لىرەدا ھەركەسىك، ئازادى/ يەكسانى/ ئارەزوۋى خۇ/ پاراستنى خۇ/
دەسلەت/ ى بۇ خۇى دەۋى، ئەمەش ۋاتاي تاكگەرايى دەنۋىنى،
سەرەپاي ئەو تاكگەرايىيە مەۋف ناتۋانى بە تەنھاۋ دور لە كۆمەلگا
بژى، دەردى نىچە دەلى (راگەياندىنى مردنى خۇيە) ناشتۋانى بگەرپتەۋە
دۇخى دۋاكەۋتن ۋ لە كۆمەل خۇى جۋاكاتەۋە، بەلكو پىكەۋەژيان
ناچارى ۋ ھەتمى دەبى، لەبەرئەۋەى بوۋەتە پرۆسەى ياساى
كۆمەلەيەتى، ۋاتە بە كۆمەلەيەتى بوۋنى كۆمەلگا، بەم پىيە دامەزاندىنى
كۆمەلگا پىۋىست بوۋنى خۇى ھەيە، ئەمەش لە پەيمانە كۆمەلەيەتيەكان
ۋ رىكەۋتن ۋ كۆكبۋوندا دياردەكەۋى لەسەر ئەو بنچىنە ھاۋبەشە،
لەسەر ئەو بنەما ھاۋبەشە كۆمەلگاى خۇى ھۈكەمرانىتى دەكات، بۇيە
يىرۈكەى پەيمانى كۆمەلەيەتى "Social Contract" لەسەر ئەو
گريمانەيە دامەزرا، ۋاتە لەدەست سەندەۋەى ئارەزوۋەكانى تاك ۋ
گەرپانەۋەى بۇ گشت، ھەروەھا تۋاندەۋەى تاك لە كۇدا، نەك كۇ لە تاكدا،
چۈنكە تاكەكەس لە زۆر باردا مل كەچ نابى بۇ تاكىكى دى رەگەزى

خۇي)، بەلكو مل بۇ ھەموو /گىشت/ شل دىھكات و بە مافى خۇشى سەيرى دىھكات، ئەمەش دىھچىتە خانەى كۆمەلگايەكى سىياسى يان كۆمارىك كە گىشت بەشداريان تىادا كىردوۋە، ناودەبرى، بەشداربوونىش تىايدا ناۋى گەل وەردەگىرن و تاكىش بەھاۋلاتى بانگ دىكرىت، ئەم پىرۇسىسە كە مۇف دىھىوئى بىگاتى و لە ھالەتى سىروشتى بۇ ھالەتى كۆمەلگا بچى و لەوئوۋە دىھچىتە ھالەتى مەدەنىيەت چۈنكە بى ئەو دىسەلاتە مۇف گورگى مۇف دىھىت،

پەيمانى كۆمەلەيتى:

كۆبوونەۋەى مۇقەكان لە ئىۋان خۇيانداۋ لەنىو كۆمەلگايەكى ھۇشياردا خۇى لە خۇيدا پىگەيەكە بۇگەيشتن بە ئامانجىكى ھاۋبەش، لىرەشەۋە پىۋىست بوونى كۆمەلەيتى لەدايك دىھىت ئەۋىش پىۋىست بوونى دىاردەى مۇف خۇيەتى بۇ بوون بە كۆمەلەيتى، كە خۇى ۋەك ھاۋلاتى تىا دىۋىتەۋە، ئەو پىرۇسىسە نايەتەدى گەر لەژىر پەيمانىكدا نەبىت، ئەۋىش پەيمانى كۆمەلەيتىيە، پەيمانى كۆمەلەيتىش واتە پىكەۋە ژيان و پىكەۋە ھەل كىردن، كە تاكەكەس لەو پەيمانەدا ھەست دىھكات كە كەسىكى سەربەخۇيە لەو كۆمەلەدا دىژى و مل كەچى كۆيە نەك تاك ھەروەھا خاۋەن كۆمەلەك ماف و ئازادىيە، لە ھەمان كاتدا بەرامبەر بە كۆمەل لىپىرسراۋىتى ھەيە كە خۇشى دىگرىتەۋە، ئەو كەسەى كە ھەست

بكات كە دەبىي بەشدارى بكات لە كۆمەلگادا بۆ بنىيات نانهوى
 كەسايەتى خۆى ئەووە حالەتى مەرۇف تى دەپەپىنى و دەبىتە ھاۋلاتى،
 (گواستەنەو لە حالەتى سىروشتى بۆ حالەتى مەدەنى گۆپانىكى بەرچا و
 لە مەردا دروست دەكات ئەمەش بە گۆپىنەوۋى غەرىزە لە رېرەویدا بە
 دادوۋى و بەتېرکردنى كىدارەكانى بە مۇرال) (گىروگازى چەمكى
 كۆمەلى مەدەنى - د. كەرىم ئەبو جەلاو - وەرگىپرانى بۆ كوردى
 ئىسماعىل كوردە - رەوشت رەشىد - نورى بىخالى - چاپى يەكەم ۲۰۰۰
 لاپەرە (۲۰)، كەوابى بۆ ئەوۋى بە تەواۋى بىيىنە مەرۇف دەبىي بىيىنە
 ھاۋلاتى ھەروەھا (جان جاك رۇسۇ) دەلى (نايىنە مەرۇف تا نەيىنە
 ھاۋلاتى) ديارە پەيمانى كۆمەلەيەتى نامەيەكى كۆمەلەيەتتە كە مەرۇفەكان
 دای دەرپىژن بۆ گەيشتن بە ھاۋلاتى لەژىر بىروباوۋى خۇياندا، ئەو
 نامەيە لە كۆمەلىكى مەدەنىدا دەگاتە ئامانجى خۆى.

بە ھاۋلاتى بوون:

بە ھاۋلاتى بوون، بە مەرۇف بوونە، واتە كۆمەلىك ئەرك و بەرپىرسىيارىتى
 و كۆمەلىك ماف و ئازادى، بەرامبەر (خۆ/ كۆمەل/ دەۋلەت) كە واتە
 ھاۋلاتى مەرۇفكە لە كۆمەلدا كاردەكات، بەم كارانەى خۆى دروست
 دەكات و خوشى دەپارىز و دەۋلەتتەش دەپارىزى و ئازادى و مافى
 خوشى بەدەست دەھىنى، ئەو مەرۇفە ئەندامىكە لە كۆمەلدا ھاۋلاتىكە
 لە نىتشمانىكدا كە ئەمەش خۆى لە خۇيدا توخمى دەۋلەت پىك

دەھىننى، كەۋاتە بوون بە ئەندام و ھاۋلاتى خۇى لە خۇيدا پىكھىنەرى
 شتىكىن كە لەسەرۈ ئەۋەدەن، ئەۋىش كۆمەلە كە خۇى تىايدا ئەندامىكە
 و لە خۇى دادەدېرى و دەيدات بە گشت، بە راستىش ئەندامىكى و
 شايتسىە ھاۋلاتى بوونە و شايتسىە دەۋلەتە، دروست بوونى كۆمەلگا
 پىكەۋە ژيان و پىكەۋە گونجان و بەرەۋپىش چوون خۇى لە خۇيدا
 دەۋلەتە واتە كۆمەلگا بە دەۋلەت چوئىنراۋە، ەك ئاشكرايە چەمكى
 (Polis) ھەمىشە لە تەرجومەى زمانى روسىدا ماناى زاراۋەى
 (دەۋلەت) دەدات بۇيە باس لەۋە نەكراۋە كۆمەل و دەۋلەت ەك دوو
 شتى دژبەيەك بەرامبەر يەكتە دابىرى، بۇيە لە فەلسەفەى يۇنانى كۆن
 سنور لە نيوان ھەردوۋكىاندا نەكىشراۋە كۆمەل و دەۋلەت ەك دروست
 لەناو يەكتەدا تۈابنەۋە و ابوو (گۇقارى مەدەنىيەت ژمارە (۸) تەموز -
 ئاب - سالى دوۋەم ۲۰۰۰ لاپەرە (۷۱)، دەتۈانين كۆمەلى مەدەنى بە
 دامەزىنەرى بيناى مروف دابىنن لە پرۇسەى ھاۋلاتى بونيدا، ئەمەش
 جەستەيەكى نوئىيە بۇ مروفىكى نوئى و ھوشيار كە ھەموو ساتى
 ھەلگىرى تۈخى نوئىگەرى و دەۋلەت بىت، ديارە بۇ حالەتەكانى
 داپمانى دەۋلەت كۆمەلگا جارىكى تر دەۋلەت لەسەرشانى خۇى بينا
 دەكاتەۋە واتە ئەگەر دەۋلەتەش پوكايەۋە ئەۋا كۆمەلگا ھەيە دەتۈانن
 جارىكى تر لە مندالدىنى خۇيدا دروستى بكاتەۋە، ئەمەش شتىكى
 سۈرۈشتى و ئاسايىيە كە ئەۋ سەرۈرىيە بگۈزىتەۋە بۇ دەۋلەت ئەۋ
 سەرۈرىيە لە كۆمەلەۋە بگۈزىتەۋە بۇ دەۋلەت مادامەكى خۇى ھەلگىرى

توخمەكەى بىت و ئاسايىيە مل كەچ كىردىن بۇى، ئەمەش بۇ لە دەست نەدانى رەگەزى مۇف و كۆمەلگا، لە ھەمان كاتىشدا كە دەولەت لەو كۆمەلە داکەوتووہ (ئاتوانى كۆمەل قوت بدات) گۇقارى مەدەنىيەت ھەمان ژمارەى پىشۇ لاپەرہ (۷۳)، چونكە ئامانجى دەولەت پاراستنى ئەو مىنادانەيە واتە ئۇرگانىزىمى كۆمەلگا، چونكە كۆمەل لەنىو ئەو دەسلەتە مەدەنىيەتەدا رۇلى خۇى دەبىنى بۇ گەپخستنى ئالىيەتەكەى و كۆمەلگاش رىگای جولەو گەشەى خۇى دەگرىتەبەر، لىرەدا پىويست بون بە دەولەت پىويست دەبىت، دەولەتەتەش بەپىى ياسا و كۇپانكارىيەكانى كۆمەل دەسلەتە خۇى جىبەجى دەكات واتە زۇرجار كە رەستەيەو زۇرجار ئامراز، تا كۆمەلى مەدەنى كامل بىت و لەسەر پىى خۇى راوہستى، كۆمەلى مەدەنى تا گەشەتر بىت ئەوا كارەكان زىاتر رىك دەخرىن و كۆمەل كەمتر پىويستى بە دەولەت دەبىت واتە خۇى ژيانى خۇى دەبات بەرپوہ لە ھەمان كاتىشدا مەرجهيەتەش دەدات بە دەولەت.

دەولەت:

دەولەت بەپىى پىرۇسەو ھاوكارى كىردى تاكەكانى كۆمەل پىك دىت و خۇيان كۆدەكەنەو لەژىر ئەو سىستەمەداو ئەركى دەولەتەش داکۇكى كىردن لەمافەكانى ھەر تاكىك لەو كۆمەلە، دەولەت زۇر جار لەوہش زىاتر دەروات خۇى ھەلدەستى بۇ بەگەپخستنى ئالىيەتى كۆمەل و خۇى،

لهكۆمهنگای دواكهوتودا دهولت باوكسالاریه تا ئهه كۆمهله خویان هوشیار دهكهنهوهو ئهگهنه ئهوهی لهدهولت و کاروبارهكان بگهن و دواچار بهشداری دهولت بگهن له ئهرکهکاندا، لیژهدا دهولت ئامانج دهبیئت و ئامرازیش دهبیئت بو هوشیارکردنهری هاوالتیان.

ویلهیل قوون هومبوکت چهندی جار دووبارهی دهکاتهوه که ئامانجی دهولت لهیهك وشهدا بریتیه له (ئاسایش) یان (دهسته بهرکردنی ئازادیه سیاسیهکان)، خه لکان ناتوانن له نیو خویاندا خویان ریک بخهن بهه شیوهی که هه موو دهیهوئ سهره پای ئه وهش ناتوانن خویان بهرپوه بهرن، بهلام دهولت دهتوانئ ئهه خه لکانه ریک بخات و بهپئی یاسا بیانبات بهرپوه (ههر بویه حکومهتی یاسا له حکومهتی مرووف باشتره، ههر وهك ئهه وتهیهش که دهلی (یاسا یادشا دادهنی)، بهقسهی لوك دهولت بریتیه له جهستهیهکی نوئ بهكۆمه لیک مافه وه که له سهروی مافی ئهه که سانهن که پیکهینهری دهولت)، (گۆقاری مه دهنیهت هه مان ژمارهی پیشوو ل ۷۳).

کۆمهنگای کورد هواری

کۆمهنگای کورد، کۆمهنگایهکی داخراوه بهپئی سیسته می خیلهکی دهوات بهرپوه، ئهه سیسته مه وای له تاکی کورد کردوه که بوون به مرووف و بوون به کۆمه ل نه بینئ به خویه وه، تاکه کوردیش تاکیکی

ووشك و تونده لەژێر باری سیستەمی خێلەكیدا گۆشەگیرو لول پێچ
 بوو، واتە یەكەیهکی بکەر نیە لەكۆمەڵێكدا بەلكو بەكارێكە لە كۆمەڵێکی
 داخراودا، بەمەش تاکی كورد پرۆسەی پێشكەوتنی ئاوەزوو هوشیاری
 نەبینیوە و هەر لەنیو بازنەیی خێلدا خۆی بینیوەتەو، سیستەمی خێلێش
 خۆی لەخۆیدا سیستەمیکی دواکەوتوو هەر بۆیە دەتوانین بڵێین
 كۆمەڵگای كورد بەگشتی بەكۆمەڵگایەکی دواکەوتوو سەرەتایی بەدینە
 قەلەم، تاکی كورد نەیتوانیوە بەشداری لەكۆمەڵدا بکات لەهەمان کاتدا
 هەلگری توخمی دەولەت نەبوو، بەهۆی پابەند بوونی تاکی كورد
 بەسیستەمی خێلایەتیەو واتە پرۆسەی بوون بە دەولەتی خۆی لەو
 سیتسەمەدا دۆزیوەتەو، واتە لەویدا بەدی هێناوە نەك لە دەولەتدا،
 سیستەمی خێل سیستەمی شەرف و نەسەب و پالەوانی و دەمارگیری
 خێلی بوو، لەسەر بنەمای خۆین نەبوو، هەربۆیە تاکی كورد بەدەر لەو
 ئۆرگانە بە تاکیکی نامۆ سەیرکراوە و دابراوە لەو ئۆرگانەش کە بەشێك
 بوو تیایدا، واتە بە نامۆبوونی لە خێل و لە هەمان کاتدا لەو ئۆرگانەش
 بێبەری کراوە، بە (گۆران) سەیرکراوە لەلایەن خێلەکانی ترەو، ئەمە
 نەك هەر تاك دەگریتەو بەلكو (هەموو)ش دەگریتەو، کە هەموو لە
 هەمواندا کۆنەبوونەتەو بە كۆمەڵایەتی بوونی خۆیان پێك نەهێناوە
 واتە هەموو هەر بە سەرەتایی ماونەتەو، تاکی كورد نەیتوانیوە لە
 كۆمەڵگادا جیگیر بێت و ببێتە كۆمەڵگا، دیارە فشارەکانی دەرەوی

تاكى كورد (فشارى خيىل) نۇر بەھىز بوۋە جەستەو ئاۋەزى تاكى
 داگىر كوردوۋە ۋاي ئىكردوۋە بېيتە تاكىكى لاۋاز و بى دەسەلات و
 تەمبەل. كە ئەمەش پىرۋسەى بوون بە مۇڭ دەكوژى. بۇيە ئىستاش
 سەيردەكەين تاكى كورد خۇى بە بچووكى دىتە بەرچاۋ واتە خۇى بە
 بچووك دەزانى، ئەمەش بەھۇى كامىل نەبوونى لايەنى مۇڭى تاكى كورد
 خۇيەتى، لە ھەمان كاتدا سىستەمى خيىل نەگە يىشتۇتە ئەو ئاستەى كە
 پىئى بوتىرى كۆمەلگا بەلكو ھەر بە داخراۋى ماۋەتەۋە لەنيۇ خۇيدا
 رەگەزى مۇڭى يان بوون بە مۇڭى خۇيانيان رووخاندوۋە و
 نەيانپاراستوۋە، بەلكو ھەر ھەرەم پارىزراۋە، واتاى ھەموو خۇيان
 گەپاندۇتەۋە بۇ تاك و تاكى كوردىش كە ھەموو دەگەيەنى (لىرەدا
 مەبەست كۆمەلگەى كۆمەلەيەتى نىيە) تواۋنەتەۋە لە تاكىدا ئەمە
 پىچەۋانەى بوون بە كۆلمەلگەيە خۇى دەبى تاك لە كۆمەلدا بتويىتەۋە
 چونكە كۆمەل سەرو تاكە ھەرەمىش كە دەسەلاتە سەرو ھەموو دەبى،
 بەلام لاي تاكى كورد تەنھا سەرۈك خيىلە دەسەلاتە و ھەموو شىتىكە
 ئەۋانى تر نەمۇڭن نە ھاۋلاتى و نە تاكن بەلكو يەكەيەكن بەپىئى
 ئارەزوو خواست و ويست سىستەمى خيىل (سەرۈك خيىل)
 بەكار دەھىنرىت، ئەمەش ۋاي كوردوۋە كە ھەركاتىك سەرۈك ھۆز نەمىنى
 ئەمان نەتۋانن سەرۈكىكى تر لە جياتى ئەو دابىنن بەلكو كوپى –
 نەۋەى سەرۈك خيىل شوينى گرتۇتەۋە، ئەو سىستەمە نويىيە ھەر

شیوهیهك بیئت دهبی تاکی کورد قبولی بکات، بی دهر لهوه تاکی کورد
 فپی دراوه ته دهره وهی ئەو سیسته مه، خیله کانی کورد زۆربه یان خیل
 کۆچهرین و جیگیر بوونیان نه دیوه به خویانه، ده توانین بلیین سیسته می
 خیل کورد (کۆچهری - شوانکاری) بووه وهک له وهی کشتوکالی
 بوو بیئت، له بهر ئەوه شه خیله کان یه کیان نه گرتوووه نه بوونه ته
 کۆمه لگایهک، چونکه گهرمیان و کوێستانیان کردوووه، له بهر ئەو هویه شه
 که کۆمه لگای کوردی کۆمه لگایهکی ته مه ئەو ههولێ پێشکهوتنی نه داوه
 به لکو ژێرخان و سهرخانی ژبانی له سهه سروشتی ئاماده کراو به پێ
 کردوووه، ئەمهش سیمای ناسینی مرقفی کۆنه و میللهتی سهه تایییه،
 لیژه شه وه لیک نزیک بوونه وه پیک نه هاتوه چ وهک تاک چ وهک کۆمه ل چ
 وهک خیل، واته هه لگری ئەو توخمه نه بوون که کۆمه ل پیک بهینن،
 چونکه مه به سستیان نه بووه ته مه ل بوون به لکو مه به سستیان ته نها بژێوی
 بووه، لهو پرۆسه یه دا تاکی کورد بووه ته تاکیکی بی خێرو لاواز، ئەمهش
 وای لی کردوووه وهک بوونه وه ریکی سهه تایی لی بپروانین، که هه میشه
 له سهه دهره وهی خوی بژی و هیچی له باردا نه بیئت و ره گه زی خوی
 نه پارێزی و هه میشه بهر لیدان بکهوی چ لیدانی ناوه وه چ لیدانی دهره وه،
 که ههردووکیان رووخاندنی ره گه زی مرقفی کورد بووه، ده توانین بلیین
 تاکی کورد وهک ره گه زیش خوی، خوی نه پاراستوووه، بۆ مانه وهی خوی،
 ئه رستۆ ده لی (ئەو که سهی هیچی له بار نیه، بییته ئەندامی کۆمه ل،

واههست بهخۆی دهکات خۆی بۆ خۆی بژێت، پێویستی بههیچ نهبیته،
 ئهو ئهو كهسه توخمی پێكهێنهری دهولهت نیه، ئهم كهسهش یان دهبیته
 بوونهوهریکی هه یوان یان خودایی، (گۆقاری مهدهنیته هه مان ژمارهی
 پێشوو لاپه ره ۸۰)، له بهر ئه ی تاکێ کورد هه لگهی توخمی کۆمه ل
 نه بووه، چونکه له دوا ی رووخاندنی دهولهتی (مید) دهولهتیکی تری
 دروست نه کردۆته وه، ههروه ها دوا ی رمانی کۆماری (مه اباده) کۆماریکی
 تری دروست نه کردۆته وه، هه می شه به ره و خوار هاتوو وه خۆی بچوک
 کردۆته وه و هه لکشانی بهخۆ وه نه دیوه، که وای سووپی ژبانی دهولهتی
 نه دیوه له کۆریه یی یه وه بۆ گه نچ و له ویشه وه بۆ پیری دوا ییش له پیری یه وه
 جاریکی تر بۆ مندالی واته دروست کردنه وه ی دهولهت. له بهر ئه وه ی
 کۆمه لگا خۆی له خۆیدا دهولهته کاتی ک دهبیته کۆمه لایه تی، هه ر بۆیه
 زۆر جار به گوئی کورده دا دراه که ناتوانن خۆیان به پێوه بهرن، یان
 شایسته ی ئه وه بن بن به دهولهت، ئه مه ش زۆر راسته، چونکه هۆکار له
 ناوه وه یه به زۆری نه که له دهره وه، دیاره دهره وه ش کاریگه ری خۆی
 هه یه، هه رکاتی ک بوونه وه ر بووه مرو ف و هاو لاتی و کۆمه لگا ئه و جا
 شایسته ی دهولهت ده بیته و خۆی له خۆیدا ده بیته هه لگهی ئه و توخمی
 دهولهتی پی دروست ده کریته و کۆمه لگای دیش دان به بوون و
 دهولهتیان ده نین، واته شایسته ده بیته، میژوو شاهیدی ئه وه یه که کورد
 زۆر هه ولیان دا وه بچنه ئیو کۆمه لگا کان و بنا سڕین و دان به بوونیا

بنریت و مافی خۆی پئ بدريت، به لام تا كۆتايى سەدى بىست به
 (نەخىر) وەلامى دراووتەو، ئەمەش ئەو كارەيه كە كورد ناتوانى خۆى
 دروست بكات و ببیتە كۆمەلگایەكى كۆمەلایەتى، واتە لاوازی كورد
 خۆیەتى و بئ خیرى خۆیەتى دەنا پەنا بردنە بەر دەرەو بەئ ھودەیه و
 خۆ ھىلاك كردنە، كۆمەلگای كورد تا ئیستا كۆمەلگایەكى سەرەتاییە
 نەك لەبەر ئەوێ دەولەتى نیە، بەلكو لەبەر ئەوێ نەبوو تە مرقۆیكى
 تەواو، چونكە پێشتر دەولەتى ھەبوو (مید-مەھاباد) بیار کلاستەر، دەلئ
 (كۆمەلگە سەرەتاییەكان كۆمەلگەى بئ دەولەتن) (بەروانە چەمكى
 دەولەت و بزویئەرى میژوو لە كۆمەلگای كوردی دا- عەتا قەرەداغى
 سلیمانى ١٩٩٩ / ١٨٧)، كورد دەولەتى ھەبوو بەلام لە دەستى داو
 ئەمەش ئەو دەگەییەنیت كە كورد بە ھیچ شیوەیەك كۆمەلگایەكى
 كۆمەلایەتى نەبوو و ھەمیشە ھەلگری توخمى دەولەت نەبوو، ھەربۆیە
 دەتوانن بڵێن تا ئیستاش سەرەتاییە، بەلام ھەندئ ئیمارەتى دروست
 كردوو لە جوگرافیایەكى بچوكدا بۆچی؟! لەبەر ئەوێ خۆى لەو شویئە
 بچوكدا دۆزیووتەو كە ھەر ئەوئەندە دەسەلاتى بەسەردا شكاو، ئەم خۆ
 بە بچوك زانیئە كە ئیفرانزىكى خێلەكىیە وای كردوو دەولەت لە دەست
 بدات و نەتوان دەولەت دروست بكەنەو دواى رووخاندنى ھەردوو
 دەسەلاتى سەرەو، بە ھەرحال وایان ئىھاتوو بەناوچەيەك رازى ببن،
 (ئەشلى مونتەگیۆ) دەلئ (گەلانى سەرەتاییە ئەوانەن كە نزیکترین گەلن

لە مرقۇنى كۆنەو (بېروانە ھەمان سەرچاوەی پېشوو ل ١٨) دیارە
 كۆمەلگای كوردی ھەم سەرەتاییەو ھەم نزیكە لە مرقۇنى كۆنەو مەن
 وای بۆ دەچم كە كۆمەلای كوردی تا ئیستاش لە سەرەتاییەدا دەژی و لە
 پرۆسەى بوون بە مرقۇنى دوور بۆتەو، یان دواكەوتوو، ئەگەر كورد
 كۆمەلگایەكى سەرەتایی بوو ئەدى چۆن دوو جۆر دەولەت ھەبوو (مید/
 مەباد)؟ ئەگەر دەولەت پیناسەیکە بیّت، یان ناسنامەیکە بیّت بۆ بوون
 بە كۆمەلگا، یان بوون بە مرقۇف! ئەدى بۆ كورد نەبوو بە مرقۇف نەبوو
 بە كۆمەلگا، كەوابی لیژەدا حالەتیكى یان كروکیكى یان بازیکى ون بوو
 ھەبە لە ناوەرۇكدا، یان ھۆكاریك وای كوردییت ئەو دوو حالەتەى سەرەو
 رووبدات! دەتوانم لەم خالانەى ھوارەو پرۆسەى بە نەبوونی كورد بە
 مرقۇف روون بكەمەو:

١- كۆمەلگای كورد سووپی ژیانى خۆی بینووە لە پېش دروست كردنى
 دەولەتى مید (لە جولەى میژوودا)، بەلام سووپی ئەو ژیانەى تەواو
 نەبوو و دەولەتى مید لە پیریدا روخواو (نەمردوو) واتە نەمردوو لە
 ھەناویدا توخمیکى تر ھەلگى بۆ درەوست كردنەو دەولەت،
 لیژەشەو كۆمەلگا تووشى نەزۆكى بوو و توخمى دەولەتى نوێى پى
 نەبوو، واتە نەخۆشیەكە لە مەلەدانیدا، ھەرەھا دەروونی تاكى
 كوردیش بەھوى ئەو روخاندنەو تووشى روخاندنى دەروونی

هاتوو، بۆيە نەيتوانيوە تا كۆتايى سەدەي بىستەم دەولەت دروست
بكاتەو. "بېوانە لاپەپە (۱۴) سووپى ژيانى دەولەت"

۲-دەولەتى (ميد) بە پىرى روخىنرا واتە سووپى ژيانى پىرى نەبەردە
سەر ھەر بۆيە دەتوانىن ئەو كۆمەلگايەي لەو ساتەدا تووشى نەزۆكى
توخمى دەولەت بوو واتە لە دواي شكست ھيئەتى دەولەت، نەتوانرا
جاريكى تر دەولەت دروست بكريئەو ئەمەش ئەو دەردەخات كە
رەحمى كۆمەلگا تووشى نەخوشى هاتبوو، ئەو نەخوشىيەي كە
نەتوانى كۆرپەلەي دەولەتى تر ھەنگري، واتە كەمەرى شل بوو، يان
رەحمى كۆمەلگاي كورد تووشى داکەوتن/ دابەزىن بوو، بۆيە زۆرجار
كۆرپەلەي لەبار دەچىن وەك ئىمارەتەكان و كۆمارى مەباباد.

ئەو ش وای كردوو كە سووپى ژيانى دروست بوونى دەولەت لە دەست
بدات،

۳-كۆمەلگاي كورد لە دواي (ميد)ەو پەرش و بلۆ بوو بۆ يەكە يەكەو،
دووركەوتنەو لە يەكترى لەنيو، كۆمەلگادا سەرى ھەلدا، ئەمەش
دەروونى كوردى تىك شكاندو تووشى رەشبينى و چەپاندن و گري
كوپرەي ميژوويى كرد.

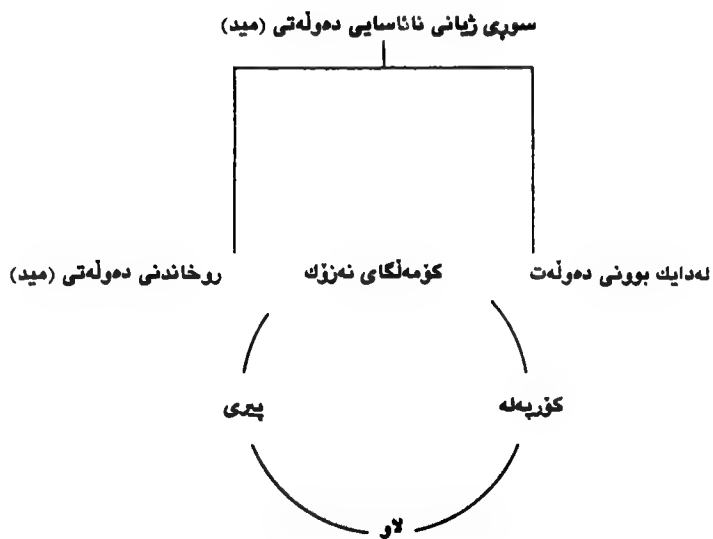
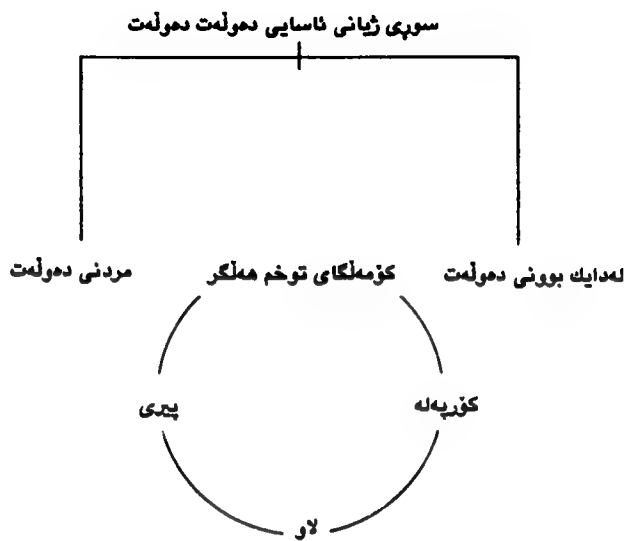
۴-ھەمەديسان تاكي كورد لە دواي ئەو رووخاندنەو خەسلەتى مروقى لى
سەندرايەو بوو ھەو بە كۆمەلگاي پيش دروست بوونى دەولەتى (ميد)

و بوووه سهرهتايى و نهجار لهژير سيسته مى كومه لى سهرهتايى خيلدا
مايه وه.

۵- به هوى تى نهگه يشتن له ميژوو، به سهرچوونى پلهى بوون به نه ته وه له
ميژوويه كى ديارى كراودا وهك گهلانى تر، خوى وهك نه ته وه دروست
نه كرده وه، واته خهسله تى نه ته وه ييشى له دهست دا.

۶- ليړه وه له و بۆچووناندى سهره وه مروقى كورد خهسله تى مروقى لى
سه ندرايه وه له لايه ن كومه لگاكانى تره وه و چووه خانى گه له بى
دهوله ته كان كه ناسراون به گه لى سهره تايى يان شه و گه له سهره تايى يانه
كه ناته واويه كيان هه يه و له مروقى كونه وه نزيكن. يان دوانه ن له گه لى
مروقى كوندا.

كه وابى دواى شه و روودا وه دهره نيه و دواى پرۆسه ي ميژوويه كى دوورو
دریژ چۆن ببينه هاو لا تى / بو شه وهى ببينه مروقى؟! چۆن حاله ته كانى
دپه نده يى و گورگ و (ناينه دهرتال)ى بگۆپين و ببينه مروقى؟! شه م
پرسياره ده بى هه موومان له خو مانى بكه ين تا له حاله تى نامروقى و
مروقى كۆن دهرچين و ببينه مروقى.

سەرچاۋەكان

- ۱- مەروۇف لە روانگەى ماركسەۋە -ئەرىك فرۇم- ۋەرگىپرانى - ھەنگاۋ چاپى يەكەم ۱۹۹۹ (ل ۵-ل ۷۸).
- ۲- گىروگازى چەمكى كۆمەلى مەدەنى - نوسىنى د. كەرىك ئەبۇجەلادە ۋەرگىپران بۇ كوردى - ئىسماعىل رەشىد كوردە، رەۋشەت رەشىد، نورى بىخالى، چاپى يەكەم سالى ۲۰۰۰ (ل ۳۰)
- ۳- چەمكى دەۋلەت و بزۈنەرى مېژوو لە كۆمەلگەى كوردىدا، عەتا قەرداخى، سلىمانى ۱۹۹۹، ل ۱۸
- ۴- لىبرالىزم و دىموكراسى - نۆرىيەر تېۋىيۇ - ۋەرگىپرانى رىباز مستەفا - سلىمانى ۲۰۰۰ (ل ۲۰ و ل ۲۸).
- ۵- گۇڧارى مەدەنىيەت ژمارە (۸) سالى ۲۰۰۰ تەمۈز - ئاب (ل ۷۰ - ل ۷۱ - ل ۷۳).
- ۶- الانسان و الارتفاء - جونم لويىسز نقتلە عن الوسىيە عدنان جاموس، اصدار دار الجماهير - دمشق ۱۹۷۰ (ل ۱۵).
- ۷- گۇڧارى ژيار ژمارە (۵) سالى دوۋم ۲۰۰۰ ل ۷۱ - ل ۱۸

فاکتەرەکانی دروست نەبوونی کەسیتی نەتەوهیی کورد

لێکۆڵینهوه له کەسیتی نەتەوهیی پابەنده به هەندێ دیاردە ی پیکهاتەیی یان شیوازیك له دیاردە ی ئه پیکهاتەیه که کەسیتی نەتەوهیی دەرەخات و دوایش نەتەوه وهك ئەفرازیک کەسیتی خۆی دەرەخات و خۆی پێ دەنۆین، واتە وهك کەسیتی یهکی نەتەوهیی هەڵدەتۆقی، خەسلەتەکانی کەسیتی نەتەوهیی پابەندی هەندێ ھۆکارە، لەوانە شارستانی، کلتوری، میژوویی، رۆشنبیری، دەروونی، ئایینی .. هتد، ئەمەش واتای سەر بەخۆیی له کەسیتی دا و له کەسیتی نەتەوهیی دا دەرەخات، هەر له و رییە شەوه دەتوانی کەسیتی خۆی بە دەرەوه بناسینی و دیاردە ی خۆ جیا کردنەوه له نەتەوهکانی تر دیتە ئاراوه، واتە کەسیتی نەتەوهیی پیکهاتەیهکی تایبەتی خۆی هەیه، که جیاوازه له کەسیتی نەتەوهکانی تر، که هەلگری باری ژیان و داب و نەریت و باری

شارستانىتى و رۇشنىيرى و كۆمەلەيتى پىۋە دوبارە، ئەو كەسىتتى يە
 بەپىنى قۇناغى مېژو و ھەروھە دوورى مېژو كار دەكاتە سەر
 دىرونيان و تىكەلەو بە لۇژىك و دىرون دەپىت و بەمەش پىكھاتە يەكى
 تايبەتتى بۇ كەسىتتى نەتەۋەيى لاي تاكى نەتەۋە پىكدىت،
 وىك چوونى شارستانىت بە كەسىتتى تاك لەنىۋ ھەر كۆمەلەيىكى
 بەشەرىتەدا (ۋىنە يەكى بچوكە) يان خىشتە يەكى بچوكە (Microcosm) بۇ
 ھەموو كۆمەلەكەي خۇي، واتە بۇ ئەو شارستانىتەي كە ئەو كۆمەلە يان
 ئەو سىستەمە پىك دەھىنن، شارستانىت بە ھەموو ناۋكەكانىيە ۋە كە
 ھاۋەشەن لە پىك ھىنانىدا لە رىي پەرۋەردەو پىگەيشتنى كۆمەلەيەتتى
 دەگۈزىتەۋە بۇ ئاۋەزى تاكەكەس و پانتايىيەكى گەۋرەي قول
 داگىردەكات لە شانەكانى مېشك بە شىۋەيەك كە ھەريەك لەو شانانە
 دەبنە كۆي ئەو شانانە كە سىستەمى شارستانىتتى پىك دەھىنن كە خۇي
 لە ئاۋەزدا دىارى دەكات ناۋك بەناۋك، بەو پىيەش كەسىتتى تاكەكەس
 لەنىۋ كۆمەلدا دەپىتە نوپنەرى كەسىتتى شارستانىتتى، لەسەر ئەو
 بىنەمايەي كە كارى پىكراۋە كە بە شىۋەيەك ئەو سۆزو دەرۋونە تىكەلەو
 ھەموو ئەندامانى كۆمەل دەپىت، ئەو كەسىتتى يە بەو شىۋەيە دەچىتە
 دەرۋەي بازەنى خۇيى و خۇي ۋەك كەسىتتى يەكى نەتەۋەيى دەناسىننى
 بە دەرۋە، ۋەك كەسىتتى ئەلمانى / ئىنگىلىزى / فەرەنسى / روسى .. ھتد،
 كە ھەر كەسىتتى يەك سەر بەخۇيى خۇي ھەيەو شىۋە دىاردەيەكى

كۆمەلەيتى و دەرونى خۇي ھەيە، دەتوانى خۇي بناسىنى و خۇي
 پەخش و والا بكات چ لە ناوومو چ لە دەرەو، قۇناغى مندالىتى بە
 گرنگىر قۇناغى گەشەكردنى كەسىتى و دروستكردنى كەسىتى
 دەرۋىزى ئەويش لە رىي پەرورەدەكردنەو لە رىي خىزان و
 كۆمەلەو ئەوجا دەولەت كە دەتوانى لە رىي ئەو سى پىكەنەرەو
 كەسىتى دەرخواردى مندال بەن، ئاواش بەو شىوہەو بە ئەزمونى
 گەرە كە تىايدا تى پەرپوہو لە خۇيەو ئەو كەسىتى بە دەگوازىتەو بۇ
 مندال ئەمەش وادەكات كە يەك مەيل و يەك سىفەتى ھاوبەشيان ھەيىت.
 كە سىفەتى بەردەوامى كۆمەلەيتى كۆمەلگا دىارى دەكات لە
 قۇناغەكانى پەرورەدەكردن، گەشەى مندال بە شىوہەكى رىك و پىك
 بايەخىكى زۆرى ھەيە لەنيو كۆمەلداو لەويشەو بۇ ھەلگرتنى سىفەت و
 پەرورەدەو دواجار كەسىتى ئەو كۆمەلگايەى كە تىايدا پەرورەدە
 دەرگىت، ئەمە بە يەكەم تىروانىن سەير ناكىرت بۇ تىگەيشتن لە كەسىتى
 لەبەرئەوہى بوار كراوہە بۇ گرىمانەى سەپاندنەكان و جى بەجى كردن و
 راجياوازەكان لەسەر تاك و كەسىتى تاك و شارستانىەت ئەمەش لە
 چوارچىوہى ھۇكارو پەيوەندىەكان كە مەيلى تاك دىارى دەكات بۇ
 دووبارە بوونەوہى ئەو پەيوەندىانەو لەويشە راسەوخۇ لكاندنەوہى بە
 كەسىتى نەتەوہى، ئەو لىكۆلىنەوانەو ئەو شىوازانە دەربارەى كەسىتى
 نەتەوہى لە ئەزموونى مندالىدا يان لە قۇناغى مندالىدا سىماى سەرەكى

كەسپتى كەسى پىگە يىشتوو ديار دەخات واتە يەكپىتى شارسىتانى كە
 شىوازەكانى پەرورەدەكردن دەيننە كايەوۋە لەوئىشەوۋە شىوازىكى
 نەتەوۋەيى ھاوبەش كە پەيوەستە بە سىماي كەسپتى كۆمەل، ستىركى
 "ھەف" شارسىتانىتى كۆمەلگا ۋا ناسراۋە كە كەسپتى بەرجەستە بىكات
 لەسەر ئەندامەكان بە شىۋەيەكى ئاسايى ھەرۋە ھا بەھەكان سۆزىش
 لەخۆۋە بچەسپى بەسەرياندا واتە بەسەر تاكەكاندا، لەگەل بەردەوامى
 ژيان ۋ رۆزگار ئەم بەھايانە ۋرە ۋرە گەشە دەكەن ۋ بەسەر مىندالەكاندا
 خۇيان دەسەپپىن لەگەل كۆتايى ھاتن بە قۇناغى مىندالى ۋادەكات
 كەسپتىيان داگىربىكات بە شىۋەيەكى نەستى، دەتۋانين بلىين كامىل
 بوونى كەسپتى تاكەكەس لەنىۋ كۆمەلدا ئاۋەژۋى كامىل بوونى
 شارسىتانيەتى ئەۋ كۆمەلگايەيە كە تاكەكەس تىايدا نەش ۋ نما دەكات،
 ھەرۋە ھا ناپىكى دەروون ۋ ئاۋەز لەنىۋ خەلكان پىۋەرى ناپىكى ۋ
 ناكاملى سىستەمى شارسىتانى ديارى دەكات، ھەرۋە ھا گۆرپانكارى
 سىنكىسى ۋ تەمەن ۋ مىژۋى كۆچ كىرەن ۋ چىنايەتى كۆمەل ۋز فىربوون
 ۋ دوۋچاربوون بە نەخۇشىيە جىاۋازەكان ھەرۋە ھا كىشەي نابوورى ۋ
 دەروون ۋ دەرووبەر ئەمانەش سەربەخۇنن ۋ ھۆكارن لە شارسىتانيەت ۋ
 كارى خۇيان دەكەن لە ناۋكى شارسىتانيەت ۋ پەيوەندىان پىۋەي ھەيە
 بەھەر شىۋەيەك لە شىۋەكان. لە لىكۆلىنەۋە بۆكەسپتى نەتەوۋەيى بۆ
 نىشان كىردنى جۆرى رۆشنىرى لەنىۋەندى پىكەتەي دەروونى نىۋ

تاكه كاندا راقەي رۇشەنبىرى و دەرونى و سايكۇلۇژى گشتالت Gestalt Psychology تىكەلاو دەبن. بۇ پىگەيشتىنى منداڭ و زانستى دەرونى فرۆيدى لەنىو چوارچىۋەي پىروگراممىكى دەرونى رۇشەنبىرى نويدا ئەمەش زياتر گەيشتەنە بە بەرجەستە كىردى رۇشەنبىرى كۆمەل لە تاكدا كە تىايدا دەژىن. ئەتروپۇلۇجىيە كان لەنىو كۆمەلگا ئالۇزە كاندا تىوانيان لىكۇلىنەو دەربارەي كەسىتتى نەتەوھىيى (Nation) بىكەن، بەلام ئەم لىكۇلىنەوانە ھەر بە دەست نووسى مانەو، مامۇستا (وستىن لىبار) تىوانى لىكۇلىنەو ھەر لەسەر كەسىتتى يابانى و كەسىتتى چىنى بىكات، (لابار) دەلى (كەسىتتى يابانى دووچارى چەند پىكەتەيەكى كەم و كوپى ئالۇز بوو) بەلام لىكۇلىنەو كەسىتتى (بىندىكت) دەربارەي كەسىتتى يابانى ئەو جۆرە پىكەتەيە رەت دەكاتەو دەلى (مىمانەيەكى بەرز ھەيە بە خۇ لەنىو يابانىيە كانىدا)، ھەرۋە ھەر لەسەر كەسىتتى چىنى چەند لىكۇلىنەو كەسىتتى جىاواز ھەيە، (دوبوا) لىكۇلىنەو كەسىتتى كەسىتتى ئەندامانى كەسىتتى تاكه كەس لە شارستانىيەتى دوورگەي (ئەلۇر-Alor) ئەو لىكۇلىنەو كەسىتتى ئەوھى دەرخست كە ھەموو يەك سىفەتى جۆرە كەسىتتى يان ھەيە، واتە جۆرە كەسىتتى يەكەي بىنەپەتى ھاوبەش، ئەو جۆرە لىكۇلىنەوانە لەو بۇچوونەو دەردەكەي كە ئەزموونى مىندالىتى روخسارى كەسىتتى مەۋقى كامىل دەردەخات، ھەرۋە ھەر يەكەتتى شارستانى واتە نمونەي شىۋازەكانى پەرۋەردە كىردن كە رۇلى خۇي لە دروست كىردى شىۋەيەكى

نەتەۋەيى ھاۋىيەش دروست دەكات كە ھەموو دانىشتوانى كۆمەل
 ھەلگىرى ئەو جۆرە كەسىتتى يە دەبن، سەرەپاي ئەو بىنەما ژىرخانىانە
 زمانىش (اللغة) رۇلىكى گىرنگ دەبىننى لەو پىكھاتەيەدا كە سىفەتلىكى
 تىرى شارستانىتى و رۇشنىبرى و لەھەمان كاتدا دەرونى دەدات بە
 كەسىتتى تاكەكەس، چونكە زمان ھۆيەكە بۆ گواستەنەۋەي راو
 گواستەنەۋەي يىرو لىك تىگەيشتەن لەنىو تاكەكانى كۆمەلدا، زمان لەگەل
 پىشكەۋەتنى كۆمەل و تەكنىك و تەكنەلۇژيا دەگۆپى و پىشكەۋەتن
 بەخۆۋە دەبىننى، زمان گەۋرەترىن ئامرازى دەربىرنە لە لۇژىكى ئەو
 كەسىتتى يە كە دواچار ۋاي لى دى زمان كەسىتتى يەكى تر دەبەخشى بە
 كەسىتتى، كەسىتتى تاك / كەسىتتى كۆمەل / كەسىتتى دەۋلەت / ئەمەش
 واتاي زمان لە چۈرچىۋەي دەۋلەت دەردەچى و رەھەندىكى
 نىۋنەتەۋەيى ۋەردەگرى و پىناسەي دەكرى بە ئاراستەي كەسىتتى
 نەتەۋە، ۋەك زمانى ئىنگىلىزى كە بە زمانى (دىپلۇماسى) نىۋدەبرى و
 زمانى رۇسىيە بە زمانى (ھىز) و زمانى (فەرەنسى) بە زمانى (رۇمانسى)
 و زمانى فارسى بە زمانى (شىعر) نىۋدەبرى، واتە زمانىش جۇرىك لە
 كەسىتتى نەتەۋەيى ۋەردەگرى، كە ئەمەش دەرھاۋىشتەي ئەو
 كەسىتتى يەكە كە زمان دەرى دەبرى، ئەۋىش لە رى لۇژىك و
 دەروونەۋە، دەتوانىن بلىين زمان گوزارشە لە كەسىتتى نەتەۋەيى كە
 بەھۆيەۋە دەتوانىن لەخۆي بدوئى و بەرامبەرەكەي تى بگەيەنەت و

بەرامبەرەكەشى دەزانى كە ئەو زمانە چ كەسىتىيەكى لە پشتەوہیەو
 لەویشەوہ "پىكھاتەى زمانى Strucureo Language" پى دەبەخشى، كەسىتى
 نەتەوہیى بەھۆى زمانەكەيەوہ دەتوانى لەخۆى بدوئ، لە دەرون و
 لۆژىكى خۆى بدوئ، ديارە گەشەى شارستانى رۆلىكى تايبەتى گەورە
 دەبينى لە پىگەياندى ئەو جۆرە كەسىتىيە، كامل بوونى شارستانىيە
 كامل بوونى كەسىتىيەو كەسىتى گوزارش لە شارستانىيەت دەكات،
 وەنەبى شارستانىيەتەكان بى دەربىن لە نەخۆشى، لە تىپروانىنى
 ئەتروپولۆژىيەو شارستانىيەكان دووچارى نەخۆشى دەبن (راستەوخۆ
 يان ناراستەوخۆ) بە تايبەتى نەخۆشىيە دەروونىيەكان وەك (نەخۆشى
 نوستن) (Sleeping Sickness) كە ئەو نەخۆشىيە لەناوچەكانى خوارووى
 ئەفرىقىا بلأوہ ئەویش لە رىگاي مېش و مەگەزى (تسى تسى Tse. Tse)
 نەخۆشەكە تووشى ناپىكى عەقلى دەبىت كە لەگەل شىزوفرىنا
 جياناكرىتەوہ، زۆربەى ئەو نەخۆشيانە دەگەرپتەوہ بۆ نەبوونى
 پىداويستىيە پزىشكىيە پىشكەوتووەكان (تەكنەلۆژيا) ئەم نەخۆشىيە
 وەك نەخۆشىيەكانى ناراستەوخۆ سەيردەكرى لەو ناوچەيەدا، ئىتالىيەكان
 دووچارى نەخۆشى (شىزوفرىنيا) بوون واتە بە ئازاوەچى و شەپانگىز
 دەناسرىن، بەلام ئەيرلەندىيەكان كە تووشى ھەمان نەخۆشى بوون
 سىفەتى (ھىمنىو كشانەوہ) ن ھەندى لەو نەخۆشيانە لەگەل
 شارستانىيەتى نەتەوہكان لەدايك دەبن وەك نەخۆشى (ئەموك AMOCK) و

(لاتا Lath) لە باكوری رۆژمەلاتی ئاسیا، ھەروەھا نەخۆشی (بیبلوكتو Piblokto) لای ئەسكىمۆكان و نەخۆشی (ھستریا) لەنیو خیلەكانی سیبیریادا ھەیە، ئەم نەخۆشییە بەو دیاردەكەوئى كە ئەو كەسە تووشى ھەلچونىكى سۆزدارانە دەبێت لەكاتى پچرپچردا كە ئەمەش بە زۆرى لەنیو ئافرەتەكانیاندا ھەردەكەوئى. ئەم نەخۆشییەش لەو ھەو ھەسەرچاوە ھەردەگرئى كە نەخۆشەكە لە دووچارى مردنى مێردەكەى یان یەكئى كە لە خزمەكانى ئەو نەخۆشییە دەگرئى، دیارە پێشكەوتنى بارى ئابوورى و بەتایبەتى تەكنەلوژى و تیۆرەكانى ھەروونى و چارەسەرى ھەندئى لەو نەخۆشیانەیان كەدوو، ئیستاش لای شارستانیەتە دواكەوتووكان، یان ئەو خیلانەى كە لە ناوچەى كى گۆشەگیر دەژین ئەو نەخۆشیانەیان تێداماوە، سروشتى كەسێتى گۆرانكارى دەكرئى واتە نەوھەك تا نەوھەكى دى ئەویش لەسەر بنەماى مێژوویى بەو شیوھەى كە ھەر ئەندامێك بەشیكە لەو نەوھەى كە پئى دەلێن نەو ھەو لە قوناغى خۆیدا، واتە لە منداڵیو ھەتا پیری، كەسێتى رۆشتنێكى ھیواشانە بەپى پەوى كات دەگۆرئى. لەبەرئەو ھەو كەسێتى كۆمەلێك بە شیوھەى كى ھیواشانە پابەندە بە گۆرانى خۆ لەنیو خۆدا، ئەمەش دەگەرئیتەو ھەو ئەو شیوازەنى كە كەسەكان پئى ھەلدەستن لە پەرەردەكردنى منداڵ و كەسێتى خۆیاندا، ھەروەھا ھەموو شارستانیەتێك گۆرانكارى تێدا روودەدات ئەویش لەژێر كاریگەرى رووداوە بەھێزەكاندا كە

شارستانىيەت پىيىدا تىپەپوۋە ۋەك پەلامارەكانى دەرەۋە، يان بومەلەرە،
 يان نەخۇشىيەكى كوشىندە، ئەمەش ۋا دەكات كە لە روۋى
 مېژوۋىيەۋە شارستانىيەت شىۋە سىستەمىك پىك بېيىنى لەسەر بىنەما
 مېژوۋىيە كە ھەر نەۋەيەك سەر بە مېژوۋى خۇى بىت، زۇرجار ئەۋ شىۋە
 گۇپانە لە شارستانىيەتدا دەرپوخى كاتى روۋبەرپوۋى كەسىتى نەتەۋەيى
 دەرپىتەۋە، ئەۋ روۋداۋانەى كە روۋ دەرەن لە نەۋەيەكەۋە بۇ نەۋەيەكى تر
 يان ئەۋ روۋداۋانەى لە شارستانىيەتدا روۋدەدات ھەموۋ لە رىگەى
 گەشەى كۆمەلەيەتەۋە روۋدەدەن. گۇپانكارى، ئابوۋرى و تەكنەلۇژىيەكان
 كە ھۇكارىكى پالئەرى عەقلانين، يان جەختى بارودۇخى دەرۋەرە
 گۇپانكاراۋەكە كە ۋا دەكات كە گۇپان دروست بىيىت و كارىگەرى خۇى
 دەكات بە تايىبەتى لەسەر ئەزمەن و قۇناغى دۋاى مىدالى، ھەندى جار
 شارستانىيەتى كۆمەل جىاۋازە لە پىكھاتەياندۋ خىرايە لە گۇپاندا
 ئەمەش ھەمە كەسىتى پەيدا دەكات، بەلام لە شارستانىيەتى ھىۋاشدا
 (ھىۋاش گۇپاندا) و شارستانىيەتى تىكەلەۋ ئەۋ كەسىتىيە يەك چەشن
 بەخۇۋە دەرپىننى، ۋاتە كەسىتى خىرا ئەۋ كەسىتىيە يەك تۈۋشى پەرت
 بوۋن دەرپىن بە ھۇى گۇپانى خىراۋ ھەمەچەشەنە لەبەرئەۋەى
 كەسىتىيەكان خۇيان سازنادەن لەگەل دەرۋەرەداۋ ماۋەيان نىە لەگەل
 شارستانىيەتدا خۇبگونجىنن ھەر بۇيە تۈۋشى پەرت بوۋنى دەرۋونى
 دەرپىن و تۈۋشى دەرمارگىرى و سۇزدارى دەرپىن دىارە نەبوۋنى

شارستانىيەت دەبىئەتە نەبىۋىي كەسپتى كەسەكان يان كەسپتى
 نەتەۋەيى، چۈنگە كەسپتىيەكان خۇيان لە دەرەۋەي بازىنەي
 شارستانىيەتدا دەبىننەۋە، دوورن لە گەشە شارستانى و كۆمەلەيەتى و
 نەتەۋەيىيەكان، بوونى شارستانىيەت بوونى نەتەۋەيىي دەرەخات و
 لەھەمان كاتدا سىفەتە كۆمەلەيەتەكان ھەلدەگرى، واتە پىك ھىنانى
 شارستانىيەتتىكى كۆمەلەيەتەكان ھەلدەگرى، واتە پىك ھىنانى
 شارستانىيەتتىكى تەۋاۋ كە جياۋازى تىدا نەبىت، بەلام شارستانىيەتتىكى
 جياۋازى لە ئەندامەكانىدا ھەبوۋ ئەۋا كەسپتى ئەۋ ئەندامانە قابىلى پال
 پىۋەنەرانەۋ ئائىرامى و ھەلچۈنى سۆزى پىۋە ديار دەبىي يان لەخۇ
 دەگرى، (بندكت) خىلى (كواكىوتل kwakiutl) بە نمونە دەھىننەۋە بۇ
 ئەۋ جياۋازىانە كە لەنىۋانىاندا ھەيە. بە كەسپتى بوون كاريكى گرانەۋ
 لە خوشەۋە پەيدا دەبى، كە دەلىن گرانەۋ واتە بە پىي قۇناغەكانى
 مىژۋو ھەروھە ئەزموونى پەروەردەكردن بەلام كە دەكەۋىتە نىۋ
 كۆمەلنىكى ھوشيارو غەقلانى كارەكە ئاسان دەبىت و لەخۇۋە كەس
 كەسپتى نەتەۋەيى /شارستانى/ كۆمەلەيەتى ۋەردەگرى كە دەبىتە
 پىناسە بۇ كەسپتى شارستانى /كەسپتى نەتەۋەيى/ كەسپتى كەس/.

که سیټی نه ته وهی کورد

به هوی له ده سستدانی شارستانیته تی (مید) و تی که لاوبوونی
شارستانیته ته کانی تر له نیو کورد دا به تایبه تی شارستانیته تی ئیسلام و
کلتوری ئیسلام کورد شارستانیته و که سیټی / نه ته وهی / کلتوری /
دینی / خوی له ده ست دا، نه مه وای کرد که به دریژی میژوو کورد بی
بینا کردنه وهی که سیټی نه ته وهی هه میسه له جهنگ و شهرو شوپدا بیټ
و ههروه ها به هوی زه بروزه نگی نه ته وه کانی تر که سیټی خوشی له بیر
بچیته وه نامۆ بئ ئی، سه ره پای نه وهش بلاوبوونه وهی هندی ئاینزای
تر وای کرد زیاتر مه سه له ی که سیټی نه ته وهی لای کورد ئالۆز بیټ و
زۆر جار ململانییه کی خویناوی و توند به خووه ببینئ، نه مه حاله تانهش
وای له دهروونی تاکی کورد کردووه که هه میسه به بئ ده سه لاتی
بمینیته وه به رامبه ره ده ره وهی خویی و سۆزی بو کۆمه لی خوی نه بیټ
به لکو ته نها له ژیر کاریگه ریټی شارستانیته تی داگیر که رد ا بژی له ژیر
سۆزی کلتورو به تایبه تی کلتوری دیندا بژی دوا جار وای کردووه که
کورد له که سیټی دینیشی نامۆ بیټ و له که سیټی نه ته وهیش بئ به ری
بئ، هه ره بویه که سیټی لای کورد پا به ندی قوناغه کانی سه ره ده می خوی
نه بووه و جیگیری به خووه نه دیوه، به لکو زۆر به توندی پا به ندبووه به و
کلتوره ی که داگیر که ره ان سه پاندویانه به سه ریاند، له ژیر نه و
کاریگه رانه دا که سیټی کورد که سیټی یه کی گیل و خیله کی ماوه ته وه و

ئەر جۆرە كەسىتتى يە وای كىردووه زیاتر بەسەر كەسىتتى نەتەوہیى دا زال
بیت و لەو چوارچىۋەدە ھەمیشە تووشى گىرژى و ئالۋىزى بیت، واتە
پابەند نەبووہ بە گۆپانى شارستانىيەت و بنیات نانەوہى شارستانىيەتى
(دوای روخاندنى شارستانىيەتى خۇى) كە كەسىتتى خۇى تىدا
بدۆزىتەوہ، بۆيە شۆپشى درىژخايەن لای كورد چ شۆپشى كلتورى بیت
يان رۆشنىبىرى يان راميارى شۆپشىكى خۇىناۋى درىژخايەنى بەخۇيەوہ
دىوہ، جۆرىكى تراژدىسى لەخۇگرتوہ، پابەند نەبووہ بە قۇناغەكانى
گۆپان و پاراستنى، زیاتر كلتورى شارستانىيەتى غەيرە كورد وای كرد كە
زیاتر خۇى بە دەستى خۇى كەسىتتى خۇى تىك بدات و زیاتر پەرتەوازە
بیت، ئەمەش وای كرد كە كورد وەك كەسىتتى يەكى نەتەوہیى نەناسرى و
سەرھەلنەدات و زۇرچار لەنىۋ ھەندى نەتەوہى تردا ھەر نەناسرى،
لەبەرئەوہى ناسنامەى كەسىتتى نەتەوہیى پى نىو خۇشى خۇى ون
كىردووه لە بۆتەى كەسىتتى نەتەوہكانى تردا بەتايبەت نەتەوہكانى
سەردەستدا، زۇرچار نەتەوہكان لەژىر كاریگەرى كلتورىك يان
شارستانىيەتىكى تر كەسىتتى خۇيان دروست كىردووه و خۇيانىان پى
پاراستووه، عەتا قەرەداخى دەلن (دەولەتى فارس و كلتورى فارسى لە
ئەنجامى پرۆسەى فەتھدا دووچارى شكست بوو، بەلام لە دەوروبەرى
سەدەى دووہى كۆچىدا بەخۇيان كەوتن و توانيان شىعەگەرىتتى بكنە
ھۆكارى زىندووگىردنەوہى كەسىتتى نەتەوہیى / خۇيان)، پابەندبوونى

كورد بهر كلتوره نامۆيه به زهرمرى خۆى و قازانجى خاوهن كلتور بووه
 واته كراوه ته داش، نه ته وه كانى خاوهن كلتورى نامۆ توانيويانه له رى
 مه لگري كلتورى نامۆوه سيسته م/ ده وله ت/ نه ته وه/ دروست بكه ن
 دواجاريش خۆيان له و كلتوره نامۆيه جودا كردۆته وه و له ده رووندا
 گه راون ته وه سهر كلتورى خۆيان، كه ليره شه وه توانيويه تى كه سيته
 خو/ كه سيته نه ته وه يى دروست بكات كه گه لانى ترو شارستانيه تى تر
 پى ئاشنابن، وه كه سيته يه كى نه ته وه يى و خاوهن ئاينزاو ئاينيك
 سه يريان بكه ن و ئاماژه يان بۆ بكه ن. دراوسيكانى كورد يان ئه و
 نه ته وانه ي له جوگرافياى كوردستاندا و تىكه لاويان له گه ل كوردا
 دروست كردوه ئيتر به ههر هۆيه ك بويته / داگير كردن/ قه ركدن/ كوچ
 پى كردن/ به رژه وه ندى تايبه ت، واى كردوه كه گه لى كورد زمانى ديالوگ
 و پىكه وه ژيان و ناسنامه ي كلتورى له ده ست بدات داواى جودا بوونه وه
 بكات و بچيته حاله تى به رگرى كردن و شه په وه، چونكه سه ره پاى نه وه ي
 ئه و نه ته وانه له رى كوش و كوشتاره وه ناوچه كه يان داگير كردوه و به
 زۆريش كلتورى خۆيان سه پاندوه به سه ر ناوچه كه داو رۆژانه كورد
 كو مه ل كوژ ده كهن، ههر بۆيه زمانى ديالوگ و پىكه وه گونجان لاي كورد
 خۆى له ده ست داو به ناچارى زمانى شه پو به رگرى كردنى هينايه ئاراوه
 كه ليره دا مافى خۆى بووه، ئه م شه پو پىكدادانه بواى نه داوه به كورد
 كه شارستانيه تى/ كه سيته خۆى/ دروست بكاته وه و داگير كه ريش

نه يهيشتووه نهو بوواره بره خسي، بۆ نهوهی کورد بیر له سه ره خوی /
 كه سیټی / كه سیټی نه ته وهی / كلتور / بکاته وه، نه مهش واته نهو
 سیاسه ته بهرئ چووه، واته دوژمن زیره کانه توانیویانه ناوچه كه
 داگیر بکهن و كلتوریشی ئی داگیر بکهن نه مهش خو به دهسته وه دان و
 نااگایی کورد دهرده خات بهرام بهر چاره نویسی، نهو تیک شکاندنه
 دهرنیه لای کورد وای کرد كه نه بیته خاوهنی كه سیټی سه ره خوی
 خوی، كه كه سیټی نه ته وهیشی له گه لدایه، نه مهش بیجگه لهو شکسته
 تووشی چهند نه خووشی یه کی تری کردووه چ راسته وخو چ ناپاسته وخو
 وهك نه خووشی ته مبه لی، نهویش به هوئی جوگرافیای وشکیه وه كه
 نه توانراوه پالنه ریکی سروشتی بیت بۆ کارکردنی مه سه له کشتوکالی و
 نابوریه کاندای، هه ریویه كه سیټی کورد كه سیټی یه کی ته مبه له وهول
 نادات گوپانکاری لهو جوگرافیا وشکه دا بکات، سه ره پای نهوه نهو
 جوگرافیایه له مپه ریك بووه بۆ زیاتر په رت و تیک شکاندنی کومه لی
 کوردی، كه چی عه ره به کان له نیمچه دوورگه یه کی بیابانی وشکدا توانیان
 یهك بگرن و پیکه وه بژین و ئازاترین جهنگاوه ریان ئی دهر بچی و هه موو
 خیله کان یهك بگرن و دهولهت و ده سه لاتیش دروست بکهن و سنووری
 خوشیان به زاندوو دهره وهی خوشیان داگیر کرد، نه گه یشتن به
 چاره سه ری كه سیټی نه ته وهی وای کرد له نیو دهر وونی هه ر تاکیکی
 کورددا بیر له تایبه تمه ندیهك بکریته وه كه وهك نه خووشی هه لتوقین، وهك

/گىلى/ تەمبەلى/ خۇبەزل زان/ تامەزىۋى دەسلەت/ دەبەنگى/ درەنگ
 تىگەشتىن/ تورپىسى، كە مىژۋو ھەندى لەو حالەتەنەمان لەسەر زارى
 ئەندامانى تىرە يان سەرۆك تىرەو دەرەبەگ و كەسايەتەكان بۇمان
 دەگىرنەو، نمونەش بۇ ئەو، (ھەستى كوردايەتى لەنيۇ بابانەكانىشدا
 زۆر بە گوپو تىن بوو (رىچ) لە زمان يەككىيانەو دەگىرنەتەو: (بىتو
 دووبەرەكى و ناكۆكىى بىنەمالەيى لەنيوان سەرۆكەكانمان ھەلگىرى، نە
 تورك، نە ئىران، ناتوانن بەسەرماندا زال بن، توركەكان ھەمىشە بە فىل و
 تەلەكە توانىويانە بەسەرماندا زال بن، لە راستىدا ئىمەى كورد درەنگى
 تىدەگەين)

ئەو سەرەو نمونەيەكە بۇ درەنگ تىگەشتىن، بگرە دەيەھا نمونەى
 ترى وا ھەيە لەنيۇ لاپەرەكانى مىژۋوى گەلى كورددا، ديارە ئەو
 نەخۇشيانە راستەوخۇو ناپاستەوخۇ كارىگەريان كردۇتە سەر
 شارستانىيەت و كەسىتتى كورد، واى لى كردووە كە كەسىتتى يەكى تايبەتى
 نەبىت چ لە رووى كەسىتتى تاكەكەسەو چ لە رووى كەسىتتى
 نەتەوھىيەو، دەتوانىن ئەو فاكتەرانە دەست نىشان بكنە كە بوونەتە
 ھۆى دروست نەبوونى كەسىتتى نەتەوھىي كورد.

۱-فاكتەرى شارستانىيەت

۲-فاكتەرى ئايىنى

۳-فاكتەرى نەتەوھىي

۴-فاكتەرى سۆزى نىشتىمانى

۵-فاكتەرى دەروونى

۶-فاكتەرى تاكى كورد

۷-فاكتەرى سەرگىردە

۸-فاكتەرى دەرمە

۹-فاكتەرى پەروەردەگىردن

۱-فاكتەرى شارستانىيەت

دىيارە كورد خاوەنى گەورەترىن شارستانىيەت بوو، لە مېژوودا ئەویش شارستانىيەتى (مىديا)، سەرەپاي ئەوێش خاوەنى كەلتور و ئايىنى خۆى بوو، بەلام بەهۆى شەكسىيەت ھىنسانى دەولەتى مىديا لەلايەن ئەخمىنىيەكان و دواجار لەلايەن لەشكرى ئىسلامەو بۆ سەر دەولەتى ساسانى (چونكە كوردستان بەشێك بوو لە دەولەتى ساسانى)، كورد ئەو شارستانىيەتى لەدەست داو و رەدە رەدە كەلتورەكەشى تێك شكاو لە بۆتەى نەتەوەكانى تردا

(فارس- تورك- عەرەب) تووايەو، تاواى لىھات لە شارستانىيەتى خۆى نامۆ بىت، ئەم نامۆبونەش كارى كەردە سەر درەوونى كورد و واى لىكرد ھەميشە ھەول بەدات بۆ ئەوێ لەدەستى چوو، بەلام ديارە كەلتورى داگىركەر زياتر خۆى سەپاندوو بەسەر ئاوەزى كوردداو كوردیش

باوهشی بۆ ئەو کلتورە کردۆتەوهو پێی رازی بووه، بۆیه نەیتوانیوه ئەو
 شارستانیەتەى لە دەستی داوه جارىکى تر بيزینىتەوهو رۆحى بکاتەوه
 بەبەردا، ئەم کارەش زیاتر رێى بە نەتەوهکانى تر داوه که بە ئارەزووى
 خۆيان کلتورى کورد بکەنە مولکى خۆيان و درزەکانى شارستانیەتى
 خۆيانى پێ پر بکەنەوهو کەسىتى خۆيانى پێ دروست بکەن و دواجار
 ببەنە خاوەن شارستانیەت و کورد بێ بەرى بێ لە شارستانیەتى خۆى،
 ئەم پرۆسەيه بە درێزايى مێژوو چوووە سەر تا ئەمڕۆ گەشتۆتە ئەوهى
 داگیرکەر ببەنە خاوەن مێژوو/ کلتور/ شارستانیەتى تايبەت، بەلام کورد
 بێ شارستانیەت لە قەلەم بەدەن و بێ کلتورى بەیڵنەوه بۆ ئەوهى
 لەبەردەمى شارستانیەتى (تورک-فارس-عەرەب) رانەوهستى کەواتە
 پرۆژەى روخاندنى شارستانیەتى کورد پرۆژەيهک بووه که نەتەوهکانى
 تر پلانیان بۆ داڤشتووه، لەوانەش هۆى ئەمە بگەرێتەوه بۆ ئەوهى که
 زانیویانە گەلى کورد نەتەوهيهکى ئازاد بە جەرگە ئەمەش بوووە جێى
 مەترسى بۆ سێ کلتور بۆیه بە يەکگرتنى ئەو شارستانیەتە کارىکى
 بەرژەوهندى بووه بۆ بنیات نانی کلتورى خۆيان و داڤمانى
 شارستانیەتى کورد، ئەم پرۆژەيه کارىگەرى کردۆتە سەر دەروونى تاکى
 کورد و وای ئى کردووه که بە زەحمەت بتوانى هەلبەسیتەوهو نەتوانى،
 یان لە باریدا نەبێ شارستانیەتى خۆى بنیات بنیتەوه.

۲-فاكتەرى ئايىنى

لە دواى ئەفسانەو سىحر ئايىن گەرەتەرىن ھۆكار بووہ بۇ دروست
کردنى شارستانىيەتى و بەرگرى کردن ئى، زۆربەى شارستانىيەتەکان لە
کۆنکرتى ئايىن بنیات نراون و بوژاونهتەوہ، بگەرە پىنگەکانى ئايىن
رەوکارى شارستانىيەتى پىوہ ديار بووہو ئايىنەکان چ ئاسمانى چ زەوى
باسيان لە شارستانىيەت کردوہ، بەتايىبەتى روکنى ئەفسانەو سىحرو
رووداوہکان، دەتوانىن بلىين بى دەقىكى ئايىنى شارستانىيەت ھىچى
نەگەياندوہو بى شارستانىيەت ئايىن خوى لەدەست دەدات، زۆربەى
شەپو شۆپەکان لە مېژووى بەشەرەتدا روويان داوہ لە پىناو بەرگرى
کردن بووہ لە شارستانىيەت و ئايىن، ئايىن ئەو ھىزە بووہ بووہتە ھوى
راگرى بيناکانى شارستانىيەت ئەویش بەھوى زال بوونى بەسەر رۆحى
تاکە کەسەکانداو لەویشەوہ پاراستنى شارستانىيەت و ئايىنىش، کەواتە
دەتوانىن بلىين ئايىن بەشىکە لە شارستانىيەت کە کەسەکان، نەتەوہکان،
پارىگارىيان ئىکردوہ، ھەم وەك نەتەوہ ھەم وەك تاکەکەش کە لەوئوہ
خەسلەتیکى تايىبەتى پى بەخشىوہ و وەك کلتورىك و رۆحىك روانىيوہتە
ئايىن، لەژىر ھىزى ئايىنداو رۆحى ئايىندا نەتەوہکان توانىويانە خويان
بپارىزن و خويان لە شەپى دەرەوہ بپارىزن لە ھەمان کاتدا توانىويانە
دىالوگى شارستانىيەتەنى پىبکەن و تايىبەتمەندىەكى خوى ھەبىت،
لەئىو دەررونى تاکەکاندا ئەم ھەست کردن بە ئايىن بوونە، ھەست

کردنیکی رۆحی بووه و له ویوه تاکی ئیماندار هه لگري دین ده توانی
 گوزارش له خۆی و ئایین و شارستانیته و کلتورو ته نانه ته ته وهی
 خۆی بکات، هه نه ته وه خاوه ن ئایینی خۆی بووه و پابه ندی هیزه
 رۆحیه که ی بووه، که کردویه تیه سه ره مشقی خۆی و نه ته وه که ی،
 کلتوره که ی، شارستانیته ته که ی، میژو وه که ی، له هه مان کاتدا نه و
 چه مکانه شی پاراستوو له رێگای ئایینی وه، په پاره کان ئامازه به
 نه ته وایه تی بوونی خۆیان و نه ته وایه تی بوونی په پاره کانیا ن ده که ن،
 که واته ئایین توانیویه تی له ژیر کاریگه ری هیزی خۆیدا نه ته وه / خیل /
 خیزان / خه بکاته وه له ژیر ره شمالي رۆحدا گری یان بداته وه و له
 په رته وازه یی و تیک شکان و په رت په رت بوون رزگاریان بکات، دوا جار
 که سیته یه کی دینی و نه ته وه یی یان پێ ببه خشی، بگه ره زیاتر زۆر جار
 ئایین سنووری نه ته وه یی و جوگرافیا یی و ده روونی به یوه و کاریگه ری
 کردۆته سه ره نه ته وه کانی ترو نه و نه ته وه تازانه ی هه لگري به یرو با وه پو
 ئاینزا و ئایینیکی تر بوون و ببه نه ده رویشی ئایینی تازه و نه و رۆحه نوییه
 بکه نه سه ره مشقی خۆیان. دیاره کوردستان پێش ئیسلام شوینی چه ند
 ئایین و په رستنیکی جۆرا و جۆر بووه وه کو زه رده شتی / مه سیحیه ت /
 جووله که یی.. هتد، واته پێش ئیسلام کوردستان دۆخیکی فره ئایینی
 هه بووه (Polycon Fess ionalis) واته ئایینیکی پوخت و زال نه بووه که کورد
 هه لگري بوئی، نه و ئاینا نه ی سه ره وه یه کاریگه ری کردۆته سه ره نه و ی

ترو توخمه كانيان تىڭكەلاو بەيەكتى بوو، كوردەكان بەزۆرى ھەلگىرى
 ئاينى زەردەشتى بوون، ئەوجا بوونە ھەلگىرى ئاينى ئىسلام،
 زەردەشتىيەت دەبوايە بېوايە بە تاكە ئاينى باو و دەسەلاتدارى مىدىا،
 بەلام زەردەشتىيەت نەبوو بىنەماي دەولەتى مىدىا و نەبوو دىنى
 دەولەت، لەبەرئەوھى فەرمانرەوايانى مىدىا دواترىش ھى تەخمىنى ھەوا
 خۋاى زەردەشتى نەبوون و جارجار ئەم ئاينە تووشى تەنگۈچەلەمەو
 مېرش و ھەرپەشە دەھات و ئايىنە كۆنەكانىش پېش پرگى زەردەشتيان
 دەکرد و ھەرۋەھا ئاينى زەردەشتى لەناو خەلگى نىشتەجئ و شارستانى
 و پېشە كشتوكالى دا بۆلۈبوو ھەو دۆگماكانىشى بەجۆرىكى سەھرىكى
 رەچاوى بەرژەۋەندىي كۆمەلگايەكى لەم بابەتەى دەکرد بۆيەش
 مىللەتانى ترى ئىران ئەرانەى چىايى و شوانكارو پېشە مەرو مالأت
 بەخىۋكەر بوون، لەو دەچئ كوردىش يەكك لەمانە بووبئ بايەخىكىان
 بەم ئايىنە تازەيە نەداو لەسەر ژيانى جارانى خۇيان بەردەوام بوون و بۆ
 خواۋەندەكانى خۇيان كە ھىزو دىياردە سىروشتىيەكان بوون، ھەر بە
 دىلسۆزى مانەۋە، زەردەشتى پەيامبەر ئەمانەى ناونا (دە ئىقە يەسنا) بە
 ماناى دىۋپەرست بەراى ھەندئ لىكۆلىنەۋەى كورد (دە ئىقە يەسنا)
 ئىستاش لەناو بەشىكى كورددا ماۋەتەۋە، بەلام بە تۆزئ گۆرانكارىيەۋە
 ئەۋىش ناۋى (داسنى) يە كە ناۋىكى كۆنى ئىزىدىيەكانە، ئەخمىنى،
 مىناى مادەكان لە كاتىكدا دانىيان بە ئاينى زەردەشتى نا كەچى ھەر

نەيانكرده ئاينى رەسمى دەولەت، ئەوسا كە دەولەت بۇ چەسپاندنى
 دەسلەت و مل كەچ كىردنى دانىشتوانەكەى پەناى تەنها بردۆتە بەر
 ھىزى جەنگى و لايەنى رۇخى بايەخى پىنە دراو، كاتىك شاپوورى
 دووھ (۳۰۹-۳۷۹) زەردەشتى راميارى ھۆشمەندانەشى لەگەندا بوو،
 دەولەت ئاينى زەردەشتى ناچار كرد گۆرانكارىيەك لەناو دۆگماو
 پرەنسىپەكانىدا ئەنجام بدات بەو كە ئايىن و پەرستەنە كۆنەكانى تر
 بگىرتە خو، ئىتر دىنى زەردەشتى بوو دىنىكى لاوازو بەپىى رۇزگارو
 بارو دۇخ گۆرانى بەسەردا ھات تاواى ئىھات زىاتر بە مەزىەسنا
 (مەزدايزم) دەناسرا (مەزدايزم) دواى ئەم دەستوبردە ئاينى و
 راميارىيە لەناو مىللەتە جىاوازەكانى ئىرانداو بە تايەتیش لەناو كورددا
 بلاو بوو و جى پىى خوئى گرت. سەر كىردەى فارس (كۆرش) كە نازناوى
 (كەيخوسرەو) كوپى كەيكاوس بوو (۵۵۸-۵۳۰) دواى ئەوھى توانى كە
 مېرنشېنىكى بچكۆلە دابمەزىنىت توانى فارسەكان يەك بخات و بۇ
 ھىرش كىردنە سەر مىدىيەكان و پايتەختەكەيان (ئەكباتان) و دەولەتى
 مىدىيى شكاندو پاشاكەيانى (ئەستياغ)يان بەدىل گرت و بەدەست
 بەسەرى كىشيان كرد بۇ فارس، و فارسەكان لە جىنگاى دەولەتى مىد
 دەولەتى ئەخمانىشنىيان دروست كرد، ئاينى زەردەشتى لەكاتى خویدا
 ناوچەيەكى جوگرافى فراوانى گرتەو بوو ئايىنى رەسمى لە
 سەردەمى ساسانىيەكانداو ھەتا غەزو داگىركەرى ئىسلامى بەردەوام بوو

بەتاييەتى (مەلىك ئەردەشىرى پاپكانى يەكەم) (ئەرتەخشەر - ۲۲۶ -
 ۲۴۱ى ز) خۇي بەمىراتگىرى ئەخىمنىەكان و ئالاھەلگىرى شىكۇي رەسەنى
 فارسان دادەنا بە تاييەتى سەرورەرى و شانازىيەكانى مەلىك داريوش
 ھەروا داواي گەپانەوھى سىنورى دەولەتى ئەخىمنى دەکردو پاشان
 فەرمانىدا كە ئاتەشگەرەكان لە سەرانسەرى ئىمپراتۆرىادا ئاوەدان و
 كىتئە پىرۆزەكەي وەك (زەند، ئاقىستا) و ھى دىكەش بەشىوھىيەكى رىك
 و پىك و بە تەواوى كۆبكرىتەوھو يىروباوھەرەكانى ئاينى زەردەشتى نوئ
 بگەنەوھو بۇ يەكەمىن جار لە مېژووى گەلانى ئىراندا زەردەشتىيەت كرا بە
 ئاينى رەسمى دەولەت، بەھۇي ھاتنى لەشكرى ئىسلامەوھ بۇ ناوچەي
 ئىران، دىنى زەردەشتى بە جارى ھەرەسى پىھات و كلتورەكەي رۆژ بە
 رۆژ لەنيو شارستانىيەتەكانى تردا تەوانەوھ دەتوانىن ھۇي رووخاندانى
 ئاينى زەردەشتى بۇ ئەم خالانەي خوارەوھ نىشان بگەين:
 ۱-گوردستانى كۆن ناوچەيەكى نىگافراوانى ئاينى بوو (التسامح
 الدينى). ئەمەش رى خوشكەربوو بۇ دىنەكانى تر بۇ چوونە نيو رۆحى
 دىنى زەردەشتىيەت و ناوھەرەكەي لاواز بگەن.
 ب-ئاينى زەردەشتىيەت لە رىزى ئاينەكانى ئاسمانى دانەنراوھ لەلايەن
 ئاينەكانى ترەوھو پەيامبەر زەردەشت ناوى نەھاتوھ لەپەراوھكاندا.

ج- ئاينى زەردەشتى ئاينىكى كراوہ بووہ لەپووی پیکهاتەو ناوہرۆکەوہ
و زەردەشتیش کەسایەتیکە کراوہ بووہ بپوای وابووہ کە ھەموو کەس
وہکو خۆی لیبت.

د- ئاینە کە سەر بە چینیکی ئورستوکراتیانە بووہو چینی خواروہ
بئەش بووہ لە یاساکانی، ھەر بۆیە ئەو چینە واتە چینی خواروہ
خۆیان بە ئاینە کۆنەکانی ترەوہ بەستۆتەوہو جیانەبوونەتەوہ ئی.

ه- تاوی ئی ھاتووہ ئاينى زەردەشتیەت گۆرانی بەسەردا ھاتووہو لە
کۆنەستی کورددا جئى خۆی نەگرتەوہو لەگەل رۆحى تاكى کورددا
تیکەلاو نەبووہن ھەر بۆیە دینی ئیسلام ئەو بۆشاییەى رۆحى تاكى
کوردی پەى پئ بردووہو داگیرى کردووہ، بەمەش ئیسلام دیوارىكى
کۆنكریتی دروست کرد لەنیوان رۆحى کوردو ئاينى زەردەشتیەتدا تا
واى ئی ھات کورد نامۆ بئ بەرامبەر دینەکەى.

دیارە بە گەیشتنى ئیسلام لە سەردەمى فەرمانرەوایی خەلیفە عومەرى
کورشی خەتاب بۆ کوردستان دینی ئیسلام جیگای زەردەشتیەتى
گرتەوہو بووہ پەيامىكى رۆحى بۆ کورد، ئەم پرۆسەى بە ئیسلام بوونە
میژووێکى درێژى بەخۆوہ بینى دواچار ئیسلام ھەرەمى رۆحى
زەردەشتیەتى تیک دا لەژێر ناوی (ئاگرپەرست و شەیتنا پەرست) و لە
جیاتى ئەو ھەرەمى دینی ئیسلامى سەپاند بەسەر کوردەکاندا، بە تیک
شکاندن ئاينى زەردەشت بۆشاییەكى گەورەى رۆحى دروست بوو

لای مړوځی کورد ئەم ههستهش پښووستی به پرکردنهوهی دهروونی و
 روځی بووه بۆیه کوردهکان ئاینی ئیسلامیان گرتە خوو له پرۆژهیهکی
 میژوویهکی دوورو درێژداو تا ئەمڕۆ کوردهکان ئاینی ئیسلامیان تێکه
 به روځیان کردووه، بهراستیش له میژوودا کورد ههزاران قوربانی بو
 داوه ههزاران غهزویان کردووه له پیناو فراوان بوونی جوگرافیای بیری
 ئیسلامداو هیچ ناموویییهک نابینن له نیوان روځی و دینی ئیسلامدا، و
 ههک ئهوهی ئهوان ئاینه تایبتهت بو کورد بووه و بووه، یان کورد خوڤان بهو
 قومەزانییێ که خودا ئاینهکه له (عهرهبی مونا فیق) بسه نیتهوهو بیدات
 به قومیکێ تر (کورد)، بهلام کورد پهی بهو ناموویییه نهبردووه که
 بووته هوێ ناموویی ئاینی له کهسیتی ئاینیداو له ههمان کاتدا له
 کهسیتی نهتهوهیی دا، واته له ههردوو کهسیتی کهوتوو چ ئاینی و چ
 نهتهوهیی، بهلام رووداوه کانی میژوو زهبور زهنگی نهتهوهی (تورک-
 عهرهب- فارس) وای له کورد کردووه که جاریکی تر بگهڕێتهوه بو
 کۆنهستی خوویی و به شوین ئاینهکهیدا بگهڕێتهوه به تایبتهتی له
 پرۆسهی به نهتهوه بوون و کهسیتی نهتهوهیی دا بوێ دهگهڕێ،
 له بهرئهوهی چهند قوربانی داوه ئهوهنده مافهکانی وهک مړوځ، پینشیل
 کراوه هه میشه غهدری ئی کراوه، به ناوی دینیشهوه، ئه مانه وایان کرد
 که کهسیتی دینی و کهسیتنی نهتهوهیی لای کورد دروست نه بیته و
 کهوردیش وای ئهات ههست به لاوازی دهروونی بکات و نه توانی

دینه‌که‌ی خۆی بژێنیت‌وه‌و نه‌شیتوانیوه‌ له‌ژێر کاریگه‌ری دینه‌کانی تردا
 خۆی بپاریزێت یان پارێزراو بێت،
 به‌هۆی پێکه‌وه‌ ژیا‌نی نه‌ته‌وه‌کان له‌ کوردستاندا نه‌وه‌ به‌رچاو ده‌که‌وێت
 که‌ ئه‌م نه‌ته‌وانه‌ جیگای دروست بوونی هه‌ندی ئایینی ترو رێبازی تری،
 واته‌ دۆخیک‌ی هاوبه‌شی ئایینی له‌ کوردستان هه‌بووه‌ ئه‌مه‌ش پرۆسه‌ی
 بوون به‌ نه‌وه‌ی و به‌ ئایینی دواخستوه‌و تێک‌یشی داوه‌، (د. عبدالرحمن
 قاسملو) ده‌لێ (هاوبه‌شی ئایینی یه‌کێک له‌ هۆیا‌نه‌ بووه‌ که‌ پێکه‌یشتنی
 نه‌ته‌وه‌ی کوردی وه‌دواخستوه‌ چونکه‌ ئیسلام وه‌ک ئایینی هاوبه‌شی
 موسوڵمان کراوه‌ته‌ پهرده‌یه‌ک بۆ داپۆشینی زوڵم و زۆری نه‌ته‌وايه‌تی
 خه‌لیفه‌کانی به‌غداو پاشان سوڵتانه‌کانی عوسمانی که‌ ئه‌وانیش نه‌خشی
 خه‌لیفه‌یان دیاری کردوه‌)، هه‌روه‌ها جگه‌ له‌ توخمه‌ هاوبه‌شانه‌ی
 زه‌رده‌شتی و ئایینه‌ کوردیه‌کانی ترو وه‌کو ئیزیدی/ ئه‌هل‌ی حه‌ق/ عه‌له‌وی/
 کاکه‌یی/ واته‌ جیگای ئه‌وانه‌شی تیا بووه‌ته‌وه‌ هه‌روه‌ها بلا‌وبوونه‌وه‌ی
 ئایینی مه‌سیحیه‌ت و جوله‌که‌ که‌ په‌یره‌وه‌که‌رانی هه‌بوو له‌ کوردستاندا
 ئه‌مانه‌ به‌ رۆح بوونی زه‌رده‌شتیه‌تی گوشت له‌ کۆنه‌ستی کورددا، ئه‌مه‌ش
 ئه‌وه‌ ده‌رده‌خات که‌ کورد خاوه‌ن دینیکی پوخی و دیاری کراو نه‌بووه‌و
 به‌لام دوا‌ی روخانی ده‌وله‌تی ماد شکسته‌ی زه‌رده‌شتیه‌ت نغو‌ی
 دینه‌کانی تر بووه‌ ئیتر به‌هر رێگایه‌ک بووێ. زۆر جار ئه‌و ئاینا‌نه‌ی که‌
 کورد هه‌لی گرتوه‌و ئایینیکی رێک نه‌بووه‌و رێکخراویکی ئایینی به‌هێزو

رېك و پېك نه بووه نه يانتوانيوه سهر كړدايه تي هه موو لق و گروپه كاني
 تر بكن به تايبه تي (نه هلي هق)، سهره پاي نه و لاوازيهش كورده كان
 دژي نايي نيسلام راوه ستان له كاتي داگير كاريدا و بهر هه لستيان كړدووه
 له گه لي شويندا موسلماننه كان ناچار په يمانيان له گه لدا به ستوون،
 نايينه كاني وهك نيسلام يه هوديه ت هه موو سهنگ و قورساييهك ده خنه
 سهر به هيژ كړدني هوشيارى ناييني و هوشيارى نه ته وهيش بو غه يره
 (عهره ب و جوله كه) تا بكرى لاوازو كز دهكات، نه مهش بووه كه
 هوشيارى نه ته وهي لاي كورد لاواز بيت سهره پاي هوشيارى نايينشان،
 كورد هه ميشه له ژير كار يگه ري ديني تر دا بو نه ته وهيه كي تر قوربانى
 داوه و خوشى له بير كړدووه كه دواړوژ چوډ ده بى و چى لي به سهردي
 ليره وه پرؤسه ي نامؤبوون و خو بزر كړدن ه ديندا ده ستى پي كړدووه،
 هه ستى دين لاي كورد زور به هيژ بووه به تايبه تي دينه كاني داگير كهر نه م
 هه سته روحيه تيكي تايبه تي لاي تاكي كورد دروست كړدووه و زور به
 توندى وهرى گرتووه، زور جار نه و هه سته دينيه بووه ته هوى روخاندني
 نيماره تيكي يان خيلىك يان نايينزايه كي تر، بگره زور جار نه و هه سته
 شه پى خويناوى خوكوژى دروست كړدووه، زور جار شيوه نايينيكي تر
 لاي كورد دروست بووه وهك ناييني تيكه له (سنكريتيك) كه له توخمى
 جوړاو جوړى نايينه كاني ترى كوڼ و نوئ پي كه اتووه، وهك (ئيزيدى) كه
 پسپوړو نوسهران نامارژه ي پي ده كهن و به نايينيكي تيكه له سهيرو

دهكەن، زۆربەى ئاينەكانى تىرى كورد لەژێر كاریگەرى ئىسلامدا تووشى
 شىۋان و تىك شكاندن ھاتوون، بەلام ئىسلام نەيتوانىۋە ئىزىدى
 لەناوبەرى، بارو دۇخىكى وا لە كوردستان ھەبوو كە ببىتە ھۆى
 پەيداۋونى عەقىدە ئاينە سىنكرىتەكان و كەسىتى دىنى كورد پەرت
 پەرت ببىت لەو رىگايانەۋە. ھەروەھا چالاكى و دەۋرى ديارى كورد لە
 بزوتنەۋەى ئاينى و سىياسىيەكانى رۆژگارى خەلىفايەتيدا بوو ھۆى
 بىلاۋبوونەۋەى رىبازى تەرىقەى جىاواز لە كوردستاندا ەك لە سەرۋە
 ناومان ھىناون، سەرەپاى نىگافراوانى دىنى زەردەشتىتە و زەردەشت
 كە ئەمەش مەترسىيەك بوو، ئاينى كوردى نەپەخساند (ئازاد مستەفا)
 دەلىق (بوونى چەند ئاين و مەزھەبىكى جىاجىا پىشكەوتن و سەقام
 گىرى ئەو نەتەۋە دوا دەخات و ھەتا دەشىخاتە بەر مەترسى پەرت پەرت
 بوون و لىك ترازان ەكو (ھىندستان / پاسكات، / بەنگلادىش)، دەتوانىن
 بلىن دىن لای كورد بەتايىبەتى دىنە كۆنەكان جىگاي خۇيان نەكردۆتەۋە
 لە دەروون و رۆحى كۆنەستى كورددا و نەشيانتوانى كاريكى وا بكەن
 كە كەسىتىيەكى ئاينى بۆ خۇيان دروست بكەن بەلكو ھەر بە
 چەپىندراۋى مايەۋە، ئەمەش لەدواى روخاندنى مىدىاۋە دەستى پىئى كرد
 كە لەگەلىدا ھەستى نەتەۋەيى و ھەستى كەسىتى ئاينىشى پىئو
 رووخاۋ زەردەشتىش نەيتوانى رۆحى مەۋقى كورد داگىربكات، بەلكو
 دىنىكى كراۋە بوو كە ئەمەش رىگە خوشكەر بوو بۆ دىنەكانى تر كە

تىڭكەلەۋى بىن و لەدوايدا ھەرەسى پىن بھىنن، بۇيە زەردەشتىيەت وەك ئىسلام نەيتوانى لەسەر بىنەما ھىزە رۇخى و ياسا رۇخى و دىنيەكەى شارستانىيەتەكەى بپارىزى، ھەر بۇيە كورد لە رىڭگاي ھەستى نەتەۋەيىيەۋە دەپوانىتە ئاينى زەردەشتى و لە حالەتى نەماندا بۇى دەگەرپىتەۋە، كە ئەمەش واتە گەرپانەۋە بۇ ئاينى كۇن پىرۇسەيەكى دورو درىژى مىژۋويى دەروونى ھەلدەگرى بۇ يادەۋەريەكان و كۇنەست و ئاينى رۇخى زەردەشتىيەت ھەم بۇ دروست كردنەۋەى پىرۇژەى كەسىتى دىنى ھەم بۇ دروست كردنەۋەى كەسىتى نەتەۋەىي كورد.

۳-فاكتەرى نەتەۋەىي

پىرۇسەى بە نەتەۋەبوون كارىكى زۇر ئالزە، نەتەۋەكان بۇ ھىنانەدى مافى نەتەۋەىي و بە نەتەۋە بوئىان چەندەھا پىرۇسەى گۇپرانى مىژۋويىيان بەخۇۋە دىۋە، ھەر نەتەۋە خەسلەتتىكى تايىبەتى خۇى ھەيە كە بوۋەتە پىناسەۋ ناسنامەى نەتەۋەايەتى، سەرەپاي ماكەكانى نەتەۋەبوون وەك خاك/ زمان/ مىژۋو، كە ئەۋسى ماكە دەيىتە ھۇى دروست بوونى نەتەۋەۋەۋاشى لىدەكات جىبايىت لە نەتەۋەكانى تر، نەتەۋەكان بەھۇى بوونى رەگەزەكانى ئەفسانەۋ كلتور و شارستانىيەتەۋە دەتوانن خۇيان پىناسەۋ بكن و گوزارش لە كەسىتى نەتەۋەايەتيان بكن، نەتەۋە بوون كارىكى كۇمەلايەتى و پىرۇسەيەكى دەروونىيە لەنىۋ

تاکەکانی کۆمەڵدا بەهۆی پەيوەندیەکانەوه /ئابووری/ ھەستی
 نەتەوايەتی/ کۆمەڵايەتی/ میژوو/ زمان/ پێک دێت، کەوابێ (نەتەو
 پەيوەندیەکی کۆمەڵايەتیە کە تاکەکانی کۆمەل پێکەوه دەبەستێت لە
 ھالەتی گەلیک پابەندی دەولەت بێت. یان نەتەویەک لە ھالەتی پابەندی
 بۆ کۆمەڵیک) دەتوانین نەتەوايەتی بە ھالەتیکی سۆز دابنێین بۆ
 نەتەویەک یان کۆمەڵیک، بەھۆی رووخاندنی دەولەتی (میدیا) و ھەروەھا
 ھەلگرتنی ئایینی ئیسلام کورد مەسەلە نەتەویەکی و کەسێتی نەتەویەکی
 لە بێکردوو کەسێتی تری گرتەخۆ کە دوور بوو لە کەسێتی راستەقینەکی
 خۆی، لەژێر بەرگی دین و کاریگەری دیندا بەتایبەتی دینی ئیسلام
 مەسەلە نەتەو نەتەوايەتی لای کورد لاواز بوو، دین وای لە کورد کرد
 لە جیاتی ئەوێ توندو تۆلی و پێکی بخات بەلام لاوازو پەرت و پەرت و
 بلاوێ پێ کرد، ئەمەش پرۆسەی میژوویی گەورە بەخۆوە بینی
 وای کرد مەروڤ کورد وەک نەتەو وەک مەروڤ تێک شکێت کەوابێ
 پرۆسەکی تواندەنەو لە دیندا وای کردوو پرۆسەکی بوون بە نەتەو لە
 یادکرێ و ھەمیشە کورد ھەول بدات بۆ مەسەلە دینی یەکان و مەسەلەکی
 نەتەو پێشت گوێ بخات، لیژەشەو ھەستی دینی زیاتر زāl بوو بەسەر
 ھەستی نەتەو نەتەوايەتیدا، بەلام کورد دوای ئەوێ زانی غەدری
 ئێکراو و غەدری ئێدەکرێ لەلایەن پەیرەو کەرانێ دینەو کە کوردیان بۆ
 مەبەستی سیاسی بەکارھێناو و ھیچ مافیکیان نەدراو، بەلام درەنگ

ئەم ھەستە واتە ئەم ھەست بە نەتەوہبوونە لای کورد سەری ھەلدا واتە
دوای پڕۆسەى نەتەوہکان و بەنەتەوہبوون دەتوانین ھەندى ھۆکار دیار
بکەین کە بوو تە ھۆى ئەوہى کورد نەبیئتە نەتەوہو ئەو ھەستە لەیاد
بکات:

ا- کورد ھەولئى نەداوہ ببیئتە نەتەوہ لە میژوویەکی دیارى کراودا واتە
میژووی دروست بوونى نەتەوہکان. بەلکوزیاتر ھەول دراوہ بۆ دروست
بوونى نەتەوہکانى ترو خۆى لەبیرکردوہ.

ب- کورد زیاتر ھەولئى بۆ مەسەلە دینى یەکان داوہ وەک لە مەسەلەى
نەتەوہ.

ج- ھەستى دینى زیاتر بووہ وەک لە ھەستى نەتەوہیى.

د- تى نەگەیشتن لە قۇناغە گرنگەکانى میژور و ھەلى میژوویى.

ھ- یەک نەگرتنى کورد لەنیو خۇدا بۆ پیک ھینانى کەسیتی یەکی
نەتەوہیى.

و- ھەلخەلە تاندنى کورد لەلایەن نەتەوہکانى دەورو بەرەوہ بە ھۆى
پەیمان و بەلئینەکانەوہ.

س- سەپینەوہى کلتورى کورد لەلایەن نەتەوہکانى ترەوہو ھەرەوہا
کوردیش خۆى دەستى تیدا بووہ لەو سەپینەوہیدە ئەویش بەھۆى
ھەلگرتنى زمانەکانى ترو پیرۆزکردنى کلتورى بیگانە.

ح-سەرکردایەتییەکی نەتەوویی دروست نەبوو کە هێمای نەتەوویی
پێوە دیاریبێت و سیمای کەسێتی نەتەوویی کوردی هەلگرتبێ و
توانیبێتی رۆحی کورد داگیربکات و کەسێتی یەکی نەتەوویی پێ
بەخشێ.

ط-کورد دار دەستی نەتەوێکانی تر بوو و هەمیشە لە قۆناغەکانی
میژووی زیڕینیدا کاری بۆ خۆی نەکردوو و بێ ئاگا بوو لەو رووداوانە
کە دەبنە هۆی دروست بوونی مەسەلەی نەتەوویی.

ی-کورد پەرتەوازەیی و دوری لە یەکتەر بەخۆوە بینیوە، وەک لەوەی
کۆمەڵ بوونیکی کۆمەڵایەتی بەخۆوە ببینی ئەمەش مەسەلەی نەتەوویی
بوونی زیاتر دواخستوو.

ق-نەتەوێکانی دەورووبەر نەگۆلیان لە بوونی نەتەوویی کورد کردوو و
سەیری کوردیان وەک نەتەوێ مەرۆف نەکردوو بە لێک وەک خێل و
بنەمالەو شەپخواز سەیریان کردوو

ل-کەم دەرکەوتوو سەرکردەییەکی کورد هەول بەدات بۆ یەکگرتنی
کوردو مەسەلەی نەتەوویی گەلی کورد.

لەو خالانەی سەرۆک و دەردەکەوێ کە کورد خۆی زیاتر کەمتەرخەمی
کردوو بەرامبەر بەخۆی بۆیە هەمیشە هەول دراوە کورد پڕۆسەی
بەتەوێبوونی خۆی بسەلمێنێ و شوێنەکان هەمیشە خۆیان لە
چوارچێوەی جوداخوازی دا بینیوەتەو لە نەتەوێکانی تر، وەک ئەوەی

كوردېش نەتەۋەيەكى جىيايە لە نەتەۋەكانى دەۋروبەر كە كورد درەنگ بەۋەى زانى ئەمەش واتاى گەپانەۋە بوۋە بۇ پرۆسەى دروست بوۋنى نەتەۋە بەلام لەدۋاى بەسەرچوۋنى پرۆسەى دروست بوۋنى نەتەۋەكان كە ئەم كارەش ھەمىشە شكست و ھەستەنەۋەى بەخۆۋە بىنىۋەۋە مېژۋىيەكى تراژىدى و خوينىۋاى بەخۆۋە دىۋە.

۴-فاكتەرى سۆزى نىشتەمانى

سۆزى نىشتەمانى بەھىزترىن خالى بە كەسىتى بوۋنە لە پرۆسەى كەسىتى نەتەۋەيەدا، چونكە بەھۋى سۆزى نىشتەمانىۋە سۆزى نەتەۋەيەى دروست دەبى لە دەروۋنى تاكەكەسداۋ لەۋىشەۋە پىگەتەيەكى پوخت لە كەسىتى نەتەۋەيەى دروست دەبىت، ئەو سۆزە بەرى چەندەھا سالى مېژۋە كە لەلايەن مرقۇقەكانەۋە لە دەروۋندا ھەلدەگىرىن و پابەندى نىشتەمان و نەتەۋە دەبى و كەسەكان قوربانى بۇ دەدەن. دەتۋانىن بلىن سۆز فاكترىكى دەروۋنى زۆر گىرنگە بۇ مەسەلەكانى ۋەك ئەفسانە/دىن/نەتەۋە/كە كەسايەتەكان لە كۆنەستدا ھەلى دەگىرن و بە ھۋى ھەستەۋە پىادەى دەكەن و گوزارى لى دەكەن ئەۋىش لە رىگاي سۆزەۋە يان بەسەر ئەو ھىلە پان و بەرىنەى ناۋەۋەى مرقۇق تى دەپەپى و لەيۋە ھەست كارى خۋى دەكات و يادە كۆنەكان و مېژۋە كۆنەكانى تاكەكەسى ۋەبىر مرقۇق دەھىننەتەۋە كە ئەمىش

نىشتىماننىكى ھەيە / نەتەۋەيە / كەسنىكە / مۇقنىكە / مېژوۋى خۇي ھەيە /
 كلتورى خۇي ھەيە / لىزەۋە ھەستى نىشتىمانى و سۆزى نىشتىمانى
 دروست دەيىت كە بەمېژوۋىيەكى دوۋرو درىژى ھەزاران سالد
 تى دەپەپى. ئەو سۆزە بەخاك و مېژوۋ و كلتورەۋە گرى دەرى و لە
 نەتەۋە نىشتىماندا خۇيان دەيىننەۋە، ئەم پىرۇسەيە گەۋرەترىن پىرۇسەي
 پىگەياندنى كەسىتتى نەتەۋەيى دەردەخات ھەر لە مندالىيەۋە تاكو پىرى
 و لەۋيۋە بۇ نەۋەيەكى ترو ھەروەھا، ھەموۋيان بەھۇي پىكەۋەژيان و
 كاريگەرى كىرەنە سەريەكتى بەھۇي ئەو پىرۇسە مېژوۋىيە يانە ئەو
 ھەستە دەمىننىتەۋە لە كۆنەستى نەتەۋەدا لەكاتى پىيۋىستىدا
 دەۋرۋىتتەۋە بۇ مانەۋەي نەتەۋە نىشتىمان و ئەو مېژوۋەي لەسەرى
 بىيات نراۋە واتە پاراستنى ئەۋەي بوۋە ھەيە دەپى. ئەمەش ھىزىكى
 ترى خۇشەۋىستى دەدات بە مۇۋ چ بەرامبەر كەسەكانى دى و چ
 بەرامبەر دەۋرۋەر، ئەۋىش لە رىگەي پەرۋەردە كىرەنى مۇقەۋە ھەر لە
 مندالىيەۋە پەيدا دەپى وايان لى دەكات يەك كەسىتتى يان پى بېخەشى بۇ
 كەسىتتى يەكى نەتەۋەيى، لە مېژوۋەدا ھەزاران قوربانى دراۋە لە پىناۋ
 نىشتىماندا لەلايەن مۇقەكانەۋە، ئەمەش ھۆكارى سۆزى نىشتىمانىيە،
 واتە ھەستى دەروۋنى خۇ بە (نەتەۋە) زانين بېرېرى بوۋنى نەتەۋەيەتى
 دەردەبېن كورد بە ھۇي داپرانىيان لە يەكتىيەۋە ھەروەھا ھۇي
 جوگرافىيەكى ئەو ھەست و سۆزە لاي دروست نەبوۋە كە بتوانن لە ھەر

دۇخ و ميژرويه كدا گوزارشى لي بكن، گهران به شويين بژيوى و كارى
 شوانكارى و مەپومالات و كۆچ پىكرىدن و كۆچەرى لە شويينيگە وە بۆ
 شويينيگى تر وای كردوو و تاكلەكانى كۆمەلگای كوردى پەيوەست و
 پابەند نەبێت بە خاكە وە سۆزى بەرامبەر خاك و نیشتمان نەبێت
 لەوانەى ەندى جار ئەو سۆزە وروژايیت لەبەر شالاوى دەروە بۆ
 كوردستان بەلام ئەو سۆزە زۆرى نەخاياندوو و لە زەمەنيگى كەمدا
 رۆچوو و نەماوە، كورد سۆزى نیشتمانى بەلاو گرنگ نەبوو، تەنها
 سۆزى دين و خيّل و بنەمالەى بە خالى يەكەم و لەسەر و ەموو
 شتيگە وە دايانە، خۆى قوربانى دين و خيّل و بنەمالە كردوو، واتە ئەم
 ەستە توندتر بوو وەك لە ەستى سۆزى نیشتمانى، ليژە وە دابراينيگى
 دەرونى لە نەستى كورددا بەدى دەكرى لە نيوان سۆزى نیشتمانى و
 كەسييتى كورد، واتە نەيزانيو چۆن نیشتمانى خوڤش بويّت، كە
 رەنگەكانى نەخشەى كوردستان قول نەبۆتە وە بۆ ئەو وەى ئەو وینەى
 نەخشەى كارىگەرى خۆى بكاتە سەر سۆزو دەروون، زۆرجار دەربىرىنى
 ئەو سۆزە لەژێر دەمامكى ناسيۆناليزمدا دەرى بپيوە ئەو دەربىرنەش
 ناچارى بوو، زياتر تويكلى شوقينييتى پيوە دياربوو و وای كردوو
 زەرەر لە مەسەلە نیشتمانى و نەتەوەيى يەكان بدات، واتە ئەو سۆزە
 نەزانراو لە ريگای ناسيۆناليزمانەشە وە دەيجرى، كە دەبوايە ئەو
 شوقينييتى يە دواى مەسەلە سۆزى نیشتمانىيەكە بوايە كە زۆربەى

نەتەۋەكان لە ناوھەژدا ھەليان گرتبوو تا ئەو كاتەي نەتەۋەي خويان
 دروست كرد دواچار ئەو شوقينيەتە بوو دياردەيەكي كلاسك و نەما،
 كورد نەيزانيوھ گوزارش لە نەخشەي و لاتەكەي بكات چ جۆرە ويئەيەكي
 ھەرگرتووھ بۆ ئەو ئەو قول بونەۋەيە لە سۆزدا تىكەلاو بىت و بىيتە
 خاليكي ترى كاريگەر بۆ مەسەلەي سۆزي نيشتماني، زۆر لە نەتەۋەكان
 لە ريگاي ويئەو شيوھي پىكھاتەي نەخشەي و لاتەكەيان گوزارش لە
 سۆزي نيشتمانپان دەكەن. بۆ نمونە فارسەكان نەخشەي و لاتەكەيان
 بەچاوي پشيلە دەشوبھينن، و لاتە عەرەبىەكان بە ھىماي (ھەلۇ) گوزارش
 لە نەخشەي و لاتەكەيان دەكەن، زۆرجار شىوازىكي رەگەزو ميژوويانە
 لەخودەگرى بۆ گوزارش كردن لە نەخشەي و لات، بەلام كورد بە
 شيوھىەكي ميكانيكي گوزارش لە نەخشەي و لاتەكەي دەكات كە
 گوزارشىكي ترس و توقينەرەو جيگاي بى متمانەيى و تەقینەۋەيە
 ئەويش بە (دەمانچەيەك) گوزارشى لى دەكات، ئەم گوزارشە وا لە تاكي
 كورد دەكات كە بى بايەخانە پروانيئە نەخشەي و لاتەكەي و لە ھەمان
 كاتدا سۆزي نيشتماني لادروست نەكات، يان لاي دروست نابى، ئەم
 وردەكارپانە وادەكەن كەسيئى نەتەۋەيى دروست نەبىت لەبەر ئەو
 سۆزي نيشتماني لاوازە و گرئ نەدراوھ بە نيشتمانەۋەو ئەو سۆزە
 بەھوى تىك شكانە ميژوويىيەكانەۋە جيگير نەبىت و ئەو تويزالە سۆزيە
 دروست نەكات بۆ پاراستنى كەسيئى نەتەۋەيى، لەھەمان كاتدا

مەسەلەى كەسىتتى نەتەۋەيى بەۋ دىۋارە ژىرىيە نەپارىزىت بەلكو ھەر
 ۋا بمىنىتتەۋە ۋ مەسەلەى لاۋازى بەرامبەر نىشتىمانى كۆسمۆپۆلەتىك
 بېيىتتە بەرھەم، كە ئەمەش بۇ مەسەلەى نىشتىمان ۋ نەتەۋە مەترسىيەكى
 گەرەيەۋ زۇرجار دەبىتتە نەخۇشىيەكى كوشىندەى ژەھراۋى.

۵-فاكتەرى دەروونى

فاكتەرى دەروونى ئەۋ فاكترە گرنگەيە كە دەبىتتە فاكترەىكى كۆنكرىتى
 بۇ دروست كىردنى كەسىتتى تاكەكەسى ۋ ھەم كەسىتتى نەتەۋەيى
 دەتۋانرى بەھۋى سۆزەۋە ھەستە دەروونىەكانەۋە كارى بە كۆمەل بوون
 ۋ دوايش بە نەتەۋەبوونى ئى پەيدا دەبىت كە دواجار گوزارش دەكات بۇ
 كەسىتتى نەتەۋەيى، كارى دەروونى بە ھۋى پەرۋەردەيى كەسەكان لەژىر
 كارىگەرى كلتورى رۆشنىبرى نەتەۋەيدا دىتتە بەرھەم ئەۋىش بەھۋى
 پىكەۋە ژيان ۋ لەيەك گەىشتى ۋ لەسەر كايەيەكى بەھىزى فاكترە
 كلتورىەكان دىتتە بەرھەم، پىكەۋە ژيان ۋ پىكەۋە كاركردن لەسەر يەك
 خاكداۋ گونجاندىن ۋ خەبات كىردن ئەۋ ھەستە دەروونىە پەيدا دەكات كە
 ھەموو لە پىناۋ ھەموودا بن ۋ ھەموو لە پىناۋ نەتەۋەداين ۋ يەك ھىزو
 يەك بۇچوون، ئەم كۆدەروونىە دواجار دەبىتتە يەك دەروون بۇ كەسىتتى
 نەتەۋەيى واتە ۋەك رۇج، ئەۋ رۇجەى پابەندە بە بنەما شارستانى ۋ
 كلتورىيەكان ئەۋ رۇجەى تەماھى دەكەن لە نىۋان خۇيانداۋ دواجار

رۆحى گەورە پىك دەھىنن كە گوزارشە لە ھەموو، كارى دەروونى بە
 كۆمەلى بوونى كۆمەلگاي لى دەكەويتەو، ئەم بەكۆمەل بوونە بە
 ھىلەكانى دەرووندا دەخولیننەو ھەميشە لە گەپاندایە بۆ پاراستن و
 پىكھىنانى كەسىتى دەروونى و وىك چوونى كەسىتى تاكەكەسى كە
 تيايدا بەرژەوئەندى كەسىتى نەتەوئەى دروست دەكات و دەپاريزى و بە
 رۆشنبىرى دەكات و شارستانىەتى پى دەبەخشى و گەشە بە نەتەو
 دەدات و دەروونىكى تايبەتى پى دەبەخشى نەك ھەمە دەروون، ديارە
 لای كورد كارى دەروونى كارى پى نەكراو ھەستى پى نەكراو ئەم بە
 رۆژگارنىكى دوورو دريژ بووئە ھۆى لاوازی دەروونى كورد بەرامبەر
 كەسىتى خۆى، كورد بەھۆى دابرانى لە يەكترى و شپىزەى كۆمەلگاكەى
 دەروونى تووشى ئەو نا ئارامىە بوو ھەو جىگىرى بەخۆو نەدیو، واتە
 دەروونى كورد لە ھەل و مەرجى تايبەتدا نەژياو ھەو ئەوئەى لە قۇزاخەى
 پاراستن و گەشەدا بژى و پى بگات، ھەروەھا بەھۆى شكستە
 مێژووى يەكانەو كورد دووچارى نەخۆشى دەروونى و گرى كۆيرەى
 دەروونى ھاتوو، كە ئەمەش پەيوەستە ھەو واقعەى كورد تيايدا ژياو،
 لىرەشەو سەیر نىە گەر دەروونى كورد كارى خۆى نەكردبى، بەلكو
 ئەو واقعە بوو تاكى كورد لە دەروونىەو دوور بوو و ئاشناىەتى
 پەيدا نەكردو، واتە دابرانىكى دەروونى ھەبوو لە نىوان تاكى كوردو
 دەروونى كورددا، ئەم لىك دابرانە بەھۆى فاكىتەرى مێژووى بوو كە

بووئەتە نەخۇشەك و تاكى كوردى ھىلاك كىردوۋە زۆرچار رەشەبىنى
كىردوۋە و ھەمىشە بە بىزارى دەبىنرى. دەرۋونى كورد پالەپەستۆى
سۆزى كىچ و كالى بەسەرەۋىيە زىاتر وەك كارى پىراكتىكى لۇژىك و اتە
زىاتر شتەكان لە كۆنەستدا كۆبۈنەتەۋە و لە ھەمان كاتدا چەپىندراۋن،
واتە ئەو ھۆكارە وردانە كە زۆر گىرگىن ۋاى كىردوۋە كورد لەنىۋخۇدا ()
(تاك-تاك) و (كۆمەل-كۆمەل) جىيابىن و دوۋىن لە يەكتىرەۋەو
دەرۋونىيان پەرت پەرت بىت و بۆيەكگىرتى كەسىتى نەتەۋەيى خەم خۇر
نەبىن.

۶-فاكتەرى تاكى كورد

دروست بوۋنى كەسىتى نەتەۋەيى پابەندىۋەنە بە يەكە يەكەى كۆمەل،
واتە كۆبۈنەۋەى تاكەكان لەنىۋان خۇياندا بۆپىك ھىنانى كەسىتى
سەربەخۇ، واتە پەيمانىكى دەرۋونى و كۆمەلەيتى و ئابوۋرى كە لەسەر
بىچىنەى ھەموو لە پىناۋ ھەموودا بۆپىك ھىنانى بە كۆمەل بوۋن
ئەمىش لە راپاۋەكانى تاكەۋە دەست پىدەكات تا دەگاتە لوتكەى كۆمەل
واتە ھەرەم، تاكى كورد تاكىكى نەخۇشە لە روۋى دەرۋونىيەۋە سەرەپاى
لاۋازى و پابەند نەبوۋنى بە نەتەۋەۋە خۇشى كۆنەكىردۇتەۋە، نەيتۋانىۋە
خۇى بكاتە كۆمەل و لەۋىشەۋە لەنىۋ، چۈرچىۋەى كۆمەلگادا/
نەتەۋەدا/ خۇى بتۋىنىتەۋە، يان بىتە كۆمەل و لە نەتەۋەدا خۇى

خېځكاتهوه، تاكى كورد تاكيكى ته مه له بهرامبهر به خويى بهرامبهر نه ته وه كهى نه مهش واى كړدووه دوور يه كه ه بېت له نيوان تاكه كاندا، نه مهش پهرت پهرتى كومه لگاي كورد دهرده خات و تاكه كانيش نه يانتوانيوه نه و كومه له بپاريژن و خوشيان واته تاكه كان رووبه پووى يه كترى بوونه ته وه خويان له نيوخودا يه كه ناگرن و دژى يه كترن و هره كه سه خوي به هره مېك سهرده كات، هر له خوي دهروانى و له نه خوشى بهرتر يان بالاتر نابيينى، نه م تېروانينه واى له تاكى كورد كړدووه كه تاكيكى فوودارى لى دهرچيت بايه خ و حساب بۇ بهرامبهره كهى نه كات ليږه وه ه لوه شانده وهى نه وهى پى دى ده گوترى خيژان/ كومه ل/ كومه لگا/ نه ته وه/ ده سه لات/ كه وتوته بهرنامه وه، تاكى كورد خوي نه دوزيوه ته وه و له وه همى هره مدا ده ژى، زورجار حال گه يشتوته نه وهى كه تاكى كړودو خوزگه به كورد نه بوونى يان به مروقى نه بوونى بخواژى، نه مه وه كه نه خوشه يك سهرى ه لدا دواى نه وهى ميژووى به مروف بوون و به نه ته وه بوون تى په پى و به سه رچوو، دواى نه و ميژووه تاكى كورد كه وته وړينه و هره دم له خوي دهر دوى، واته ته نها له تاكايه تى خوي دهر دوى و كومه لى له بيرچوته وه نه م دابرانه پرؤسه ي بوون به كومه ل ده كه وژى و له نيو كورددا كوشتويه تى و تىكى شكاندووه له نيو خودا، تاكى كورد تاكيكى يه كجار ئالوزو لول پيچه و به سه ر خويدا شكاهه ته وه له ژير بارى گرانى رووداوه كانى ميژوو، واى لى كړدووه

متمانە نەكات بە ھېچ و حساب بۇ بەرامبەرەكەى نەكات يان ھەستى
 پىنەكات ئەمەش كارىكى زۆر مەترسىيە كە كوشتنى كۆمەل و نەتەوہو
 سۆزى نىشتىمانى ئى دەكەوئىتەوہ، لە كۆمەلگای كوردیدا
 خوشەوئىستىيەك/ پەيمانىك/ سۆزىك/ ھاوکارىەك/ نىسە لە نىوان
 تاكەكاندا، ئەوہى ھەيە ھەموو رق و كىنەو تۆلە سەندەوہىە ئەمەش
 بنەماى پىكەوہ ژيان و گونجاندىن و بوون بە كەسىتتى دەپمىنى، بايەخ
 نادى بە مەوژ و بەھاكانى، ئەوہى بايەخى پىدەدرى تىك شكاندەو
 بەس، دروست كەردەوہو بىناكەردەوہو بىرى ئىنەكراوہتەوہ، چ تاكى كورد
 چ كۆمەلى كورد بەرھەم ھىن نىسە، زۆرجار ھەندى بەرژەوہندى تايەبتى
 كۆيان دەكاتەوہ بەلام كە لە بەرژەوہندى بدرى ئەوجا كۆمەلىك لەپى
 دەردەچى/ پەرتەوازە دەبن/ دژى يەكتە دەبن/ دەبنە داردەستى دوژمن/ و
 بىر لە دواپوژ ناكەنەوہو بايەخى پىنادەن/ شەرەفخانى بەدلىسى دەلى
 (كوردەكان پىيان وايە ئەگەر بىر لە دواپوژى خۆيان بکەنەوہ ترسەنۆك
 دەبن بۆيە قەت بىر لە دواپوژيان ناكەنەوہ)، سەرگودەيەك خىلىك تەنھا
 خوى بە شايستە دەزانى و ئەوانى تر بە كۆيلە، دەستەيەك تەنھا خۆيان
 بەراست دەزانن و ئەوانى تر بە نەزانن و خائىن دەدەنە قەلەم/ ئەمە ئەو
 پىناسەيە كە كۆمەلگای كوردى ھەلى گرتوہ، واتە ھەركەسە بۇ خوى و
 لە پىناو خۆيدا، كەس كاغەزى كەس ناخوئىتەوہ، (شەرەفخانى
 بەدلىسى) سەبارەت بە ناكۆكى و ناتەبايى كوردانىش راست و رەوان

ئامانجەكە دەپىكىڭىز ۋە دەنۇسىڭىز (ھەركەس بىر لە سەربەرزى خۇي دەكاتەۋە؟ بە تىكپرايى بىر لە سەربەرزى تىكپرايى ئاكان ۋە پىشتى يەكتى ناگرن ۋە ئابنە يەك).

۷-فاكتەرى سەركردە

ستراتىژو كەسىپتى سەركردە ھەرمە پىكھىنەرەكانى كەسىپتى نەتەۋەيى دەردەخەن لە ھەموو روۋيەكەۋە، سەركردە ئەۋ كەسايەتەيە كە نەتەۋە كەسىپتى خۇي تيا بەدى دەكات ۋە گوزارش لە كەسىپتى تاكەكانى كۆمەل دەكات، واتە چ كۆمەل چ تاك خۇيان لە كەسىپتى سەركردە دا دەيىنەۋە، سەركردە ئابىتە ئەۋ كەسايەتەيە كە نەتەۋە دەيەۋى تا ئەۋكاتە لەگەل ھەست ۋە رۇحيانە دا تىكەل نەبىت ۋە ئامانچ ۋە خواستەكانيان نەھىنەتە دى ۋە نەبىتە فرىادپەسيان، دەتوانىن بلىين سەركردە گەرەتەرىن رۇل دەيىنەلە كۆمەلگادا بۇ راگرتنى پايەكانى مەسەلە نەتەۋەيى ۋە نىشتەمانىەكان، كە لەۋيۈە دەتوانى كاريگەرى خۇي بكاتە سەركەكانى كۆمەل، يان نەتەۋە لەيەك خالدا كۇيان بكاتەۋە، واتە ھەم سەركردە بىت ھەم حالەتلىكى گوزارش بىت لە دەروونى تاكەكانى كۆمەل، لىرەۋە سەركردە ئازاۋ بلىمەت ۋە راستەقىنە ھەلدەكەۋى كە بتوانى كۆمەل/ نەتەۋە/ لە حالەتەكانى ون بوون ۋە خلىسكان ۋە لەناۋچون رزگار بكات، واتە ئەۋ سەركردەيە دەبىتە پارىزەرى ماكەكانى نەتەۋە بەھەموو

فەرھەنگەكانىيە، تا دەگاتە ئەوھى وەك ئەفسانە سەير بىكرى، (الفارابى)
 دەلى (سەركردە لە كۆمەلدا، وەك دل وایە بۆ لەش، ئەگەر سەركردە چاك
 بىت ئەوا كۆمەلگا ھەموو چاكە)، كۆمەلەش بە ھۆى بلىمەتى سەركردە
 زیاتر لە دەورى خەردبەنەوھو دواچار دەیکەنە سەركردەى نەتەوھى
 خویان و جەھوى كەسىتىیان دەبەخشنە سەركردە، لەلای نەتەوھ
 ژێردەستەكان و دواكەوتووەكان تا ئىستاش سەركردە گەورەترین رۆل
 دەبینى واتە بە پلەيەك دىت لە گۆرپانكارىيە كۆمەلەيەتەكان، ئەمەش
 بايەخدانى كۆمەلە بە تاكە كەس و زیاتر سەیری تاكەكەس دەكرى وەك
 كۆمەل، كۆمەلەى نەتەوھ دواكەوتووەكان رۆلى خویان نایین لە
 گۆرپانكارىيەكاندا بىئاگایى دىن و دەچن زۆرچار رۆلى خویان ھەيە بەلام
 پىنازانن لىەرەوھ سەركردەى بىستەبالا ھەو بىئاگایىيە دەقۆزىتەوھو
 سەركردایەتى ئەو كۆمەلە دەگىتە دەست، ھەر بۆیە سەركردە دەبىتە
 ھەموو شتەك لای ئەو كۆمەلگایە، ئەمەش ناھوشیاری كۆمەل دەردەخات
 بەرامبەر خۆی بەھاكانى، كەواتە سەركردە لەو ھالەتەدا رۆلى (شوان
 دەبینى بۆ مێگەل)، لىرەدا كۆمەلگا دەچىتە ھالەتى ئەوھى بى سەركردە
 ژيانى مەھال دەبى و بى سەركردە ھەلناكات، سەرەپای ھالەتى باشى
 ئەو جۆرە ميكانىزمە، ھالەتى مەترسیشى ھەيە بگرە ھالە مەترسیەكەى
 لە ھالەتە باشەكەى ترسناكتەر چونكە چەند سەركردەى نەتەوھى
 ھالەتەكانى كۆمەل رادەگرى و لە گۆرپانكارىيەكاندا (دەستى ھەيەو

نایەلی نەتەوە تیا بچیت، ئەوەندەش مەترسی ھەیە واتە ئەو ساتانە ی
 کە سەرکردە تیا دەچن یان تووشی حالەتیکی پەشیوی و دژوار دەبیت،
 کۆمەلگا سەری ئی دەشیوی وە ئەوەی بلی ی (مەری بی شوان گورگ
 دەیخوات)، یان ئیتەر ژیان ی ئەو کۆمەلە مەحالی دەبیت و حالەتیکی
 شکست پیھینان لەنیو کۆمەلدا روودەدات زۆرجار ئەو حالەتە دەگاتە
 لەدەست دانسی خیلێک/ نەتەویەک/ بنەمالەیک/، ئەمەش حالەتی
 شپێزەیی و تیک شکانی کۆمەل/ نەتەو/ دیاردەخات کە لیژەو دەتوانن
 بلین کەسیتی و ھەرمی نەتەو ئەو رۆلە لەدەستدا ئەو کۆمەلگاش
 ئەو کەسیتی نەتەویەیی لەدەست دەدات بەھۆی ئەو تیک شکاندەو
 لە کەسیتی سەرکردەدا روودەدات واتە (گورگ مەپەکان دەخۆن)
 ئیستاش کۆمەلگای کوردی کۆمەلگەیک سەرکردە پەرستە، سەرەپای
 ئەو کۆمەل سەرکردایەتی نەکردۆتە حالەتەکانی رۆح/ باوک/
 فریادپەس/ بەلکو ھەر لە دەرەوی ئەو سێ چەمکەو دەپەرستێ،
 سەرکردایەتی لە کۆمەلگای کوردیدا پابەندی جوگرافیایەکی تەسک و
 ناوچەیکە بچوکی ھەیە لەویشدا ھەلتۆقیو، واتە سەرکردایەتیەکی
 نەتەویەیی کە کەسیتی نەتەوی کوردی تیادا بەرجەستە کرابیت لای
 کورد دروست نەبوو، کۆمەلگای کوردی تاک پەرست و سەرکردەپەرستە
 تا ئەو کاتە سەرکردە لە ھەرمی سەرکدایەتیدا بەلام کە بزانی
 سەرکردە شکست دەھینن ئەو بەجی دەھینن و رووی ئی وەردەگەپین

و ریزی ئی ناگرن، کاتیک هه ره هینان رووی له شوپشی (سمکۆ- سمایل
 خانى شکاک ۱۸۷۵-۱۹۳۰) کرد هیزی کۆنفیدراسیۆنى عه شایه ریش
 خۆی رانه گرت و بڵاویوووه، (سمکۆ) به (ئهحمه جد تهقی) دهلی: (له
 هه موو کهس زیاتر کورد بۆ خۆی له گهڵ خۆی خراپه، فیڤی نۆکه ری بوه،
 پشت به خۆی نابه ستی باوه ری به خۆی نیه، پشتی یه ک ناگرن گه وره یی
 یه کتری قبول ناگهن، چاوتان ئیه که من ئیستا له م دییه که وتووم،
 چونکه وه ک جاران دهستم ناپوا، بزانه هیچ کوردیک مه رجه باييم لیده کات
 و یارمه تیم ده دات؟ کوردی ئهم ناوچه یه هه موو برسی بوون به هۆی
 جوولانه وه ی منه وه له ئییراندا هه مووی بووژانه وه بیگانه کان و
 ته ورکه کانیش باشمان تیگه یشتوون بۆیه گویمان ناده نی)، له وه زعیکی
 وادا نه وه ی بۆ سمایل ئاغا (سمکۆ) نابۆوه ته نیا ناوو ناوبانگه که ی بوو،
 دوا جار پاش چهند رۆژیک وه زعییه ته که ی گوپا کاتیک بۆ شارى (وان)
 دهعه وت کرا فه رمانده ی سپاو هه موو نه فسه رو کاربه ده ستانی حکومه ت
 به پیشوازی سمایل ئاغا وه چوون مه سه له که کوت و پر گوپا. سمایل
 ئاغا ده تگوت هه نگه و شه لغه ی داوه، نه وانیه ی تخوونی نه ده که وتن
 سه ره له نوێ بايان داوه له ده وره به ورى ئالان و کپنوشیان بۆ برد سمایل
 ئاغایش به واق وپماوییه وه به (ئهحمه د تهقی) گوت (چاوت ئیه چلۆن
 ده وریان داوم، بلیین چی ئیمه ش تووشی ئهم نه ته وه به دبخته بووین
 ناچارین به و وه زعه ش هه رده بی له گه لیان هه ل بکه ین)، کورد تاک په رست

بوو له ههرمه بچوکه کاندانکه له ههرمه گهره نه توه دا، واته
 هر خیلک و سهرکردهیهک، هر کومه لهو سهرکردهیهک هر دهسته و
 سهرکردهیهک، له ههمان کاتیشدا، تاکی کورد و زور تامه زوری
 سهرکردهیهتی بوو و هزی له دهسه لات بوو، بهمش مهسه لهی
 سهرکردهیهتی دابهش کراوه له ههمان کاتدا قان دراوه بهبی ناگاکان،
 هول نه دراوه سهرکردهیهتی له ژیر ره شمالي سهرکردهیهتیکی
 یه گرتوودا یان سهرکردهیهتیکی نه توه یی دا کو بکریته وه ئه ویش
 بههوی لوت بهزی و خوبهزل زانی تاکه کانی کومه ل و سهرکرده خیل و
 بنه ماله کان، ته نانهت سهرکردهی بزوتنه وه کان زورجار بی بهرنامه بوون
 هر بویه وه لایان نه بوو بهرام بهر به رهوشی نه توهی کورد که ئه مش
 جی متریسی بوو (مسته فا پاشای یامولکی) که (سمکوی پرسیبوو:
 تو که لهو خاکه ی به دهسته توهیه ده توهی حکومت دامه زینی و
 سهر به خویی، ئه ی نالات بو هه ل نه کردووه؟ (سمکوی چونکه وهک خوی
 هیچ بهرنامه یکی بو دامه زانندی حکومت نه بوو وه لای دامه توه (له
 حالی حازدا هیچ بهرنامه یه کمان بهرپوه نه بردوه. من مروقیکم کوردم
 وهره ئه و ولاته ی رزگارکین، ئه وه گرنگ نیه کی ده بیته حاکم و ریبه،
 من له م ولاته دا ئه و پیاوه نیم مه قام په رسته و له خورازی بم)، راسته
 (سمکوی له خوبایی نه بوو، به لام سهرکردهیهک بتوانی شوپشیک
 هلیگرسینی گهر له ری سوزی نه توه یشه وه بی ده بی نه ویش بو

خۇي قىبول بىكات كە بېيىتە سەركردە، خۇشى بە شايىستە بزانى دەنا تووشى تىك شىكاندىن دەبى، چۈنكە ئەو كۆمەلگايەي كە (سىمكۇ) بەرپۆەي دەبرد كۆمەلگايەك بوو لە دووى (سىمكۇ) دەپۆىشتىن بەلام بىر بەرنامەيى سىمكۇ ھەم شۆپشى شىكاندو ھەم خۇشى و ھەم كۆمەلەكەشى، لە لاپەپەكانى مىژووى كورد بېروانىن دەبىنىن سەركردەكانى كورد خۇيان بە شايىستە نەزانيوۋە بۇ سەركردايەتى نمونەي گەورەش بۇ ئەوۋە كەرىم خانى زەندە (بېروانە پىكھاتەي كۆمەلگاۋ چەمكى دەسەلات- رەھىم سايىر)، ئەمەش حالەتتىكى نەخۇشى دەردەخات، يان لاۋازى سەركردەي كورد دەردەخات لە ترۇپكى ھەرەمدا، كاتىك دەگاتە دەسەلات دەسلەمىتەۋە لى، ديارە ئەو نەخۇشىيە تاكەكانى كوردىشى گرتۇتە، كە ھەم داۋاي دەسەلات دەكەن و ھەمىش ناتوانن بىيەن بەرپۆەۋە بۈرۈش نادەن بە كەسانى ترو تاكەكانى تر دەسەلات بگرنە دەست يان سەركردايەتى بگرنە دەست، كەسپىش رى نادات بە كەس سەركردايەت يان بىكات، واتە كەس كاغەزى كەس ناخوئىنئەۋە ھەركەسە ئاغاىەكە بۇ خۇي، ئەمە پەرت بوونى كۆمەلگايەۋ تىك شىكاندىن سەركردايەتتە لە كۆمەلدا بېروانە مىژووى ئىمارەت و خىلەكان و كۆمارى كوردستان كە چۆن تاكى كورد ھەۋلى داۋە بۇ ئەۋەي بگاتە سەركردايەتى يان پلەۋ دەسەلات بگرىتە دەست لەناۋ ئەرەشى كورددا (احمد خانى) نەزەرى شەرەفخان سەبارەت بە

که‌لله ره‌قی و خو به‌زل زانی‌نی کورده‌کان ده‌سه‌لمینی ئه‌مه‌ش باب‌ه‌تیکی
سه‌ره‌کی و نات‌ه‌بایی و نایه‌گگرتویی داوه‌تی که ته‌نیا بی‌گانه سوودی
لی‌ومرده‌گری.

(هندی ژشه جاعه‌تی غه‌یورن)

ئه‌و چهند ژمیننه‌تی نه‌فورن

ئه‌ف غیره‌ت و ئه‌ف علوی هیممه‌ت

بۆ مانعی حه‌ملی باری میننه‌ت

له‌و پینگه‌هه‌میشه بی‌تفاقن

دایم ب ته‌مه‌روودو شیقاقن)

دیاره درنک بی نه‌کردنی سه‌رکردایه‌تی لای کۆمه‌ل مه‌ترسیه‌کی گه‌وره‌ی
ده‌رخست بۆ نه‌ته‌وه‌ی کورد، به‌لام لای هه‌ندیك وه‌ك شاعیران و نووسه‌ران
مه‌سه‌له‌یه‌کی گرنگ بووه‌و به‌ چاوێکی به‌رزوه‌و سه‌یری سه‌رکردایه‌تیان
کردوه‌و هه‌لکیشیان بۆ ئه‌وه‌ هوشیار کردۆته‌وه‌ ئه‌وه‌تا (سیف
القضات)ی شاعیری نیشتمان‌به‌روه‌رو ناوداری ئه‌و سه‌رده‌مه‌ی (سمکۆ)
هه‌ستی خو‌شه‌ویستی خو‌ی سه‌باره‌ت به‌ (سمکۆ) اوا ده‌رده‌پری.

(سمکۆ که خودا داویه به‌ مه‌ساحیب و رئیس

شوگری بکه‌ین به‌زارو زیان و ددان و لیو

مه‌قسوودی وی ئه‌مه، که هه‌قی مه‌ بداته مه‌

ته‌کلیفی مه‌ش وه‌هایه‌ فیدای بین به‌نیرو می)

دیار بوو سهرکرده پیوښستی یه کی میژوویی بووه له پیناو مهسه له
 نه ته وهی و نیشتمانیه کاند، لهو بوچوونه وه نه وه درده خهین که کورد
 نه یه توانیوه که سیټی یه که نه ته وهی دروست بکات چ بو سهرکرده چ بو
 کو مه له که ی و سهرکرده ش نه وه هر مه به هیږه نه بووه که بتوانی تا سهر
 هه لگری که سیټی نه ته وهی بیټ و دوژمنیش نه وه هه له ی نه داوه که
 که سیټی نه ته وهی لای کورد دروست بیټ، چونکه جی مه ترسی بووه
 بو ی هر بو یه دوژمن نه وه پرده ی رووخاندووه که که سیټی نه ته وهی
 به سهریدا تپه پړی له نیوان تاکه که سی کوردو سهرکرده دا، نه مه ش به
 له ناو بردن و ناو زپاندن و له سی داره دان و ناو اره کردنی سهرکرده کانه وه
 پیاده ی کردووه، لهو درزه وه توانیویه تی نه وه هر مه بشکیننی که پی ی
 ده لپن هر مه ی که سیټی نه ته وهی، هر وه ها توانیویه تی که سیټی
 نه ته وهی تی که بشکیننی، تاکي کورد دوو سهرکرده ی کورد هر مه میان له
 ده ست داوه. میژوو به وینه و قسه و به لگه حاله ته کانی تی که شکاندنی
 که سایه تیه کورده کانمان بو ده گپرنه وه که چو ن که سیټی یان شکاوه
 له لایه ن دوژمنانه وه. تاکي کورد ده توانی بگپرنه وه بو نه و وینانه ی که
 دوژمن له کاتی تی که شکاندنی سهرکرده ی بزوتنه وه کورده کان
 ده ی خستووه وه وینه ی شیخ سه عیدی پیران و سمکو و قازی محمد و
 شیخ محمود.. هتد، نه و حاله تی وینانه که سهرکرده کورده کانی تیا

به‌دی ده‌کری که که‌سی‌تی‌یان تیک شکاوه کاریگه. ی زوری کردوته سهر
ده‌روونی کوردو وای لی‌کردوو گه له ری ئه وینانه‌وه ده‌روونی کورد
بشکنی و که‌سی‌تی نه‌ته‌وه‌یی پی‌پروخی.

۸-فاکتوری ده‌ره‌وه

له‌م به‌شه‌دا به‌پی‌ویست نازانم زور بگه‌پیمه‌وه دواوه می‌ژویه‌کی دو‌رو
دریژی نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌گه‌ل هاوسیکانیدا باس بکه‌م، به‌لام ده‌توانم له
دو‌ بازنه‌ی دیار کراودا باسیان لی‌وه بکه‌م:

ا- نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌ نیوان هه‌ردوو ئیمپراتوریای عوسمانی و سه‌فه‌ویدا.
ب- سه‌ره‌لدانی ئیمپریالیزمه‌ گه‌ره‌کان و پی‌گه‌یشتنی ناسیونالیزمی
داگیرکه‌ر.

ا- له‌گه‌ل سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی شانزه‌هه‌م ته‌رازووی سیاسی له‌ناوچه‌ی
رۆژه‌لاتی ناوه‌پاست گۆپا شا سمایلی سه‌فه‌وی (۱۴۸۵-۱۵۲۴)
دامه‌زیننه‌ری بناغه‌ی ده‌وله‌تی سه‌فه‌وی داپشت و توانی فارس له‌ژیر
سه‌رکردایه‌تی یه‌کگرتوو کۆبکاته‌وه، مه‌زه‌بی شیعه‌گه‌ریی کرد به
بنه‌مای حوکمرانیه‌که‌ی به‌رامبه‌ر ترادسیونی مه‌زه‌بی سوننی
ئیمپراتوریای عوسمانیدا، شا سمایل له‌ سالی ۱۵۰۱ بو‌ فراوانخوازی
حوکمرانیه‌که‌ی په‌لی هاویشته‌ و که‌وته هه‌له‌ی داگیرکردنی کوردستان،
سیاسه‌تی فه‌ناتیزمی مه‌زه‌بی شا سمایلی سه‌فه‌وی ناکۆکی قوولی

خسته نیوان په یوه نډیه کانی کوردو نازهر و تۆوی ناکۆکیه که ی قوولی مهنه بهی شیعه - سوننی و ناکۆکیه کی قوولی نه ته وه ی کورد - عه جه می ی چاند، نه م ده رکه وتنه ی ئیمپراتۆریای سه فه وی شیعه دابرا نیکی ته وای ده رخست له بلۆکی ئیمپراتۆریای عوسمانی سوننی . بۆ فراوانخوازی هه ردوو ئیمپراتۆر کوردستان هاوکی شه ی نه و ململانی سیاسی - عه سکه رییه ی عوسمانی سه فه وی بوو هه ردوولا له شکر کی شه کانیان به ناو خاکی کوردستان تییه پ ده بوون، به قسه ی سولتان سلیمانی قانونی (دیواریکی گوشت و خوین له نیوان سه فه وی و عوسمانی دا له کورده کان دروست کرابوو)، نه مه وای کرد کوردستان بکریته دوو پارچه به تایبته تی له شه پی چالیدی ران ۱۵۱۴/۸/۲۳ کوردستانی به عوسمانی و کوردستانی ئیرانی ده ناسران، کوردستان بووه که لاوه و جیگای شهر شو پیکدادان هه ردوو ئیمپراتۆر دوا ی نه وه ی کورده کان هه ر ده سته یه ک لایه نیکی ئیمپراتۆریای ده گرت دژ لایه نیکی دی له ویدا کورده کات یه کترین قرده کرد به وه ی له پیش له شکره کانی هه ردوو ئیمپراتۆریای شه پرکه ردا بوون، به شکستی ئیمپراتۆریای سه فه وی له جهنگی چالیدی ران به شی زۆری کوردستانی خسته ناو قه له مپه وی ئیمپراتۆریای عوسمانیه وه له دوا ی نه و شه پر سولتان سه لیم له پاداشتی چاکه ی کورده کان نه و هه له ی بۆ پیدانی کورد ره خساند به یارمه تی مه ولانا ئیدریسی بتلیسی کوردستانیکی یه کده ست و

یەگرتوو لە بەرامبەر دەولەتی سەفەویدا قوت بکاتەو، لیڤهوه شەپری
 میرایەتی و ئیمارەتە کوردەکان دەستی پێ کردو زۆرجار میرە کوردەکان
 سنووری راگیران لە سەلاتینی عوسمانی و پاشاکانی ئێران دەپساندو
 سەرەخۆیی خۆیان رادەگەیاند، شەرەفخانی بەدلیسی لەزاری مەلا
 سەعدەدین کە فێرکاری سولتان موراڤخانی خوالیخۆشبوو بوو لەناو
 میژوووە ترکیەکیدە کە بۆ عوسمانیان دایناو لەمەپ کوردیشەو دواو
 دەلی (میرۆ پاشا کوردەکان هەریەکیان لەلایەکەو بۆ خۆ ئالای
 سەرەخۆیی هەڵکردبوو لەسەر دوندو ترۆپکی کەژو کێوان دەرژان لە
 خوا بەیەک زانین بەولاو هێچ جۆرە یەکیتییەکیان نەبوو) شەپو پێکدادان
 لەلایەن میرەکانەو هەردەم لە ئارادا بوو ئەمەش باریکی تری ئالەباری بۆ
 عوسمانی و سەفەویەکان خولقاندو سەرەپای ئەوێش دزایەتی کردنی
 مەزەبەیی سوننی و شیعیە لە هەردوو ئیمپراتۆر وای کرد لەژێر پەردەیی
 سوننی شیعیەدا دژی میرە کوردەکان بجەنگن. دواي نزیکەي نیو سەدە لە
 مەملانی جەنگی خۆیناوی بۆ یەکەمجار هەردوو زلهیز لە پەیماننامەیی
 (ئاماسیە)دا ١٥٥٥ لەسەر چەند خالێک ئاشتییەکی کاتیان دروست کرد،
 ئەمە بە یەکەمین پەیماننامە دادەنری لە نیوان دوو دەولەتی موسڵمانی
 ئاکۆک لە رۆژەلاتی ناوەرپاستدا، ئەم پەیماننامە یە زەنگیکی ترسناکی لە
 بەرامبەر میرە کوردەکان ئێدەدا، لە سەدەیی نۆزدەدا لاوازی ئێران و
 عوسمانی وای کرد کێشەیی ئاینی لەبەر چوونەو بەرژەوێندی بەریتانیانو

روسيا ئەۋەبۇ ئىران و عوسمانى چى دى بەگژ يەكتردا نەچن و ئاشتى
 لە نيوانيان بەرقەرار بىت سەرەنجام ھەردو دەۋلەت بە و ئاكامە گەيشتن
 كە دەستى كوردەكان كورت بكنەۋە، دوايى پەيماننامەى زەھاو كە لە
 رووى شىۋەو بابەتەۋە مەرجە ياسايىەكانى پەيماننامەى
 نيۋەدەلەتەكانى تىدابوۋ ئەمەش بۇ ديارى كردنى كىشەكانى سنوور،
 ئەو پەيماننامەى بەتەۋاۋى كوردستانى لەنيوان ھەردو ئىمپراتورىيى
 عوسمانى و سەفەويدا دابەش كرد تەنانەت ھەردو ئىمپراتور ھۆزە
 كوردەكانىشيان لە نيوان خوياندا دابەش كرد، بە مۆركردن پەيماننامەى
 (زەھاو- ۱۶۲۹) بۇ نىزىكەى ھەشتا سال جەنگ شەپى ئۇفيسالى
 ھەردو ئىمپراتور راگرات، دوابەدۋاى ئەۋە پەيماننامەى ھەمەدان
 بەسترا، دواى ئەۋە پەيماننامەى (ئەھەد پاشا ۱۷۲۱) و پەيماننامەى
 (شىرواندا ۱۷۳۶) كە پەيۋەندى بە كوردەۋە ھەبوۋ دواى ئەۋەش
 پەيماننامەى (كوردان ۱۷۴۶) دا گەيشتنە پەيماننەمەيەكى ئاشتى،
 پەيماننامەى يەكەمى (ئەرزەپۇم ۱۸۲۳) بە رەزامەندى روس و ئىنگليز لە
 نيوانياندا بەستراۋ ھەليان كوتايە سەر مېرە كوردەكان ئەو پەيماننامەى
 نەيتۋانى كىشەكانى سنوورى عوسمانى و فارس چارەسەر بكات دواچار
 ھەردو حكۈمەتى روسى و بەرىتانى بە تۈندى فشاريان خستنە سەر
 ھەردو دەۋلەت بۇ مۆركردنى پەيماننامەى (دوۋەمى ئەرزەپۇم ۳۱/
 ئايار/ ۱۸۴۷) دا بە چاۋدىرى دەۋلەتى روس و بەرىتانيا مۆركرا كۆتايى

ھيئا بە دەسەلاتدارىتى ناوەخۇى كورد. بەوەش دوا ئىمارەتى بابانىش
 سەرى تىداچوو، دياروبو ھەواو گۆپىنى ھۆزە كوردەكان گىچەلى زۆرى
 لە بارەى پىئوھەندىەكانى عوسمانى-فارسى دروستكرديوو چونكە ھۆزە
 كوردەكان ھەردوو دىوى سنوورىيان بە يەك نىشتمانى خۇيان دەزانى و
 ئەم دىو ئەو دىويان دەكرد، دەتوانىن بلىن ھۆى پەيماننامەكانى ھەردوو
 دەولەتى ئىرانى و عوسمانى و كە لەو رىگەيەوە رى ئەدرا بە كورد وەك
 نەتەوہيەك خۇيان بناسىنن و كەسىتىيەكى سەربەخۇى خۇيان ھەبىت،
 لە سالى ۱۸۴۹ بەدواوہ ناوچەى شارەزور راستەوخو بەسترايەوہ بە
 ئەستەمبولەوہ دواى جەنگى جىھانى يەكەم و تا ئەمپۇ وەكو پراتىكى
 ناپەوا بۇ دەولەتى ناسىئونالى عىراق ماوہتەوہ، بەرىتانياو روس بە
 تەواوى دەستيان خستبووہ ناو كاروبارەكانى ئىمپىراتورىاي عوسمانى و
 فارسى بە شىوہيەك ھەردوو دەولەت بوو بوون بە نىمچە كۆلۆنى.
 سەدەى ھەژدەھەم بەتايبەتى لە نىوہى دووہمدا ھىزەكانى ئەوروپى بە
 گەرمى لەسەر رۆژھەلات لە مەملانىيەكى تەواودا بوون. بە تايبەت روس
 و ئىنگلىز ئەمانە ھەندى پەيوەنديان ئى بووہو ئى دروست بوو بە
 تايبەتى پەيوەندى بەرژەوہنديان لەگەل عوسمانى و فارسىدا.
 دەست تىوہردانى كۆلۆنئاليزمە گەورەكان واى كورد لە كوردستان و مىرە
 كوردەكان گرنكى تايبەتيان ھەبى بۇ بەرژەوہندى ئىنگلىز لىرەوہ پرسى
 كورد پابەندبوو بە سياسەتى كۆلۆنئاليزمى ئەوروپىيەوہ بەم چەشنە بە

دریژنی سەددی نۆزدهەم و سەرەتای سەددی بیستەم پرسی کورد
مەسەلەى گەورەى سیاسەتى بەریتانی و روسی بوو، کوردستان لە
نیوان ئەم سیاسەتەدا هەموو بنگەو هیزی بەرەمەینى لیو تیکدراو
سەرەنجام هیچ گەشەو پەرەسەندنیکی ئابووری بەخۆیەوه نەبینى
تیکشکان و ئیفلێج بووى هیزی ئابووری کوردستان لەگەڵ خۆیدا بە
پیوستەوه تیکشکانى کولتورو رۆحى کەسیتی نەتەوهیى لەگەڵ خۆى
هینا، مەسەلەى کورد لە رووى جیهانیەوه دوو رەهەندى سەرکى
بەخۆوه گرت:

۱- رەهەندى ناوچەیی بە عوسمانیکردن و بە فارسیکردنى مەسەلەکە.
۲- رەهەندى نیونەتەوهیى واتە دەستبەسەرگرتنى ناراستەوخۆى
مەسەلەکە لەلایەن هینزە کۆلۆنیالەکانەوه بۆ فشارو فشارى سیاسى بۆ
سەر هەردوو ئیمپراتۆریان هەموو میژووى سیاسى کوردستان لە
سەددى نۆزدهەمهوه تا کۆتایى جەنگى یەكەمى جیهانیىش لەم دوو
خالە کۆبوونەوه.

ب- سەرەلدانى ئیمپریالیزمە گەورەکان و پێگەیشتنى ناسیۆنالیزمى
داگیرکەر رەقابەتى فەرەنساو ئینگلیزو روسیا بۆ بەدەستەوه گرتنى
بازاپى مەلەبەندى رۆژمەلاتى ناوەرەست لە سالى ۱۸۷۹ دەستى
پىکرد، بەریتانیا ئەو ناوچانەى گرتە ژێر دەستى خۆى و بە یەكەم
دەولەتى کۆلۆنى دەژمێردا لەو ناوچەیهدا پانتایى ئیمپراتۆرى

بەرىتانيا لە ھىندىستانىمۇ تا رووبارى فورات خۆى راكىشاپو، لە سەدى نۆزدە نىۋى يەكەمى سەدى بىستەمدا تا كۆتايى شەرى دوھەمى جىھانى دەلەتى ئىنگلىز لە مەلەندى رۇژەلەتى ناوھاپاست بەھىزترىن دەلەتى بىگەنە بوو سەرانسەرى خاكى كوردستانىش بوو بەشىك لەو مەلەندە تەماح كارىيە، رووسىيە تەزارى لە دوو شەپدا فەتھەلىشەي شىكست دابو بەسەر قەققازدا حاكىمەتى ھەبو لە باكوورى ئىران رووس كوئىخاى ولەت بوو لە خاكى كوردستان تەنيا ناوچەي قوتوور لە باكوورى كوردستانى ئىران بەھۆى نىزىك بوونى لە قەققاز بەگرنگترىن شويىنى ستراتىژىكى رووسەكان دەژمىردا بۆيە ئەو ناوچەيە ھەمىشە لەژىر چاۋەدىرىدا راگرتبوو، رووس و ئىنگلىز لە تاران و ئەستەمبول رۆلى سىياسى و بازاپى ھەردوو ولەتيان بەدەست بوو ئەو پەيوەندىيە نالەبارەو بەرژەۋەندىيە كاريگەرەيەكى زۆرى ھەبو بەسەر ناوچەكانى كوردنشىنەۋە لەو نىۋەدا خەبات و شۆپشى رىزگارخوۋانەي كورد ھۆكارى تىكەدانى ئەو رۆل و نەزمە ستراتىژىيە بوو كە رووس و ئىنگلىز لە ولەتى ئىران و ئىمپىراتورى عوسمانىدا بەرپۆھيان دەبرد، ئىنگلىز بە توندى و رووسەكان بە شلتر ئەو نەزمەيان بەرپۆھ دەبرد لە ناوچەكانى كوردستان ھەر بۆيە ھەر شۆپشىك ھەلگىرسايە بەدەستى رووسى يان بەرىتاني تىك دەشكا چونكە ھەردوولا خوۋازبارى ئەۋە نەبوون قەۋارەكە سىياسى بۇ كوردستان

پهیدا ببی یان کوردەکان داوای سەربەخۆیی بکەن بۆیە هەمیشە ئەم ناوچەیە لە شەپو پێکداداندا بوو، هەروەها تێک شکاندنی شۆرشەکانی کوردو سەرکردەیی بزوتنەوێکەکان، دەرکەوتنی ئەو زلهێزانیە لە کوردستان بۆ ئەوکاتە دەگەرێتەوێکە شتومەکی دەوڵەتە پێشەسازیەکانی ئەو سەردەمەیی ئەوروپیی گەیشتە بازارەکانی کوردستان.

دیارە هەریەکە لەو دەوڵەتانە دەیانویست لە رێگای سەرف کردنی کالاکانیان سەرنجی خەڵکەکانی ناوچەکە بۆ شارەزایی و دەست رەنگینی وڵاتەکیان رابکێشن هەرواش بوو، ئەم کارە لە رێی بازرگانیهوه دەکراو بەهۆی دروست کردنی کۆمپانیاکان تا بازاریان ببهستن بە بازارێ جیهانهوه، وەك دامەزراندنی کۆمپانیای (هیندی-بەریتانی) لە عێراقدا لە سەدەیی ١٩. هەمدا، کوردستانیشت بەو سیفەتەیی ناوچەیەکە دەوڵەمەندی دابەشکراو لە رۆی کەرەسەیی خاوەن بازارو ستراتیژی شوێنەکەیی وای کردبوو دەوڵەتە گەرەکان هەموو توانای خۆیان بخەنەگەڕ بۆ شوێن پێکردنەوێکیان لەم ناوچەیەدا، دوو دەوڵەتی کۆلۆنیالیستی ئینگلیزی و فەرەنسی بەتایبەتی لەسەر پێکەوهنانی دوو وڵاتی موستەعمەرەیی شام و عێراق و مانەوێ قەوارەییەکی سەربەخۆ بەناوی کۆماری تورکیا چارەنووسی سیاسی کوردستانیان تووشی دواپۆژێکی رەش و پڕ مەینەت کرد تەنانەت حازر نەبوون کوردستان لە پلەیی وڵاتێکی موستەعمەرەشدا بهێڵنەوێ واتە موستەفەمرەیی کوردستان ناپاستەوخۆ بوو بۆ ئەوێ هەمیشە

كوردستان به كۆلۆنى و ژێردەستەیی بمیڤنیتەوه و لەژێر چاودێری
 ناسیۆنالیزمە تازە لەدایك بووەكانی (عەرەب-تورك-فارس) بمیڤنیتەوهو
 سەرەخۆیی وەرنەگرن، دواى ئەم كارەساتە سەرانسەری خاكی
 كوردستانیان كرده تەواوكەری كیانی سیاسى چوار دەولەتى توركیا/
 عێراق/ سوریا/ ئێران، سەرەتای سەدهى بیستەم و بەرپابوونی جەنگی
 جیهانی یەكەم (١٩١٤-١٩١٨) لە نیوان دەولەتە زلهێزەكان ئەو شەپەری
 گەلى كوردیشى دووچاری مەینەتى كردو لەویدا كوردستان بە تەواوی
 دابەش كراو كرایە چوار پارچە و هەر پارچە یەك بە دەولەتێكى
 ناسیۆنالیزمى رەگەزپەرستى یەوه لکینراو ناسنامەى نەتەوهیى و کلتورو
 میژووی لى سەندرایەوه، تا ئێستاش كورد وەك نەتەوهیەك سەیر ناکرێ
 و ئاماژەى پێ ناکرێ لەنیو دەولەتاندا، بە كشانەوهى دەولەتە زلهێزەكان
 و دابەش كردنى كوردستان بەسەر دەولەتە تازە پینگەیشتوووەكاندا
 كوردستان كرایە كەلاوهو میژوویەكى تراژیدى بەخۆوه دەبینى لە كۆمەل
 كوشتن و جینۆسایدو دەربەدەر كردن و سەرینەوهى شوینەوارەكان و
 دواجار سەرینەوهى مەسەلەى نەتەوايەتى و ناسنامەى نەتەوايەتى كە
 ئەمەش كاریگەرى كرده سەر كۆمەلگای كوردو شوپشێكى درێژخایەنى
 بەخۆوه دیوهو میژوویەكى تراژیدى بەخۆوه دیوه بۆ بەدەست هێنانى،
 مافە نەتەوهیى و نیشتمانیەكان و كەسێتى نەتەوهیى و ئێستاش ئەم
 هەولە بەردەوامە.

۹- فاکتەری پەرورەکردن

پەرورەکردنی منداڵ لە ریی خیزانەوه دەست پێدەکات و لە کۆمەڵدا خۆی دەدۆزێتەوه تا دەگاتە دەوڵەت لەدوای پلەیی پەرورەدەو فێرکردنە، تاکەکەس لە کۆمەڵدا بەشیکی گرنگ پێک دەهێنێ ئه‌ویش بەهۆی پێکەوه ژيان و پێکەوه کارکردن لە پێناو ئامانجە گشتییەکاندا و هەروەها لە پێناو بەرژەوندییە گشتییەکاندا. لەگەڵ گەشەیی شارستانیەتی دا منداڵیش گەشەیی خۆی دەکات و دەبێتە هەلگری ئه‌و کەسایەتییە نەتەوه گوزارش لە شارستانیەتی خۆی دەکات، ئه‌و کەسیێتی یە لە دەروونی تاکەکەسدا چەکەرە دەکات هەر لە منداڵیەوه و لەگەڵیدا گەرە دەبێت ئه‌ویش بە هۆی کاریگەری تاکەکانی خیزان/ کۆمەڵ/ نەتەوه/ دەوڵەت/ هەروەها ئه‌و فەرھەنگە روژنیری یە کە ئه‌و تاکەکەسە پێی گوێش دەکری، ئه‌مەش لە رێگای گواستنه‌وهی فەرھەنگی کلتوری لە گەرە بۆ منداڵ لە ناوەرۆکیدا کەسیێتی تایبەت هەڵدەگری و لە ریی کۆنەستەوه دەگوێزێتەوه بۆ منداڵ و بە کەسیێتی نەتەوهیی پەرورەدە دەکری تا ئه‌و قوناغەیی دەتوانی خۆی گوزارش لە کەسیێتی خۆی بکات، ئه‌مەش لە کۆمەڵگایەکی سەقامگیرو جیگیرو ئارامدا پیادە دەبێ و زۆر لەسەر خۆ جیگەیی خۆی دەگری و ماندووبوونی زۆر ناوی بەلکو ئه‌و رۆلە گرنگەیی پەرورەدە کۆمەڵ دەیبینی و بە ئەرکی خۆپسکانەیی خۆی دەزانێ ئه‌وجا ئەرکی گرانتر دەکەوێتە سەر پەرورەدە کراو بۆ ئه‌وهی ئه‌ویش لە ریی خۆیەوه گەشە

بە شارسىستانىيە تەكەي بىدات و لە ھەمان كاتدا پارىزەرى بىت و بەرگريشى
 ئى بىكات، سەرەپاي ئەوھى تاكەكەس لە كۆمەلدا دەتويىتەو بەلام ھەر
 بىر كەرنەوھىيەكى نوئ بۆگەشەي شارسىستانىيەت كە تاكەكەس رۆلى تيا
 دەبىننى و پىشكەوتن بەخۆو دەبىننى، ئەمەش بايەخى تايبەتى خۆي
 دەبىت لەنيو نەتەوھەكاندا، كەوابى تاكەكەس لەنيو كۆمەلدا زياتر
 دەتوانى ھەلگىرى كەسىتتى نەتەوھىيى بىت و لەويىدا كەسىتتى نەتەوھىيى
 پى دەبەخشىرى، ئەويش بەھۆي تىكەلاو بوون و لەيەك گەيشتن و
 گونجاندن تا وايان ئى دى ھەموو يەك كەسىتتى تايبەتى ھەلدەگرن كە
 ئەويش كەسىتتى نەتەوھىيىيە، ئەو كەسىتتىيە پابەندە بە بارى ئابوورى
 و كۆمەلەيەتى و ھوشيارى و ئارامى شارسىستانىيەت و نەتەوھە. كە لە
 پىشدا بوونەتە ژىرخانى كۆمەل و شارسىستانىيەت تيان لەسەر بىيات نراوھ
 ھەر لە مېژوويەكى دوورو درىژەوھ، ديارە لە كۆمەلگاي كورددا ئەو
 جۆرە شارسىستانىيەتە قۇناغى مېژوويى خۆي تەواو نەكردوھەو كۆمەلگاي
 كوردى ئارامى و جىگىرى بەخۆيەوھ نەديوھ بۆيە پەرورەدەكردن بەھەموو
 فەرھەنگەكانىيەوھ لاوازەو نەتوانراوھ منداڵ بەشيۆھىيەكى فەرھەنگيانە
 گۆش بىكرى و پەرورەدە بىكرى تا بتوانرى لەويىوھ ناسنامەو كەسىتتى
 نەتەوھىيى سەرەخۆيى پى بىبەخشىرى، ئەم ناتەواويە كارىگەرى گەورەي
 كەردۆتە سەر كۆمەل و كۆمەلەيش لە حالەتەيىكى بى كەسىتتى و بى
 ناسنامەدا دەرژى واتە پەرت پەرت بوون و تىك شكاندن لەنيو كەسىتتى
 نەتەوھىيىدا، ئەمەش بۆئەو شىكستانەي پىشوو دەگەرپتەوھ كە

میژوو یه کی تراژیدی به خۆوه دیوه، ئەوجا باری ئابووری و رۆشنبیری و سیاسی کورد له بهر ئاستی نزمیان نه بوته ژێرخانێک بۆ دروست کردنی هەر شیوه که سییتی یه بۆ تاکه که سسی کورد، له بهر پیکدادانی شارستانی ته کان له کوردستاندا که سییتی یه کی هه مه که سییتی دروست بووه که کورد یان تاکی کورد به زهحمهت دهتوانی گوزارش له که سییتی خۆی بکات، ههروه ها خیزانیش له شیوهکانی پهروه ده کردن و گووش کردنی منداڵ بێ بهری کراوه گوێزانه وهی ئەو باره ناله باره له گهروه وه بۆ منداڵ به تێک شکاوی هاتوو هه بۆیه کۆمهلی کوردی کۆمهلیکی تێک شکاوه، به هیچ جورێک بووار نه دراوه بۆ پهروه ده کردن هۆی ئەمهش ئەو میژوو یه که کوردو کوردستان پیایدا تی په ریوه، هیچ فهرهنگێک لای کورد ئارامی به خۆوه نه دیوه تا بتوانی بیرێک له پهروه ده کردن بکریته وهو له وهیوه که سییتی یه ک یان ئەو که سییتی یه ی لی سهندراوه به دهستی بخته وه به لکو ئەو که سییتی یه هه چه پیندراوه، هۆکاری سه رهکی ئەو جوړه که سییتی یه کورد ده گه ریته وه بۆ نه ته وهکانی دراوستی کورد له ری داگیر کردنی کلتورو فهرهنگه وهو نکولی کردنی مه سه له ی نه ته وهی و میژووی کوردن که ئەو باره گوازا وه ته وه له گهروه وه بۆ منداڵ، ئەو ههستهش که بووه ته هۆی خو به نه ته وهی کی جیاوازه وانی دی هه له کۆنه ستدا به چه پیندراوی ما وه ته وهو له سندوقهکانی کۆنه ستدا هه لگیرا وه جار به جارێ که رووداویکی دژواری گهوره روودهات ئەو ههسته چه پیندراوه به ئاگا دیته وهو له ما وهی کی

كه‌مدا كپ ده‌بیته‌وه، ئە‌مه‌ش واتای نه‌بوونی كه‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی
 ده‌رده‌خات، كه‌سیتی كورد ناتوانی گه‌زارش له‌ خۆیی و كۆمه‌ل و
 نه‌ته‌وه‌كان بكات له‌به‌رئه‌وه‌ی خاوه‌ن ناسنامه‌ی كه‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی و
 كه‌سیتی خۆی نیه‌و نامۆیه‌ی ئی بۆیه‌ زۆرجار له‌لایه‌ن نه‌ته‌وه‌كانی تره‌وه
 ر‌ه‌ت ده‌كرینه‌وه‌ یان ناسرینه‌ و ته‌نانه‌ت به‌ كوردو به‌ نه‌ته‌وه‌ش سه‌یر
 ناكړین. كه‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی پ‌یش دروست بوونی ده‌وله‌ت سه‌ره‌له‌ده‌ات
 جاری واشه‌ د‌وای دروست كردنی ده‌وله‌ت نه‌و كه‌سیتی‌یه‌ جی‌ی خۆی
 ده‌گرێ، نه‌ته‌وه‌ی كورد له‌ میژوودا توانیویه‌تی خ‌یل/ كۆمار/ ده‌وله‌تۆكه
 دروست بكات به‌لام نه‌یتوانیوه‌ بۆیه‌ نه‌و پ‌یكه‌هاتانه‌ ت‌یك شك‌ان، ئە‌مانه‌ش
 لاوازی كه‌سیتی كورد ده‌رده‌خات كه‌ نه‌یتوانیوه‌ كه‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی‌یان
 بپاریزن، بۆیه‌ رووخان و ت‌یك شك‌اندن كاریك‌ی چاوه‌پوان كراو بووه‌،
 سه‌ره‌پای بوونی ئال‌و، دراو،... ه‌ت‌د، دیاره‌ نه‌و كه‌سیتی‌یه‌ له‌ژێر زه‌برو
 زه‌نگی داگیركه‌راندا ت‌یك شك‌اوه‌و داگیركه‌ره‌ی له‌ بۆته‌ی كه‌سیتی خ‌ویدا
 تواندویه‌تی‌وه‌و ك‌ردویه‌تی‌ه‌ خ‌زمه‌ت خۆی، تا كورد وای ئی ه‌اتوو‌ه‌ زیاتر
 له‌ داگیركه‌ر ه‌ه‌لگری ك‌لتوریان ب‌بن و قوریانی ب‌ده‌ن له‌ پ‌یناوه‌ره‌نگ و
 ك‌لتوری داگیركه‌ران، واته‌ تاك‌ی كوردیش خۆی ه‌ه‌له‌تاندوو‌ه‌و له‌و
 گ‌یلیه‌دا ده‌ژی كه‌ رۆژانه‌ خۆی كه‌سیتی نه‌ته‌وه‌یی و كه‌سیتی خۆی
 ده‌كوژی.

زمردهشت

"۵۸۳ پ. ز" "۶۶۰ پ. ز"

ئەو پېغەمبەرەى نەيتوانى لەگەڵ رۆحى كورددا ناوئىته بىيىت و رۆحى
كورد داگىربكات، تا لەوئوه بتوانى كەسىتى دىنى و كەسىتى نەتەوهيى
پى بىهخشى.

زمردهشت كەسىكى كراوه بووهو بىرواى وابووه كە هەموو كەس وەكو
ئەوى لىيىت و بىيىتە مەزۇنىكى خودايى.

کورده دموئه مەندەمکان. کاری ریکلۆسی فەرەنسی. سەدەمی (۱۹).

دەرەبەگە کوردەمکان، ئەوانەى تەنها بەرژەوهەندى خۆيان و یستوو
بەرژەوهەندى گەل و نەتەوهیان لەبەر چوینۆوه،

(میر شہر افغانی به دلیسی ۱۵۴۳-۱۶۰۳، ۱۶۰۴)

نہو سرکرده یی وازی له دهسه لات هیناو که وته نویسنه وهی میژوو

(قازی محمد ۱۸۹۳-۱۹۴۷)

(له لایه ن رژی می کۆنه پهرستی په هله ویه وه له سین داره دراوه)
له بهردهم په تی سین داره دا ده لئ: (نیوه نیسته قازی محمد-یک نه کوژن و
نیعدامی نه کهن، به لام شه عبی کوردی هه ریه که ی قازی محمد-یکن بپروام
وایه نه و قازی محمد-انه زور دلپهق نه بن بهرانبهر به و که سانه که بوون
به جه لادی شه عبی کوردی)

"مستەفا بارزانی"

پیش کۆچ کردنی وهتی: (متمانەم بە دەولهتی ئەمریکا هەبوو ئەمیش
خیانەتی پی کردین)

که‌ریم خانی زهند ۱۷۰۱-۱۷۷۹ز

که‌ریم خانی زهند که هه‌موو ئێ‌یرانی داگیرکرد نه‌ک هه‌ر ده‌وله‌تیکی کوردی دانه‌مه‌زاند به‌لکو خۆی به‌شایه‌نی ئه‌وه نه‌ده‌زانی ناسنامه‌ی (شا) له‌خۆی بنیّت و نازناوی (وه‌کیل)ی له‌خۆی نا واته وه‌کیلی شا له‌ کاتی‌کدا هیچ شایه‌ک له‌ ئێ‌راندا نه‌بوو ئه‌وه بوو به‌ ره‌وای هه‌قی خۆی نه‌بیینی خۆی بکاته شای ئێ‌ران، به‌لام (محمد ناغا خانی قاجاری) تورکمان که جله‌وی حوکمی له‌ده‌ستی زهن‌دیه‌کان وه‌رگرت (شا)یه‌تی خۆی راگه‌یاندوه خۆی وره‌ به‌رز بوو ئه‌گه‌رچی نی‌ره مووکی‌ش بوو خۆی به‌لایه‌قی پاشایه‌تی ئێ‌ران زانی به‌ پی‌چه‌وانه‌ی وره‌نزمی (که‌ریم خان)ه‌وه.

(نيسماعيل خانى سمكۆي شكاك ۱۸۷۵-۱۹۳۰)

(به ريگه وتنى ههردوو دهوله تى ئيران - تورکيا شه هيدگرا)

(نيسماعيل خانى سمكۆي شكاك كه يه كههه جار چاوى به رهزاشا دهكهوى دهلى: من له ژيانما له كهس نه ترساوم به لام كه چاوم به رهزا شا كهوت پشتم هاته لهرزىن من ههلم بو ههكهوت نهوم نهكوشهت و ههلم له دهست بهردا،/ به لام له ناخردا نهو من نهكوژى).

له نيساى ۱۹۳۰ رهزا شا فيلى ئىدهكاو گولله باران دهكرى قسهكهى خوشى هاتهدى كه وتى (من نهوم نهكوشهت، به لام نهو من نهكوژى).

سه لاجه دینی نه یو بی ۱۱۳۸-۱۱۹۳ز

(رزگار کبری قودس له دهستی خاچ په رستان

"نهو که سایه تیه ی وه که سایه تی ئیسلامی ده رکوت نه که وه که
 سهر کرده یه کی نه ته وه یی و که سیتی یه کی نه ته دی"

شىخ سەئىدى پىران ۱۸۶۸-۱۹۲۵)

لە بەردەم پەتى سى دارەدا دەلىن (ئەمشەو مانگەشەو... سوپاس بۇ تۇ
خوای گەرە كە ئىمە شەویشمان ھەر رۆژە، چونكە دەرونمان تارىكى
تيا نى، وە ئەمروش ئىمە ئەبىنە قوچى قورباسى بۇ ئازادى كوردستان..
وہ ئىمە بىرگەيەكىن لەو قوربانىانەى لاشەكانمان ئەكەين بە پرد بۇ ئەوہى

كورد بەسەريا بېرپىتەوہ بۇ بەرى رىزگارى و نازادى.. وە ئەو مانگە
 جوانەى كە بە ئاسمانەوہ خەرمانى داوہو ئەدرەوشىتەوہ ئەوہ ھىواى
 كوردە، ئەو ئەستىرە گەشانەى دەورو پىشتىشى ئەو قۇچانەن كە لە رىى
 كوردستانا بەخت بوون و ئىستا بە ئاسمانى كوردستانەوہ پرشنگ
 ئەدەن و ئەدرەوشىتەوہ، پىويست ناكات كەس بۇ ئىمە بگرى، وە داواى
 ئىمە لە كەس و كارمان و ھەموو كوردىك ئەوہىيە تەنانەت دلىشيان تەنگ
 نەبى، بەلكو پىبەكەنن و شانازى بکەن كە ئىمە لە رىى خواو كوردستانا
 ئەپۆين و دۇعاى خىرمان بۇ بکەن، بەلام ئىوہ بۇ خۇتان بگرىن ھەى
 تاوانكارىنە كە رۇژىك يەت گەلى كورد ئەم رۇژەتان يەنىتەوہ بەرچاو)
 ئەمەى وت و دانەوىيەوہ بۇ زەوى و مشتى لە خۇلەكەى ھەلگرت و
 ماچى كردو سەرى بۇ ئاسمان ھەلپرىەوہ (وتى: خوايە خۇت ئاگادارى
 ئىمە لە پىناوى ئەم چاكە پىرۇزەدا ئەپۆين، كە پىى گلاوى زۇرداران و
 بىگانەى ئى بېرىن) ئەمجارەش مشتەخۇلەكەى دەستى ماچ كىردەوہو
 وتى: (.. بەلى ئىمە لەپىى تۇدا ئەپۆين. تكامان ھەر ئەوہىيە ئەو
 خوينەى ئىمەو ھەموو شەھىدان كە ئەپۆينە سەرت بىكەى بە گولالە
 سورە لە ھەموو لايەكا، بۇ ئەوہى نىشانەى خوين و رشتنى ئىمەو تۇلە
 ئەدەنەوہى خەلكى كوردستان بى).

(شیخ مه حمود ۱۸۸۳-۱۹۵۶)

(له لایه ن حکومتی ئینگلیزه وه سزادراوه و حکومته که ی رووخواه)
شیخ مه حمود محاکمه ی به حه ق نه زانیوه له لایه ن ئینگلیزه وه و به
حوکمی ئینگلیز رازی نه بووه و به عه داله تیشی نه زانیوه. شیخ له

مەحكەمەدا سەرۆپچىكەي خۇي دا راتەكان و داي بەسەر سىنگى
 (گرىنھاوس) دا كە لە ھۆلى مەحكەمەدا بۇ شاھىتە وەستابور وتى:
 بەدبەخت ئەو ھەموو گۆبەندى تۆيە (واتە تۆو ھاورىكانى تۆ ئەو
 فېتنەتان نايەو ھاو كوردو كوردستانيان شىوان). شىخ مەحمود
 داواي مافى گەلەكەي نەبى داواي ھىچى تىرى نەكردو، ھەروھە شىخ
 مەحمود پىش مردنى وتى: بەشىكى زۆر لە تەمەن لە چىاو شاخ و
 ئەشكەوت و دەربەدەرى و دورخستەو لە خاكى نىشتامان بەسەربرد،
 ھەمىشە پىچەوانەي شەپۆل و گەردەلوول مەلەم كىردو.. لە ھەرە قولايى
 دەرياكاندا ژىرە مەلەم كىردو.. ھەمىشە پىشەنگى بازو ھەلۇ بووم
 لەپاوى دوژمناندا گەرچى جى داخە (دواكە وتويى گەلەكەم) بوو
 ئاستەنگ بەسەر شانمەو!

سەرچاۋىكان:

۱- حكومتى كوردستان و كورد له گەمەى شوقىت / نەوشىروان مستەفا /

۱۹۹۲

۲- تابلۇكانى شەرەفنامە / عبدالرقيب يوسف / چاپى دووم / ۱۹۹۸

۳- ئەو ھۆكەرانى مەسەلەى كورد پىك دەھىتن / لازارىيف / سعد عبدالله كوردويە بە كوردى / بىن مېژوو .

۴- كوردو كوردستان: ئەبو القاسمى لاھوتى / د. جەبار قادىر لە روسىيەو كوردويە بە كوردى و تېبىنى بۇ نوسىو / ھۆلەندە ۱۹۹۸

۵- جوگرافىيائى كوردستان / عەبدوللا غەفور / چاپى دووم سلىمانى ۲۰۰۰

۶- كوردو شۆپش و ھەئى مېژوويى / حوسىن محەمەد عەزىز / چاپى دووم ۲۰۰۰

۷- پەيوەندى نىوان كوردو روسيا (كوردستانى قەققاز يا سوقىتى) / ئارام على / ستوكھولم ۱۹۹۹

۸- ئاغاۋ شىخ و دەولەت / مارتىن قان برونەسن / كوردۇ لە ئەلمانىيەو كوردويە بە كوردى / بەرگى يەكەم / چاپى سىيەم / سلىمانى ۱۹۹۹

۹- راپەرىنى شىخ سەعیدى پىران / روبەرت ئولسن / وەرگىپرانى بۇ كوردى ئەبوبەكر خوشناۋ / ۱۹۹۹

- ۱۰- گەلىنكى پەژموردەو نىشتىماننىكى پەرت/ وەرگىپرانى لە عەرەبى و فارسىيە و گۆمەيى/ لە ئىنگلىزىيە وە ۱ ھەيىزى سويد ۱۹۹۸
- ۱۱- كۆمەلزانى و كورد/ فوناد تاهير سادق/ سلىمانى ۱۹۹۹
- ۱۲- چەمكى دەولەت و بزوينەرى ميژوو لە كۆمەلگاي كوردىدا/ عەتا قەرەداغى/ ۱۹۹۹.
- ۱۳- ستراتىژو كەسىتى نەتەويى كورد/ عەتا قەرەداغى/ سلىمانى ۱۹۹۸
- ۱۴- دەروازەي گۆپرانى كۆمەل/ بەياد عبدالقادر/ بغداد ۱۹۸۷
- ۱۵- كۆمەلنى مەدەنى/ وەرگىپرانى ئەبوبەكر خۆشناو ۲۰۰۰
- ۱۶- مەروۇف لە روانگەي ماركسەو/ ئەريك فرۇم/ وەرگىپرەنگاۋ/ چاپى يەكەم ۱۹۹۹.
- ۱۷- گىروگازى چەمكى كۆمەلنى مەدەنى/ نوسىنى د. كەرىم ئەبوجەلاۋە/ وەرگىپرانى بۇ كوردى/ ئىسماعىل كوردە، رەوشت رەشىد، نورى بىخالى. چاپى يەكەم سالى ۲۰۰۰
- ۱۸- لىبرالىزم و دىموكراسى/ نورىر توبويۇ/ وەرگىپرانى/ رىباز مستەفا/ سلىمانى ۲۰۰۰.
- ۱۹- تطور النظرة الواحدة الى التاريخ/ جورج بليخانوف/ ترجمة متجير مصطفى/ مراجعة د. مراد وهبة بيروت/ بن ميژوو.

- ٢٠- اشكالية مفهوم المجتمع المدني / د. كريم ابو حلاوة الطبعة الاولى /
سوريه ١٩٩٨.
- ٢١- المجتمع المدني دراسة نقد / د. عريبى بشاره / مركز دراسات الوحدة
العربية / الطبعة الاولى بيروت ك ٢ / ١٩٩٨
- ٢٢- كردستان مستعمرة دولية: اسماعيل بيشكجي / ترجمة زهير
عبدالملك ١٩٩٨
- ٢٣- العصبية و الدولية / د. محمد عابد الجابري / بغداد / بن ميژوو.
- ٢٤- العامل الاقتصادي في التاريخ / جورج بليخانوف / بن ميژوو.
- ٢٥- الفرد و المجتمع / ب. بخوفسكي / ترجمة هندي رياض / الطبعة
الثانية / بيروت ك ٢ ، ١٩٧٨
- ٢٦- الانسان و الارتفاع / جون لويس ، نقله عن الروسيه / عدنان جاموس /
دمشق ١٩٧٠
- ٢٧- الانا و الهذا / سغموند فرويد / ترجمة جورج طراييش / الطبعة الاولى /
بيروت ١٩٨٣
- ٢٨- مباديء علم النفس الفرويدي / تأليف كالفن -س- هتول / تعريب
دحام الكيال / الطبعة الثالثة ، بغداد ١٩٨٨
- ٢٩- علم النفس الجمعي و تحليل الانا / سغموند فرويد / ترجمة جورج
طراييش / الطبعة الاولى / بيروت ١٩٧٩

- ٣٠- بافلوف و فروید/ تالیف هاری ویلز/ ترجمه شوقی جلال/ الجزء الاول/ الهيئة المصرية العامة للكتاب ١٩٧٥.
- ٣١- علم النفس الاكلينيكي/ د. مصطفى فهمي/ دار مصر للطباعة/ بنی میژوو.
- ٣٢- قاموس علم النفس/ د. عبدالستار طاهر شریف/ الطبعة الاولى ١٩٨٥.
- ٣٣- گۆفاری نغار/ ژماره (٢) سالی یه کهم هاوینی ١٩٩٨.
- ٣٤- گۆفاری نغار/ ژماره (٥) بهاری ١٩٩٩.
- ٣٥- گۆفاری مهدهنیهت/ ژماره (٢) سالی یه کهم ١٩٩٩.
- ٣٦- گۆفاری مهدهنیهت/ ژماره (٤) سالی یه کهم ١٩٩٩.
- ٣٧- گۆفاری مهدهنیهت/ ژماره (٨) سالی ٢٠٠٠.
- ٣٨- گۆفاری سهنتهری لیکۆلینهوهی ستراتیژی/ ژماره (٢) سالی حوتهم مایسی ١٩٩٩ سلیمانی.
- ٣٩- کورد- کورته لیکۆلینهوهیهکی زانستییه/ فوئاد حه مه خورشید وهرگیر صالح سه عید دهلۆیی سالی ٢٠٠٠.
- ٤٠- رهوشی ئایینی و نه تهوهیی له کوردستاندا/ د. رهشاد میران چاپخانهی وهرهزهی پهرمهردی حکومتی ههریکی کوردستان- چاپی نووم ٢٠٠٠.

- ٤١- نەتەھو نەتەوايەتی / ئازاد مستەفا- لە بلاوکراوەکانی چاپخانەی شەھید ئارام / چاپی دووەم ١٩٩٢.
- ٤٢- پەندی پیشینان / شیخ محەمەدی خاڵ / چاپی سەیم سلیمانی ٢٠٠٠.
- ٤٣- کوردستان و ستراژی دەولەتان / حوسینی مەدەنی- بەرگی دووەم چاپی یەکەم نادریلی ٢٠٠١.
- ٤٤- چەند لاپەرەیک لە میژووی نوێ و هاوچەرخی گەلی کورد / کەیان ئازاد ئەنومەر، چاپی دووەم سلیمانی ٢٠٠٠.
- ٤٥- کوردستان و کێشەکانی سنووری عوسمانی - ئیبرانی (١٦٣٩-١٨٤٧) نەجاتی عەبدوللّا- چاپخانەی وەزارەتی پەرەدە- هەولێر ٢٠٠١
- ٤٦- کاریگەری کەلتوری ئەوان لەسەر کورد- عەتا قەرەداخی، وەزارەتی روژنەبیری / ٢٠٠١
- ٤٧- کوردستان لە میژوودا- چاخە کۆنەکان (١٠٠٠ هەزار سالی پ.ز- ٤٠٠ ی.ز) نوسینی خەسرۆ گۆران- وەرگیڕانی ئاسۆ کەریک بەشی یەکەم / چاپخانەی وەزارەتی روژنەبیری هەولێر / ٢٠٠١
- ٤٨- الدولة و المشكلات الدولية / دراسة في الجغرافية السياسية، د. عبدالله عطوي ١٩٩٤ بیروت- لبنان.
- ٤٩- الحضارة و الشخصية / د. قيس النوري / وزارة التعليم العالي و البحث العلمي بغداد ١٩٨١.

- ٥٠- منطق ابن خلدون في ضوء حضارته و شخصيته / د. علي الوردی
المطبعة امیر- قم ١٩٩٧.
- ٥١- میژووی رایپرینی کورد- علائەدین سەجادی / چاپی دووهم ١٣٧٥
چاپخانه‌ی شاری کورد، سەقز.
- ٥٢- شۆرشێ دیاربەکر- نوسینی شەهید عوسمان عوزێری-
ئامادەکردن و ریکخستنەوی بەرزان حاجی ابراهیم چەرمەگا- چاپی
دووهم ٢٠٠٠.
- ٥٣- هەندیك داوهری بەناوبانگ- یاخود (محاکمات) ی مەزن لە میژوودا،
پاریژەر جمال بابان- چاپخانه‌ی کۆپی زانیاری عێراق ١٩٨١ بغداد.
- ٥٤- لە هەرباخە ی گۆلیك- نوسین و کۆکردنەوی فەتاح رەشید
بێسارانی، چاپی یەكەم ١٩٩٩

Rahim Sabir

**Apsycosociological
research about
The Kurdish Society**

Kurdologi

2/1991